

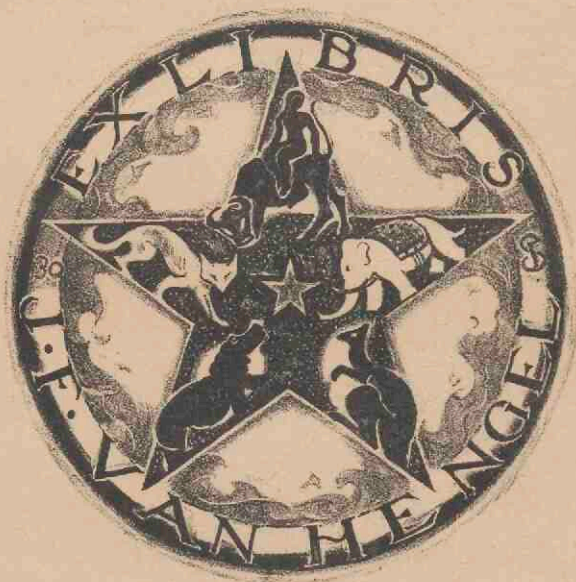

**Amsterdam, in zyne opkomst, aanwas, geschiedenissen,
voorregten, koophandel, gebouwen, kerkenstaat, scholen,
schutterye, gilden en regeeringe**

<https://hdl.handle.net/1874/40403>

BRONNEN BOUWKUNST
NO. NEDERL. N. STEDEN.

6085

1966/
11322 I

AMSTERDAM.

U I T L E G G I N G

D E R

TITELPRENTE.

De groote Stad, en Kroonstad aller Steden,
 't Ryke AMSTERDAM, dat Neêrlands aanzien schraagt,
 Wordt hier verbeeld door de aartsaanvalligheden,
 Van eene schoone, en vrye, en eedle MAAGD.
 Zy toont, vol moeds, beschermd door wyze Wetten,
Stads Wapenschild: een *Wicheje*, vlug van drift,
 Zweeft herwaarts aan, om op 't Blazoen te zetten
 De *Keizerskroon*, een Vorstelyke gift.
 Een Ander komt der Schoone een' *vollen boren*
 Van *Tarwe*, en *Ooft*, en *Goud*, en *Paarlen* biên:
 Zy grypt den *balm*, en zegt, van Oosterskoooren,
 Houd ik de Markt, heb ik myn Stad voorzien.
 Een Derde torst de dierbre *Pergamenten*,
Handvesten van haar' vrydom, van haare eer;
 Van vryen dienst de kostelykfte renten,
Gezegeld en bezwooren door den Heer.
 Dat in haar' Muur de nutte Kunsten woonen,
 Leert ons het *Wicheje*, omringd van wyze *bladen*.
 De fiere MAAGD, om ook haar pragt te toonen,
 Biedt ons een *trits van Hoofdgebouwen* aan.
 Zo praaltze aan 't *T*, daar alle *Kielen* vaaren;
 Aan d' *Amstelzoom*, haar' Moederstroom en Stam,
 En vult haar' *Kreits* met al des waerelds *Waaren*.
 Stads *Zegeldrig* blaast moedig AMSTERDAM!

To AMSTERDAM by ISAAC TIRION.

AMSTERDAM,
 IN ZYNE
 OPKOMST, AANWAS,
GESCHIEDENISSEN,
 VOORREGTEN, KOOPHANDEL,
GEBOUWEN,
 KERKENSTAAT, SCHOOLEN,
 SCHUTTERYE, GILDEN
 EN
REGEERINGE,
 BESCHREEVEN,
 DOOR
JAN WAGENAAR,
 HISTORIESCHRYVER DER STAD.
EERSTE STUK.

TE AMSTERDAM,
 By **ISAAKTIRION.**
 M D C C L X.

Met *Privilegie* van de Edele Groot-Mogende Heeren Staaten van
 Holland en Westvriesland.

A A N D E
EDELE GROOT-AGTBAARE HEEREN,
S C H O U T,
BURGEMEESTEREN,
S C H E P E N E N,
E N
R A A D E N
D E R S T A D
A M S T E R D A M.

EDELE GROOT-AGTBAARE HEEREN,

Lang, veel te lang, hadt het uw
AMSTERDAM,
die welbestierde Stad,
ontbroken aan eene uitvoerige,
* 3 nauw-

O P D R A G T.

naauwkeurige en nuttige Beschryving, dan dat eene Wethouderschap, die van het dienen en helpen der Burgerye een voornaam voorwerp haarer zorgen maakt, niet, eindelyk eens, de middelen uitvinden, en in 't werk stellen zou, om het reikhalzend verlangen van het opmerkzaamst gedeelte der ingezetenen naar zulk eene Beschryvinge, te boeten en te voldoen.

Uwe Voorzaaten, EDELE GROOT-AGTBAARE HEEREN, verstonden, reeds voor ruim dertig jaaren, dat zy, om de goede Gemeente van zulk eene Beschryvinge te voorzien, de *Stads Registers*, de egte bronnen, waaruit de gegronde kennis der oude en laate-re gelegenheid, geschiedenissen en Regeeringe der Stad geschept moet worden, moesten openleggen voor
zul-

O P D R A G T.

zulken, die 't werk der Beschryvinge op zig zouden neemen.

Maar het voltrekken van dit besluit, het daadelyk openleggen van alle oude en latere Registers, Brieven en Stukken, die van eenigen dienst konden zyn, om de Stad wel te kennen, schein gespaard te wesen voor deezen tyd, en voor de bescheidene en Vaderlyke Regeeringe van UWE EDELE GROOT-AGTBAARHEDEN, welker grootmoedige Burgerliefde, eindelyk, te raade geworden is, die ryke Schatkamers van nutte kundigheden, ten dienste van alle eerlyke ingezetenen, te ontsluiten.

Waren 'er, naar 't zeggen van iemand der Ouden, *zeldzaam* zulke *gelukkige tyden*, waarin 't *vry stondt* te gevoelen wat men wilde, en te zeggen wat men gevoelde van 't gene 's

O P D R A G T.

Lands of der byzondere Steden geschiedenissen aanging ; nog *zeldzaamer*, voorwaar ! zyn , hier ter Stede , geweest zulke *tyden* , waarin de Overheid zelve den ingezetenen gelegenheid gaf , om van de Stad , en derzelve ouden en hedendaagschen toestand , te *gevoelen* , niet *wat zy wilden* , maar *wat waar is* ; en om 't gene zy daarvan *gevoelen* , onbeschroomdelyk , *voort te zeggen*. Doch die *zonderling gelukkige tyden* beleeven de ingezetenen deezer Stad , tegenwoordig. De gunst van UWE EDELE GROOT-AGTBAARHEDEN stelt hen in staat , om al wat voor hun weetenswaardig is te leeren kennen van de Stad , in grooter volkomenheid , dan zy 't , ooit voorheen , hebben kunnen kennen. En 't staat hun vry , de verkreegen kundigheden , bescheidelyk , mede te deelen , daar zy 't goed vinden.

Zo

O P D R A G T.

Zo 't my, een' gebooren burger deezer Stad, nevens andere myne medeburgers, hadt mogen gebeuren, blootelyk te ontvangen, 't gene **UWE EDELE GROOT-AGTBAARHEDEN** aan allen gemeenwillen maaken; ik zou reden t'over gehad hebben, om my in **UWE** goedheid te verheugen.

Maar nu 't **UWEN EDELEN GROOT-AGTBAARHEDEN** behaagd heeft, myne pen te gebruiken, om den Schat van nutte kundigheden, die thans ontflooten is, aan alle ingezetenen en anderen mede te deelen, is myne erkentenis zo veel grooter, als het meer eere en geluk is, te mogen medewerken, tot bevordering van nutte kennisse in anderen en in zig zelve, dan alleenlyk te leezen of aan te hooren, 't gene ons weetenwaardigs, door anderen, medegedeeld wordt.

O P D R A G T.

't Zou vermetelheid zyn , zo ik immer denken durfde , om deeze en andere gunsten , my betoond , aan **UWE EDELE GROOT-AGTBAARHEDEN** te vergelden. De wil mogt 'er zyn; maar de kragten zouden verre te kort schieten.

Een ding is 'er egter, waardoor ik myne erkentenis en dankbaarheid aan al de weereld zal kunnen doen blyken, en 't welk **UWE EDELE GROOT - AGTBAARHEDEN**, des houde ik my verzekerd, gunstiglyk; voor eene genoegzaame vergelding zullen willen aanzien. Gelyk Uw oogmerk, in 't ontsluiten der Schatkist van nuttige kennisse, die uit de Stads Registers te haalen is, eeniglyk of voornaamlyk was, door myne pen, dienst te doen aan **UWE** goede Burgerye, en aan 's Lands ingezetenen in 't gemeen; zo zullen

UWE

O P D R A G T.

UWE EDELE GROOT-AGTBAARHEDEN zig vergolden rekenen, wanneer myn arbeid veel nuts toebrenge aan veelen, en aan de ingezetenen deezer Stad in 't byzonder. En 't zal myne post zyn, my hierop met de noodige naarstigheid en omzigtigheid toe te leggen. De tyd alleen zal doen zien, welk een' uitslag myne poogingen, ten gemeenen dienste, zullen gehad hebben.

Betaamlyk is 't, ondertusschen, dat ik mynen arbeid, waarvan nu de eerstelingen het licht zien, eerbiediglyk toewyde aan UWE EDELE GROOT-AGTBAARHEDEN, van welker gunst, in 't openleggen der Stads Registers, het Werk, zo 't eenige waarde geoordeeld wordt te hebben, zyne meeste waarde ontleenen moet.

Uw

O P D R A G T.

Uw AMSTERDAM, EDELE GROOT-AGTBAARE HEEREN, wordt U dan wedergegeven, wien het eigenlyk toebehoort: niet eeniglyk, op dat het, door UWE magt en aanzien, zou beschermd worden. Dat het werk, zo 't zig zelf niet staande houden kan, liever daale in de diepste vergetelheid, dan dat men UWE AGTBAARHEID hoonen zou, door 'er, in zulk een geval, bescherming van te vergen of te verwagten. 't Wordt UWEN EDELEN GROOT-AGTBAARHEDEN eigenlyk opgedraagen, op dat de goede Gemeente het, uit UWE waardige hand zelve, niet uit de myne, ontvangen zou.

Dat de Stad, onder UWE wyze en vredelievende Regeering, bestendiglyk bloeije; dat het Regt aldaar bescheidelyk gevorderd, onzydiglyk
ge-

O P D R A G T.

gehandhaafd worde; dat de rust, de welvaart, het eerlyk genoeg van alle ingezetenen het groot oogmerk blyve van alle UWE opvolgeren, gelyk het het bestendig oogmerk is van UWE EDELE GROOT-AGTBAARHEDEN; dat, eindelyk, in 't beherigen van den welstand der Stad, ook het heil en den welstand des gantschen Lands, waarvan zy zulk een aanzienlyk deel uitmaakt, moge gezogt en behertigd worden, is myne opregtste en vuurigste bede.

Zo zullen 's Lands ingezetenen, by aanhoudende bevinding, overtuigd worden van het duurzaam en wezenlyk heil, welk, door de goede Regeering eener aanzienlyke Stad, over het gantsche Vaderland verspreid wordt! Zo zullen de inwooners dezer Stad in 't byzonder zig gelukkig rekenen, dat zy den gunstigen invloed

O P D R A G T.

vloed deezer heilzaame Regeeringe,
van nader by, ondervinden! De naam
van AMSTERDAMMER zal altoos
een der loffelykste naamen blyven,
en ik tot eere rekenen, dat ik my
bestendiglyk moge noemen,

EDELE GROOT-AGTBAARE HEEREN,

UWER EDELE GROOT-AGTBAARHEDEN

*Getrouwe ingezeten en
gehoorzaame dienaar,*

JAN WAGENAAR.

VOORREDE.

ZO 'er ooit eene Stad ware, in of buiten ons Vaderland, die, in haare Opkomst, Aanwas en tegenwoordigen Staat, omftandiglyk en naauwkeuriglyk, verdiende beschreeven te worden; 't is, buiten tegenspraak,

A M S T E R D A M.

A M S T E R D A M, zeg ik, zonder eenigen eerlyken bynaam; om dat 'er alle bynaamen, die men gewoon is te gebruiken, om den roem der Steden te verheffen, op passen, die van *aloud*, veel ligt alleen, uitgenomen: en men 'er, met een' der Puikdigteren van de voorgaande eeuwe, van zeggen kan:

*Die schrick'lyx van my swyght heeft
allerbest geseit.*

Ziet men op de geringe *beginsels*, van welken deeze Stad, voor minder dan zes eeuwen, opgekomen, en op den spoed, met welken zy, in twee of drie eeuwen, aangewassen en groot geworden is; ziet men, vooral, op de verbaazende *Vergrootingen* der Stad, in de jongst

De Stad Amsterdam is waardig, naar behooren beschreeven te worden: met naame, ten opzichte van haare

Opkomst en Aanwas,

voor-

voorleeden eeuw; men verlangt te weten, door welken zonderlingen famenloop van oorzaaken, de flegte Amftelbuurt tot eene Weereldftad uitgedyd, en de laage Viffchers ftulpen in pragtige Paleizen verkeerd zyn. En 't ontvouwen deezer oorzaaken is eene omftandige en naauwkeurige befchryving waardig. De *Gefchiedeniffen* van zulk eene Stad verdienen, inſgelyks, uitvoeriglyk befchreeven te worden; zo om dat zy, naar gelang van de grootte der Stad, menigvuldiger zyn, als inzonderheid, om dat veel der zelve, naar maate dat de Stad meer invloed gekreegen heeft op de Regeeringe des gantschen Lands, veel gewigtiger zyn geweest, dan die der meeste andere Steden van Holland: 't welk ééne van de redenen is, waarom inwooners van andere Steden onzes Vaderlands zig ook nuttiglyk oefenen kunnen, in de byzondere gefchiedeniffen der Stad Amsterdam. De uitgebreide *Koophandel* deezer Stad, die aan geen enkel weerddeel bepaald is, en mogelyk nergens weêrgade heeft, is dubbel waardig, van zynen oorfprong af, opgehaald, en in zynen voortgang vertoond te worden. Het groot getal van treffelyke *Gebouwen*, welk nog, van tyd tot tyd, toeneemt, en

Gefchiedeniffen,

Koophandel,

Gebouwen,

en waarin Amsterdam de meeste Steden van den Aardbodem te boven gaat, is eene waardige stof voor eene nauwkeurige beschryving. 't *Bestier* der Godshuizen, Tugthuizen en andere *Gestigten*, zo vermaard buitens Lands, dat vreemde Mogendheden zig, desaangaande, wel hebben willen laten onderregten, verdient, bovenal, naar waarheid, beschreeven te worden: om niet te spreken, van den staat en 't bestier der Gereformeerde en andere *Kerken*, der Doorlugtige en Latynsche *Schoolen*, en zo veele andere *Gestigten*, die hier in overvloed gevonden worden. Ieder burger, ieder inwooner van Amsterdam heeft, voor anderen, belang, om de natuur en herkomst der *Schutteryen* en *Burgervendelen*, en derzelve voorregten en pligten te kennen: gelyk de oorsprong en Keuren der byzondere *Gilden*, voor alle Gildebroeders en veele anderen, weetenswaardig zyn. De *Privilegien* en Voorregten der Stad en Burgerye in 't gemeen, en die der Regeeringe in 't byzonder, welke laatsten, boven die van veele andere Steden, uitmunten, verdienen dubbel, nauwkeuriglyk gekend te worden. Maar de REGEERING zelve, waardoor wy verstaan de byzondere

Kerken, Schoolen en andere Gestigten,
Schutteryen,
Gilden,
Privilegien
en Regeeringe.

* * Amp-

IV. V O O R R E D E.

Ampten van Regeeringe, en de wyze, waarop dezelve, ten gemeenen nutte van zulk eene volkryke Stad, bekleed worden; de *Regeering* zelve is, om haaren luister en aanzien niet alleen, maar vooral om den grooten dienst, dien zy aan Stad en Land toebrenge, eene gegronde, uitvoerige, en naauwkeurige beschryving waardig. Met één woord, gantsch AMSTERDAM, met al wat 'er in is, het leevende en levenlooze, verdient, zo wel als eenige Stad, en meer dan de meesten, opgemerkt en gekend, en, ten deezen einde, behoorlyk beschreeven te worden.

Drie redenen waarom zulks, tot hiertoe, niet geschied is.

Doch, 't gene, misschien, minder te verwonderen dan te beklagen is, 't heeft den Amsterdammers, tot hiertoe, ontbroken aan eene naauwkeurige en uitvoerige Beschryving hunner Stad: 't welk men, voornaamlyk, aan *drie* oorzaken, schynt te mogen toeschryven.

I. De nyverheid der inwooneren, om hunnen Koophandel en neering voort te

I. In 't algemeen gesproken, is een Inwooner van Amsterdam best bekwaam, tot het beschryven deezer Stad. Doch toen de Stad nog in 't opkomen en aanwassen was, leiden verre de meeste inwooners zig zo vlytiglyk toe, op het voortzetten hunner neeringe en Koophandel, dat hun geen tyd tot schryven over-

verschoot. Zy zullen zelfs bezwaarlyk zetten, heeft den tyd tot leezen gevonden hebben: 't welk lust tot anderen ook den lust benomen heeft, om boekoe- iet te schryven, dat voornaamlyk door fenin- hen gelezen moest worden. HADRIANUS BARLANDUS, of *Adriaan van Baarland*, die, in 't begin der zestiende eeuw, bloeide, gewaagt van deeze nyverheid der Amsterdammers, in zyne korte Latynsche *Beschryving van Holland*, met deeze woorden: *Hoc cæteris, quæ nominavi, recentius Oppidum, genus hominum incolit pecuniæ studiosius. Quo circa in remotissimis etiam terris negotiantur, habentque toto fere anno externum domi suæ mercatorem. Præstat hoc illis commoditas portus.* dat is „ Amsterdam „ is jonger dan de andere Steden, wel- „ ken ik genoemd heb” [Dordrecht, Haarlem, Delft en Leiden] „ en wordt „ bewoond door eene soort van Lui- „ den, die zeer op winst gezet zyn. „ Hierom dryven zy handel, zelfs in „ de afgelegenste Gewesten, en heb- „ ben, schier jaar uit jaar in, vreem- „ de Koopluiden by zig t'huis. De be- „ kwaamheid hunner haven is hier oor- „ zaak van (a).” Maar daar de winst-
ploeg

(a) *Hollandiæ compendiosa Descript. in P. SCRIVERII Batav. illustr. p. 143.*

VI. V O O R R E D E.

ploeg zo sterk gedreeven wordt, schiet zeldzaam gelegenheid tot boekoefeninge over.

2. De groote omflag van 't werk heeft 'er veelen van afschrikt.

2. Toen de Stad haaren vollen wasdom gekreegen hadt, en toen 't, na de opregting der Doorlugtige Schoole, voor omtrent honderd en dertig jaaren, hier niet ontbrak aan geleerde en schrandere mannen, heeft de groote omflag, die aan 't behoorlyk beschryven van zulk eene aanzienlyke Stad vast was, ongetwyfeld, veelen van 't werk afschrikt. Hadt de vermaarde P E T R U S F R A N C I U S zyne zuivere pen konnen en willen leenen tot het beschryven der Stad, daar hem zo veel eers beweezen werdt; men zou niet over gebrek aan goede beschryvingen van Amsterdam hebben behoeven te klaagen. Maar 't werk zal hem te uitgebreid gescheenen hebben. Ook riepen hem zyn beroep en neiging tot anderen arbeid. En onze medeburgers, die der Latynsche taale kundigzyn, moeten zig met een keurlyk Lofgedigt aan den Amstel, welk uit zyne nette pen voortgevloed is, en met eenige verzen op beroemde Amsterdammers, H U D D E N , H U I D E K O O P E R S , H O O F D E N , H O P P E N , C O R V E R S , S I X E N en anderen, te vrede houden.

An-

Andere bekwaame mannen, in vroeger' en laater' tyd, zyn in het zelfde geval geweest, of door de dood verrast geworden, eer zy 't ondernomen werk voltooi- jen konden.

3. Doch de voornaamste reden, die veel en wederhouden heeft van de hand te slaan aan eene uitvoerige en nauwkeurige Beschryving deezer Stad, is, ongetwyfeld, deeze geweest, dat de Magistraat, in vroeger' tyd, en zelfs, zo ik my niet bedriege, tot voor ruim dertig jaaren toe, zeer agterlyk geweest is, om iemant vryen toegang te geeven tot de Stads Registers, Stukken en Papieren, zonder welken, het opstellen eener goede Beschryvinge van Amsterdam volstrekt onmogelyk is. Een Amsterdammer Digter, die, in 't begin der voorgaande eeuw, bloeide, en de opkomst der Stad in Latynsche Digtmaat beschreeven heeft, gaf te verstaan, dat hy, om verder te gaan, 't gezigt der oudste Stads Registers noodig hadt; doch tevens, dat hy wanhoopte, dat dit gezigt hem immer gebeuren zou. Zie hier zyne woorden:

3. De Magistraat heeft, in vroeger' tyd, zwaarigheid gemaakt, om byzonderen perfoonen toegang te verleen tot Stadschriften.

*Publica scrutari modò si quoque scrinia
fas sit;*

** 3

Cre-

VIII. V O O R R E D E.

*Credo, in iis quædam non reticenda
latent.*

*Ipse etiam, justo quem dignor honore,
senatus*

*Multa patrum longâ traditione tenet
In medium exponenda. tenet quoque no-
mina rerum*

*Nempe vetustarum quid sibi casca ve-
lint.*

*Simque ego, qui versus faciam, non
pauca docendus,*

*Pollice quæ nequeo sugere ducta meo.
Sed si membranæ veteres, si Curia desit,
Forsan abortivam te tamen ipse da-
bo (b).*

De Historieschryver PIETER KOR-
NELISZON HOOFT zou gaarne toe-
gang tot de Stads Registers gehad heb-
ben, om nader kennis te krygen van de
partyschappen, die, omtrent den aan-
vang der Spaansche beroerten, hier ter
Stede, in zwang gingen. Doch 't mogt
hem niet gebeuren. „ Ik zoude ,”
schryft hy, den twee-entwintigsten Ja-
nuary des jaars 1634 „ dezelve [de ge-
„ melde partyschappen] noch wel naak-
„ ter ontdekt hebben, waar my vrye
„ toe-

(b) C. G. PLEMPH Amsterod. Monogramm. p. 33.

„ toegank verleent geweest tot de schrif-
 „ ten der Stad. Maar, (ach armen!)
 „ voor zo vreemdt word ik hier geree-
 „ kent, dat my, op aanbodt van eedt
 „ om te zwygen, wat Burgermeesteren
 „ te heelen docht, niet heeft moogen
 „ gebeuren, 't geen de Heeren Staaten
 „ van Utrecht zo mildelyk aan Pieter
 „ Bor, by openbaar schriftelyk be-
 „ scheidt, gegunt hebben (c).” Zo lang
 dan de Stads schriften, voor anderen
 dan Leden der Regeeringe, geslooten
 bleeven, moesten byzondere Persoonen
 sterk afgeschrikt worden van het onder-
 neemen eener Beschryvinge van de Stad,
 die haare voornaamste waarde, zeker-
 lyk, ontleenen moest van het gepast
 gebruik, welk, in dezelve, van deeze
 Stads schriften gemaakt was.

Maar schoon de opgenoemde en an- Nogtans
 dere oorzaaken ons, tot hiertoe, verfte- zyn 'er,
 ken hebben van eene uitvoerige en naauw- van tyd
 keurige Beschryving der Stad Amster- tot tyd,
 dam, zyn 'er egter, van tyd tot tyd, eenige
 maar voornaamlyk na 't jaar 1660, klei- Beschry-
 ne en groote Beschryvingen in 't licht vingen
 gegeven, die wy den Leezer hier zul- van de
 len doen kennen; om daar na, te be- Stad uit-
 kwaa- gegeven.

(c) Hoofts Brieven N. 399. bl. 313.

x. V O O R R E D E.

kwaamer, te kunnen overgaan, tot het ontvouwen van o is oogmerk, in de Beschryving, van welke wy hem nu 't begin aanbieden.

Optelling der oudste en voornaamste Beschryveren van de zelve.

Wy maaken egter geen gewag van de Beschryvingen van *Guicciardyn*, *Le Petit*, *Boxborn*, *Schook*, *de Laat*, *Blaauw* en veele anderen; die, Holland in 't algemeen beschryvende, ook Amsterdam kortelyk beschreeven hebben; veel min van eenige kleine Werkjes, Amsterdam betreffende, die, van tyd tot tyd, uitgekomen zyn.

Wy zullen ons, voornaamlyk, bepaalen, aan zulken, die Amsterdam op zig zelf hebben beschreeven, en onder de anderen alleenlyk melding maaken van twee oude Schryvers, door PONTANUS uitgegeven.

I.
Een ongenoemd Schryver van omtrent het jaar 1500.

De eerste en oudste heeft, in eene korte *Beschryving van Holland*, die nauwlyks zeven bladzyden *in folio* beslaat, eene Beschryving van Amsterdam van omtrent vier bladzyden ingevoegd, waarin hy verscheide byzonderheden aantekent, de gelegenheid en handel der Stad, ten zynen tyde, betreffende, welken men elders vergeefs zoeken zou. Hy heeft geleefd omtrent den jaare 1500, gelyk af te neemen is, uit het gene hy

hy (d) van 't Karthuizers-Klooster meldt, te weeten, dat het, honderd jaaren geleeden, gestigt was. „ [*Extra portam* „ *Carthusiensium, unde itur versus Har-* „ *lem, est monasterium Carthusiensium pul-* „ *cherrimum, ante centum annos funda-* „ *tum, per Albertum Bavariae ducem &* „ *Hollandiae comitem]*”. En men weet, dat dit Klooster, in 't jaar 1393, was gestigt. PONTANUS heeft den naam van den Opsteller deezer Beschryvinge nergens kunnen ontdekken. Ook is hy my nergens voorgekomen. GERARD VAN NIEUWMEGEN, beter bekend by zynen Latynschen naam *Gerardus Noviomagus*, telt, in zyne *Historia Batavorum* (e), die in 't jaar 1520 uitkwam, onder de geleerde mannen van zynen tyd, vier Amsterdammers, *Alard van Amsterdam, Nikolaas Kan, Kornelis Krok* en *Jan Snyders*, of, gelyk hyze in 't Latyn noemt, *Alardus Amsterodamus, Nicolaus Cannius, Cornelius Crocus* en *Joannes Sartzorius*. Veelligt, is onze onbekende Schryver één van deezen vier geweest; en, zo 't vrystondt nog verder te giffen, zou men mogen vermoeden, dat ALARD VAN AMSTERDAM onze oudste Beschry-

(d) *Ad calcem* PONTANI Amst. p. 5.

(e) P. 67. in SCRIVERII Batav. illustrata.

ſchryving heeft opgeſteld: want, in deeze Beſchryving, wordt beweerd, dat Holland, van ouds, geheel tot Batavia behoord heeft: en dat Alard van Amſterdam ſterk voor dit gevoelen geyverd heeft, blykt uit eenen zyner Brieven, in den jaare 1515, aan *Kornelis van der Goude*, bekend by den naam van *Cornelius Aurelius*, geſchreeven (*f*). Doch wy geeven deeze onze gifſing gaarne om een beter. Wy merken, ten opzigte van deeze oudſte Beſchryving van Amſterdam, alleen nog aan, dat PONTANUS het Handschrift, waarnaar hy dezelve uitgegeven heeft, bekomen hadt uit de boekery van Doctor JANTEN GROOTENHUYſ, Schepen en Raad, en naderhand Schout van Amſterdam; en dat hyze zo hoog waardeerde, dat hy, volgens zyne eigene verklaring „ de Beſchryving van oud Amſterdam nooit „ ernſtig zou hebben durven voorneemen, zo hy, door deezen Schryver, „ niet voorgelicht geweest was” (*g*).

II.
Pieter
van Af-
ferden.

Omtrent zefstig jaaren na deeze oudſte bekende Beſchryving, kwam 'er eene zeer korte van honderd en zefſtien Latyn-

(*f*) Vide SCRIVERII Batav. illustr. p. 76.

(*g*) In Dedic. ad JOHANNEM GROTENHUSIUM.

tynsche verzen in 't licht, gesteld door PETRUS APHERDIANUS, een Wageningen van geboorte (*b*), die, in de *Stads Registers* (*i*), PIETER VAN APHERT, dat is, *Afferden*, een Dorp in 't Ampt van tusschen Maaze en Waale, genaamd wordt. Na dat de Vroedschap, op 't einde des jaars 1555, beflooten hadt, de twee Latynsche Schoulen, aan de Oude en aan de Nieuwe-zyde, te vereenigen (*k*), werdt Apherdianus, den dertigsten January des volgenden jaars, tot Onder-Rectoer der vereenigde Schoole aangesteld (*l*). Doch in 't jaar 1561, werdt de School wederom in twee gescheiden, gelyk te vooeren (*m*). En in deezen tusschentyd, heeft Apherdianus zyne Beschryving van Amsterdam opgesteld: 't welk niet alleen blykt, om dat hy, in dezelve, slegts van ééne Schoole gewaagt; maar 't wordt ook, ontwyfelbaar, bevestigd, doordien zyne Beschryving, reeds in 't jaar 1560, te Antwerpen, gedrukt geweest is (*n*).
Som-

(*b*) J. F. FOPPENS *Bibl. Belg. Tom. II. p. 951.*

(*i*) *Groot-Memor. N. II. f. 60.*

(*k*) *Resol. Vroedsch. N. I. 31 Decemb. 1555.*

(*l*) *Groot-Memor. N. II. f. 60.*

(*m*) *Resol. Vroedsch. N. I. 10 Decemb. 1561.*

(*n*) *In Epigramm. Moralium Libr. II.*

XIV. V O O R R E D E.

Sommigen tekenen aan, dat hy, *in der Geuzen beroerte*, van zynen dienst verlaaten is (o): 't welk, vermoedelyk, eerst na de verandering der Regeeringe van 't jaar 1578, geschied zal zyn, om dat ik vind, dat Burgemeesteren toen twee nieuwe Rectoren der twee Latynsche Schoulen hebben aangesteld (p). Wat zyne Beschryving van Amsterdam betreft, „ eerst roemt hy, in dezelve, den uitgebreiden Koophandel der ingezetenen, naar Oosten en Westen, en in „ allerhande waaren, onder welken hy „ ook de Speceryen telt, die egter toen, „ niet uit de Indien, maar van Venetie „ of uit Portugal, herwaards gevoerd „ werden. Ook spreekt hy, byzonderlyk, van den handel in uitheemsch Bier, „ en telt 'er zes soorten van op, Hamburger, Breemer, Lubekker, Engelsch, „ Rostokker en Dantziger. Daarna verheft hy de lustige wandelwegen langs „ de Stads muuren; van waar men de „ groene weiden en zeilende kielen beschouwen kon. Dan gaat hy over tot „ de prachtige Gebouwen, roemende, „ boven al, de Nieuwe Kerk, by welke „ ke

(o) J. F. FOPPENS Bibl. Belg. Tom. I. p. 201.

(p) Refol. Vroedsch. N. 4. 13 Juny 1578.

„ ke zyne School gestigt was. De wys-
 „ heid en voorzigtigheid der Regeeringe
 „ wordt, vervolgens, van hem gepree-
 „ zen, en ten bewyze daarvan, gedenkt
 „ hy aan haare zorg voor de Gemeente,
 „ by gelegenheid van de duurte des jaars
 „ 1557. Hy vergeet ook niet de Gees-
 „ telyken te pryzen. Hy begroot de
 „ Kloosters op twintig: en 't getal was,
 „ inderdaad, zo groot, als men 't Begyn-
 „ hof mede, en de Karthuizers- en Re-
 „ gulieren-Kloosters buiten de Stad niet
 „ mede rekent. Wyders, gewaagt hy
 „ van de Gasthuizen, en van het Wees-
 „ huis, en roemt, ter deezer gelegen-
 „ heid, de barmhertigheid der Amster-
 „ dammeren, omtrent allerlei behoefti-
 „ gen. Hy beschryft de ingezetenen,
 „ als schoon, groot en sterk. Hy roemt
 „ hunne vreedzaamheid en eendragt,
 „ en besluit met een kort berigt van de
 „ Schutters - Doelen, en jaarlyksche
 „ Doelen-Feeften". Wy hebben den
 inhoud deezer Latynsche Beschryvinge
 van Amsterdam hier wel willen inlassen,
 om dat zy aan weinigen bekend is. Aan
 't einde deezer Voorrede, zullen wy den
 taalkundigen Leezer het Gedigt zelf me-
 dedeelen; minder nogtans, om de fraai-
 heid der Poëzije, dan om de Oudheden
 van

van Amsterdam, die 'er in vervat zyn, in gedagtenisse te houden. In de *Delitiae C. Poetarum Belgicorum* van JANUS GRUTERUS (q), zyn eenige betere Verzen van onzen Apherdianus te lezen.

III.
Kornelis
van
Haemro-
de.

Eenige jaaren na 't uitkomen van dit Digtstuk, beschreef KORNELIS VAN HAEMRODE gantsch *Batavia*, waardoor hy niet alleen *Holland*, maar ook *Gelderland*, en de *Provincie van Utrecht* verstondt, in *twaalf* bladzyden *in folio*. De *Beschryving van Amsterdam* beslaat hier nog geene halve bladzyde: en 't eenige byzondere, dat men 'er in vindt, is de juiste aanwyzing der waarschynlyke plaats van het oude Slot der Heeren van Amstel. PONTANUS, die 't Handschrift van dit Werkje van den Notaris, Meester *Jakob Gysbrechtszoon*, bekomen hadt, heeft het agter den eerstgemelden ongenoemden Schryver willen in 't licht geeven. Haemrode hadt dit Handschrift, en nog een ander, de geschiedenissen der *Nederlanden* ten tyde des Hertogs van *Alva* betreffende, aan *Jakob Gysbrechtszoon*, by uitersten wil, nagelaa- ten. PONTANUS meldt niet, van welk be-

(q) *Tom. I. p. 165 & seqq.*

beroep de Schryver geweest zy. Doch daar is nog een Stuk voor handen (*r*), door hem zelve, in 't jaar 1572, opgesteld, waarby blykt, dat hy toen Notaris te Amsterdam geweest is. Sommigen hebben gegift, dat dit werkje, door Haemrode, in zyne jeugd, en terwyl hy te Leuven studeerde, geschreeven zy (*s*). Doch naardien hy 'er in gewaagd van 't inneemen van Naarden, en van de belegeringen van Haarlem en Leiden, welke laatste Stad hy zegt „ door God „ verlost te zyn”, komt het my veel waarschynlyker voor, dat hy 't, na 't jaar 1578, te Amsterdam heeft opgesteld. Want met PONTANUS te gissen, dat het gene men van Leiden, Haarlem en den moord te Naarden, in zyn Werkje, leeft, byvoegfels zyn van eene andere hand, of van Haemrode zelve, in laater'tyd, schynt my luttel gronds te hebben, om dat zulks, gelyk te vermoeden is, in het by uitersten wil gemaakte Handschrift, zou hebben kunnen bespeurd worden: 't welk nochtans niemant meldt geschied te zyn. Haemrode is, volgens som-

(*r*) By DAPPER Amst. bl. 327. Zie ook LE LONG Reform. van Amst. bl. 543.

(*s*) Vid. PONTANI Praefatiuncula & J. F. FOPPENS Bibl. Belg. Tom. I. p. 202.

XVIII. V O O R R E D E.

sommiger aantekening (*t*), in 't jaar 1599, te Amsterdam, overleeden.

IV.
Joan I-
zaak
Pontanus.

Maar in 't jaar 1611, kort na dat de zogenaamde *derde* uitlegging der Stad vastgesteld en aangevangen was, gaf JOAN IZAAK PONTANUS, toen Professor der Filozoofie in de Hooge Schoole te Harderwyk, de eerste uitvoerige Beschryving van Amsterdam in 't licht. De Schryver was wel te Elfeneur in de Zond gebooren, doch uit Haarlemsche Ouders (*u*), en, van zyne vroege jeugd af, te Amsterdam opgevoed; gelyk hy zelf, in de Opdragt aan Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Raaden, te kennen geeft. 't Werk is in *drie* Boeken verdeeld. In 't *eerste*, vindt men eene algemeene beschryving van Holland, Batavia en Amstelland, en eene schets van de Opkomst, Vergrootingen en Geschiedenissen der Stad, tot op het jaar 1585. Het *tweede* vervat eene Beschryving der Godshuizen, Tugthuizen, Stadhuis, Waag, Doelen en andere openbaare Gebouwen, Marktplaatfen enz. Hierby komt een uitvoerig verhaal der eerste reizen naar Oostindie, getrokken uit de Reisbe-

(*t*) J. F. FOPPENS Bibl. Belg. Tom. I. p. 202.

(*u*) J. F. FOPPENS Bibl. Belg. Tom. II. p. 670.

beschryvingen, die toen in menigte in 't licht kwamen. Dit verhaal beslaat meer dan een derde van 't geheele Werk; waarna dit Boek, met eene Beschryving van de Beurs, die toen naauwlyks drie jaaren gestigt geweest was, en met eene korte schets van de leevens en werken eeniger Amsterdamsche Geleerden, beslooten wordt. In het *derde* Boek, wordt, de Regeering der Stad beschreeven, genoegzaam eeniglyk uit de Handvesten, zo verze toen het licht zagen. Doch van de waardigheden van Schout, Burgemeester, Schepen en Raad wordt, in deeze Beschryving, naauwlyks gerept. Het Boek wordt beslooten met eene Naamlyst van Schouten, Burgemeesteren, Schepenen, Thesaurieren, Weesmeesteren enz. van 't jaar 1413 tot het jaar 1611.

Men heeft, in deeze Beschryving, die in 't Latyn opgesteld was, en in 't jaar 1614, eenigszins verbeterd, in 't Nederduitsch in 't licht kwam, altoos berispt de menigvuldige breede uitweidingen, die weinig of niet te passe kwamen, en 't Boek, zonder noodzaake, deden uitdyden. Van de geweldigste deezer uitweidingen hebben wy reeds gesproken. In de twee eerste Boeken,

zyn

zyn 'er nog meer, die 'er even weinig voegen. Wie zou, by voorbeeld, in eene beschryving van Amsterdam, verwagten eene vergelyking tusschen den afval der Nederlanden van Spanje, onder Prinsse Willem den I., en den opstand der Batavieren onder Claudius Civilis? Wie zou hier eene verhandeling van de Pest zoeken? of van den oorsprong van 't Kloosterleeven? Zeker, zo zulke en diergelyke dingen tot de beschryving eener byzondere Stad behooren; dan kan men, in eene Stad als Amsterdam, de geheele wereld beschryven, om dat deeze Stad, of 't gene 'er in gevonden wordt, eenige betrekking tot het overig gedeelte der wereld heeft. PONTANUS is egter, eenigszins, te verschoonen. Hy wilde een boek maaken van Amsterdam. Maar hy hadt genoegzaam geene voorgangers. Hy woonde niet in de Stad. Hy kon, derhalve, geen toegang hebben tot de Stads Registers. Was 't wonder, dat hy, van veele gewigtige zaaken, weinig of niet sprak, en zyn boek vulde met uitweidingen, die overal, zo wel als in eene Beschryving van Amsterdam, zouden gevoegd hebben?

V.
Kornelis
Gys-
bertsz.
Plemp.

En nogtans was dit werk schier het eenige, dat, in den tyd van eene halve eeuw,

eeuw, aangaande Amsterdam, in 't licht kwam. Het Gedigt van Doctor KORNELIS GYSBERTSZ. PLEMP, *Amsterdamum Monogrammon* genaamd, schoon 'er de opkomst en oude gedaante der Stad keurlyk in verhandeld werdt, besloeg maar ruim dertig bladzyden in *Quarto*, en was geenszins geschikt, om voor eene eigenlyke beschryving van Amsterdam door te gaan. Het werdt, in 't jaar 1616, in 't licht gegeven. En 't is aanmerkelyk, dat de Digter, in 't Werkje of in 't Voorberigt, zo weinig gewag van PONTANUS *Beschryving* maakt, als of hy 'er niets van geweeten hadt. Plempe was nogtans een gebooren Amsterdammer. Hy heeft 'er 't grootste deel van zyn leeven gesleeten, en woonde 'er niet verre van de Langebrugge, gelyk hy zelf, in deeze woorden, te kennen geeft:

— *Nunc alius longi quoque nomina
pontis
Servat, abestque meâ non procul il-
le domo (v).*

Hy hadt *Pieter van Afferden*, van wien
wy,

(v) Amsterod. Monogramm. p. 23.

*** 2

XXII. V O O R R E D E.

wy, hiervoor, gewaagd hebben, tot zynen Leermeeſter gehad, na dat deeze van zynen dienſt in de Latynſche Schoulen verlaaten geworden was. Want hy was in den Roomſchen Godsdienſt opgevoed, dien hy ook, tot zynen dood toe, die in 't jaar 1638 voorviel (*w*), bleef aankleeven. 't Schynt, dat hy voorgehad heeft, meer van Amſterdam te ſchryven. Doch my is niet bekend, dat hy zyn voorneemen voltrokken heeft. Twee anderen hebben nog, na PONTANUS, de hand gelegd aan 't beſchryven van Amſterdam, zonder dat zy 't werk ten einde gebragt hebben (*x*).

De laaſte Vergrooting der Stad geeft aanleiding tot eenige nieuwe Beſchryvingen.

Men behielp zig dan met PONTANUS *Beſchryving*, tot dat, in 't jaar 1657, beflooten werdt tot de zogenaamde *vierde* of laaſte Vergrooting der Stad, van welke reeds, in 't volgende jaar, een aanvang gemaakt werdt. De jongſt voorgaande Vergrooting hadt PONTANUS aanleiding gegeven tot het onderneemen zynere Beſchryvinge: doch deeze hielp verſcheide pennen aan 't werk. Niet minder dan vyf inwooners van Amſterdam, MELCHIOR FOKKENS, OLFERT

(*w*) J. F. FOPPENS *Bibl. Belg. Tom. I. p. 201.*
 (*x*) *Zie DOMSELAARS Voorbericht.*

FERTDAPPER, IZAAK COMMELYN, TOBIAS VAN DOMSELAAR, en FILIPS VAN ZESEN, arbeidden, genoegzaam op éénen tyd, aan het beschryven der Stad. Men schein Amsterdam, ter gelegenheid der nieuwe uitlegginge, te willen overlaaden met Beschryvingen, tot *boertigen* toe (1), gelyk het, ter zelfder gelegenheid, van alle kanten, met Grondtekeningen en Afbeeldingen der Stad, overlaaden werdt. Elk bevlytigde zig om eerst gereed te zyn, en de nieuwsgierigheid en het verlangen zyner medeburgeren spoedig te voldoen: 't welk hun niet veel gelegenheid liet, om hunnen arbeid te beschaaven naar behooren.

MELCHIOR FOKKENS, een Groninger van geboorte, kwam eerst voor den dag, in 't jaar 1662, met eene Beschryving der Stad van ruim drie honderd bladzyden *in twaalve*: waarin hy eerst haare opkomst en een gedeelte haarer Geschiedenissen verhaalt; daarna tot eene breeder beschryving der Gebouwen, niet het minste gedeelte van 't

VI.
Mel-
chior
Fokkens.

(1) Zodanige was *La Description de la Ville d'Amsterdam en vers burlesques*, die, in 't jaar 1666, in 't licht kwam.

't Werkje, overgaat, en eindelyk, met eene korte schets van de gesteldheid der Regeeringe, besluit.

VII.
Olfert
Dapper.

Hem volgde Doctor OLFERT DAPPER, die, in 't jaar 1664, zyne *Historische Beschryving der Stad Amsterdam*, in een bekwaam stuk *in folio*, in 't licht gaf. 't Werk is in *vyf* Boeken verdeeld. In 't *eerste*, wordt Oud-Holland; en Oud-Amstelland, met de Ambagtsheerlykheden in het zelve, beschreeven. Het *tweede* handelt van de Gelegenheid, Vergrootingen en Geschiedenissen der Stad, tot op de overdragt der Landen aan Philips den II., Koning van Spanje. Het *derde* vervolgt de geschiedenissen, tot op het jaar 1652, en is, doorgaans, uit de schriften van HOOFTE en AITZEMA, samengesteld. In het *vierde*, worden de oude en nieuwe Gebouwen, en het Stadhuis zeer uitvoeriglyk beschreeven. Het *vyfde* en laatste handelt van de Regeeringe, Schutteryen, Poorters, Soldaaten en geleerde en vermaarde Mannen. Op 't einde, vindt men eene korte Beschryving der Eilanden Urk en Emmeloord. 't Werk van DAPPER overtrof, buiten tegenspraak, al wat, tot hertoe, wegens Amsterdam, het licht gezien hadt. Doch DOMSELAR
merkt

merkt (y) aan, dat eenige zaaken, door DAPPER, breed genoeg verhandeld; anderen, door grooten haast, te kort overgelopen waren. Hy heeft, daarenboven, het ongeluk gehad, dat hem geen toegang tot de *Stads Registers* gegund geweest is. Alleenlyk, hadt men hem, uit de boekery van den Oud-Burgemeester KORNELIS WITSEN, van *eenige aloude gedenktekenen en schriften* voorzien. Doch hy klaagt, dat eenige voornaame perfoonen hier ter Stede, die *een schat van gewichtiger zaken en eenige gedenkwaardiger Stads aeloudheden* bezaten, zig ongeneigd getoond hadden, omze hem, ten gemeenen nutte, mede te deelen (z).

IZAAK COMMELYN, Regent van 't Nieuwe-zyds-Huiszitten-Huis (a), en Schryver en Uitgever van eenige andere Werken (b), hadt, ondertusfchen, insgelyks, aan eene uitvoerige Beschryving van Amsterdam gearbeid. Ook stelde hy 'er een kort Begrip van op, welk, naderhand, agter de *Reizen door Frankryk*, in 't licht gegeven is.

VIII.
Izaak
Commelyn.

Doch

(y) In zyn Voorbericht.

(z) Zie zyne Opdracht.

(a) Zie COMMELIN bl. 542.

(b) Zie COMMELIN bl. 866.

XXVI. V O O R R E D E.

IX.
Tobias
van
Domse-
laar.

Doch 't gene van de uitvoerige Beschry-
ving in orde gebragt was, heeft TO-
BIAS VAN DOMSELAAR, Amster-
dammer, en Schryver van het *Ontroer-
de Nederland door de Wapenen des Ko-
nings van Frankryk (c)*, ingevlyd in zy-
ne Beschryving der Stad, die, in 't jaar
1665, in een dik Stuk *in quarto*, het
licht zag, en met grooten haast samen-
gesteld en gedrukt was: 't welk, onder
anderen, af te neemen is, uit het, tot
driemaal toe, herhaald begin der blad-
zyden van 't Werk, die eerst van 1 tot
282; dan van 1 tot 312, en eindelyk
van 1 tot 446 loopen: waaruit blykt,
dat, tot dit Boek, ten minsten drie
Drukpersen, op éénen tyd, gebruikt
zyn. De inhoud en verdeeling van 't
Werk toont ook, dat men 'er zeer mede
gehaast heeft. Het bestaat uit zes Boe-
ken. Het *eerste* vervat eene Beschryving
van oud Amstelland, door ARNOLDUS
MONTANUS, reeds te vooren, op-
gesteld, en in 't licht gegeven. In het
tweede, vindt men de Historie der Hee-
ren van Amstel tot op het jaar 1323,
door TOBIAS VAN DOMSELAAR,
opgesteld, en ook reeds te vooren ge-
drukt.

(c) Zie COMMELIN bl. 866.

drukt. In het *derde*, wordt gehandeld van de Gelegenheid, Opkomst en verscheide Vergrootingen der Stad, tot op het jaar 1665. Het is, in *drie* afdeelingen, onderscheiden. De eerste, die de Stad tot op het jaar 1482 vertoont, is door DOMSELAAR samengesteld; de tweede, die haare gedaante en vergrooting, tot op 't jaar 1585, aanwysft, door IZAAK COMMELYN; en de derde, waarin de Beschryving der Vergrootingen, tot op 't jaar 1665, vervolgd wordt, wederom door DOMSELAAR. In het *vierde* Boek, vindt men eene Beschryving van de oude en nieuwe Gebouwen der Stad, door IZAAK COMMELYN. Het *vyfde* behelst eene Beschryving der Regeeringe, die byna geheellyk uit DAPPER ontleend is, hebbende DOMSELAAR daar alleenlyk eenige Keuren en eenige geleerde Mannen bygevoegd. En in het *zesde* en laatste, wordt de Historie, die in het *tweede* Boek afgebroken was, door DOMSELAAR, tot op het jaar 1665, grootendeels woordelyk uit DAPPER en voorts meest uit AITZEMA, vervolgd. IZAAK COMMELYN hadt, tot de Beschryving der oude Gebouwen, eenig gebruik gemaakt van Klooster- en ande-

XXVIII. V O O R R E D E.

re Schriften , die by de Godshuizen , en voornaamlyk , naar 't fchynt , in 't Nieuwe-zyds-Huizitten-Huis , waarvan hy Regent was , bewaard werden. Doch 't blykt nergens , dat hy of DOMSELAAR toegang tot de Stads Registers gehad hebben.

X.
Filips
van Ze-
fen.

Ruim een jaar voor dat deeze uitvoerige Beschryving het licht zag , hadt FILIPS VAN ZESEN , Ridder en Raadsheer van zyne Hoogheid , den Prinse van Anhalt (*d*) , en Saxer van geboorte (*e*) , eene Hoogduitsche Beschryving der Stad uitgegeven , die omtrent vierhonderd bladzyden *in quarto* beslaat (2). Zy was , volgens des Schryvers eigen getuigenis (*f*) , in den tyd van vier maanden , terwyl zy gedrukt werdt , opgesteld , en werdt , hier ter Stede , uitgegeven by *Joachim Noschen* , op de Haarlemmerstraat , in den Hoogduitschen Bybel. 't Werk is in *vyf* Boeken

(*d*) Zie B. HUYDECOPER Proeve van Taal- en Dichtkunde, *bl.* 379.

(*e*) Vid. WITTE Diar. Biograph, *Tom.* II. *ad* 13 *Novemb.* 1689. *p.* 171.

(*f*) P. 398. *en* Narede.

(2) Op den Titel , staat het jaar 1664 ; doch de Opdragt is , den eersten Augustus des jaars 1663 , getekend.

ken verdeeld. In de *twee eersten*, wordt de Historie der Stad, van haare opkomst af, gebragt tot op den tyd der jongst voorgaande vergrootinge. In het *derde, vierde en vyfde*, doorwandelt de Schryver de gantsche Stad, en beschryft alle de weereldlyke en geestelyke Gebouwen, in die orde, alsze hem voorkomen. Het vyfde Boek wordt beslooten met eene Beschryving der Regeeringe en eene Lyst der vermaarde Mannen. De Schryver, die der Augsburgsche belydenisse toegedaan was, is naauwkeurigst, in 't gene den Lutherfchen, hier ter Stede, betrof. Ook was hem het uiterlyke van de Stad ten zynen tyde zeer wel bekend. Hy getuigt, in de *Voorrede*, dat hy, reeds twee en twintig jaaren, in Amsterdam, gewoond hadt, en aldaar, in 't jaar 1662, met het Burgerfchap vereerd geworden was. Men vindt nogtans niet veel gewigtigs in deeze Beschryving, 't welk ook niet elders te leezen is. Doch zy vervat, daarentegen, wederom verscheide kleine byzonderheden, die men, te vergeefs, by anderen zoeken zou.

De Beschryving van Amsterdam, door
T O B I A S V A N D O M S E L A A R uitgege-
 ven, na verloop van eenige jaaren, zyn-
 de

XI.
 Casparus
 Comme-
 lin.

de uitverkogt, werdt **CASPARUS COMMELIN**, Zoon van bovengemelden **I-ZAAK COMMELYN**, aangezogt, om daarvan eene nieuwe, verbeterde en vermeerderde uitgave te bezorgen. **CASPARUS COMMELIN** hadt, Regent van 't Oude-zyds-Huiszitten-Huis zynde, eenige oude Brieven en Schriften, die aldaar bewaard werden, in handen gekreegen. Ook waren hem eenige stukken, den huize van Amstel betreffende, van Utrecht toegezonden. Hy liet zig dan overhaalen tot het werk, en gaf, in 't jaar 1694, eene *Beschryving van Amsterdam* in 't licht, in twee stukken in folio. Men vindt hier de uitgave van **DOMSELAAR**, in de zelfde orde. Het *eerste* Boek, de Beschryving van Amstelland van **MON-TANUS** behelzende, is gebleeven zo als 't was. In het *tweede*, vervattende de Historie der Heeren van Amstel tot op het jaar 1323, zyn geplaatst eenige Brieven, de Heeren van Yffelstein en Myn-den, voornaamlyk, betreffende. Het *derde* Boek, waarin de Opkomst en Vergrootingen der Stad beschreeven worden, is opgehelderd, door eenige Schepenenbrieven. de oude gesteldheid der Stad raakende. En dit mag men wel voor het nuttigste gedeelte van **COMMELINS** arbeid

arbeid rekenen. Voorts, vindt men, in deeze twee Boeken, een goed getal van Historifche byvoegfels, uit laatere Schryvers, gelyk *Mattheus Voffius*, *Schotanus*, *Sligtenborft*, zelfs uitheemfchen, als *Mezeray*, en anderen; behalve dat ook, in het *derde*, aangetekend wordt, welke voornaame veranderingen de Stad, in den tyd van omtrent twintig jaaren, ondergaan hadt. In het *vierde* Boek, de Gebouwen betreffende, vindt men de meeste byvoegfels en veranderingen Ook worden, in het zelve, eenige weinige Schepenen- en andere Brieven aangehaald. In het *vyfde* Boek, de Regeering aangaande, zyn de byvoegfels zeer weinig, en van klein gewigt. COMMELIN haalt hier, daar 't zo noodig was, byna geene oude ftukken aan. Voorts, heeft hy de Lyst der vermaarde Mannen, in DOMSELAARS uitgave te vinden, met eenige Perfoonen vermeerderd. Maar in 't *zesde* Boek, waar de Historie der Stad, van 't jaar 1323 af, tot op het jaar 1664 vervolgd wordt, zyn veele byvoegfels; doch, ten opzigte der oudfte tyden, zeer zeldzaam uit tydgenooten ontleend. Onder de weinige oude Brieven, die in deeze byvoegfels voorkomen, zyn 'er twee van aanbelang, eene Ordonnantie

on

xxxii. V O O R R E D E.

op eene uitrusting ter Zee, door Amster-
dam en de Watersteden, van den vyftien-
den April des jaars 1475 (g), die niemant
voor COMMELIN in 't licht gegeven
hadt, en die, schoon hy zulks niet meldt,
uit de *Stads Registers* (h) ontleend is;
en de Huwelyksvoorwaarde van Jan,
Hertog van Touraine, en Jakoba van Beie-
ren van den zesden Augustus des jaars
1415 (i). Doch deeze betrof het Land in
't gemeen; niet Amsterdam in 't byzon-
der. De Schryver gafze uit, *om dat* hy
*die nog nergens, by eenige Schryvers, ge-
zien* hadt. Hy zouze egter, in 't III. Deel
van 't *Groot-Plakaatboek* (k), welk reeds
in 't jaar 1683 uitgekomen was, hebben
konnen zien: en zelfs in de *Chronyk van
Zeeland*, door MARKUS ZUERIUUS VAN
BOXHORN uitgegeven (l), die, reeds in
't jaar 1644, het licht gezien hadt. Wy-
ders, heeft hy de Historie vervolgd, daar
DOMSELAAR dezelve gelaaten hadt,
tot op het jaar 1692.

Zie daar, kortelyk, wat COMMELIN
heeft, boven DOMSELAAR. 't Voornaam-
ste

(g) *Bladz.* 915, 916.

(h) *Groot-Memoriaal. N. I. f.* 33.

(i) *Bladz.* 901.

(k) *Bladz.* 6.

(l) *II. Deel, bl.* 182.

ste zyn eenige Schepenen-brieven, meest, naar 't schynt, bekomen uit het Oude-zyds-Huiszitten-huis, van welk hy, veele jaaren, Regent geweest was (m). Immers, ik vind niet, dat hy eenige Schepenen-brieven aantrekt, met aanwyzing van de plaats, daar zy beruften, dan zulken, die hy, in 't Oude-zyds-Huiszitten-Huis, gezien hadt (n). Ook klaagt hy, in zyne Voorrede (o), dat de Regenten van 't Burger-Weeshuis hem toegang tot hunne oude Brieven geweigerd hadden. 't Is waar, dat hy, ter zelfder plaatse, zegt, „ dat hy *alles, wat hem noch van Out-* „ *beden wyt eenige Godshuizen middeler-* „ *wyle was ter hand gekomen, en ook ter* „ *Secretarye te vinden was, opgesteld* „ *hadt.*” Doch 't gene hy, uit andere Godshuizen, bekomen hadt, moet zeer weinig geweest zyn, om dat hy 'er zo weinig gebruik van gemaakt heeft.

Maar niets heeft ons meer verwonderd, dan dat hy hier ook zegt, *opgesteld te hebben alles, 't gene ter Secretarye te vinden was.* Zo 'er, voorwaar! ter Secretarye, niets meer te vinden ware, dan hy 'er toont gevonden te hebben, zou-

(m) Zie COMMELIN, bl. 539.

(n) Zie COMMELIN, bl. 170, 176, 191, 198, 437, 1166.

(o) Bladz. * 2.

den braave mannen, vergeefs, zo veel moeite hebben aangewend, om toegang ter Secretarye te bekomen. Ik heb byzonderlyk myn werk gemaakt, om naar te gaan, welke Stads schriften *COMMELIN* aanhaalt, en hoe dikwils; en ik ben volkomenlyk overtuigd geworden, dat hy nimmer eigenlyken toegang tot de Stads schriften, die, of ter Secretarye, of elders, bewaard worden, gehad heeft. Ik vind niet, dat hy ergens de *Resolutieboeken der Vroedschap* aanhaalt, een' der voornaamste Registers ter Secretarye, en daar zo veel in te vinden is, tot opheldering van den Staat, Geschiedenissen en Regeeringe der Stad: de eenige aanhaaling (*p*) van het *Resolutieboek L. O. f. 59.* uitgenomen. Doch deeze aanhaaling is nog verkeerd, en moest zyn *Resolutieboek F. f. 42 verso*, ten duidelyken bewyze, dat hy 't *Register* zelf niet ingezien; maar 't stuk, welk hy aanhaalt, vermoedelyk uit het *Vervolg* op de naaftlaatste Uitgave der *Handvesten* (*q*), of van elders, overgenomen heeft. In de laatste Uitgave der *Handvesten*, vindt men 't op *Bl. 124.* Ik heb, wyders, niet ge-

(*p*) *Bladz. 858.*

(*q*) *Bladz. 903.*

gevonden, dat hy, meer dan eens (*r*), een stuk aanhaalt, uit de menigvuldige Stukken, die in de Oude Kerke bewaard worden; onder welken 'er nog veelen zyn, die nimmer in 't licht zyn gegeven. Wat is 'er waarfchynlyker, dan dat hy geen' toegang tot de oorfprongkelyken gehad, noch 'er immer affchriften van gezien heeft? Hy fpreekt, 't is waar, (*s*) van *Stads Boeken*, (*t*) van *oude Stads Registers*, (*u*) van een *oud Stads Register*. Doch deeze wyze van aanhaalen toont genoegzaam, dat hy die Boeken en Registers zelf niet ingezien heeft; anders moest hy byzonderlyk hebben aangewezen, van welk *Boek*, van welk *Register* hy fpreeken wil. Zo haalt hy ook, op eene enkele plaats (*v*), een *Sententie-boek* aan; doch alzo hy dit Boek niet *numereert*, gelyk, tot onderscheiding, behoorde gefchied te zyn, blykt wel, dat hy, 't gene hy 'er uit ontleent, niet uit de eerfte hand heeft.

Een enkel stuk van een *Stads Register*
fchynt

(*r*) Te weetch, bl. 1166.

(*s*) Bladz. 191.

(*t*) Bladz. 207.

(*u*) Bladz. 190.

(*v*) Bladz. 939.

fchynt hy egter te hebben ingezien, te weeten het *eerste Groot-Memoriaal*; alzo hy dit, tot zeven maalen toe, aanhaalt (w). Doch onder deeze zeven aanhaalingen, van welken 'er twee op *bl. 857* gevonden worden, zyn 'er twee van eene en dezelfde plaats, die *bl. 174*, wordt aangewezen, als stondtze in 't *eerste Groot-Memoriaal* op *f. 52* verso en *53*; en *bl. 857* op *f. 31* geplaatst wordt, welk laatste alleen goed is. Op *bl. 924* wordt, uit het zelfde *Groot-Memoriaal f. 206*, verhaald, dat de Slotvoogdy van Gouda, in 't jaar 1491, aan *Jacob van Kralingen Floris Zoon* opgedraagen werdt. Doch 't stuk, waartoe men ons wyft, zegt, dat *Romert Jacobs*, in de plaats van *Jacob van Cralingen Florys soen*, tot Slotvoogd van Gouda werdt aangesteld. Uit het een en 't ander blykt dan, dat **COMMELIN**, zo hy dit *eerste Groot-Memoriaal* al heeft gezien, niet alleen van het zelve zeer weinig gebruik gemaakt; maar het ook niet, met de vereifchte aandagt, gelezen heeft.

Meer aanwyzingen van Stads Schriften zyn my, in 't gantsche Werk van **COMMELIN**, niet voorgekomen: ten
wa-

(w) *Bladz. 174, 857, 914, 917, 919, 924.*

V O O R R E D E. xxxvii.

ware men ook tot de Stads fchriften be-
trekken wilde eenige Ordonnantien en
Sententien van den Burger-Krygsraad,
op *bl.* 809, 810, 814, 815, 816, 817,
818 en 819 te vinden, van welken hy,
als Provoost van 't geele Regement, ge-
lyk *bl.* 816, 817 blykt, goede kennis
hebben kon. En nu oordeele de Leezer
zelf, in wat zin, hy hebbe kunnen zeg-
gen, dat hy *alles opgesteld* hadt, *wat ter*
Secretarye te vinden was.

Myn voorneemen is geenszins, dee-
ze Voorrede te vullen met eene verde-
re aanwyzing der mislagen en onnaauw-
keurigheden, in COMMELINS uitgave
te vinden. 't Zy my genoeg, aan te mer-
ken, dat men, by 't uitgeeven van den
tweeden druk derzelve, die in 't jaar
1726 het licht zag, reeds bespeurd hadt,
dat *daerintwyffelachtigheden en feylen ge-*
vonden werden; en dat men veel volsta-
gener en netter werk kon vervaerdigen.
Ook zagen de uitgeevers toen reeds om,
naer middelen, waer door COMMELINS
uitgave verbeterd, vervult en vervolgd
mocht worden (x).

Men be-
merkt de
gebrek-
lykheid
van Com-
melins
uitgave
der Be-
fchryvin-
ge van
Amster-
dam.

Van 't jaar 1694 af, tot omtrent het Pieter
jaar Vlaming

(x) P. VLAMINGS Voorberigt voor den *tweeden Druk*
van COMMELIN.

arbeidt
aan eene
nadere
Beschry-
ving.

jaar 1726 toe, hadt niemant aan eene uit-
voerige Beschryving de hand willen slaan.
Doch toen ondernam de Heer PIETER
VLAMING, door zyne Poëzye en uit-
gave van SPIEGELS *Hertspiegel*, ver-
maard, deezen moeilyken arbeid. Men
hadt hem, *ongevraegd*, veele zeer ge-
wichtige en doorbenen nooit gedrukte *Ge-
denkstukken* aangeboden, tot welker be-
kooming hem, schryft hy, *mogelyk meer-
der gelegenheid dan anderen* gebeurt was.
*De kunstlievende Heer CHRISTOFFEL
BEUDEKER* en veele andere *Lieden van
rang en geboorte* hadden hem hunne hulp
toegezeid. *De ryke Verzameling van den
onvermoeiden GERARD SCHOEMAKER*
stondt voor hem open. En 't gene hem
bovenal aanmoedigde tot dit Werk, *de
Ed. Gr. Achtb. Heeren Burgermeesteren
deezzer Stede* gaven hem, op zyn verzoek,
*eene Burgervaderlyke toezegging van be-
hoorlyken toegang tot zodanige zaeken en
papieren, als tot zyn voorneemen dienstig
mogten zyn (y)*. Men viel, hierop,
vlytiglyk aan den arbeid. Men ver-
zamelde, vooreerst, al wat men beko-
men kon, de Kerken, Kloosters en Gods-
dienstige Gestigten betreffende. Ook wer-

(y) P. VLAMINGS Voorberigt als vooren.

werden 'er eenige Konstplaten ver-
 vaardigd. Men maakte zelfs, na verloop
 van eenige jaaren, eenen aanvang met
 drukken: en zyn 'er, toen reeds, zes
 bladen van 't werk afgedrukt geweest,
 het grootste gedeelte van de beschry-
 vinge der Oude Kerke behelzende. Doch
 de dood van den Heere Vlaming, en
 eenige andere beletsels zyn oorzaak ge-
 weest, dat een arbeid, die met zo veel
 lust begonnen was, plotselyk is blyven
 steeken, zonder dat iemand, in eenige
 jaaren, genegenheid getoond heeft, om
 't begonnen Werk met yver voort te zet-
 ten.

't Werk
 blyft
 steeken.

Alleenlyk, hadt ISAÏAK LE LONG,
 van wien de Drukkers der onderhanden
 zynde Beschryvinge zig 'zogten te bedie-
 nen, tot de uitvoeringe van een gedeelte
 van 't Werk, 't welk egter niet gelukt
 was; in 't jaar 1729, een stuk *in folio* in
 't licht gegeven, onder den titel van
*Historische Beschryvinge van de Reforma-
 tie der Stadt Amsterdam*: een Boek, waar-
 in veel gebruik van COMMELINS *Be-
 schryvinge* gemaakt is; en dat, van de
 eerste beginfelen der Reformatie hier ter
 Stede omtrent het jaar 1525, byna niets
 inhoudt, en van de Reformatie, in de
 jaaren 1566 en 1578, veel minder, dan

Isaak le
 Long
 geeft
 eene His-
 torie der
 Refor-
 matie
 van Am-
 sterdam
 in 't
 licht.

men by BRANDT en anderen leezen kan: zo dat het zeer kwalyk aan zynen titel voldoet.

Aanleiding tot het onderneemen der tegenwoordige Beschryvinge.

't Werk der Beschryvinge van Amsterdam zou, veelligt, tot hiertoe, door niemant, voortgezet geweest zyn, zo ik, voor eenige jaaren, na dat myne VADERLANDSCHE HISTORIE reeds afgeschreeven was, geene aanleiding gekreegen had, om te hoopen, dat het Burgemeesteren niet onaangenaam zyn zou, dat ik dit werk ter hand nam. Ik had, reeds voor omtrent twintig jaaren, de Beschryvingen van Amsterdam gelezen, en daaruit aangetekend, wat my dienstig scheen, om de Stad wel te kennen. Het samenstellen der *Vaderlandsche Historie* hadt my gelegenheid gegeven, om veel te zien van Amsterdam, 't welk niet bekwaamlyk in eene algemeene Historie kon worden ingevlyd, en nogtans der geheugenisse wel waardig was. Ik scheen dan niet t'eenemaal ongeschikt tot dit werk. Nogtans te zeer, om het met hoop van eenen gelukkigen uitflag te durven onderneemen, indien die hoop niet opgewekt ware, door haare Edele Groot-Agtbaarheden zelve, die, my, op myn nedrig verzoek, toegang verleend hebbende tot de Registers der Stad, ter Se-

cre-

cretarye en elders berustende, ook tot de Godshuizen, en waar ik het verder dienstig zou oordeelen; my, naderhand, by schriftelyke Acte, den eernaam van *Historie-Schryver deezer Stad* toestonden, en zelfs verlof gaven, om de gemelde Registers, onder behoorlyke verzekering, voor eenigen tyd, tot myn gebruik ten mynen huize te mogen hebben: eene gunst, voorwaar! zo groot, dat ikze altoos, met de opregtste en gevoeligste dankbaarheid, erkennen zal.

Op deeze wyze aangemoedigd, besloot ik, een goed gedeelte van mynen tyd te besteeden aan het beschryven van myne Geboorte-Stad, **AMSTERDAM**. Ik maakte, terstond, gebruik van de vryheid, my door Burgemeesteren vergund; viel vlytiglyk aan 't leezen en doorbladeren der gewigtigste Stads Registers, en verzamelde daaruit alles, wat my eenigszins schein te passen, in eene uitvoerige en nauwkeurige Beschryvinge der Stad. Ik vergeleek het met het gene ik, reeds van elders, voor veele jaaren, verzameld had; bragt myne aantekeningen in orde, en besloot, eindelyk, om aan het verlangen van veelen te voldoen, het *eerste* Stuk van 't Werk ter drukpersse over te geeven, met oogmerk om de

En tot het uitgeeven van den aanvang derzelve.

overigen, op het eerste, te laten volgen, met zo veel spoed, als met de vereischte naauwkeurigheid en gepastheid in de uitvoeringe bestaanbaar is.

Zy zal niet met egte Stukken overlaaden worden.

Geenszins, heb ik voor, het werk deezzer Beschryvinge tot eene geweldige grootte te doen uitdyden. Ware dit myn oogmerk, 't zou my zeer gemakkelyk vallen. Ik had het werk maar te vullen met oude Stigtingen van Kloosteren, Vicaryen, Altaaren enz. die ik in groote menigte in handen heb; doch van welken weinigen het regte gebruik weeten te maaken, en die de meesten naauwlyks leezenwaardig rekenen zouden. Myn toeleg is, deeze Beschryving niet zo groot, maar zo nuttig te maaken als my mogelyk is, eerst voor de ingezetenen deezzer Stad, en daarna voor alle myne Landsluiden, die hier ook veel ontmoeten zullen, 't gene anderen Steden, en 't Land in 't gemeen, zo wel als Amsterdam in 't byzonder, aangaat. Ik zal dan de Beschryving niet overlaaden met egte Stukken; maar, uit de menigte, die ik reeds heb, en dagelyks bekomen kan, alleenlyk zulken uitkippen, die de gewigtigsten en nuttigsten, en voorheen nooit, of te gebrekkelyk uitgegeven geweest zyn. Zy zullen, doorgaans, agter ieder Boek, waar-

Doch evenwel van de nuttigsten, en tot hier toe ongedrukten voorzien zyn.

waarin zy eerst worden aangehaald, geplaatst worden. Van de overigen, die ik niet dienstig agt geheel in 't licht te geeven, zal ik, dikwils, de eigen woorden aanhaalen, zo ver zy te passe komen; 't welk den Leezer, doorgaans, aan de hand geeven zal al het gebruik, welk 'er, tot opheldering der Beschryvinge van Amsterdam, van te maaken is.

De meeste ongedrukte egte Stukken, uit welken een groot gedeelte myner Beschryvinge opgemaakt wordt, heb ik gevonden, ten deele in eene ryke verzameling derzelve, door den Heere V L A M I N G en anderen, byeengebragt; ten deele en voornaamlyk, in de Stads Registers.

De mees-
te deezer
Stukken
zyn ont-
leend,

De verzameling van den Heere V L A M I N G en anderen is, door koop, in bezit gekomen van den Boekhandelaar T I R I O N, door wienze my ter hand gesteld is. In dezelve, munten uit de Afschriften van alle de oorsprongkelyke Stads Stukken, die, in de O U D E K E R K E, bewaard worden, en verscheide eeuwen bewaard geweest zyn; onder welke stukken, nog veelen gevonden worden, die nimmer gedrukt zyn geweest, en van welken wy 'er eenigen in 't licht geeven zullen. De gedrukten vindt men,

Uit de
Verza-
melings
derzel-
ven, die
in de
Oude
Kerke
bewaard
wordt:
en

byna allen, in de *Handvesten* deezer Stad, met naame in de laatste uitgave, die, door den beroemden Heere HERMANUS NOORDKERK, den luister der Regtsgeleerden van ons Vaderland, bezorgd is. Wy wyzen dan den Leezer, wanneer wy gedrukte Stukken uit de *Oude Kerke* aanhaalen, alleenlyk tot de *Handvesten*; in onze aanhaalingen van welken, op dat wy dit hier, in 't voorbygaan, melden, men doorgaans twee bladzyden zal aangewezen vinden, waarvan de eerste die der uitgave van den Heere NOORDKERK, de tweede, die tusschen [] haakjes staat, die der uitgave van den jaare 1662 met de *Vervolgen* aanduidt. Maar wanneer wy ongedrukte Stukken uit de OUDE KERKE aanhaalen, noemen wy, nevens den naam van *Oude Kerke*, de byzondere *Laaden*, in welken deeze Stukken bewaard worden. Men moet, naamlyk, om dit te beter te verstaan, weten, dat, in den Wester muur van het Zuider kruispand der Oude Kerke, oudtyds het Handboogschutters-Choor, en nu de gewoonlyke Catechizeerplaats, omtrent vyftien voeten uit den grond, een yzeren deur is; en agter dezelve een eekenhouten, die een Vertrekje van omtrent tien voeten in 't vierkant affluit.

In

In dit Vertrekje, staat een zwaare eekenhouten kas van omtrent agt voeten hoog, van vooren en van ter zyde, wel dicht met yzer beslaagen. Zy heeft vyfenvoertig *Laaden*, die ieder een en een halve voet lang en twee duim diep zyn. En deeze *Laaden*, die allen genommerd zyn, besluiten de oude en latere Handvesten en Privilegien der Stad, en veele andere egte Stukken, de oudsten van welken zelfs zeer wel bewaard zyn, en nog gaa-ve zegels hebben. Men noemde dit Vertrekje, of deeze Kas, van ouds, *het Secret*, dat is, de *gebeime Plaats*; gelyk my gebleeken is, uit eene *Resolutie* van den jaare 1588; toen de Vroedschap goedvondt „ eenige Privilegien, door „ den Koning van Deenemarke aan de „ Stad verleend, te ligten uit *het Secret* „ *in de Oude Kerke* (z).” Onder de Stukken, die hier bewaard worden, zyn vooral opmerkelyk de Privilegien, die de Stad, in 't begin der Beroerten onder Alva en Requesens, verkreeg, om dat zy de Spaansche zyde zo getrouwelyk aankleefde; doch die zy, naderhand, by de *Satisfactie* van den jaare 1578, wederom afstondt. Zy zyn nog nimmer gedrukt geweest:

(z) Refol. Vroedsch. N. 6. 1 Aug. 1588.

XLVI. V O O R R E D E.

weest: en wy hebben voor, omze den Leezer, als *Bylaagen* tot de Historie der Stad van dien tyd, in 't vervolg, mede te deelen.

Uit de Stads Registers, met naame uit
 De Stads Registers, die ter Secretarye en elders op 't Stadhuis beruften, zyn zeer menigvuldig en uitgebreid. De voornaamsten zyn de *Privilegie boeken*, de *Resolutieboeken der Vroedschap*, de *Keurboeken*, de *Groote Memoriaalen*, het *Muniment-Register*, de *Missiven-boeken*, de *Confessie- en Sententie-boeken*, de *Krygsraads-boeken* enz. En onder deezen, zyn van het meeste gebruik, tot eene behoorlyke Beschryvinge der Stad, de RESOLUTIEBOEKEN DER VROEDSCHAP, de KEURBOEKEN en de GROOTE MEMORIAALEN.

de Resolutien der Vroedschap,
 In de RESOLUTIEBOEKEN DER VROEDSCHAP, vindt men veel, de gesteldheid der Stad, en haare verscheiden' Vergrootingen, en de Stads Werken en Gebouwen betreffende. Ook is, uit dezelve, het meeste licht te scheppen, aangaande de Stads geschiedenissen, door alle tyden, zo ver dit Register gaat: want het vangt eerst met het jaar 1536 aan, 't zy dat 'er, in vroeger tyd, geen Register van de handelingen en besluiten der Vroedschap gehouden zy; 't zy dat de
 vroec-

vroegere Registers, by ongeluk van brand, of andere ongelegenheid, verlooren geraakt zyn. De natuur en herkomst van de voornaamste Ampten en Kollegien van Regeeringe is ook, uit dit Register, met den meesten grond, op te maaken.

De KEURBOEKEN dienen, voornaam-^{de Keurboeken,}lyk, om de wyze, op welke de Stad, van ^{en}vroeg af aan, bestierd geweest is, te leeren kennen. Men ziet 'er de herkomst in van oude en latere neeringen en handwerken, met de verscheiden schikkingen, die 't Geregt, van tyd tot tyd, op de oefening derzelven gemaakt heeft. De oudheid der Gilden, der Schutteryen, der Burgervendelen, met derzelver byzondere Voorregten, wordt 'er in vertoond: voorts, de dienst en 't gebruik der Sluizen en Waterkeeringen, de wyze van 't brandbluffchen en verlichten der Stad, in vroeger' en later' tyd, en ontelbaare andere zaaken, die de wysheid der Regeeringe, tot bescherming der ingezetenen, tot bevordering der goede orde en rust onder dezelve, tot bewaaring van derzelver gezondheid, en zelfs om hun een eerlyk genoeg en vermaak te verschaffen, op verscheiden tyden, heeft goedgevonden te beraamen. Het oudste *Keurboek*, A. getekend, begint met het
jaar

jaar 1465, schoon 'er ook eenige ouder Keuren in gevonden worden. Maar voor het zelve, is eene verzameling van ouder Keuren gevoegd, die zeer net op franchyn geschreeven zyn. Eene diergelyke Verzameling van oude Keuren, insgelyks, op franchyn, doch wat laater geschreeven, is geplaatst voor het *Keurboek C.* De eerste beslaat veertig, de tweede twee-entertig *folien*. De Keuren, in deeze Verzamelingen vervat, zyn byna allen zonder dagtekening (3): waaruit af te nemen is, dat zy, op last der Regeeringe, naar alle waarschyndykheid in 't begin der vyftiende eeuw, uit ouder Keurboeken, zullen getrokken wezen; welke ouder Keurboeken, sedert, verlooren zullen zyn. Het maaksel der letteren toont klaarlyk, dat deeze franchyne Registers niet laater dan in den aanvang der vyftiende eeuw geschreeven zyn. Maar uit de taal, stylen inhoud der Keuren, blykt, dat men veelen derzelve, zo niet de mees-

(3) In de eerste Verzameling *f.* 8. vind ik alleenlyk eene Keur op de wydte der graften, waarin de *oude graften*, of Voorburgwallen, op agt, de *nieuwen*, of Agterburgwallen, op vyf roeden wydte gesteld worden, *al omme de Stede*: aan 't einde van welke Keure staat: *Dit wert ghewilcoirt den lesten dach van mairte anno M. CCCC. een.*

meeften, tot de veertiende eeuwē brengen moet. Beide deeze Verzamelingen worden, nu en dan, aangehaald in andere Registers. Zo lees ik van 't *francyne Kuer-boeck*, en van het *francyne Willekeur-boeck* in de *Resolutien der Vroedschap* (a), waarmede op de tweede Verzameling wordt gezien; die elders (b) *nyewe Willekeure-boeck* genoemd wordt.

De GROOTE MEMORIAALEN, die met het jaar 1474 beginnen; doch waarin ook stukken van veel ouder tyd geplaatst zyn, zyn van dienst, om de herkomst van veele mindere en kleine ampten en bedieningen te leeren kennen. In de oudsten, zyn ook veele brieven, door Burgemeesteren afgevaardigd, en veele overeenkomsten, by verscheiden' gelegenheden, van wege de Stad, gemaakt, te boek gesteld; waaruit der Historie geen gering licht bygezet wordt.

De opmerkende Leezer zal, ondertusschen, ligtelyk gewaar geworden zyn dat de oudste Registers der Stad, hoe veel nuts 'er ook, tot eene naauwkeurige Beschryvinge, uit te haalen zy, ons geenszins brengen tot de eerste opkomst van

de Groote Memoriaalen.

Op wat gronden, deeze Beschryving der Stad, in de alleroudste tyden, gevestigd zy.

(a) N. 1. 6 May 1556. N. 3. 7 Aug. 1577.

(b) Keurb. D. f. 75 verso.

van Amsterdam , omtrent de dertiende eeuw. 't Gemeen gevoelen is , dat veele oude stukken en papieren , in den brand van het oude Stadhuis , die den zeventen July des jaars 1652 voorviel , vernield geworden zyn. Doch 't kan ook zeer wel wezen , dat men , in de oudste tyden , toen Amsterdam weinig aanzien hadt , en 't schryven , onder weereldlyken , ook niet zeer gemeen was , weinig aangetekend heeft. Amsterdam staat hierin gelyk , met de meeste Hollandfche Steden , van welken men ook , voor de vyftiende eeuw , weinig te boek gesteld vindt , buiten de Graaflyke Privilegien , die elk zorgvuldiglyk gadesloeg , en die , hier ter Stede , zo getrouwelyk als ergens , bewaard geworden zyn. Wy hebben , hierom , de alleroudste gesteldheid en geschiedeniffen van Amsterdam , zo ver het een en 't ander met zekerheid te weeten is , alleenlyk konnen vestigen op onze oudste Privilegien , die , in de *Oude Kerke* en in de *Privilegie-boeken* , voor handen , en , voor het grootste gedeelte , in de gedrukte *Handvesten* , te vinden zyn : en op veele andere oude Brieven , van tyd tot tyd , sedert eene eeuw omtrent , in 't licht gegeven. En hier is ons van veel dienst geweest het *Groot-Char-*
ter-

terboek der Graaven van Holland, onlangs, in IV. Deelen *in folio*, door den Heere FRANS VAN MIERIS, uitgegeven, waarin veele stukken geplaatst zyn, oud Amsterdam betreffende, de meesten van welken hem, uit de Leen- en Registerkamer van Holland, zyn medegedeeld.

Zie daar, Leezer, de voornaamste behulpfels aangewezen, van welken ik my bediend heb, en nog bediene, om myne Medeburgers en Landsluiden te voorzien van eene volkomener, naauwkeuriger en allenthalve nuttiger Beschryving van Amsterdam, dan hun, tot hiertoe, is medegedeeld. Myne voorgangers in dit werk mogen bekwaamer geweest zyn dan ik; maar zy zyn zo gelukkig niet geweest. 't Heeft hun ontbroken aan behulpfels, die my, in overvloed, ter hand gekomen zyn. En schande ware het, zo iemand zelfs van maar matige bekwaamheid en ervaarenis, van zulk eene gewenschte gelegenheid, niet ten minste zo veel gebruik wist te maaken, dat hy deedt zien, dat de Schatkamers van de gegrondste kundigheden niet te vergeefs voor hem ontslooten geweest waren.

In

Waarop
men zig
meest zal
toeleg-
gen, in
het be-
fchryven
der

In eene nuttige Beschryving van Amsterdam, moet ieder Amsterdamer, van wat staat of beroep hy zy, kunnen vinden 't gene voor hem, in zyne omftandigheden, aangaande de Stad, weetenswaardig is, van haaren oorsprong af, zo ver men daarvan iet met grond te weten komen kan, tot op den tegenwoordigen tyd toe. De overige ingezetenen onzes Lands, die zig, gelijk wel behoort, iet laten gelegen zyn aan eene Stad, welke zo veel invloed heeft op het gantsche Gemeenebest der Vereenigde Provinciën, moeten 'er ook in kunnen voldaan worden. Of myne Beschryving deeze hoedanigheid hebben zal, staat anderen te oordeelen.

Gebou-
wen,

Schoon myn oogmerk is, niets van belang over te slaan, wat tot eene nuttige Beschryving der Stad kan geagt worden te behooren, is myn toeleg egter, voornaamlyk, eenige zaken uitvoeriglyk en naauwkeuriglyk te verhandelen, die anderen, of zeer onvolkomen, of geheel niet beschreeven hebben. De Beschryving der **GEBOUWEN** zelve, die uitvoerigft by
an-

anderen gevonden wordt, zullen wy niet flegts met de befchryving der nieuwe Gebouwen vermeerderen; maar ook, omtrent de ouden en derzelve ftigtinge en beftieringe, veele weetenswaardige zaaken aantekenen, die by anderen zyn overgeflaagen. Ik zwyge, dat eenige voornaame Gebouwen, oude en nieuwe, konftiglyk, in 't koper gebragt, by de uitgave *in folio* zullen worden gevoegd: onder welke Konftplaatn uitmunten de keurlyke afbeeldfels der oude Klooftern, die reeds voor de uitgave van den Heere VLAMING vervaardigd waren, en die wy, hierom, te gereeder by het eerfte gedeelte onzer Befchryvinge hebben kunnen voegen. Zy zyn ontleend uit de egte en nette Houtfnêekaart van CORNELIS ANTHONISZON, het befte gedenkftuk van oud Amfterdam, welk tegenwoordig voorhanden is.

Doch onder 't gene tot eene nuttige Befchryving van Amfterdam behoort, tellen wy byzonderlyk *drie* zaaken, die, tot hiertoe, zeer gebrekkelyk verhandeld zyn, en die nogtans, meer dan

LIV. V O O R R E D E.

anderen , verdienen uitvoeriglyk en naauwkeuriglyk verhandeld te worden , te weeten , de *Historie* , den *Koophandel* en de *Regeering* der Stad. Wy hebben ons , hierom , op het verhandelen deezzer drie zaaken , met verdubbelden vlyt , toegelegd.

Gefchiedenissen, In de HISTORIE , hebben wy ons bepaald tot de Stad alleen , en niet geraaden gevonden , het Werk , buiten reden , te doen uitdyden , door een Verhaal van 't gene Amstelland , en den ouden Heeren van Amstel aangaat , zonder dat 'er de Stad eenig deel in gehad heeft. Van de geschiedenissen van Holland en van de Vereenigde Gewesten in 't gemeen , die een aanmerkelyk gedeelte van de Historie der voorgaande Beschryveren van Amsterdam uitmaaken , hebben wy niet meer aangeroord , dan volstrekt vereischt werdt , om de Historie der Stad , die ons stof in overvloed uitlevert , wel te verstaan. Men verwagte , derhalve , niet , hier nog eens te zullen herhaald vinden , 't gene , in de *Vaderlandsche Historie* , alreeds uitvoerig genoeg te boek gesteld is. 't Gene , in die *Historie* , Amsterdam aangaan-

gaande , gevonden wordt , is hier alleenlyk omftandiger en naauwkeuriger verhaald. En men vindt hier , daarenboven , eene ontelbaare menigte van byzonderheden , de Stad betreffende , van welken het niet gevoegd zou hebben , in eene algemeene Historie des Lands , gelyk de *Vaderlandsche* is , gewag te maaken. Zodanigen zyn , by voorbeeld , een omftandig berigt van de gelegenheden , by welken de Stad haare oudfte en voornaamfte Privilegien verkreegen heeft , met eene korte verklaring der duistere plaatsfen in die Privilegien ; een uitvoeriger verhaal , dan men ergens vindt , van de eerfte beginfelen der Reformatie in de Stad , omtrent het jaar 1525 ; een volledig berigt van het invoeren en affchaffen der openbaare Preekke hier ter Stede , in de jaaren 1566 en 1567 , en van de gewigtige verandering des jaars 1578 , met het gantsche beloop van de handeling over de *Satisfactie* of Voldoening , in het laatstgemelde jaar , door den Prinse van Oranje en de Staaten van Holland , aan de Stad toegestaan ; van welke handeling nog geen onzer Historiefchryveren een ee-

nigszins voldoende berigt gegeven heeft: een naauwkeuriger verhaal, dan men tot hiertoe gezien heeft, van 't voorgvallene hier ter Stede, in de jaaren 1626, 1627, 1628, 1629 en 1630, toen de geschillen tusschen de Regeering en eenige Kerkelyken hier zeer veel beweging maakten: voorts, veele byzonderheden der onlusten van de jaaren 1650, 1672, 1684, 1690 en der volgende tyden, die men vergeefs elders zoeken zou. Het ontvouwen van zo veele gewigtige gebeurtenissen, die, van tyd tot tyd, in den loop des verhaals, voorkomen, zal, hoop ik, aan onze Historie van Amsterdam een leeven byzetten, welk, anderszins, bezwaarlyk te brengen is in de Historie eener byzondere Stad.

Koop-
handel,
en

In de schets, die wy van Amsterdams **K O O P H A N D E L** voorhebben te geeven, stellen wy ons voor, deeze bron van de welvaart der Stede, in haaren eersten en tedersten oorsprong, naar te spooren, en vervolgens te doen zien, hoe zy, allengskens, aangewassen is, en zig, eindelijk, wyd en zyd verspreid heeft, o-
ver

ver den gantschen bekenden aardbodem. En hier zal 't byzonderlyk te pas komen, te doorloopen de meeste en voornaamste Verdragen van Zeevaart en Koophandel, die de Staat ooit met uitheemsche Mogendheden geflooten heeft, en den inhoud en het waare oogmerk van dezelve, met de veranderingen, die daarin, van tyd tot tyd, gekomen zyn, aan te wyzen. Want schoon deeze Verdragen den Vereenigten Provinciën in 't gemeen aangaan, is 'er geene Stad in den gantschen Staat, die zo veel belang by dezelve heeft, als Amsterdam. De verhandeling van de natuur en het oogmerk deezer Verdragen zal niet alleen voor Koopluiden; maar ook voor alle zulken, die begeerig of verplicht zyn, den Staatkundigen toestand des Koophandels te leeren kennen, van dienst kunnen wezen.

De voorgaande Beschryvingen van Amsterdam zyn naauwlyks ergens in ^{Regeeringe.} zo onvolkomen geweest, als in het verhandelen van het Stuk der R E G E E R I N G E, het gewigtigste van allen. P O N T A N U S heeft het weini-

LVIII. V O O R R E D E.

ge, welk hy van de hooge Ampten van Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Raaden te boek gesteld heeft, nog aangevuld, met Romeinsche en Middel-eeuwsche Oudheden. D A P P E R S beschryving der Ampten van Regeeringe is beter; doch ook kort en onvoldoende: en D O M S E L A A R en C O M M E L I N hebben D A P P E R byna woordelyk gevolgd. De *Stads Registers* hebben ons gelegenheid gegeven, om de natuur deezer hooge Ampten en *Diensten*, gelykze oudtyds genoemd werden, nader te leeren kennen, te gelyk met de wyze van verkiezinge tot dezelve, en van de vereifchten in zulken, die 'er toe bevoegd geoordeeld worden. De oorsprong, de instelling, het gezag en de bezigheid der byzondere Kamers of Kollegien van Regeeringe en Regts-oefeninge is ook niet beter te leeren, dan uit de *Stads Registers*. Van dit alles en nog meer heeft de Leezer, in onze Beschryving, een omstandig en gegrond berigt te wagten. Veel nuttigs zal 'er ook nog te zeggen zyn van de wyze, op welke de Regeering haar
haar

haar aanzien en gezag handhaaft, waarin de verhandeling der *Schutterye* en *Stads bezettinge* te pas komen zal; omtrent de eerste van welken twee, eenige ingezetenen, nu en dan, zeer verkeerde bevattingen gevoed hebben, die, eens vooral, dienen te worden verbannen. Omtrent het bestier der Stad in veele opzigten is ook een groot getal van nutte kundigheden te haalen uit de *Stads Registers*, welken, in de voorige Beschryvingen, niet aangeroerd zyn.

Doch deeze Voorrede, die reeds lang genoeg is, zou veel te ver uitloopen, zo wy den Leezer breeder verslag deden van 't gene hy, in 't vervolg deezer Beschryvinge, te wagten heeft. 't Is meer dan tyd, dat wy afbreken, met eenen hertelyken wensch, dat onze Medeburgers en Landslieden zo veel nuts trekken mogen uit deeze onze Beschryvinge, dat wy ons den arbeid van eenige jaaren, daaraan naarstiglyk te koste gelegd, nimmer beklagen mogen. A M S T E R D A M, onze loffelyke Geboortestad, bloeije lang, onder de wyze en vriendelyke

LX. V O O R R E D E.

bestiering van braave Overheden, en zy, tot in het laatste nageslagt, de Kweekschool van nuttige Weetenschappen, Konsten en Handwerken, de Voedster van nyvere en eerlyke Koopluiden, de Voorstandster van redelyke Vryheid in den Godsdienst en in den Burgerstaat!

PETRI APHERDIANI

Brevis Descriptio

URBIS AMSTELODAMENSIS.

Insignibus sunt oppida dotibus
Permulta passim prædita: sed tuum
Amstelredamum non videmus
Esse decus minimum inter illa.
Ditaris undis quinque fluentibus, 5
Amstella quarum latius explicat
Vires suas, dans civitati
Nobile nomen ubique notum.
Portum frequentem navigiis habes:
Portantque merces omne genus tibi 10
A Gange & extremis Eois,
Occiduaque plaga repente.
Framenta, pisces, vina suavia,
Gratumque potum, quem celebris coquit
Homborga, Bremenses, Lubecum, 15
Anglia, Rostochium, & Gedanum.
Lac,

Lac, caseos, & nobile butyrum,
Carnes, piper, cum purpureo croco,
Et saccaro, Pangæa abundè
 20 *Cynnama, amoma, & odora thura.*
Ficus, nuces, & versicoloria
Poma, Atticum mel, lanificæ Deæ
Munus, colorati feruntur
Qualia vellera habere Seres.
 25 *Circumjacentes quæ populos sibi*
Emptum venire huc quotidie vides,
Ut cæteris passim revendant,
Et sibi lucra domum reportent.
Sunt ambulacris moenia commodis,
 30 *Spektare campos unde virentibus*
Herbis licet, curvas carinas,
Et fluitantia vela malis.
Structura quam sit magnifica ædium,
Quid dicto opus? cum vix videas parem
 35 *Germaniæ fines per omnes:*
Templa quod ipsa queunt docere.
Non poenitendi sollicita duo
Constructa cernas artificis manu,

Miranda pigmentis & aris
Sunt opera, atque foris polita. 40
Altare quantis sumptibus in Novo
Templo locatum! quis similem locus
Picturam habet? pulchris tapetis
Quàm locus est decoratus ille!
Res constituta est publica legibus 45
Æquis, Senatus justitiam colit,
Et civium quærit salutem,
Utilitate sua relicta.
Musas amat cum Delphicola Deo,
Erexit illis magnificam domum, 50
Bonas ubi pubes tenella
Cum pietate docetur artes.
Præclarius quò nil fieri potest,
Cùm civitatis sint pueri seges.
Et prima qualis disciplina, 55
Talis & est populus futurus.
Et contineri castius hæc nequit
Ætas, parentum quàm ante oculos: minor
Et sumptus est illis futurus
In patria atque domi educando. 60

Quid

LXIV.

Quid quodd facultas non datur omnibus,

Curare proles institui ut queant

Extra solum natale: nonne

His bene consuluit Senatus?

65

Prudentia ejus conspicua extitit,

Æ. 1557.

Cum dira panis nos premeret fames:

Nam providus tunc ni fuisset,

Innumeri misere periissent.

O quanta passim tunc querimonia

70

Audita, quantis fletibus omnia

Tunc plena erant? nullum patebat

Perfugium, nisi ad hunc Senatum.

Prospexerat qui civibus antea

Edicto in annum dimidium suis,

75

Et deinde frumentum coëmit,

Quo miseros aluit benignè.

Quid clerus hujus non minimum decus

Urbis? piè, ne præteream, colit

Vitam: sacras ædes frequentat,

80

Atque Deum celebrare gaudet.

*Numero
sunt 20.*

Visuntur hic & Coenobia inclyta,

Casti & boni quæ condecorant viri,

Et

Et virgines omni supremum

Sedulitate Deum colentes.

Quid ampla ducam ἡσυχασίᾳ, ubi

85

Gratis foveantur languida corpora?

Quid pauperis curam popelli?

Egregiumque ἀρεστοτροφείον?

Sunt nota cunctis hæc satis in locis:

Namque hujus urbis tanta benignitas

90

Spektatur in quosvis egenos,

Ut vocitetur alumna eorum.

Proceritatem nunc quoque civium,

Formam venustam & fortia corpora

Horum, puto omnino tacenda:

95

Nam periargon id esse dicas.

Concordiæ quàm sint potius decet

Omnes amantes dicere. non vides

Certare de lana caprina,

Nec tetricas agitare lites.

100

Hortos scoporum conspicuos habent,

Ædesque in illis aëreas, ubi

Exercitant sese sagittis,

Atque epulas celebrant frequentes.

I. STUK.

Es

LXVI.

105 *Et disciplinam conspicias tibi*
Tantam inter illos, improba jurgia
23 *Rixæque ut haud unquam audiantur:*
Sed joca læta & honesta verba.
Conspectui se fulgida publico
110 *Præbent, gerentes arma, nitentibus*
Solemnem agant tanquam triumphum
62 *Vestibus, hoc quoque bis quotannis.*
Jam plura posses dicere, sed satis:
Cum nota cunctis sint, minus arbitror
115 *Hoc esse opus. Musa ergo finem*
Hic facias, alioque tendas.

Extat EPIGRAMMATUM MORALIUM
Libr. II, ANTVERPIÆ 1560.

INHOUd

I N H O U D

LXVII.

van de

DEELEN EN BOEKEN.

der volgende Beschryvinge van

A M S T E R D A M.

E E R S T E D E E L.

Stuk. Bladz.

OPKOMST, AANWAS en VERGROOTINGEN
van AMSTERDAM

I. 1-262

E E R S T E B O E K.

Oorsprong, Aanwas en Gelegenheid der Stad
AMSTERDAM, tot omtrent den aanvang der
zestiende eeuw.

I. 1-134

T W E E D E B O E K.

VERGROOTINGEN der Stad, in de zestiende
en zeventiende eeuw, en derzelver tegen-
woordige GELEGENHEID:

I. 135-262

T W E E D E D E E L.

GESCHIEDENISSEN van AMSTERDAM.

II-VI.

E E R S T E B O E K.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN,

Van de Opkomst der Stad af, tot op het jaar
1334.

II. 3-88
Van

***** 2

LXVIII. I N H O U D.

Stuk. Bladz.

TWEEDE BOEK.

Van 't jaar 1334, tot bet jaar 1401. II. 89-194

DERDE BOEK.

Van 't jaar 1402, tot bet jaar 1477. II. 195-326

VIERDE BOEK.

Van 't jaar 1477, tot bet jaar 1506. II. 327-436

VYFDE BOEK.

Van 't jaar 1506, tot bet jaar 1534. II. 437-523

ZESDE BOEK.

Van 't jaar 1534, tot bet jaar 1555. III. 3-120

ZEVENDE BOEK.

*Van 't jaar 1555, tot in 't begin des jaars
1567.* III. 121-246

AGTSTE BOEK.

Van 't jaar 1567, tot in bet jaar 1575. III. 247-392

NEGENDE BOEK.

*Van 't jaar 1575, tot op de Verandering der
Regeeringe in 't jaar 1578.* III. 393-512

TIENDE BOEK.

*Van 't jaar 1578, tot bet einde van 't bewind
des Graaven van Leicester, in 't jaar 1587.* IV. 3-78

ELFDE BOEK.

Van 't jaar 1588, tot in bet jaar 1612. IV. 79-160

TWAALF-

I N H O U D.

LXIX.

Stuk. Bladz.

TWAALFDE BOEK.

Van 't jaar 1612, tot in 't begin des jaars
1617. IV. 161-274

DE RTIENDE BOEK.

Van 't jaar 1617, tot in het jaar 1626. IV. 275-374

VEERTIENDE BOEK.

Van 't jaar 1626, tot in het jaar 1632. IV. 375-504

VYFTIENDE BOEK.

Van 't jaar 1632, tot het jaar 1649. . V. 3-72

ZESTIENDE BOEK.

Van 't jaar 1649, tot het jaar 1651. V. 73-178

ZEVENTIENDE BOEK.

Van 't jaar 1651, tot het jaar 1661. V. 179-258

AGTTIENDE BOEK.

Van 't jaar 1662, tot het jaar 1671. V. 259-330

NEGENTIENDE BOEK.

Van 't jaar 1672. V. 331-430

TWINTIGSTE BOEK.

Van 't jaar 1673, tot in het jaar 1684. VI. 3-112

EEN EN TWINTIGSTE BOEK.

Van 't jaar 1684, tot in het jaar 1695. VI. 113-194

***** 3

TWER

TWE E N T W I N T I G S T E B O E K .

Van 't jaar 1696, tot op de Utrechtsche Vrede des jaars 1713.

VI. 195-260

D R I E E N T W I N T I G S T E B O E K .

Van 't jaar 1713, tot het jaar 1740.

VI. 261-306

D E R D E D E E L .

G E B O U W E N *der Stad* A M S T E R D A M .

VII. VIII.

E E R S T E B O E K .

W E E R E L D L Y K E G E B O U W E N *en* W E R K E N . VII. 3-296

I. STADHUIS.	—	3
II. BEURS.	—	89
III. KOORENBEURS.	—	99
IV. KOORENMEETERS-HUIS.	—	102
V. STADS-EXCYNS-HUIS.	—	103
VI. OUDE WAAG.	—	104
VII. S. ANTONIS <i>of</i> NIEUWE WAAG.	—	107
VIII. REGULIERS WAAG.	—	109
IX. LOMBERD <i>of</i> BANK VAN LEENING.	—	111
X. VLEESCHHALLEN.	—	124
1. <i>Groote Vleeschbal.</i>	—	127
2. <i>Kleine Vleeschbal.</i>	—	127
3. <i>Wester-bal.</i>	—	128
4. <i>Heerenmarkts-bal.</i>	—	129
5. <i>Nieuwe of Botermarkts-bal.</i>	—	129
XI. STAALHOF, ZYDEHAL <i>en</i> SAAIHAL.	—	133
XII. KISTENMAAKERS PAND.	—	141
XIII. WITWERKERS PAND.	—	143
XIV. STADS-WERKPLAATSEN.	—	145
1. <i>Stads-Timmertuin.</i>	—	145
2. <i>Stads-</i>		

I N H O U D.

LXXII

Stuk. Bladz.

2. Stads-Steenbouwery en Metsel- tuin.	VII.	147
3. Stads-Schuitenmaakers-Werf.	—	148
4. Stads-Geschut- en Klokgieterij.	—	148
5. Proefswerf van 't Geschut.	—	150
6. Stads Salpeterbuis.	—	151
7. Stads Kar- en Paardenstallen.	—	152
XV. STADS-WAPENHUIZEN en KOOREN- PAKHUIZEN.	—	154
XVI. WAGTHUIZEN.	—	161
XVII. TOORENS.	—	164
1. Reguliers-Tooren.	—	167
2. Jan-Rooden-Poorts-Tooren.	—	174
3. Haringpakkers-Tooren.	—	177
4. Schreyjers-Tooren.	—	179
5. Montelbaans-Tooren.	—	181
XVIII. SLUIZEN en WATERKEERINGEN.	—	183
XIX. WAALLEN.	—	216
XX. HAVENS.	—	219
XXI. KRAANEN.	—	224
XXII. BRUGGEN,	—	227
en in 't byzonder		
Oude Brug.	—	229
Nieuwe Brug.	—	233
Paapen-Brug.	—	238
Lange Brug.	—	239
Doele Brug.	—	240
Halvemaans Brug.	—	241
Blaauwe Brug.	—	241
Magere Brug.	—	242
Amstel Brug.	—	242
XXIII. DOELLEN.	—	244
1. Handboogs-Doele.	—	247
2. Kloveniers-Doele.	—	249
XXIV. STADS HERBERGEN.	—	252
1. Oude-zyds-Heeren-Logement.	—	252
2. Nieuwe-zyds-Heeren-Logement.	—	254
3. Nieuwe-Stads-Herberg.	—	255
4. Nieuwe Stads Herberg in de Plantaadje.	—	257
	XXV.	

	<i>Stuk. Bladz.</i>
XXV. GENERAAL-POST-COMPTOIR.	VII. 258
XXVI. ADMIRALITEITS GEBOUWEN.	— 259
1. ADMIRALITEITS- of PRINSEN- HOF.	— 261
2. ADMIRALITEITS-MAGAZYN <i>en</i> SCHEEPSTIMMERWERF.	— 268
3. ADMIRALITEITS-LYNBAAN.	— 276
XXVII. GEBOUWEN <i>der</i> OOSTINDISCHE COMPAGNIE.	— 277
1. OOSTINDISCH HUIS.	— 277
2. OOSTINDISCH ZEEMAGAZYN <i>en</i> SCHEEPSTIMMERWERF.	— 281
3. LYNBAAN <i>der</i> OOSTINDISCHE COMPAGNIE.	— 285
XXVIII. WESTINDISCH HUIS <i>en</i> PAKHUIS.	— 287

TWEDE BOEK.

KERKEN <i>en</i> KERKBESTIER <i>der</i> GE- REFORMEERDEN.		VII. 297-612
I. OUDE KERK.	VII.	298
II. NIEUWE KERK.	—	362
III. NIEUWE-ZYDS-KAPEL.	—	398
IV. OUDE-ZYDS-KAPEL.	—	420
V. GASTHUIS-KERK.	—	431
VI. ZUIDER-KERK.	—	441
VII. WESTER-KERK.	—	448
VIII. NOORDER-KERK.	—	455
IX. OOSTER-KERK.	—	459
X. EILANDS-KERK.	—	463
XI. AMSTEL-KERK.	—	466
XII. KERKBESTIER <i>der</i> NEDERDUITSCH GEREFORMEERDEN.	—	469
XIII. OUDE-WAALEN-KERK.	—	560
XIV. NIEUWE-WAALEN-KERK.	—	567
XV. ENGELSCHES PRESBYTERIAANSCH KERK.	—	590
XVI. ENGELSCHES EPISCOPAAL KERK.	—	597

DER.

I N H O U D.

LXXIII.

DERDE BOEK.

	<i>Stuk. Bladz.</i>
KERKEN <i>en</i> KERKBESTIER <i>der</i> BYZONDERE GEZINDHEDEN, <i>buiten de</i> GEREFORMEERDEN.	VIII. 3-200
I. LUTHERSCHE KERKEN.	— 3
II. REMONSTRANTEN-KERK.	— 22
III. DOOPSGEZINDEN KERKEN.	— 33
IV. COLLEGIANTEN-VERGADERPLAATS.	— 76
V. QUAKERS-VERGADERPLAATS.	— 84
VI. KERKEN <i>der</i> ROOMSCHGEZINDEN.	— 88
VII. ARMENISCHE KERK.	— 124
VIII. GRIEKSCHE <i>of</i> RUSSISCHE KERK.	— 126
IX. JOODSCHE SYNAGOGEN.	— 127
X. KERKHOVEN.	— 181

VIERDE BOEK.

GODSHUIZEN <i>en</i> GODSDIENSTIGE GE- STIGTEN.	VIII. 201-643
I. GASTHUIS <i>en</i> PESTHUIS.	VIII. 201
II. MANNEN-TUGTHUIS <i>of</i> RASPHUIS.	— 232
III. SPIN- <i>en</i> NIEUWE WERKHUIS.	— 255
IV. VERBETERHUIS.	— 270
V. HUISZITTEN-AALMOESSENIERSHUIZEN <i>en</i> WEDUWENHOF.	— 273
VI. BURGER-WEESHUIS.	— 320
VII. AALMOESSENIERS-WEESHUIS.	— 358
VIII. OUDE - MANNEN- <i>en</i> VROUWEN-GAST- HUIS.	— 409
IX. KRANKZINNIGEN-HUIS.	— 430
X. LEPROOZEN-HUIS.	— 443
XI. S. JORIS-HOF.	— 462
XII. ZYDE-WINDHUIS.	— 472
XIII. DIACONIE-WEESHUIS.	— 478
I. STUK. *****	XIV.

XIV. DIACONIE-OUDE-VROUWEN- en MAN- NEN-HUIS.	VIII. 495
XV. CORVERS-HOF.	— 509
XVI. WAALLEN-WEES- en OUDE-VROUWEN en MANNEN-HUIS.	— 516
XVII. ENGELSCH-WEES- en OUDE-VROU- WEN-HUIS.	— 529
XVIII. LUTHERSCHE-WEESHUIS.	— 530
XIX. WEESHUIS <i>der</i> DOOPSGEZINDEN.	— 538
XX. OUDE-VROUWEN-HUIS <i>der</i> DOOPSGE- ZINDEN.	— 545
XXI. WEESHUIS <i>der</i> COLLEGIANTEN.	— 549
XXII. ROOMSCH-KATHOLYKE- OUDEN- AR- MEN-COMPTOIR.	— 558
XXIII. WEESHUIZEN <i>der</i> ROOMSCHGEZINDEN.	— 562
MAAGDENHUIS.	— 562
JONGENSHUIS.	— 567
XXIV. BEGYNHOF.	— 573
XXV. HOFJES.	— 587
1. DEUTZEN-HOFJE.	— 587
2. RAAPEN-HOFJE.	— 589
3. ROETERS-HOFJE.	— 590
4. OCKERS-HOFJE.	— 591
5. MEDENBLIKKER-HOFJE.	— 591
6. FONTAINE-HOFJE.	— 592
7. LUTHERSCHE-DIACONIE- of KONY- NEN-HOFJE.	— 594
8. VAN BRANTZEN-RUS-HOFJE.	— 596
9. ZWAARDVEEGERS-HOFJE.	— 599
10. GRILLS-HOFJE.	— 600
11. HOFJE <i>de</i> ZON en ARKE NOACH.	— 602
12. LINDEN-HOFJE.	— 604
13. RYPEN-HOFJE.	— 605
14. HOFJE VENETIA- of MAARLOOPS- HOFJE.	— 605
15. SUIKER-HOFJE.	— 607
16. ANSLOS-HOFJE.	— 609
17. HUISJES <i>van</i> BOSCH.	— 612
18. HOFJE <i>in</i> de SCHUIJERMAAKERS- GANG.	— 613
	19.

I N H O U D. LXXV.

	<i>Stuk. Bladz.</i>
19. ROOZEN-HOFJE.	VIII. 614
20. S. ANDRIES-HOFJE.	— 616
21. CLAAS-REINIERSZ-HOFJE.	— 617
22. HAMERS-HOFJE.	— 617
23. BOUWERS-HUISJES.	— 618
24. MOENS-HOFJE.	— 619
25. HOFJE de ZEVEN KEURVORSTEN.	— 619
26. PAARSLAKENS-HUISJES.	— 620
27. NIEUW SUIKER-HOFJE.	— 621
28. SWIGTERS-HOFJE.	— 622

VYFDE BOEK.

GEBOUWEN, TOT BEVORDERING VAN WETENSCHAPPEN EN NUTTIGE OEFENINGEN AANGELEGD. VIII. 644 - 786

I. DOORLUGTIGE SCHOOL.	VIII. 644
II. LATYNSCHE SCHOOL.	— 657
III. STADS SCHOOLEN.	— 676
IV. <i>Collegium Medicum</i> of GENOOTSCHAP DER GENEESMEESTEREN.	— 683
V. <i>Anatomie</i> of ONTLEEDPLAATS.	— 694
VI. <i>Hortus Medicus</i> of STADS-ARTSENY- TUIN en PLANTAADJE.	— 701
VII. STADS-APOTHEEK.	— 714
VIII. STADS-REGENBAKKEN.	— 715
IX. STADS-COURANTEN-DRUKKERY.	— 717
X. SCHOUWBURG.	— 721
XI. TEKENSCHOOL.	— 770
XII. <i>Maneges</i> of RYSCHOOLEN.	— 774
XIII. DRILSCHOOL.	— 777
XIV. SCHERMSCHOOL.	— 778
XV. DOOLHOF.	— 779

***** 2

VIER-

VIERDE DEEL.

Stuk. Bladz.
 KOOPHANDEL VAN AMSTERDAM. IX.

EERSTE BOEK.

HANDEL IN DE STAD, VOORNAAMLYK TEN
 GEBRUIKE DER INGEZETENEN. IX. 1-276

I.

OPENBAARE MARKTEN.	— 1-64
DAM.	— 11
S. ANTONIS <i>of</i> NIEUWE MARKT.	— 13
HEERENMARKT.	— 14
WESTERMARKT.	— 14
NOORDERMARKT.	— 16
BOTERMARKT.	— 17
VISCHMARKT (GROOTE, BOEREN- <i>en</i> KLEINE).	— 19
BEESTENMARKT.	— 30 enz.
OSSEN-, VARKEN-, SCHAAPEN- <i>en</i> KALVERENMARKT.	— 32 enz.
KOORENMARKT (STIGTSCH <i>en</i> GOOISCHE).	— 38
———— (WESTFRIESCHE).	— 38
BIERKAAIJEN.	— 40
MELKMARKT.	— 41
GROENMARKTEN.	— 42
FRUIT- <i>of</i> APPELMARKT.	— 48
BOOMMARKT.	— 50
BLOEMMARKT.	— 50
TURFMARKTEN.	— 51
HOUTMARKT.	— 52
KUIPERS-MARKT.	— 54
BOOMMAAKERS-MARKT.	— 54
HOEPEN-MARKT.	— 55
HENNIP-MARKT.	— 55

Hoor.

I N H O U D.

LXXVII.

	<i>Stuk. Bladz.</i>
HOOIMARKT.	IX. 55
STROOMARKT.	— 57
ZANDMARKTEN.	— 58
KALKMARKT.	— 59
STOELENMARKT.	— 60
MANDEN-MARKT.	— 60
PYPEN-MARKT.	— 61

II.

GILDEN van NEERINGEN, HANDWERKEN en ARBEIDERS.	— 64-224
I. S. PIETERS-GILDE.	— 73
II. VLEESCHHOUWERS-GILDE.	— 75
III. SPEK- of VERKENSLAAGERS-GILDE.	— 78
IV. HOENDER- en VOGELKOOPEERS-GILDE.	— 80
V. GROOT-KRAAMERS-GILDE.	— 81
VI. KLEIN-KRAAMERS-GILDE.	— 84
VII. LAKENBEREIDERS- en DROOGSCHEERDERS-GILDE.	— 87
VIII. LAKENVERWERS-GILDE.	— 97
IX. ZYDEVERWERS-GILDE.	— 102
X. WEEVERS-GILDE.	— 104
XI. FRUITVERKOOPEERS-GILDE.	— 106
XII. PELTIERS- of BONTWERKERS-GILDE.	— 108
XIII. S. ELOIJEN- of SMIDS-GILDE.	— 109
XIV. GOUD- en ZILVERSMIDS-GILDE.	— 112
XV. BIERDRAAGERS-GILDE.	— 115
XVI. BIERBESCHOOIJERS-GILDE.	— 118
XVII. KOORENDRAAGERS-GILDE.	— 120
XVIII. KOORENMEETERS- en KOORENZETTERS-GILDE.	— 123
XIX. KOOREN-LIGTERMANS-GILDE.	— 126
XX. WAAGDRAAGERS-GILDE.	— 129
***** 3	XXI.

	<i>Stuk. Bladz.</i>
XXI. TURFDRAAGERS-GILDE. . .	IX. 135
XXII. GROOT-BINNEN- en BUITENLANDS- VAARDERS-GILDE. . .	— 139
XXIII. KLEIN-BINNENLANDSVAARDERS- GILDE.	— 146
XXIV. KLEERMAAKERS-GILDE. . .	— 149
XXV. HUIDENKOOPERS, LOOIJERS- en SCHOENMAAKERS-GILDE. . .	— 151
XXVI. OUDE SCHOENMAAKERS- of SCHOENLAPPERS-GILDE. . .	— 156
XXVII. BERGENVAARDERS-GILDE. . .	— 158
XXVIII. S. JOZEFS-GILDE. . .	— 160
XXIX. SCHEEPSTIMMERMANS- en MAS- TENMAAKERS-GILDE. . .	— 165
XXX. METSELAARS-GILDE. . .	— 169
XXXI. CHIRURGYS-GILDE. . .	— 171
XXXII. HOUTZAAGMOLENAARS-GILDE. . .	— 175
XXXIII. S. VICTORS- of KOORENMOLE- NAARS-GILDE.	— 178
XXXIV. BROODBAKKERS-GILDE. . .	— 182
XXXV. KOEKEN-, BISCUIT- en PASTEI- BAKKERS-GILDE.	— 186
XXXVI. MAKELAARS-GILDE.	— 188
XXXVII. KUIPERS en WYNVERLAATERS- GILDE	— 194
XXXVIII. WYNKOOPERS-GILDE. . .	— 197
XXXIX. SCHAATSEN-, LEESTEN- en KLOMPENMAAKERS-GILDE. . .	— 199
XL. S. LUCAS-GILDE.	— 201
XLI. BOEKVERKOOPERS-, BOEKDRUK- KERS- en BOEKBINDERS-GILDE. . .	— 202
XLII. TINNEGIETERS-GILDE. . .	— 204
XLIII. GLAZEN-KANNEN- en AARDEN- WERKSVERKOOPERS-GILDE. . .	— 206
XLIV. MANDENMAAKERS-GILDE. . .	— 207
XLV. ROEI- en STEIGERSCHUITENVOER- DERS-GILDE.	— 209
XLVI. VLOTSCHUITENVOERDERS-GILDE. . .	— 212
XLVII. LOOTSMANS-GILDE, . . .	— 214
XLVIII. SLEEPERS-GILDE, . . .	— 216
	XLIX.

I N H O U D. LXXIX.

	Stuk. Bladz.
XLIX. HOEDENMAAKERS-GILDE.	IX. 219
L. LINT- en PASSEMENTWERKERS- GILDE.	— 221
LI. COMPASSENMAAKERS- en ZEILEN- MAAKERS-GILDE.	— 222

III.

VOORNAAME NEERINGEN, TOT GEENE GILDEN BEHOORENDE.

	— 225-276
I. BROUWERYEN.	— 226
II. MOUTERYEN.	— 239
III. BRANDERYEN.	— 239
IV. AZYNMAAKERYEN.	— 241
V. MEEDEMAAKERYEN.	— 241
VI. HARING- en ZOUTENVISKOOPE- RYEN.	— 242
VII. ZOUTKEETEN.	— 246
VIII. SUIKE RRAFINEERDERYEN.	— 247
IX. TABAKSSPINNERYEN.	— 249
X. TOUWSLAAGERYEN.	— 250
XI. TEERKOOPERYEN.	— 252
XII. ZEEPZIEDERYEN.	— 253
XIII. HOUTKOOPERYEN.	— 256
XIV. STEENKOOPERYEN.	— 257
XV. ZYDEREEDERYEN.	— 258
XVI. ZYDEWEEVERYEN.	— 259
XVII. GOUD- en ZILVERDRAADTREKKE- RYEN.	— 261
XVIII. TWYNERYEN.	— 264
XIX. KATOENDRUKKERYEN.	— 265
XX. PARSSERYEN.	— 266
XXI. KALANDERYEN.	— 266

***** 4

XXII.

LXXX. I N H O U D.

	<i>Stuk. Bladz.</i>
XXII. YZERGIETERYEN.	IX. 266
XXIII. SALPEETERRAFINEERDERYEN. —	267
XXIV. ZWAVELRAFINEERDERYEN. —	267
XXV. KRUIDMAAKERYEN.	— 267
XXVI. LOODGIETERYEN.	— 271
XXVII. GLASBLAAZERYEN.	— 271
XXVIII. SMEERSMELTERYEN.	— 274
XXIX. VERMILLIOEN-, VERNIS- en TERE- BINTHYNMAAKERYEN.	— 274
XXX. POTTEN-, STEENTJES- en PLA- TEELBAKKERYEN.	— 275

T W E E D E B O E K.

BINNENLANDSCHE KOOPHANDEL, VEER- of BEURT- en MARKT-SCHEPEN en SCHUITEN.	IX. 277-378
--	-------------

D E R D E B O E K.

BUITENLANDSCHE KOOPHANDEL, WISSEL- HANDEL en BEHULPSELS VAN DEN KOOPHANDEL IN 'T GEMEEN. IX.	379-475
--	---------

I.

BUITENLANDSCHE KOOPHANDEL en SCHEEPVAART.	IX. 379-425
Op HAMBURG- en BREEMEN.	— 387
— BRABANT en VLAANDEREN.	— 392

Op

I N H O U D. LXXXI.

	<i>Stuk. Bladz.</i>
Op ZWEEDEN, DEENEMARKE en NOOR- WEGEN.	IX. 395
— DUITSCHLAND.	— 397
— de OOSTZEE.	— 400
— FRANKRYK,	— 403
— ENGELAND, SCHOTLAND en IER- LAND,	— 407
— SPANJE.	— 411
— PORTUGAL.	— 413
— ZWITSERLAND.	— 414
— ITALIE, de MIDDELLANDSCHE ZEE en de LEVANT.	— 414
— MUSKOVIE.	— 419
— OOST- en WESTINDIE.	— 422
II.	
WISSELHANDEL.	— 425-446
III.	
BEHULPSELS en BEDIENDEN van den BINNEN- en BUITENLANDSCHEN KOOPHANDEL.	— 447-475
POSTERYEN.	— 447
WAGENAARS.	— 457
JAGERS.	— 461
PAKKERS.	— 462
BALLASTERS enz.	— 464

LXXXII. I N H O U D.

V Y F D E D E E L.

Stuk. Bladz.

VOORREGTEN, GEWOONTEN, KEUREN *en* BEZITTINGEN VAN AMSTERDAM. X.

E E R S T E B O E K.

PRIVILEGIEN of VOORREGTEN, *COUSTUMEN of* GEWOONTEN *en* VOORNAAME *en* ALGEMEENE KEUREN. X. 1 - 169

P R I V I L E G I E N. — 2 - 74

- I. JURISDICTIE *of* VRYHEID. — 2
- II. VEREENIGING *met* HOLLAND. — 30
- III. WAPEN. — 31
- IV. MAAT *en* GEWIGT. — 50
- V. EXCYNS. — 56
- VI. EXUE. — 60
- VII. PAALGELD. — 68
- VIII. RENTEN. — 72

COUSTUMEN *of* GEWOONTEN. — 74-114

K E U R E N. — 115-169

- 1. *Op bet* TIMMEREN *en* ROOIJEN. — 127
- 2. *Op de* STRAATEN. — 136
- 3. *Op bet* BRANDBLUSSCHEN. — 139

Op

I N H O U D. LXXXIII.

	<i>Stuk. Bladz.</i>
4. <i>Op de</i> LANTAARNEN.	X. 152
5. <i>Op het</i> BYTEN.	— 159
6. <i>Op het</i> NAGTWERKEN.	— 161
7. <i>Op het</i> DOBBELEN.	— 163
8. <i>Op het houden van</i> BORDEELEN.	— 166

T W E E D E B O E K.

VOORNAAMSTE BEZITTINGEN der STAD.	— 175-476
---	-----------

AMBAGTSHEERLYKHEDEN.	— 176-300
------------------------------	-----------

I. AMSTERVEEN <i>of</i> NIEUWER-AMSTEL.	— 176
II. OUDERKERK <i>of</i> OUDER-AMSTEL.	— 202
III. DIEMEN.	— 216
IV. SLOOTEN, SLOOTERDYK, OSDORP, DE GEER <i>en</i> VRYE AMBAGTEN.	— 229
V. KUDELSTAART.	— 257
VI. LEIMUIDEN <i>en</i> VRIEZEKOOP.	— 266
VII. VOLEWYK.	— 281
VIII. URK <i>en</i> EMMELOORD.	— 288
IX. AANDEEL <i>der Staat in</i> SURINAME.	— 309

POLDERS, WATEREN, DYKEN	
<i>en</i> WEGEN.	X. 304-393
I. WATERGRAFTS- <i>of</i> DIEMER-MEER.	— 304
II. BYLEMER-MEER.	— 318
III. ABKOUDER-MEER.	— 324
IV. ZEEBURG <i>of</i> DIEMERDYK.	— 325
V. ZEEDYK BEOOSTEN MUIDEN.	— 347
VI. HOOGHEEMRAADSCHAP <i>van</i> AM- STELLAND.	— 352
VII. AMSTEL.	— 366
VIII. WESTFRIESCHE DYK.	— 370
IX. HONDBOSSCHE.	— 372
X. SLAAPERDYK.	— 373
XI. HEILIGE WEG.	— 376
XII. VAART, TREKPAD <i>en</i> WAGENWEG <i>op</i> HAARLEM.	— 377
XIII. WAGENWEG <i>en</i> TREKPAD <i>op</i> WEESP.	— 381
XIV. TREKVAART <i>en</i> WEG <i>op</i> MUIDEN <i>en</i> NAARDEN.	— 383
XV. TREKPAD <i>en</i> VAART <i>op</i> GOUDA.	— 385
XVI. TREKPADEN <i>en</i> VAARTEN <i>over</i> MO- NIKENDAM <i>en</i> EDAM, <i>en</i> <i>over</i> PUR- MERENDE <i>naar</i> HOORN.	— 387
XVII. ZANDPAD <i>tusschen</i> OUDERKERK <i>en</i> BREUKELN.	— 389
XVIII. ZANDPAD <i>van</i> WEESP <i>naar</i> 's GRAA- VENLAND.	— 390
XIX. WEG <i>van</i> DUIVENDRECHT <i>op</i> AB- KOUDE.	— 391

I N H O U D. LXXXV.

Z E S D E D E E L.

Stuk. Bladz.

POORTERSCHAP, SCHUTTERYEN,
KRYGSRAAD, BEZETTING EN VER-
MAARDE PERSOONAADJEN VAN
AMSTERDAM. XI.

E E R S T E B O E K.

POORTER- of BURGERSCHAP EN
DESZELFS VOORREGTEN. XI. 3 - 78

T W E E D E B O E K.

SCHUTTERYEN, BURGER - COM-
PAGNIEN, WAGTEN en BEZET-
TING. XI. 79-186

I.

OUDE SCHUTTERYEN. — 79- 98

II.

NIEUWE SCHUTTERYEN of BURGER-COM-
PAGNIEN en KRYGSRAAD. — 98-138

III.

RUITERWAGT en RATELWAGT. — 138-151

IV.

GUARNIZOEN of BEZETTING. — 151-162

DER-

LXXXVI. I N H O U D.

DERDE BOEK.

Stuk. Bladz.

VERMAARDE PERSOONAADJEN. XI. 187-445

ZEVENDE DEEL.

REGEERING DER STAD AM-
STERDAM. . . . XII. XIII.

EERSTE BOEK.

REGEERING IN 'T GEMEEN. BYZONDERE BE-
SCHRYVING DER AMPTEN VAN SCHOUT,
BURGEMEESTEREN, SCHEPENEN EN
RAADEN. . . . XII. 3-339

I. OUDE <i>en</i> LAATERE REGEERING <i>der</i>
STAD IN 'T GEMEEN. . . .	—	3- 37
II. SCHOUT. . . .	—	38- 59
III. BURGEMEESTEREN. . . .	—	60-132
IV. SCHEPENEN. . . .	—	133-280
V. RAADEN. . . .	—	281-333

TWEDE BOEK.

COMMISSARISSEN <i>der</i> COLLEGIEN <i>van</i>
REGEERINGE <i>of</i> BEWIND. . . .	—	340-543
I. THESAURIEREN ORDINARIS. . . .	—	343-376
II. WEESMEESTEREN. . . .	—	377-420
III. THESAURIEREN EXTRAORDINARIS. . . .	—	421-442
IV. REKENMEESTEREN. . . .	—	443-462
V. COMMISSARISSEN <i>van de</i> WISSEL-
BANK. . . .	—	463-485
VI. COMMISSARISSEN <i>van de</i> BANK VAN
LEENING. . . .	—	486-501

VII.

I N H O U D. LXXXVII.

Stuk. Bladz.

- VII. EXCYNEMEESTERS of COMMISSARISSEN *van den* GROOTEN EXCYN. XII. 502-530
- VIII. COMMISSARISSEN *tot den* ONTVANGST *van de* HONDERDSTE en ANDERE PENNINGEN. — 531-543

D E R D E B O E K.

- COMMISSARISSEN *der* COLLEGIEN of BANKEN *van* JUSTITIE of REGTS-OEFENING. XIII. 3-158
- I. COMMISSARISSEN *van* HUWELYKSCHÉ ZAAKEN en INJURIEN. — 3- 38
- II. ASSURANTIE-MEESTERS of COMMISSARISSEN *van de* ASSURANTIE-KAMER. — 39- 70
- III. COMMISSARISSEN *van* KLEINE ZAAKEN. — 71-102
- IV. COMMISSARISSEN *van de* ZEEZAAKEN. — 103-128
- V. COMMISSARISSEN *van de* DESOLAATE BOEDELS. — 129-158

Twee ALPHABETISCHE REGISTERS *van de* NAAMEN *der* MAGISTRAATSPERSONEN *van* AMSTERDAM.

- I. *Voor, en tot op het jaar* 1578. XIII. 167 enz.
- II. *Van de Verandering des jaars* 1578. *tot op het jaar* 1768. — 196 enz.

VIER-

LXXXVIII. I N H O U D.

VIERDE BOEK.

	<i>Stuk. Bladz.</i>
VOORNAAMSTE MINISTERS <i>en</i> MINDERE BEAMPTEN <i>der</i> REGEERINGE.	XIII. 231 - 270
I. PENSIONARISSEN <i>en</i> SECRETARISSEN <i>der</i> STAD.	— 231 enz.
II. CONCHERGE, CIPIER, BODEN, KA- MERBEWAARDER, WAGTERS <i>van de</i> VIERSCHAAR <i>en</i> DEURWAARDERS <i>van de</i> HOVEN <i>en</i> GEMEENE MID- DELEN.	— 259 enz.
BYVOEGSELS <i>en</i> VERBETE- RINGEN.	— 271 enz.
LYST <i>van</i> EGTE STUKKEN, AMSTER- DAM <i>betreffende</i> .	— 312 enz.
BLADWYZER <i>van</i> PERSOO- NEN <i>en</i> ZAAKEN.	— 326 enz.

AMSTERDAM,

I N Z Y N E

OPKOMST, AANWAS, GESCHIEDENISSEN, VOORREGTEN, KOOPHANDEL, GEBOUWEN, KERKENSTAAT, SCHOOLEN, SCHUTTERYE, GILDEN

E N

REGEERINGE,

BESCHREEVEN.

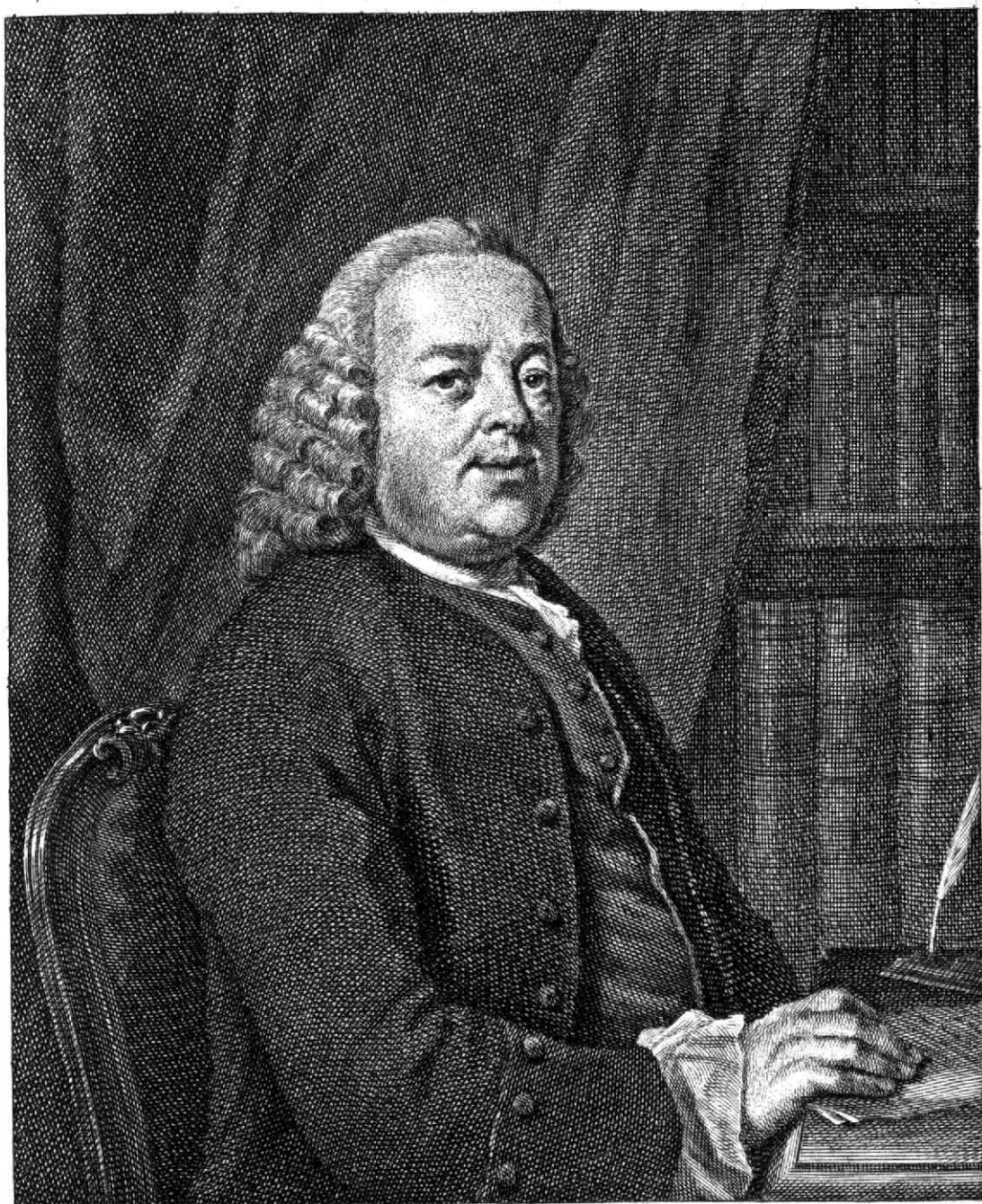
E E R S T E D E E L.

OPKOMST, AANWAS *en* VERGROO-
TINGEN *van* AMSTERDAM.

E E R S T E B O E K.

Oorsprong, Aanwas en Gelegenheid der Stad
AMSTERDAM, *tot omtrent den*
aanvang der zestiende eeuw.

AMSTERDAM, waarvoor men Naams-
oudtyds *Amstelredamme* of *Aemstel*-reden der
redamme schreef, en waarvoor sommigen Stad.
nu verkiezen *Amsteldam* te schryven, heeft,
ongetwyfeld, zynen naam gekreegen naar
den stroom den *Amstel*, van ouds ook
I. STUK. A *Ame-*

Jacobus Inge pinxit 1766.

Jacob Heubron fecit. 1767.

JAN WAGENAAR,
HISTORIESCHRYVER
der Stad

AMSTERDAM,
aldaar gebooren, den 21 October 1709.

Intema & Teboel excud.

2 AMSTERDAMS I. DEEL.

Amestelle geheeten, die de Stad doorsnydt; en naar eenen *Dam*, in deezen stroom gelegd. De Plaats is *Amstelredamme*, dat is *Amstelerdam*, genoemd (1), welk zo veel als *Dam des Amstels* betekent; even als *Rotterdam*, *Dam der Rotte*, een bekend Water in Schieland; en *Zaanredam*, of *Zaanerdam*, en by verkorting *Zaardam* en *Sardam*, *Dam der Zaaene* zeggen wil.

Of men *Amsterdam* of *Amsteldam* be-
hoore te
schry-
ven.

Wy verkiezen *Amsterdam* te schryven, niet slegts om ons naar het tegenwoordig gemeen gebruik te voegen, maar voornaamlyk, om te nader te blyven by de oude schryfwyze van *Amstelredamme*. Wy willen egter zulken, die tegenwoordig liever *Amsteldam* spellen, geenszins veroordeelen. Men zegt en schryft ook *Schiedam*, niet *Schie-erdam*, en *Edam*, niet *Ee-erdam*, of *Y-erdam*. 't Schynt dan dat men, op gelyken grond, ook *Amsteldam* schryven moge.

Loop
des Am-
stels.

De *Amstel*, die Amsterdam den naam geeft, neemt zynen aanvang omtrent drie uren gaans ten zuiden van de Stad, daar de Waters de *Dregt* en de *Kromme Mydregt* of *Miert* samenlopen; deelt *Amstelland* in twee deelen, en loopt, voorby *Ouderkerk*,
naar

(1) De ouden schreeven, ook in andere gevallen, *re*, daar wy nu *er* schryven. Zie *Stoke* in *Floris den III.* bl. 51.

Die re waren gevaen bielden 't leven.
Dit waren d'Edelinghe die re bleven.
en in *Ada* bl. 69.

Menich Appelboom die re stont.

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. 3

naar en door de Stad, alwaar hy zig verenigt met het Y, den bekenden inham der Zuiderzee.

Door den *Dam*, die het ander gedeelte van den naam der Stad uitmaakt, moet men, naar alle waarschynlykheid, den genwoordigen *Middeldam* of *Vygendam* verstaan, die den eersten deezer twee naamen schynt gekreegen te hebben, om dat hy *midden in den Amstel*, of liever, om dat hy *midden in de Stad* legt: de laatste naam werdt, in de zestiende eeuw, gegeven aan het gedeelte van het *Water*, welk van de Zoutsteeg tot aan den *Dam* loopt, zo getuigd wordt (2), ter oorzaake van eene party bedorven *Vygen*, die aldaar, met verlof of op bevel der Regeeringe, gelyk in diergelyke gevallen gebruikelijk is, in 't water geworpen waren. Doch in de zeventiende eeuw, heeft dit gedeelte, zo wel als het overige van den burgwal langs het *Damrak*,

(2) In 't selfde jaar [1526], lees ik, in eene aantekening, op de laatste bladzyde van het *eerste Stads Groot-Memoriaal*, een *nuwe burchwal* gemaekt, *streckende van de Soutsteeghe tot den damme toe*, genaemt *Vyghendamme*, omme arghe *vyghen* dairin geworpen. Zie ook T. v. DOMSELAAR *Amst.* III. Boek, bl. 194. en C. COMMELIN *Amst.* bl. 172. In 't zelfde *Groot Memoriaal* f. 291 *verso*, vergeleeken met f. 287, wordt ook gesproken van huizen, staande op den *houck van de Zoutsteeghe*, ende *Vyghendam*: waaruit blykt, dat dit gedeelte van het *Water* toen de *Vygendam* genaamd werdt. En dien naam draagt het nog, in de groote Kaart van *Balthazar Floriszoon*, die, in 't jaar 1625, eerst gemaekt; doch naderhand merkelyk vermeerderd is.

rak, den naam van het *Water* gekreegen, en de naam van *Vygendam* is op den Middeldam gepast geworden.

Wanneer dezelve gelegd werdt, is onzeker. Doch de nette tyd, wanneer deeze Dam allereerst gelegd werdt, is t'eenemaal onzeker. Alleenlyk weet men, dat dezelve in 't jaar 1275 in wezen was, om dat de Plaats toen den naam reeds hadt van *Amstelredamme*, gelyk wy beneden zien zullen.

Onderzoek der redenen voor de oudheid van Amsterdam. De opkomst en eerste aanwas van Amsterdam is bedolven onder eenen dikken mist van twyfelagtigheid en onzekerheid. De Plaats is, waarschynlyk, van zeer geringe beginfelen aangegroeid: en heeft, in 't eerst, denkelyk, geen en byzonderen naam gehad, tot dat zy, allengskens aangewassen, vermoedelyk niet voor de dertiende eeuw, den naam van *Amstelredamme* heeft aangenomen.

Eerste Reden, ontleend uit de Lyft der Leenmannen van 't Stigt van Utrecht. Ik weet wel, dat sommigen de Plaats veel ouder maaken; doch laat ons, kortelyk, onderzoeken, op wat grond. Zy vinden, in eene Lyft der Leenmannen des Bisschops van Utrecht, die tot het jaar 1021, en den tyd van Bisschop *Adelbold* gebragt wordt (a), gewaagd van eenen *Here van Amstel*, die dat meeste deel van zyn Heerlykheit vanden Sticht van Utrecht ter leen hielt: en hier uit maakenze op, dat 'er, reeds in de elfde eeuw, eene plaats, *Gebugt of Dorp* in wezen geweest is, welk toen *Amstel* genoemd werdt, en het eerste begin van Amsterdam.

(a) Vid. HEDA Hist. Ultr. p. 111.

sterdam geweest is (b). Doch men moet hierop aanmerken, 1. Dat deeze Lyft der Leenmannen van 't Stigt, by veele Geleerden, verdagt is, en door sommigen, die ze niet geheellyk verwerpen, tot laater tyden gebragt wordt (c). 't Laatste blykt, onbetwiftbaar, met grond te geschieden, naardien 'er, in de gemelde Lyft, gewaagd wordt van eenen *Graaf van Gelder*, als 's Bisschops Leenman; daar 't bekend is, dat Gelder, niet voor 't jaar 1079, met den titel van *Graaffchap* vereerd werdt (d), en dat de Heeren van dit Gewest, ten tyde van Bisschop Adelbold, den titel van *Voogden* voerden. Voeg hier nu nog 2. by, dat in de Lyft, van welke wy spreekken, zo alsze door HEDA in 't licht gegeven is, geheel geen gewag gemaakt wordt van den *Here van Amstel*. Zulks geschiedt alleenlyk, in eenige andere uitgaven van deeze Lyft (e), waarop minder, immers geen meerder staat te maken is, dan op de uitgave van HEDA. Maar genomen, 3. dat 'er, zo vroeg in de elfde eeuw, reeds een *Heer van Amstel* geweest ware; dan zou nog te bezien staan, of men, door *Amstel*, juist bepaaldelyk een *Dorp* of *Gebugt* van dien naam, en niet veel liever het gantsche *Land* van Amstel, welk zig, van den oorsprong des Amstels, tot aan het Y toe, uitstrek-

te,

(b) LE LONG Reform. van Amst. bl. 61, 62.

(c) Vid. BUCHELIUS ad HEDAMP. 117.

(d) Vide PONTANI Hist. Gelrix, Libr. V. p. 95.

(e) Vid. Chron. de Trajecto. in MATTHÆI Anal. Tom. V. p. 332. Groote Chr. VII. Div. XIV. Cap. f. 67. vers.

6 AMSTERDAMS I. DEEL.

te, verstaan moest. Voorwaar, de naam van *Amstel* kan zo wel op gantsch *Amstelland*, als op een *Gehugt* of *Dorp* in't byzonder, worden toegepast; en past 'er, daar van eenen Heer van *Amstel*, die zekerlyk uitgestrekter gebied hadt dan over een enkel *Dorp* of *Gehugt*, gewaagd wordt, myns oordeels, ruim zo natuurlyk op.

Tweede Reden, ontleend van de naamen van *Amstel* en *Schout van Amstel*.

Men tragt, wyders, de oudheid van *Amsterdam* te bewyzen, uit eenen Latynschen Brief van den jaare 1105 (f), waarin *Wolfgerus, Scultetus de Amstelle*, dat is, *Wolfger, Schout van Amstel*, genoemd wordt. Hieruit, wordt zelfs opgemaakt, dat het *Dorp Amstel* reeds eenig aanzien moest verkreegen hebben, om dat het eenen *Schout* onderhouden kon (g). Doch 't is immers ten hoogsten onzeker, of men, door *Amstel*, een *Dorp* van dien naam, of, gelyk wy zo even aanmerkten, niet veel eer gantsch *Amstelland* verstaan moet. In eenen Brief van den jaare 1126, wordt *Wolfgerus de Amestelle* genoemd (h), dien men, niet zonder reden, voor den zelfden houdt, die, in 't jaar 1105, *Wolfger, Schout van Amstel*, genoemd is. 't Is ook te vermoeden, dat hy uit den *Huize van Amstel* gesprooten is, om dat de Heeren uit deezen *Huize*, op gelyke wyze, in oude Brieven, genoemd werden. Zo leeft men van *Egbertus van Amestel* of *Amstelle*, in Brieven van de jaaren 1131, 1143, 1145, 1165, 1172

(f) Vid. BUCHEL. ad HEDAM. p. 145.

(g) LE LONG bl. 82.

(h) Ap. BUCHEL. ad HEDAM p. 153.

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. 7

1172 en 1176. Van *Godefridus van Amestelle*, in eenen Brief van den jaare 1131; en van *Giselbertus van Amestelle*, in Brieven van de jaaren 1176, 1220, 1224 en 1225 (3). Maar wat waarschylykheid heeft het, dat een Heer uit den Huize van Amstel Schout van een enkel Dorp zou geweest zyn? 't Is immers veeleer te vermoeden, dat hy, het ampt van *Schout* of *Baljuw* over gantsch Amstelland bekleed zal hebben. De naam van *Schout* was niet te gering, voor eenen Heer uit den Huize van Amstel. Hy werdt ook, somtyds, aan de oude Heeren van Woerden en Amersfoort gegeven (i). En zo Wolfger Schout van Amstelland geweest zy; dan is 'er, uit den naam van *Schout van Amstel*, niet op te maaken, dat 'er, reeds in 't begin der twaalfde eeuw, een Dorp of Gehugt in wezen was, welk toen *Amstel*, en naderhand *Amstelredam* genoemd werdt. In de gantsche twaalfde eeuw zelfs, is my geen bewys voorgekomen, dat 'er een Dorp, *Amstel* genaamd, in wezen was. Zulks alleen uit de naamen van Wolfger, Egbert, Godefrid en Gysbrecht van Amstel te willen besluiten, loopt aan tegen alle waarschylykheid. Al was 'er, ten hunnen tyde, een *Dorp Amstel* in we-

zen

(i) Uit oude Aantekeningen.

(3) Eenigen van deeze Brieven zyn by HEDA, in de aantekeningen van BUCHELIUS op HEDA, in de Werken van MATTHÆUS, en elders te vinden: van eenige anderen, die in Utrecht bewaard worden, heb ik afschriften onder my. Wy zullen, in 't vervolg, van sommigen deezer Brieven nog verder gebruik moeten maken.

zen geweest, de Heeren van Amstel zouden zig niet naar dit Dorp, maar zekerlyk naar hunne gantsche *Heerlykheid van Amstel of Amstelland*, hebben willen benoemen.

Derde
Reden ,
afgeno-
men uit
zeker
schry-
vens van
't jaar
1475.

Doch voor de oudheid van Amsterdam wordt nog eene reden bygebragt, die, in den eersten opslag, meer schynt te klemmen. In het *eerste Stads Groot-Memoriaal*, f. 31, en niet, als COMMELIN schryft, f. 52 vers. en 53, staat een Brief geregistreerd, die, van Stads wege, den een en dertigsten Maart des jaars 1475, *aan den Scholte en Stad tot Vollenhoe*, of Vollenhove in Overyssel, geschreeven is; en waarin men onder anderen leeft: *dat wy ende alle onse medepoirteren, als een Lit van Aemsterlant, ende dat principaelste Litt van dien, sculdig syn met U tot Vollenhoe ende anders wair daer omtrent tollenvry te wesen, ende altyt vry geweest hebben, over IJC. ende IJJC. jaren, off meer, ende ymmer alsoe lange jaren, dat geen mensche ter contrarie gedynken en mag.* Uit deeze woorden, hebben sommigen (k) opgemaakt, dat Amstelland, en derhalven ook Amsterdam, voor 't jaar 1275, *tolvryheid van de Graaven van Holland* gehad heeft. Doch de woorden spreken van geheel wat anders. Zy spreken van eene *tolvryheid* in Overyssel, alwaar de Graaven van Holland, voor 't jaar 1275, en nog meer dan twee eeuwen daarna, niets te gebieden hadden, en gevolgelyk geene tol.

(k) COMMELIN Amst. bl. 174.

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. 9

tolvryheid verleenen konden. Overyffel, oudtyds het *Overstigt* genaamd, stondt onder den Bisschop van Utrecht; en deeze alleen hadt regt, om aldaar tolvryheid te verleenen. Doch of hyze, zo vroeg, aan Amstelland verleend hebbe, is my uit geene oude stukken gebleeken. Wel vind ik, dat Amsterdam, in 't jaar 1478, aan Bisschop David van Bourgondie verklaard heeft, *in den besitte der Vrybeyt van de [Stichtsche] Tollen geweest te hebben, soo langhe dat gedachtenisse van menschen anders daer over niet en is*; en dat de Bisschop de Stad, daarop, tot aan Rheenen toe, tolvry verklaart (l). Ook blykt, dat de Stad Zwolle en die van Amsterdam elkanderen, in 't jaar 1469, wederzyds, tolvry verklaard hebben (m), en dat 'er, omtrent honderd jaaren vroeger, tusschen Deventer en Amsterdam, meer dan eene overeenkomst op 't stuk der tollens gemaakt is (n). Men vindt zelfs eene Verklaaring van die van Staveren van 't jaar 1353, omtrent de vryheid van des Bisschops tol aldaar, voor *die porters der vryen steden in Holland* in 't gemeen (o). Doch uit dit alles volgt niet, dat Amsterdam, lang voor 't jaar 1275, in Overyffel tolvry geweest is; en gevolgelyk reeds eenig merkelyk aanzien gehad heeft.

(l) Handv. van Amst. bl. 129. [95.] Gr. Utr. Placaatb. II. Deel, bl. 332.

(m) Handv. bl. 130. [163.]

(n) Handv. bl. 67. [161, 162.]

(o) Handv. bl. 130.

heeft. Zulks zou, derhalve, alleenlyk blyken moeten, uit het schryven der Stad aan die van Vollenhove, in 't jaar 1475. Doch uit dit schryven volgt, ten scherpfsten, niet meer, dan dat Amstelland, voor driehonderd jaaren, dat is, in de twaalfde eeuwe, van de Stigtsche tollē vry was geweest. Men voldoet zelfs aan de woorden, als menze zo opvat, dat die tolvryheid, maar sedert tweehonderd jaaren, genooten was. Zy bewyzen geenszins, dat Amsterdam, al in de twaalfde eeuwe, in wezen geweest is en gebloed heeft. Laat ons toegeeven, dat Amstelland, in de twaalfde eeuwe, van de Stigtsche tollē vry verklaard geweest is; Amsterdam, schoon laater opgekomen, kon zig immers die vryheid toeëigenen, om dat het in Amstelland gestigt, en, door den tyd, *dat principaelste Lit* van Amstelland geworden was. De aangehaalde woorden zeggen ook meer niet, dan dat Amsterdam zig een voorregt toeëigende, welk Amstelland in 't gemeen bezat; en de Regeering heeft geenszins voor, te zeggen, dat de Stad in wezen en bloei was, toen de tolvryheid aan Amstelland eerst werdt verleend.

De Stad is niet bekend geweest, voor het begin der dertien-
de eeuwe,

Wy vinden, derhalve, nog geen bewys altoos, dat Amsterdam, of de Plaats, die naderhand *Amsterdam* genoemd is, in de twaalfde eeuwe, in wezen is geweest. Een der oudste Beschryveren van Amsterdam (p), die

(p) CORNEL. HAEMRODIUS *ad calcem* J. I. PONTANI
Amstel. p. 16.

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. 11

die voor 't einde der zestiende eeuw overleeden is, noemt de Stad *nieuw*, en getuigt dat zy geloofd werdt, eerst omtrent het jaar 1200, opgekomen te zyn. *Amsterdam*, zegt hy, *urbs recens anno salutis humanæ millesimo ducentesimo aut circiter primum exorta creditur*. Een ander, die omtrent honderd jaaren eerder gebloed heeft (q), beschryft de Stad ook als van eene zeer jonge herkomst [*Oppidum Amstelredamense — ortu novissimum.*] Daar dan de oudste Schryvers, die Amsterdam beschreeven hebben, de Stad als van jonge herkomst hebben aangemerkt, behoeven wy 'er ook geene zwaarigheid in te maaken. De Plaats is, naar waarschyntlykheid, niet voor 't begin der dertiende eeuw, bekend geweest. Men vindt, op het jaar 1204, in onze oudste Chronyken, gewaagd van eenen inval der Kennemeren in Amstelland „ daar zy den Amsteldyk doorstaken, de „ Amstellandsche Veenen afliepen en plat „ brandden, het slot des Heeren van Amstel aan koolen leiden, en den boomgaard „ by dit slot verdelgden”. Op deeze wyze, spreken de Schryvers van deezen inval, een van welken den tyd beleefd heeft, waarin dezelve voorviel (r). Laat ons nu zien, hoe uit hun verhaal af te neemen zy, dat de Plaats, die sedert Amsterdam genoemd is, toen reeds in wezen ware.

ME-

(q) Anonym. *Ibidem* p. 2.

(r) Vide MATTHÆI Anal. Tom. II. p. 491. coll. p. 496.

Wat Me-
lis Stoke
versta,
door den
Dyc
& Aemstel.

MELIS STOKKE, die in de dertiende en in 't begin der veertiende eeuw bloeide, spreekt (s) van het doorsteeken van *den dyc t' Aemstel*. Sommigen verstaan hierdoor een dyk, waarmede de rivier in het Dorp *Amstel* bedykt was (t). Doch 't heeft weinig schyn van waarheid, dat onze Chronykschryver, den Amsteldyk willende beschryven, dien genoemd zou hebben den dyk by het Dorp *Amstel*, daar die dyk zig veel verder, en ongetwyfeld langs den gantschen stroom uitstreckte. Ook getuigt een Latynsch Schryver, die honderd jaaren eerder gebloeid heeft, blootelyk, dat de Amsteldyk doorgesteken werdt [*indixere, ut communi impetu aggerem Amstel interrumpere* (v).] BEKA, die in 't laatst der veertiende eeuw leefde, zegt „ dat de Kennemers den dyk „ doorstaken, en alle de Amstellandsche „ weiden lieten onderloopen”. [*Walterus quidem & Albertus, præfati milites, Kinemaris induxerunt [l. indixerunt] classem assumere, aggerem interrumpere & prata totius Amstelandiæ submergere* (w)]. En HEDA, dit nader verklaarende, past het woord *dyk* duidelyk op den *dyk langs den Amstelstroom* [*aggerem ad flumen Aemstel* (x)]. Wy zien, uit dit alles, hoe weinig grond'er zy, om MELIS STOKKE hier van een Dorp *Am-*

(s) In Ada, bl. 69.

(t) LE LONG bl. 103.

(v) In MATTHÆI Anal. Tom. II. p. 491.

(w) In Theodor. II. p. 64.

(x) In Theodor. II. p. 136.

Amstel te doen spreken. Doch hy ge-
 tuigt verder, dat *Aemstel sine Vesten*, of, en door
 gelyk men in een ander oud Handschrift *Aemstel*
 leeft (y), *Aemstel sine Veste* in brand ge- *sine Veste.*
 stoken zy: en veelen meenen dat deeze
 woorden op *Amsterdam* zien, welk toen
 reeds in wezen, en eene Stad geweest
 zou zyn. Doch hier helpt ons de meerge-
 melde ouder Schryver wederom te regt,
 ter aangehaalder plaats, duidelyk zeggende
 „ dat het Huis des Heeren van Amstel,
 „ een treffelyk gebouw, aan koolen gelegd
 „ werdt; en dat zelfs de Appelboomgaard,
 „ nevens het huis gelegen, aan de vlam
 „ werdt ten beste gegeven”. [*Inter quæ
 domum Giselberti honorificæ structuræ favilla
 tenuis exusserunt. Arborea pomiferæ domui
 vicinæ exustulatæ sine spe germinis relicta
 sunt.*] MELIS STROKE gewaagt ook van dit
 verbranden des Appelboomgaards, waar-
 uit ten hoogsten waarschynlyk wordt, dat
 hy den Latynschen Schryver gevolgd heeft:
 en is dit zo; dan kan hy, door *Aemstel sine
 Veste*, niet anders dan het *Huis of Slot des
 Heeren van Amstel* verstaan hebben. *Veste*
 was, gelyk men weet, oudtyds, en inzon-
 derheid ook by STROKE (z), de naam van
 een *bevestigd of versterkt Huis of Slot*.

Wy zien, uit het bovenstaande, dat, noch Hy ver-
 MELIS STOKES *dyc t' Aemstel*, noch zyne staat 'er
Aemstel sine Veste ons wyft tot de Plaats, die Amster-
 fe- dam niet
 door.

(y) By LE LONG bl. 207.

(z) In Dirk VII. bl. 60. in Ada, bl. 69, 70, 72, 75.

federt *Amsterdam* genoemd is. Nogtans is 't my waarschynlyk, dat deeze Plaats, omtrent deezen tyd, opgekomen is. Men zal ons hierin ligtelyk medevallen, na dat wy zullen aangewezen hebben, waar het Slot der Heeren van Amstel, naar alle waarschynlykheid, gestaan hebbe.

Aanwyzing der plaatse van het Slot der Heeren van Amstel.

Onder de laater Schryvers, plaatsen sommigen dit Slot te Ouderkerk aan den Amstel (a); anderen omtrent de plaats, daar nu het oudste gedeelte van Amsterdam is. Met deeze laatste, stemmen twee onzer oudste Beschryveren van Amsterdam, KORNELIS GYSBERTSZ. PLEMPEN KORNELIS VAN HAEMRODE, overeen. Zie hier de woorden van den eerstgemelden (b):

Haud a ponte procul, veteris cui nomen inheret;

*Alteriusque, olim qui puto jactus erat.
Ponte procul nec ab hoc, nomen cui transitus olim*

*Ipse sacerdotum, mystica pompa, dedit.
Tunc fuit, ut nunc est, ripæ contraria ripæ:
Et locus, occasum quæ tenet, arcis erat.*

Van welken de zin is „ dat het Slot der Heeren van Amstel stondt, tusschen de Oude en Paapenbrug, aan de westzyde des Amstels”. „ De eerste Heer van Amstelland, welks hoofdstad Amsterdam is, was, zegt de laatste genoemde, Engelbert, die een Slot gestigt heeft aan „ den

(a) VAN DER HOUVE Handv. Chron. bl. 134.

(b) Amsterdam, Monogramm. p. 20. Ed. 1616.

„ den oever des Amstels, byna op dezelf-
 „ de plaats, en tegen over het Huis, welk
 „ het *Huis van Spanje* genaamd wordt, op
 „ welke plaats, nu het Huis *Hinloopen* staat.
 „ De grondslagen van deszelfs toorens zyn
 „ aldaar gevonden in 't jaar 1564, toen de
 „ eigenaar van 't huis, *Antoni Bontekoe*, al-
 „ daar eenen kuil tot een heimelyk gemak
 „ deedt graaven.” [*Primus dominus Amster-*
 „ *landiae, cujus caput est Amsterdamum, fuit*
 „ *Engelbertus, qui arcem exstruxit in ripa*
 „ *Amstella, eodem ferme loco & è regione Do-*
 „ *mus Hispaniarum titulo insigni, quo loco*
 „ *nunc Domus Hinlopus dicta, cujus turrium*
 „ *fundamenta ibidem sunt inventa anno 1564,*
 „ *cum Antonius Bontekoe domus dominus ibidem*
 „ *vellet fodere scrobem, excipiendis hominum*
 „ *excrementis idoneum (c)*]. Het Huis, welk,
 ten tyde deezes Schryvers, het *Huis van*
Spanje, of blootelyk *Spanje* (4), genoemd
 werdt, was eene voornaame Herberg (d),
 en heeft gestaen aan den Nieuwendyk, ter
 plaatse omtrent van de Dirk van Hasselts-
 steeg, in welken nog een steegje uitloopt,
 de

(c) *Ad. calc. Amstel. PONTANI p. 16.*

(d) *Vide L. HORTENS. de Tumult. Anabapt. in. S. SCHAR-*
 DII *German. Script. Tom. II. p. 311.*

(4) Met deezen laatsten naam, vind ik het aangewezen, in eenen Brief van verzoening voor 't Cellebroeders-Klooster in de Nes, van den eersten Juny des jaars 1536, die dus beslooten wordt: *Aldus gbedaen, binnen der voorsz. stede van Aenstredamme, ten buyse van Jan Francken Zoen, in Spaengnen gebeeten, gestaen an de Windtmoelen-zyde enz. De Windmolen-zyde zullen wy terstond aanwyzen.*

de *Spanjaards-of Spanjes-Poort* genaamd. Op of omtrent deeze plaats, heeft dan het Slot van Amstel ook gestaan. PONTANUS heeft dit niet alleen op den rand van het Werkje van HAEMRODE aangetekend (5), en elders (e) beweezen, uit de oude overlevring, en uit de grondslagen van een zwaar gebouw, welk men aldaar, voor veele jaaren, in 't graaven, gevonden hadt; maar 't wordt ook bevestigd, uit den eigendom, dien de Graaven van Holland, na dat hun de Heerlykheid van Amstel afgestaan was, aan den grond hier omtrent gehad hebben: 't welk wy hier alleenlyk ter loops aanroeren; doch onder, daar wy van de gelegenheid der Stad in de veertiende eeuw zullen moeten spreekken, omstandiglyk bewyzen zullen. De grond, daar 't Slot der voorige Heeren gestaan hadt, of nog stondt, kon gewisselyk niemant dan hunnen opvolgeren in eigendom toekomen.

Amsterdam heeft, naar alle waar-

Uit het gezeide neemen wy af, dat het Slot der Heeren van Amstel, omtrent tegen over de Oude Kerk, bewesten het Damrak, aan den Nieuwendyk, binnenwaards, gestaan heeft.

(e) *Amst. Libr. I. Cap. III. p. 9.*

(5) Ik houd PONTANUS voor den Schryver deezer aantekeninge, zo om dat hy zig zelven als aantekenaar op HAEMRODE, in de Opdragt van zyn eigen werk, opgeeft; als om dat hy (*ad calc. p. 36.*) erkent, iet op den rand van den ongenoemden Schryver te hebben ter nedergesteld: 't welk wy hier byvoegen, op dat men, met LE LONG (*bl. 114*) niet twyfele, of de aantekening ook door HAEMRODE zelven gesteld zy.

heeft. Dit Slot was, reeds in de twaalfde eeuw, in stand. Maar hieruit volgt van zelf, dat zig, omtrent dien tyd, of weinig laater, eenige luiden metterwoon omtrent dit Slot hebben nedergezet. De bevinding heeft altoos geleerd, dat byna overal, waar hier te Lande Heeren-Sloten van eenig aanzien werden gesticht, al stondenze in 't eerst geheel alleen, niet lang na derzelver opregting, de naaste grond met eenige huizen bezet werdt, die, allengskens toeneemende in getal, dikwils tot Vlekken en Steden zyn aangegroeid. Zo is 't ook omtrent het Slot der Heeren van Amstel gegaan. Eenige opgezetenen van Amstelland, en waarschijnlijk ook van Waterland hebben zig, is het te denken, al in de twaalfde eeuw, omtrent het zelve nedergeslaagen. De Amsterdamer Arts NICOLAAS VAN WASSENAAR tekent, in de *Opdragt des Zevenden Deels* van zyn *Historisch Verhaal*, aan, dat Amsterdam „ eerst van enkele huysen, met een rond fort versekert, zynen oorsprong genomen heeft”: en dat „er, naderhand „ uit de naburige plaatsen” van Waterland en Westfriesland, inwooners bygekomen zyn. Doch 't is jammer, dat hy niet meldt, op wat grond, deeze zyne aantekening ruste. DIRRICK ADRIAENSZ VALCOOCH zegt (f) „ dat „ een van de *Grebbers* zig, in overoude „ tyden, uit Westfriesland, metterwoon „ be-

schynlykheid, zynen eersten aanvang omtrent dit Slot gehad.

(f) Chron. van de Syde, bl. 34.

„ begeben heeft naar de plaats, daar federt Amsterdam gefigt is”. Doch op dit getuigenis is geen en vaften ftaat te maaken. Meer gronds heeft het zeggen van den Amfterdammer Digter, KORNELIS GYSBERTSZ. PLEMP, die, in 't begin der voorgaande eeuwe, bloeide, en (g) getuigt „ dat zyn Overgrootvader, een Zaanredammer, zig, tot voortzetting zyns Koophandels, metterwoon, naar Amfterdam begeben hadt”. En fchoon dit getuigenis ons op verre na niet brengt tot vroeg in de dertiende eeuwe, wanneer het Slot der Heeren van Amftel verwoeft werdt, zullen egter de opgezeten en der Plaatsfe, die federt Amfterdam genoemd is, toen reeds tot een merkelyk getal zyn aangegroeid; 't welk hier uit is af te neemen, om dat zy, omtrent zeventig jaaren laater, reeds zo veel Koophandel dreeven, dat zy voor eene gunft rekende, dat hun, in 't jaar 1275, tolvryheid in Holland gefchonken werdt (h). Het Privilegie, hiervan verleend, is het oudfte gedenkftuk, my bekend, waarin de naam van *Amftelredamme* voorkomt. De ingezetenen der Plaatsfe worden genoemd *Luiden woonende te Amftelredamme* [*Homines manentes apud Amftelredamme.*] De *dam*, waarnaar de Plaats haaren naam gekreegen heeft, moet dan, ten deezen tyde, reeds gelegd geweest zyn.

Doch

(g) Amfteroдам. Monogramm. p. 18.

(h) Zie Handv. bl. 125. [1].

Doch hoe veel vroeger, is geheel onzeker.

Wy vinden, derhalven, Amsterdam klaar-lyk in den dertiende eeuw: wy vinden de beginsels der Plaats reeds, met veel waarfchynelykheid, in de twaalfde. Doch wy vinden nog niet, waarmede de ingezetenen zig geneerden. De oudste Beschryver van Amsterdam, meermaalen aangehaald, zegt „ dat Amsterdam, zo lang het „ onder de Heeren van Amstel stondt, zeer „ klein was, en weinige ingezetenen hadt, „ die, voor 't grootste gedeelte, Visschers „ waren (i)”. Hiermede stemt de oude overlevering overeen; en de gelegenheid der Plaats aan 't Y en den Amstel maakte dezelve bekwaam tot de Visscherye. De Amsterdamsche Visschers en andere inwooners hebben zig, derhalve, na dat de Dam in den Amstel gelegd was, voor 't grootste gedeelte, beneden den zelven ten oosten van den stroom, of eigenlyk van het *Damrak*, zo als het, van vroeg af aan, genoemd is, nedergezet; de Visschers, vermoedelyk, digst naar den Y-kant, de overigen ingezetenen meer binnenwaards. De oostzyde des Amstels, dus eerst bewoond zynde, heeft hierom, sedert, den naam van *oude zyde* behouden.

Zo veel alleen kan men met zekerheid, of met eenige merkelyke waarfchynlykheid, zeggen van de gelegenheid van Amsterdam, omtrent den

(i) *Ad calc.* PONTANI, p. 3.

aanvang
der der-
tiende
eeuwe.

sterdam, in de twaalfde en dertiende eeuw, dat is, eer nog 't Slot der Heeren van Amstel verwoest, en na dat het wederom hersteld was. En volgens dit geleide, verbeeld ik my de Stad, in haare eerste gedaante, op deeze wyze. De Amstel, die van ouds den zelfdenloop gehad heeft, welken hy nog behoudt, was, daar nu de Vygendam en groote Vischmarkt is, afgedamd, en ter wederzyde, gedeeltelyk ten minste, bedykt. De dyk langs den linker oever was de gewoonlyke weg naar 't Slot der Heeren van Amstel, welk binnenwaards tegen den dyk, ten westen van den stroom, beneden den dam, gestigt was, een' schoonen boomgaard agter zig hadt, en digt by welk, geene of byna geene gemeene huizen stonden; 't welk met het aanzien, en met de vereischte sterkte van het Slot, niet bestaanbaar geweest zou zyn. De buurt of het gehugt lag aan de oostzyde van het Damrak, in het gezigt van 't Slot, vong aan, omtrent de plaats, daar de oude Kerk staat, en de grond hoogst is, en liep, in de oudste tyden, naar den Dam, en wat laater, zo 't ons voorkomt, ook naar den Y-kant, tot op de hoogte der nieuwe brugge toe. Of Amsterdam, in 't begin der dertiende eeuw, reeds met eene graft omringd geweest zy, is onzeker. Misschien, hebben de huizen toen gestaan van vooren tegen het Damrak, op den Ooster-Amsteldyk, nu de *Warmoesstraat*: en misschien hebben zy, van agteren, geen
an-

ander water gehad dan de binnen-floot van den dyk, die federt de *Oude-zyds-Voorburgwal* geworden is. Ten westen, daar weinig meer dan 't Slot stondt, heeft, vermoedelyk, een diergelyke binnen-floot geloopt, die federt in de *Nieuwe-zyds-Voorburgwal* veranderd is. De gantsche Plaats werdt dus, in deezen vroegsten tyd, ten Oosten en ten Westen, bepaald door de twee Voorburgwallen, zo men anders den binnen-slooten van den Amsteldyk dien naam geeven wil. Ten Zuiden en ten Noorden, strekte zy zig van den Dam tot aan 't Y toe uit. Doch een groot gedeelte der erven, die in deezen omtrek vervat waren, lag nog onbebouwd. Ook is 't niet te denken, dat de Plaats Poort of Poorten gehad heeft, in 't begin der dertiende eeuw. Of 'er, behalve 't Slot, enig ander Kerkelyk of Weereldlyk gebouw gestaan hebbe, is geheel onzeker. 't Gene sommigen, omtrent het stigten der *S. Olofs-*, nu de *Oudezyds-Kapelle*, in de twaalfde eeuw, hebben aangetekend (k) steunt op bloote giffingen, zonder enig bewys. Zelfs twyfel ik zeer, of men deeze Kapel wel voor de oudste Kerk der Stad te houden hebbe, gelyk eenigen doen. Meer reden is 'er, agt ik, om der Oude Kerke die eer te geeven. Doch wy zullen hiervan, naderhand, omstandiger moeten handelen. Of 'er ook, zo vroeg, reeds

hier

(k) LE LONG, bl. 91 enz.

hier ter Plaats, een Raad- of Regthuis gestaan hebbe, en wel tegen over de S. Olofs Kapel, alwaar men zwaare overwelfde kelders gevonden heeft, in welken groote yzeren ringen en tralien plagten te zyn (l), mag met reden in twyfel getrokken worden. Wy erkennen wel, met sommigen, dat Amsterdam, van omtrent de plaats der Oude Kerke af, tot aan den Y-kant, al zeer vroeg, schoon niet allervroegst, bebouwd en bewoond geweest is. 't Is ook niet onwaarschynlyk, dat het oudste Raadhuis, in deeze buurt, gestigt is geweest, ter gedagtenis van welk, men lang, voor zeker Huis in de Oude Kapel-steeg, gelezen heeft *het oude Stadhuis*; welk opschrift, nog voor weinige jaaren, vernieuwd is; doch of het 'er, reeds in de twaalfde, of zelfs in 't begin der dertiende eeuw, gestaan hebbe, is ten hoogsten onzeker. In eenen Brief van den jaare 1282, gewaagt *Jan Persyn van de Huizen, sterkten en andere goederen* [de *domibus, munitioibus & ceteris*], die hy in *Amstelredamme* (6) bezat (m); doch of deeze Huizen en Sterkten, welken zy ook mogen geweest zyn, reeds

(l) LE LONG bl. 92. DOMSELAAR III. Boek, bl. 188. F. VON ZESEN, bl. 31.

(m) Zie MIERIS Chatterb. I. Deel, bl. 423.

(6) In eene zeer gebrekkelyke vertaaling van deezen Brief, by H. SOETEBOOM (*Beschryv. van Waterl.* bl. 46), die door LE LONG (*Reform. van Amst.* bl. 135) gevolgd is, leeft men, niet *Amstelredamme*; maar *Amstelland*. Wy houden de eerste leezing voor de waare.

reeds zo vroeg, en wel in detwaalfde eeuw, in Amsterdam zyn geweest, is met geene zekerheid aan te wyzen. Zelfs vind ik niet, dat 'er, zo vroeg, eenige Kerk of Kapel in Amsterdam geweest is, behalve dat 'er, vermoedelyk, volgens het gebruik dier tyden, eene Kapel aan of in 't Slot der Heeren van Amstel, gebouwd geweest zal zyn. De buuren of ingezetenen van Amsterdam behoorden onder de Parochie of het Kerspel van Ouder-Amstel, welks Kerspelkerk te Ouderkerk stondt; en waarmede de eerste Kerk van Amsterdam, zynde de Oude Kerk, in 't eerst vereenigd geweest is: al 't welke beneden klaarder blyken zal.

Ondertuffchen, zal het sommigen vreemd voorkomen, dat wy Amsterdam, in de twaalfde, en zelfs in 't begin der dertiende eeuw, zo klein maaken, daar men een Kaartje der Stad voor de *Handvesten* plaatst heeft, waarin zy vertoond wordt, zo als ze, omtrent het jaar 1220, geweest zou zyn; en waar in men het oude Stadhuis op den Dam, de Oude Kerk en verscheidene Kapellen en Kloosters afgebeeld zyn. Ook heeft de Stad daar reeds vyf Poorten, en legt, ten Oosten en ten Westen, in eene graft, nu de Oude- en Nieuwezyds-Voorburgwal, en houten wallen beslooten. Doch als men aanmerkt, dat dit Kaartje, door KORNELIS VAN HARTOGVELD, eerst in de zeventiende eeuw, voor zyn *byzonder vermaak*,

Wat men te houden hebbe van het Kaartje der Stad, door Kornelis van Hartogveld ontworpen.

opgesteld is (n), zal men terstond moeten erkennen, dat daaruit, omtrent de waare oude gedaante der Stad, niets met zekerheid te besluiten is. Anderen hebben reeds voor ons gezien, dat 'er gebouwen in geplaatst waren, die, in 't jaar 1220, nog niet waren gestigt. DOMSELAAR heeft hierom geoordeeld (o), dat 'er de Stad in vertoond werdt, zo als zy omtrent het jaar 1260 of 1270 bestondt. CASPARUS COMMELIN meende, dat hy 'er de Stad in zag, zo als zy was omtrent het jaar 1300 (p). En DAPPER (q) hadt, reeds voor hem, geschreeven, dat het gemelde Kaartje de Stad afbeeldde, zo als zy was voor 't jaar 1400. De laatste kwam zekerlyk naaft aan de waarheid. Doch uit het verschil deezer Schryveren is klaarlyk af te neemen, dat, uit het Kaartje, waarvan wy spreken, omtrent de waare gedaante der Stad in 't begin der dertiende eeuw, niets met zekerheid te besluiten is. LE LONG heeft dit zo klaarlyk getoond (r), dat wy noodeloos agten, daarop langer stil te staan.

De Koop-
handel
doet Am-
sterdam
toenee-
men.

Maar in 't einde der dertiende en in de veertiende eeuw, begon Amsterdam allengskens aan te wassen. Het Privilegie van tolvryheid door Holland, welk de Plaats, in 't jaar 1275, ontvangen hadt, gaf den

In-

(n) Zie DOMSELAAR III. Boek, bl. 193. COMMELIN, bl. 171.

(o) III. Boek, bl. 192, 193.

(p) Tusschen bl. 170 en 171.

(q) Amst. tusschen bl. 44 en 45.

(r) Reform. van Amst. bl. 112, 113.

Ingezetenen gelegenheid om hunnen handel uit te breiden, niet slegts door de nabuurige gewesten; maar ook allengskens Ooftwaards, naar Hamburg en verder, en Westwaards, naar Brabant: van al 't welke wy omftandiger handelen zullen, als wy, in 't vervolg, den Koophandel van Amsterdam zullen beschryven. De handel kon, in 't kleine Amsterdam, niet toeneemen, of het getal der huizen moest naar gelang aanwaffen. Het Slot der Heeren van Amftel, welk, in 't jaar 1204, verdelgd geworden was, fchynt naderhand wederom opgebouwd, en omtrent het jaar 1282, door JAN PERSYN, Heere van Waterland, en ook, zo 't ons voorkomt, voor eenen tyd, Heere van Amsterdam, bezeten te zyn (s). Maar toen, in 't jaar 1297, Amsterdam, met alle de goederen der Heeren van Amftel, aan de Graaven van Holland verviel, nam de hoop toe, om de Plaats, onder 't aanwaffend gezag deezer Graaven, nog fpoediger en fterker, te zien bloeijen. Graaf JAN DE II. gaf deeze goederen, in 't jaar 1300, aan zynen Broeder GUY (t), die sedert Biffchop van Utrecht werdt, en Amsterdam, volgens het verhaal van eene onzer oude Chronyken (u), met Keuren voorzien heeft. Doch terwyl hy Heer van Amfter-

(s) Zie MIERIS Charterb. I. Deel, bl. 423, 424. vergeleeken met SOETEBOOM Waterl. bl. 47.

(t) MIERIS Charterb. II. Deel, bl. 11.

(u) Ongen. Klerk, bl. 187.

sterdam was, gaf WILLEM, oudste Zoon van Graave Jan den II., in 't jaar 1304, bevel aan die van Amsterdam, om hunne *bruggen te breeken, en alle hunne vesten te slechten* (v): waaruit ten minsten blykt, dat de Plaats, voor dien tyd, bruggen en *vesten*, 't zy het Slot van Amstel alleen, of, gelyk, uit den boven (bl. 22.) aangehaalden Brief van den jaare 1282, waarschylyker is, nog andere Sterkten nevens het zelve gehad heeft. Van de bruggen der Stad is, ongetwyfeld, de *oude brug* eene geweest; 't welk men niet alleen uit den naam afneemen kan: maar ook, uit de noodzaakelykheid, die 'er al vroeg geweest is, om eenen toegang van de oude naar de nieuwe zyde te hebben, nader dan over den Dam. Men vermoedt, wyders, dat Bisschop Guy, die, in 't jaar 1311, de Heerlykheid van Amstel aan WILLEM DEN III., Graave van Holland, te rug gaf, (w), te vooren reeds, Kapellen en Kloosters te Amsterdam gestigt hadt, waarvan egter geen duidelyk blyk gevonden wordt. Misschien was de S. Olofs Kapel nu reeds in wezen; doch de Oude Kerk, die thans de eenige Kerk van Amsterdam, en aan S. Nikolaas toegewyd was, was zekerlyk reeds gestigt. Zy was, nog in 't begin deezer eeuwe, onderhorig aan, of samengevoegd met de Parochie- of Kerspelkerk van Ouder-Amstel, te Ouder-

(v) MIERIS Charterb. II. Deel, bl. 40.

(w) *Id.* II. Deel, bl. 121.

derkerk, en werdt door een en denzelfden
 Pastoor bediend, gelyk duidelyk blykt uit
 eenen brief van Graave Willem den III. van
 den jaare 1323, vergeleeken met eenen an-
 deren van den jaare 1334 (x). Doch in 't
 laatstgemelde jaar, werdt verklaard „ dat
 „ de Kerspel-Kerk van Aemstelredamme,
 „ uit zig zelve, afgezonderd en gescheiden
 „ was van de Kerken van *Oude Aemstelle*
 „ [Ouderkerk] en *Nieuwe Aemstelle* [Am-
 „ sterveen]”. Amsterdam kreeg, derhalve, Amster-
 dan
 hoe langer hoe meer aanzien, en draagt, wordt
 zelfs in Brieven van de jaaren 1336 en Stad ge-
 noemd.
 1339 (y), den naam van *Porte*, *Poirte* of
 Stad: 't zy dat Graaf Willem de III., of
 één zyner Voorzaaten de Plaats tot eene
 Stad verheven hebbe; 't zy dat zulks ge-
 schied zy, by de Keuren en Voorregten,
 door Bisschop Guy, aan dezelve geschon-
 ken.

In deezen staat der Stad, begon men met De West-
 of Nieu-
 we zyde
 wordt
 sterker
 betim-
 merd.
 ernst de hand te slaan aan het betimmeren
 der erven, die op veele plaatsen binnen de
 graft ledig lagen. Na het andermaal fleg-
 ten van het Slot van Amstel, in 't begin
 der veertiende eeuw, was de grond, waar
 op het zelve gestaan hadt, en die den Graa-
 ve in eigendom toekwam, gedeeltelyk ten
 minsten onbetimmerd gebleeven. Van dee-
 zen grond gaf, naar alle waarschyndykheid,
 Graaf Willem de III., den eersten May des
 jaars

(x) Zie MIERIS Charterb. II. Deel, bl. 304, 562.

(y) By den zelfden, II. Deel, bl. 578, 625.

jaars 1333, vier hofsteden op die Westzide van der havene, streckende ute t'Ye toit der grafte, elke hofstede dortich voeten breet, in eeuwige erfpagt uit (z). In deeze weinige woorden, worden verscheide stellingen bevestigd, die wy te vooren gemaakt hebben. Wy zien 'er uit 1. dat de Westzyde van de haven, of het Damrak, nog niet overal betimmerd was, en derhalve, met reden, sedert, den naam van *nieuwe zyde* kreeg. 2. Dat de Stad, ten deezen tyde, maar ééne graft hadt, aan welke deeze *Hofsteden* of erven (7) paalden, en die hier geene andere dan de Nieuwe-zyds-Voorburgwal kan geweest zyn, of ten minsten omtrent op de zelfde plaats, en in de zelfde strekking geloopt heeft. De zelfde Brief zegt ook nog, dat *Griete Clays Heynen Soens* de vier verpagte Hofsteden, op die *Zuutside*, belegghen hadt, en 's Graaven *Hofstede*, dair *Louwekyn* op woende, op die *Nortside*: 't welk, ten 3., bevestigd, dat het

(z) Zie MIERIS Charterb. II. Deel, bl. 544.

(7) Het woord *Hofstede* heeft hier, en gemeenlyk in oude Brieven, geene andere betekenis dan die van *Erve*. In eenen Brief van Hertog Albrecht van den jaare 1387, leeft men van *eenig buyss* op den Middeldam alhier, dat men breect van der Hofstede daer 't op staen sal. Zie Handv. bl. 709. [6.] Zelfs vindt men, nog in eenen Brief van den jaare 1518, agter EIKELENBERGS Gedaante van *Westfriesland* bl. 97. gewaagd van die *Hofsteden* in het Dorp S. Pancras, daer die *buyssen* op staen. In beide welke plaatsen, 't woord *Hofstede* niet dan in den zin van *erve* of grond kan genomen worden.

het Slot, de Boomgaard, en veelligt nog andere Landeryen der Heeren van Amstel hier gelegen hebben; alle welken aan de Graaflykheid gekomen waren, en dus door den Graave bezeten werden. Een andere Brief van den twaalfden May des jaars 1336 opent ons de gelegenheid deezer Westzyde van het Damrak nog nader. Dezelfde Graaf geeft, daarin, *aen Coppe Heynen Sone, zynen Schoute van Aemstelredamme, zynen Molenwerf, also als 't ghelegen is binnen der Porte van Aemstelredamme, op die Westzyde van der haven, tuschen der Porte erve van Aemstelredamme op die Nortzyde, en de Louwen Furdaens Soens erve op die Zuytzyde (a).* Zo men onderstelt, gelyk niet onwaarschynlyk is, dat deeze *Louwen Furdaens Soen* (8) de zelfde is, die, in den voorgemelden Brief, *Louwekyn* genoemd wordt; dan paalden de vier eerstgemelde erven aan het zyne; het zyne aan de Molenwerf, en de Molenwerf aan de oudste Haarlemmer-Poort, die, bezuiden de plaats, daar nu de oude Haarlemmersluis legt, gestaan heeft, en ongetwyfeld naar den Molen op deeze Molenwerf, in brieven van den jaare 1418, *der Wind-molen-zyde Poirtbuys*

(a) MIERIS Charterb. II. Deel, bl. 578.

(8) In de Dirk van Hasseltssteeg, loopt een dwarssteegje, *Louwen-Poortje*, en in de Kaart van BALTHAZAR FLORISZON, *Meeester Louwensteegje* genaamd, veelligt, naar deezen *Louwen Furdaens Soen*, die zekerlyk hier omtrent gewoond heeft.

Aanwyzing van de *Windmolenzyde* en *Windmolenstraat*.

buys (b) genaamd is. Ook draagt de nieuwe zyde, in brieven van 't begin der vyftiende eeuw, nog dikwils den naam van de *Windmolen-zyde* (9). Doch in laater' tyd, werdt deeze naam, of die van *Windmolenstraat* bepaaldelyk gepast op 't gene men nu den *Nieuwendyk* noemt (c), van den Dam af tot aan de S. Jakobsstraat, zynde den naam van *Nieuwendyk*, in de vyftiende eeuw, alleenlyk gegeven aan het gedeelte van den tegenwoordigen *Nieuwendyk*, welk zig van de S. Jakobsstraat strekt tot aan de oude Haarlemmerfluis, welk gedeelte dyks reeds voor het jaar 1426 gelegd was (d): waarom, sedert, ook de naam van *Windmolenzyde - Poirthuys*, in dien van *Nieuwendyker - Poort*, is veranderd. Tusschen de Kolk en Dirk van Hasselsteeg, plagt een steeg te loopen, die den naam van *Windmolensteeg* voerde (e), en bescheidelyk te zien is, in de groote Houtsnêe-Kaart van 't jaar 1544, gemaakt door
Cor-

(b) Groot Memoriaal, N. I. f. 8. Zie ook COMMELIN bl. 176. Aant. b.

(c) Groot Memoriaal, N. I. f. 324 vers. enz. Keurboek, A. f. 14 verso.

(d) Schepenen-brief van 15 Jan. 1426. in 't Groot Memor. N. I. f. 215

(e) Handv. bl. 981. [590].

(9) Zie COMMELIN bl. 201. Aant. b. In eenen Schepenen-brief van den vierentwintigsten Maart des jaars 1423, die in 't Leproozen-Huis bewaard wordt, lees ik van eene erue ghelegen op ti *Wyntmolen zide after ons Vrouwe nye Kerke, tusschen den twee graften — streckende van der ouder grafte tot ander Steede nye grafte toe.*

Cornelis Anthoniszoon. Schuin tegen over deeze steeg, aan de Oostzyde van den Nieuwendyk, stondt de Lieve-Vrouwe-Kapel, ter zyde langs eene steeg, de *Lieve Vrouwensteeg*, nu de *Vrouwensteeg* geheeten; gelyk my duidelyk gebleeken is, uit een Affchrift van een' Schepenen-brief van den jaare 1360, waarin van *Onser-Vrouwen-Capelle*, die staet in die *Wintmolen-straete*, gewaagd wordt, en die, derhalve, ook reeds in de veertiende eeuw, moet gestigt geweest zyn. Wy hebben de plaats der Windmolen-zyde en Poort, zo duidelyk, willen aanwyzyn, op dat men deeze Poort, met **COMMELIN** (*f*), niet aan de Oost- of Oude zyde zoeken zou; en te minder, daar hy zelf, op eene andere plaats (*g*), de Windmolen-zyde stelt, daar 't behoort; gelyk reeds door **LE LONG** (*b*) is aange-merkt.

Ondertuffchen, ziet men, aan het uitge- De Vry-
ven van zo veele erven aan de Nieuwe zy- heid der
de, dat de Stad, aan de Oude zyde, tot Stad
aan of over den Dam, ten deezen tyde, wordt be-
reeds grootendeels betimmerd geweest moet paald, in
zyn. 't Leedt zelf niet langer dan tot in 't jaar
1342.,
't jaar 1342, wanneer **WILLEM DE IV.**,
Graaf van Holland, goedvondt, de uitge-
strektheid van de Vryheid of *Jurisdicctie*
der Stad nader te bepaalen, in eenen Brief,
die, den negenden December des gemelden
jaars,

(*f*) Bl. 176. Aant. b.

(*g*) Bl. 201.

(*b*) Reform. bl. 404.

jaars, in den Haage, gegeven werdt. Zie hier de woorden van dien Brief, zo als zè, uit het eerste Stads Privilegie-boek f. 2., in de *Handvesten* (i), zyn nagedrukt:

In den eersten, so sullen die palen van haere vryheyt wesen op die Oost-zyde van der Poorten, aen Jans Witten Hofstede; op die Noort-zyde, aen het groote Gods-buys-Lant; op de West-zyde, aen den uyttere egge van der Laen, die leghet in Ysbrandts Landt van der Zydwynde; op die Zuidt-zyde, in die Nesse tegens der Lane over: also alst metter Graft begrepen is. Ende in die Haven, ten halven stroom toe in 't Ye, ende voorts streckende in 't Ye, langhes den Dycke Oostwaards, vyftigh roeden buiten de Wintmolen, die haer Willem van Outschoorne van onsen wegen maken dede. De oorsprongkelyke Brief wordt tegenwoordig bewaard in de Oude Kerk, Laade N. 4., en komt, in de stelling en spelling der aangehaalde woorden, na genoeg met de gedrukte uitgaaven van den Brief overeen. Laat ons nu zien, hoe ver wy tegenwoordig de uitgestrektheid van de vryheid der Stad, uit de aangehaalde woorden, kunnen opmaaken.

Nadere
aanwy-
zing van
de paa-
len der
Stad.

Stads Vryheid te Lande wordt, by de-
zelve, bepaald,

1. Ten Oosten, of aan de Oude zyde, tot
aan Jans Witten Hofstede.

2. Ten Noorden, aan het groote Godshuis-
Land.

3. Ten

(i) Bl. 10. [1].

3. Ten *Westen*, of aan de *Nieuwe zyde*, aan den *uiteren egge van der Laen*, die *leg- het in Ysbrandts Landt van der Zydwynde*.

4. Ten *Zuiden*, in die *Nesse tegens der Lane over*.

Waarby, tot nadere aanwyzing der paalen van de Stads vryheid, gevoegd wordt *also alst metter Graft begrepen is*.

Men zal zig niet zeer verwonderen, dat de aangehaalde woorden, voor ons, na verloop van vier eeuwen, niet klaar zyn. Wy zullen egter beproeven, of wy 'er niet eenig licht aan geeven kunnen.

1. Wy zien 'er uit, dat de Stad, in de Zy hadt veertiende eeuw, nog maar maar ééne ééne *Graft* en hadt, die geene andere dan de Oude- graft, Nieuwezyds-Voorburgwal kan geweest zyn; zynde en, na dat de Agterburgwallen den gegraaven, Voor- of onder de Vryheid der Stad betrokken burgwal. waren, de *oude Graft* genoemd werdt, krygende de Agterburgwallen den naam van *nieuwe Graft*. Zo leest men, in Schepenenbrieven van de jaaren 1415 en 1425, dat het S. Paulus-Broeders-Klooster, nu het S. Joris-Hof, stondt *binnen der vryheden van Aemstelredamme buten ander Stede* N Y E G R A F T E (k). En in eenen Latynschen Brief van den jaare 1437, dat het S. Cecilien-Klooster, nu het Prinsfen-Hof, stondt *tusschen de twee graften* [*infra duo fossata*] (l). In eenen Latynschen Brief van den jaare 1493, van

(k) Uit Affchriften, onder my berustende.

(l) Uit een Affchrift, als boven.

van welken een Affchrift onder my beruft, wordt het S. Barbaren-Klooster befchreeven als gelegen „ in *Grimmenefse*, tuffchen den „ *Amftel* en de *oude Graft* [*infra ripam flu-* „ *vii*, *qui vulgariter* die *Aemftel dicitur*, „ *& infra antiquum foffatum.*]” Vergelyk hier mede den Schepenen-brief van den jaare 1455, by *COMMELIN*, bl. 209.

De be-
paaling
der Stad
aan de
Zuidzy-
de was
de Nes.

2. Van de vier Vryheidspalen is de *Zuidelyke* tegenwoordig bef bekend. De ftraat, die, oudtyds, de *Nefse* en *Grimneffe* of *Grimmenefse* genaamd werdt, en thans nog de *Nes* heet, was weleer een ftuk laag Land, waterig en met biezen bezet. Ten minfte blykt klaarlyk, dat het Zuidelyk gedeelte der *Nes*, naar de *Grimmenefsefluis* toe, zo gefield was. Het Noordelyk gedeelte, van ouds *Gansoirde* genaamd (10), en zig tot aan den Middeldam uitftrekkende, fchynt wat hooger gelegen te hebben. Zulk laag Land lag 'er meer langs den *Amftel*, en droeg, gemeenlyk, den naam van *Nes*. Hertog *Albrecht* fchonk, in 't jaar 1386, twee zulke *Neffen* weg (m). De Zuidelyke paalen der Stad hebben zig, derhalve, tot aan 't einde der *Nes*, by de plaats, daar federt de *Grimmenefsefluis* gelegd is, uitgeftek.

Aan de
Westzy-
de, de bui-

3. Wanneer wy nu, van hier naar 't *Westen*, voortgaan, zullen de *Westelyke* paa-

(m) Zie *MIERIS* Charterb. III. *Deel*, bl. 446.

(10) Dit blykt, onder anderen, uit een Schepenen-Brief van 't jaar 1425, ten behoeve van 't *Margrieten-Klooster in Gansoirde*.

paalen ook niet moeilyk te ontdekken zyn. tenkant
't Is waar, dat wy niet naauwkeuriglyk wee- van de
ten, waar *Ysbrandts Land*, en *de Laan* in Laan in
het zelve, gelegen heeft: maar die Laan Ysbrands
lag tegen over *de Nes*: wy konnenze, der-
halve, nergens anders dan in de Kalver-
straat, of weinig Westelyker zoeken; mids
blyvende binnen den Nieuwezyds-Voorburg-
wal. De *uyteren egge* of *uiterste kant* van dee-
ze Laan was de uiterste paal der Stads
Vryheid aan deeze zyde. Doch *Ysbrand*
en zyn *Land*, welk egter ook hier omtrent
moet gelegen hebben, zyn my geheel on-
bekend. De *Zydwinde*, aan welke dit Land
schynt gepaald te hebben, was, naar alle
waarschynlykheid, de dyk, die hier het Am-
stelwater keerde, of tot eene Landschei-
ding tusschen Ouder- en Nieuwer-Amstel,
plagt te strekken. Immers, dat het woord
Zydwinde, in de betekenis van *Landschei-
ding* of *Waterkeering*, dikwils, voorkomt,
konnen verscheide oude brieven getuigen(n).

4. Van 't Westen naar 't Noorden voort-
gaande, is de uiterste Grenspaal der Stads Aan de
Vryheid, aan de *Noordzyde*, het *grootte Noord-
Godshuis Land*. PONTANUS maakt hier- zyde, het
van *het Land van het grootte Klooster* (o): grootte
doch hy zegt niet, wat Klooster hy op 't Gods-
oog heeft: behalve dat het niet zeer waar- Land.
schynlyk is, dat 'er, reeds zo vroeg, een
Kloo-

(n) Zie MIERIS Charterb. II. Deel. bl. 604. Handv.
van Rynl. bl. 10, 11, 107, 109.

(o) Amst. Lib. I. Cap. IV. p. 10.

Klooster in Amsterdam zou geweest zyn, welk den naam van *groot* draagen mogt. LE LONG verstaat 'er het *Lieve-Vrouwe-Gasthuis* door, by welk hy onderftelt dat eenig *Land* zal gelegen hebben (p). Doch dit Gasthuis ftondt aan de *Windmolenzyde*, dat is, aan de Westzyde, niet aan de Noordzyde der Stad: en 't is zeer twyfelagtig, of het ten deezen tyde nog wel geftigt was. De *Lieve-Vrouwe-Kapel*, tegen over het Gasthuis, was, 't is waar, in wezen, gelyk my, uit een' Schepenen-brief van den jaare 1355, gebleeken is; doch van het *Lieve-Vrouwe-Gasthuis* vindt men niet voor de vyftiende eeuwewaagd (q). Wat my dan betreft; ik verfta, door het *grootte Godshuis*, de Oude Kerk, welker Kerkmeesters, in de oudfte tyden, den naam van *Godshuis-Beraaders* droegen (r). Dit Godshuis was thans het *grootfte* van de Stad: en zal, waarfchynlyk, een ftuk Lands bezeten hebben, welk zig, Noordwaards van de Kerk af, agter de tegenwoordige *Warmoesftroat* heen, naar den kant van 't *Kamperhoofd* uitftrekte. Men mag vermoeden, dat dit Land, omtrent deezen tyd, tot moestuinen verhuurd geweest is, en dat de naafte ftroat hiervan den naam van *Warmoesftroat* (II) gekreegen

(p) Reform. bl. 191.

(q) Vide PONTANI Amft. Libr. II. Cap. III. p. 71.

(r) Uit een gefchreeven Lyft van dezelve.

(II) COMMELIN meent (bl. 170) na DOMSELAAR (III. Boek bl. 191.) dat deeze ftroat ten onregte *Warmoesftroat*, naar zekere *Warmoestuinen*, genoemd wordt.

gen heeft. Meer Zuidwaards, naar den Middeldam toe, droeg zy van ouds den naam van de *Kerkstraat*, en in de vyftiende en zestiende eeuw, ook dien van de *Oude-zyds-Kerkstraat* (s). Dus hebben wy dan ook de paalen der Stad Noordwaards gevonden.

5. De *Ooftelyke paalen der Poorte* of Stad Aande waren *Jans Witten Hofstede*, welke gele- Ooftzyde, genheid thans t'eenemaal duister is; doch Jans Witten Hofstede. die, tusschen den Oude-zyds-Voorburgwal en de Warmoesstraat, gezogt moet worden. Wie *Fan Witte* geweest zy is ook geheel onbekend. De Digter JOOST VAN DEN VONDEL, wiens vindingryke geest oud Amsterdam met veele treffelyke gebouwen heeft opgeschikt, van welken

men,

(s) *Uit* een geschreeven Lyft der Inkomsten van het Pauliniaanen-Klooster.

wordt, en eigenlyk *Warmestraat* heeten moest, om dat dezelve warmer was dan de naastgelegen *Zeedyk*, daar men bloot stondt voor de guure Noord-oosten winden. Doch wy houden ons aan den ouden en gewoonen naam, die overal, in de oudste Schepenen-Brieven en andere egte stukken, voorkomt, en ook by den eersten bekenden Beschryver van Amsterdam (*ad calcem PONTANI* p. 5.) gelezen wordt. *Est etiam*, zegt hy, *in hac* [vetere] *parochia, platea Olerum dicta*. 't Is waar, dat de straat, van welke wy spreken, in de Kaart van CORNELIS ANTHONISZON, de *Warmestraat* heet: 't welk weinig van *Warmestraat* schynt te verschillen. Doch *Warmestraat* is eigenlyk *Warmoesstraat*, 't welk klaarlyk blykt, uit de Grondtekening van het Minderbroeders-Klooster, in 't jaar 1578 gedaan, door JOOST JANSZ., gezeid Bilhamer: in welke de *Moestuin* de *Wermestwyn* genoemd wordt.

men, in 't begin der veertiende eeuw, den tyd waarop hy ziet, geen spoor altoos vindt in egte Gedenkschriften; schynt van *Jan Witte* ook een aanzienlyk man te hebben willen maaken, als hy *Gysbrecht van Amstel*, in het *derde Bedryf* van het Treurspel, welk zynen naam draagt, doct zeggen:

Ik zag het groot Gebouw Jan Witten gevels vallen.

Hy heeft den naam van *Jan Witte*, ongetwyfeld, ontleend uit den Brief van den jaare 1342. Doch misschien heeft hy 't woord *Hoffstede* in den Brief voor eene *Buitenplaats* genomen, en daar uit 's mans rang afgeleid. Maar wy hebben reeds te voren (bl. 28) gezien, dat het, van ouds, blootelyk *erve* betekende. Voor 't overige, is my, in oude Schriften, niemand van deezen naam, hier ter Stede, voorgekomen, dan een *Jan die Witte* en een *Heynric de Witte*, die de Gasthuis-Molen van 't Oude of Heiligen-Geest-Gasthuis gepagt hebben om acht oude *Vrancryxe Schilden* in 't jaar, mids zy ook alles, wat het Gasthuis noodig hadt, maalden (t). Deeze twee Witten schynen, derhalve, Molenaars geweest te zyn. Ten besluite, merk ik aan, dat de gantsche Vryheid der Stad te Lande, wanneer menze naar de tegenwoordige gelegenheid zou willen beschryven, zig bepaalde, van omtrent het Kamperhoofd af, langs de Westzyde van den Oude-zyds-Voorburg-

(t) Uit geschreeven Aantekeningen, het Gasthuis betreffende.

burgwal, tot aan den Grimburgwal; van daar voort, over de Langebrug en agter de Begynen, tot aan den Nieuwe-zyds-Voorburgwal, en, langs de Ooftzyde deszelfs, tot by de oude Haarlemmersluis toe.

6. Doch te Water werdt Stads Vryheid ^{Vryheid} bepaald *uit de Haven*, of het Damrak, in ^{der Stad} 't Y, *ten halven stroom*, dat is, tot op den ^{te Water.} halven afstand tusschen de Stad en de overzyde van den Y-kant, 't zy aan de Volewyk, of aan den Waterlandschen dyk; want dit blykt niet zeer klaar: en voorts Ooftwaards *langs den dyk*, dat is, langs den *Zeedyk*, die nu binnen de Stad legt, en nog dien naam draagt, *vyftig roeden buiten den Windmolen van Heere Willem van Oudshoorn*, die op of aan den *Zeedyk*, op eene plaats, welke federt in de Stad getrokken is, zal gestaan hebben, en buiten welken Molen, Y-waards, Stads Vryheid zig vyftig roeden uitstrekke. 't Is zeer te vermoeden, dat de gelegenheid van deezen Molen aangeduid wordt, door de *Molensteeg* op den *Zeedyk*, die, van ouds, een toegang naar denzelven geweest zal zyn. En zo de Molen over deeze steeg op den dyk gestaan hebbe; dan zal de lengte van *vyftig roeden* langs denzelven, ons niet verder brengen, dan tot op de hoogte van de Waterpoortssteeg, daar de Vryheid der Stad aan deeze zyde zig bepaalde. Wie Heer Willem van Oudshoorn, de Stigter van deezen Molen, geweest zy, kan

by VAN LEEUWEN (v) worden nagezien, die egter niet meldt, dat hy het Ampt van Rentmeester van Graave Willem den III. bekleed heeft; 't welk my, uit eenen Brief van den jaare 1333 (w), gebleeken is.

Gebouwen der Stad, ten deezen tyde.

School.

Eer wy geheellyk afftappen van de bepaaling van Stads Vryheid in 't jaar 1342, moeten wy alleenlyk nog aanmerken, dat 'er, ten deezen tyde, zekerlyk verscheide Weereldlyke, en vooral Kerkelyke gebouwen binnen de Vryheid gestigt waren, schoon men niet zeker weet welken. Van de Oude Kerk en Lieve-Vrouwe-Kapel, is het klaar: van eenige andere Godsdienstigen gestigten, gelyk van de Heilige-*stede*, thans de Nieuwe-zyds-Kapel, meer of min waarschynlyk. Vermoedelyk, was 'er ook een openbaar *School* in de Stad, om dat, in den zelfden Brief van 't jaar 1342, de begeeving van het School-ambagt aan de Stad gelaaten werdt. En 't is waarschynlyk, dat deeze School, aan of in de Oude Kerke, de Kerspelkerk der Stede, zal geplaatst geweest zyn. Immers, in laater tyd, hadden de beide Parochie- of Kerspelkerken van Amsterdam, en veelligt ook verscheiden' Kloosterkerken haare Scholen (x). Een Stadhuis is 'er, ongetwyfeld, geweest, gelyk wy reeds hebben aangemerkt. En naardien Graaf Willem de III.,
in

(v) Batav. illustr. bl. 1045.

(w) Zie MIERIS Charterb II. Deel, bl. 544.

(x) Zie WALICH SYVAERTS Roomsche Myster. ontdekt, Voorreden.

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. 41

in 't jaar 1323, bevolen hadt, dat het Oosterfch Bier ook te Amsterdam vertold zou worden (y); zal 'er, waarschynlyk, tot het ontvangen van deeze en andere Tollen, ook een Tolhuis opgereggt geweest zyn. Ondertuffchen, lagen 'er, binnen de Stads graft, en vooral ten Westen enten Zuiden, nog veele erven ledig, die tegen 't einde der veertiende, en in 't begin der vyftiende eeuwe, betimmerd werden.

De Koophandel deedt de Stad zo spoedig aanwassen, dat men, na ruim veertig jaaren, om eene nieuwe uitbreiding haarer paalen denken moest. De vermaardste Koopfteden van Europa hadden, omtrent deezen tyd, een verbond opgereggt; en 't blykt, uit egte ftukken van den jaare 1370, dat Amsterdam toen reeds onder deeze Koopfteden geteld werdt (z). Men kan van het toeneemend vermogen der Stad rekening maaken, uit de boete van tien duizend Schilden, van vierentwintig Dordrechtſche of Vlaamſche grooten ieder Schild, welke zy, in 't jaar 1366 [1367], aan Hertoge Albrecht, Ruwaard van Holland, opbrengen moest (a): 't welk, ten dien tyde, eene zeer aanzienlyke fomme was. De zelfde Ruwaard vermeerderde, derhalve, by eenen Brief van den zevenden January des

De Vry-
heid der
Stad
wordt
uitge-
breid.

(y) Zie MIERIS Charterb. II. Deel, bl. 321.
(z) Zie LUNICH Reichs Archiv. Part. Spec. Cont. IV.
2 Th. 9 Abth. p. 8. DUMBAR Deventer bl. 540.
(a) Zie MIERIS Charterb. III. Deel, bl. 184.

des jaars 1386 [1387] (12), de Vryheid der Stad, van *der ouder Vrihede*, die zy toen hadt, tot *hondert gaerden* of roeden (13) toe, ter *goeder schepe* (14), gaende al om *die Stede te Water ende te Lande*; met verlof om dit ruum te mogen betimmeren en bewoonen, elck op 't zyne die daar binnen *erve leggende hebben* (b). Sommigen hebben geschreeven (c), dat de Vryheid der Stad, by deezen Brief, niet vermeerderd werdt, dan tot aan den Oude- en Nieuwezyds-Agterburgwal: en indien zy hiermede alleenlyk willen zeggen, dat de eigenlyke Stad, van omtrent deezen tyd af, binnen de Agterburgwallen, toen de *nieuwe graft*

(b) Handv. bl. 11 [6].

(c) LE LONG, bl. 228.

(12) In MIERIS *Charterboek*, staat deeze Brief tweemaal, eens verkeerdelyk, op 't jaar 1380. III. Deel, bl. 362: en eens op 't regte jaar 1386. III. Deel, bl. 430.

(13) 't Woord *gaerden* wordt met het woord *roeden* verklaard, in het Privilegie van Maximiliaan en Filips, van den zesden February des jaars 1488 [1489]. Zie *Handv.* bl. 14. [42].

(14) My staat niet voor, deeze uitdrukking, *ter goeder schepe*, immer, in eenig oud Stuk of Schrift, gelezen te hebben. De betekenis derzelve is duister. Waarschynlykft is 't my, dat 'er door verstaan wordt, dat de Vryheid zig, *in eene goede of bekwaaame gedaante* of *strekking*, rondsom de Stad, uitbreiden moest. In 't Engelsch, zegt men nog *Shape*, voor *gedaante*, *gestalte*, *vorm*, *fatsoen*. Men weet, dat onze oude Taal veel overeenkomst met het Engelsch heeft. En *Schepe* heeft geen minder overeenkomst met het Engelsch *Shape*, dan ons *Schaduw*, *Schaamte*, *Scherp*, *Schip*, met het Engelsch *Shadow*, *Shame*, *Sharp*, *Ship*.

gracht genoemd, beslooten geweest is, kan men hun zeggen aanneemen. Doch de Vryheid of Jurisdictie der Stad strekte zig, volgens den Brief van Hertoge Albrecht, een goed stuk wegs buiten de Stads *nieuwe gracht*, of Agterburgwal. Men behoeft, om hiervan overtuigd te zyn, slegts eene Kaart van Amsterdam voor zig te leggen, en met de passer honderd roeden te meetten, van de Oude- en Nieuwe-zyds-Voorburgwallen af, zynde deezen de *gracht* geweest, binnen welke de *oude vryhede* der Stad, in den Brief van den jaare 1342, bepaald geweest was: en die honderd roeden zullen zig veel verder dan de twee Agterburgwallen uitstrekken: zy zullen ons brengen, ten Oosten, tot over de Nieuwe-markt en Kloveniersburgwal; en ten Westen, tot omtrent de Keizersgracht. De Stad is, derhalve, binnen de twee Agterburgwallen, bepaald geweest; doch haare Vryheid heeft zig merkelyk verder uitgestrekt. En deeze Vryheid werdt ook al spoedig betimmerd. Immers wy hebben, hier voor (bl. 33) reeds gewaagd van twee Brieven van de jaaren 1415 en 1425, waarin gesproken wordt van het S. Paulus-Broeders Klooster, nu het S. Joris Hof, welk men weet buiten den Oude-zyds-Agterburgwal te staan; als gelegen, niet binnen de Stad, maar *binnen der VRIHEDEN van Aemstelredamme*, *BUTEN ander stede nye grachte*. De Stad zelve werdt ook meer en meer bebouwd. Het getal der Kloosteren, Gasthui-

huizen en andere Godsdienstige Gestigten nam sterk toe. De welvaart der ingezetenen, die van tyd tot tyd aanwies, lokte de Geestelykheid van alle oorden herwaards. Hertog Albrecht begunstigde het opregten der geestelyke gestigten (*d*); waarom het getal derzelve, terwyl hy regeerde, zeer vermeerderde, te Amsterdam. Zelfs werden 'er, ten zynen tyde, twee Kloosters buiten de Stad gestigt; een van *Regulieren*, een stuk wegs buiten de Vryheid ten Zuiden, op de hoogte der Keizersgraft, by de Utrechtsche straat (*e*), en een van *Karthuizers*, ten Westen, ook omtrent honderd roeden buiten de Vryheid, ter plaatse waar nu het Karthuizers Kerkhof is (*f*). Van de jaarlyksche *Pitancie* of maaltyd, die *Margriete Heertgens*, Huisvrouw van *Bartholomeus Jacobszoon*, Burgemeester der Stad, in laater' tyd, aan dit Klooster besprak; en van het lekker leeven der Karthuizeren kan men, by *WALICH SYVAERTS* (*g*), een omstandig berigt vinden. In de *vermeerderde Chronyk* van *BEKA*, wordt de stigting van dit Klooster gesteld op het jaar 1393. Ook leeft men daar, dat 'er, ten zelfden tyde, een Nonnen-Klooster by Amsterdam gestigt werdt (*h*). Maar van dit Nonnen-Klooster vind ik nergens eenig be-

(*d*) Zie zyne Brieven by *VAN HEUSSEN* en *VAN RYN*, Kerk. Oudh. IV. Deel, bl. 200, 206.

(*e*) Zie *COMMELIN*, bl. 203, 204.

(*f*) Zie *COMMELIN*, bl. 206.

(*g*) *Roomsche Mysterien ontdekt*, f. 67. vers.

(*h*) *MATTHÆI Analect.* Tom. III. p. 292.

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. 45

befcheid. Misschien moet het niet *by*, maar *in* de Stad gezogt worden; of misschien heeft de Schryver van het Mannen-Klooster der Regulieren, *by* verzinning, een Nonnenklooster gemaakt. Tot het stigten van het Regulieren-Klooster is eerst in 't begin des jaars 1395 verlof gegeven (i).

Doch het aantimmeren van Burgerwoon-Keur we-
ningen langs de Oude en Nieuwe graft, was gens het
egter niet zo algemeen, of het Geregt keur- leggen
de, op den twee en twintigsten April des van ee-
jaars 1399: *So wie syn erven tusschen die nen gang*
twee Graften niet en betimmert, die sal hou- of weg,
den ende maecken een ganck, buyten aen die van 't
oude Grafte acht voeten breed, alle de Stede jaar 1399,
alomme; ende binnen aen den nye Grafte een ver-
ganck houden ende maecken zes voeten breed klaard.
die Stede alomme, by XL. schellingen Hol-
landsch, uytgezeyt Zuytwaart van der Ca-
noniffen-Brugge, by de oude Graft (k). Uit
deezee Keure blykt, dat de buitenzyde van
de *oude Graft* of Voorburgwal nog niet alom-
me betimmerd was, veel min de *nieuwe*
Graft, of Agterburgwal; langs welke,
zelfs aan de binnenzyde, nog ledige erven
lagen. Men oordeelde hierom, dat de ei-
genaars der erven van de buitenzyde der
oude en van de binnenzyde der *nieuwe Graft*,
elk op zyn erf, tot geryf der voorbygan-
geren, langs de graften, eenen gang of
straat

(i) Zie den Brief by DAPPER, bl. 324. en LE LONG, bl.
241.

(k) Zie COMMELIN, bl. 209.

straat leggen moesten, die, langs de buitenzyde van de oude Graft, agt, en langs de binnenzyde van de nieuwe Graft, zes voeten breed zyn moest. Zo men, derhalve, onderfelt, dat, langs de twee gemelde zyden der twee Graften, geene huizen gestaan hebben, heeft de ruimte tusschen die twee graften zig verthoont als een laan of weg, ter wederzyde met twee steenen paden belegd, en misschien in 't midden met gras begrocid. Waarom nu, langs de binnenzyde der *nieuwe Graft*, *Zuytwaarts van der Canonissen-brugge*, geen weg van zes voeten breed behoefde gelegd te worden, zal men ligtelyk begrypen, als wy zullen hebben aangewezen, waar deeze *Canonissen-brugge* geweest zy. Uit veele oude brieven blykt, dat de *Canonissen* dezelfden zyn als de *oude Nonnen*, die, voor het einde der veertiende eeuw, een Klooster bewoonden, welk buiten de *nieuwe graft* aan de oude zyde gestigt was, op de plaats daar nu het Gasthuis en Oude-mannenhuis staat (1). Een Opdragtbrief van den vierden April des jaars 1460, die in 't S. Joris-Hof bewaard wordt, en waarvan ik een afschrift voor my hebbe, begint in deezer voege: *Wy suster Dyert Jacobs dochter, Priorin en 't ghemeene Convent der Canonissen Regulierijssen des Cloisters Marienvelde, ghebeten die oude Nonnen, binnen der Stede van Aemstelredam, doen conde alle luden,*

Aanwyzing waar de Canonissen-brug gelegen hebbe.

(1) Zie COMMELIN, bl. 544.

den, dat wy wittelic ende wel vercoft hebben den breuderen van der derden Oerden van Sinte Paulus Convent, binnen derselver Stede, [nu het S. Joris Hof], een erve gelegen an die Noertside van de breuderen voors. strekkende van der Stede graft [den Oude-zyds-Agterburgwal] an Jan van Ghelres Tuyn. Uit deezen brief blykt klaarlyk, dat de Canonissen en oude Nonnen dezelfde zyn. De Canonissen-brugge nu vind ik in eenen veel ouder' Schepenen-brief van den jaare 1396, die in 't Gasthuis, Laade LXXV., bewaard wordt, en aldus begint: *Wy Jan Fans Soen en Heynric Hoec Dircksoen, Scepene in Aemstelredamme, oirconden dat voir ons quam Pieter Hofe, ende gaf eenen vrien cyghendoem den Canonissen Reguliers, ghelegghen binnen der Vriheden van der Stede voers. van den erue, van den tymmert en houte dat daer op is, ghelegen tusschen den twien graften, up tie zuutside van der Canonissen-brugge, daer die Canonissen an beyde siden an gheëruet sin, en gheliede enz.* Uit deeze woorden blykt, dat de Canonissen-brug nergens anders kan gelegen hebben, dan op of omtrent de plaats, daar nu de brug voor de poort van 't Gasthuis, over den Oude-Zyds-Agterburgwal, legt. Ook ziet men hier, in de groote Kaart van *Cornelis Anthoniszoon*, regt voor het Klooster der Canonissen of oude Nonnen, eene brug afgebeeld.

Maar zo deeze de Canonissen-brug is, dan blykt de reden, waarom men, ten Zuiden

den van dezelve, van de *nieuwe* naar de *oude graft* toe, geene straat van zes voeten breed behoefde te leggen. De *oude* en *nieuwe graft* liepen hier, van ouds, gelyk zy nog doen, zo dicht aan elkanderen, dat de gang van agt voeten breed, die langs de *oude graft* loopen moest, genoeg aan 't oogmerk voldeedt. Wy hebben de plaats deezer *Canoniffen-brugge* hier wel willen aanwyzan, om dat COMMELIN dezelve, vergeefs, agter de Oude Kerk gezogt (*m*), en LE LONG (*n*) Commelins misflag wel gezien; doch de nette plaats der brugge niet aangewezen heeft.

Aanwas
der Stad,
in't begin
der vyf-
tiende
eeuwe.

De Stad nam, in den aanvang der vyftiende eeuw, zo merkelyk in welvaart toe, dat het aanwaffend getal der Ingezetenen eene nieuwe Kerspel-Kerk aan de Westzyde of Nieuwe-zyde vorderde, die, omtrent het jaar 1410, gestigt werdt. Naar deeze Kerk, sedert de *Nieuwe Kerk* genaamd, die aan de H. Maagd werdt toegewyd, en niet, gelyk LE LONG (*o*) wil, naar de Lieve-Vrouwe-Kapel, werdt de Nieuwe-zyde, sedert, dikwils, *Onze Lieve Vrouwe Parochie* genoemd; gelyk de Oudezyde *S. Nicolaas Parochie* geheeten werdt, om dat de Kerk dier Parochie, thans de Oude Kerk, aan S. Nikolaas was toegewyd. De Kloosters waren, in de veertien-

(*m*) Bl. 209. *Aant.* b.

(*n*) Reform. bl. 240.

(*o*) Reform. bl. 181, 338.

tiende, en in 't begin der vyftiende eeuw, ook zo zeer toegenomen in de Stad, dat Hertog WILLEM VAN BEIEREN den Kloosterlingen, in 't jaar 1411, verboodt, aldaar eenige erven meer aan te koopen (p): welk verbod egter kwalyk naargekomen werdt. De Regeering kocht, omtrent deezentyd, ook een of twee Huizen op *die Plaetse* of Dam, tot een *Stedehuis* (q): en men ftigte verfcheide Gafthuizen en Huiszittenhuizen. De erven binnen de *nieuwe graft* werden meer en meer betimmerd. Zelfs bouwde men, naar 't fchynt, omtrent het midden der vyftiende eeuw of eerder, reeds aan de buitenzyde der nieuwe graft, Burgerwooningen, na dat men aldaar, aan de Oude zyde, met het ftigten van Kloosteren begonnen was. Ook is toen, vermoedelyk, eene derde Stads graft, nu de Singel en Kloveniers-burgwal, gegraven: 't welk onder anderen blyken kan uit den naam van *middelste graft*, die, ten deezentyd, aan den Oude-zyds - Agterburgwal gegeven werdt (r). Wyders, lees ik, in eenen Schepenen-brief van den jaare 1447, dat aan 't Margrieten-Klooster in de Nes opgedraagen werdt *een Warmoestuyn, twee roeden wyt, gelegen up tie Karcfyde* [dat is, de Oude zyde] *over die uterste grafte*: door welke *uiterste graft*, men den Kloveniersburgwal

fchynt

(p) Zie Handv. bl. 111. [16].

(q) Zie den Brief by COMMELIN, bl. 254.

(r) Schepenen-brief van 't jaar 1455. by COMMELIN, bl. 209. Aant. a.

fchynt te moeten verftaan; indien, door de *middelste graft*, gelyk duidelyk blykt, omtrent deezen tyd, de Agterburgwal verftaan werdt.

Poorten der Stad, in dien tyd. In deeze graften, en in eenige poorten, beftondt, ten deezen tyde, de voornaamfte fterkte der Stad. Na dat haare houtenwallen, of andere fterkten, in 't begin der veertiende eeuwe, geflegt geworden waren, vindt men geen blyk, dat zy, van nieuws, rondsom bemurd geworden is. Zulks fchynt, niet voor het jaar 1480, gebeurd te zyn. Maar voor en op dien tyd, hadt de Stad reeds verfcheide Poorten. Men leeft, in vroeger of even vroege Brieven der vyftiende eeuwe, van eene S. Antonis-Poort (*s*), van eene Kerkzyde-, of Kerkftraate- of Warmoesftraat-Poort (*t*), ook de S. Olofs-Poort genaamd; van eene Nieuwendyker-Poort (*u*), van eene Byndwyker- of Byntwyker-Poort (*v*), en van eene Heilige-wegs-Poort (*w*). Veelligt zyn 'er nog eene of twee andere Poorten geweest, waarvan my egter geen duidelyk blyk voorgekomen is. De S. *Antonis-Poort* heeft aan den Zeedyk geftaan, op of omtrent de plaats, alwaar tegenwoordig de Waag op de Nieuwemarkt is. De *Kerkftraat-*

(*s*) Zie een Brief van 1469. by COMMELIN bl. 192.

(*t*) In Brieven van de jaaren 1424 en 1431. en Groot Memoriaal N. I. f. 279. verfo. Keurb. A. f. 101.

(*u*) Schepenen-Brief van 1461. by my.

(*v*) Brieven van 1420, 1441 en 1471. by my. Zie ook COMMELIN, bl. 172.

(*w*) Schepenen-brief van 1480. by my.

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. 51

straat- of S. Olofs-Poort stondt aan 't einde van de *Warmoesstraat*. De *Nieuwendyker-Poort* heeft gestaan omtrent de plaats van de oude *Haarlemmerfluis*, aan den *Nieuwendyk*: de *Byndwyker-Poort*, die, in vroeger' tyd, de *Reguliers-Poort* plagt te heten (x), in de *Kalverstraat*, ter plaatse daar nu de *Offenfluis* is. Het gedeelte der *Kalverstraat*, ten *Zuiden* der *Nieuwe-zyds Kapelle*, en byzonderlyk ten *Zuiden* der *Offenfluis*, droeg den naam van *Byndwyk*, of *Bindwyk* (15). In eenen *Schepe-*
nen-

(x) *Keurb. A. f. 158. verso.*

(15) *DOMSELAAR* (III. Boek, bl. 193), en *COMMELIN* (bl. 172), uit hem, schryven ook *Bentwyk*: doch deeze spelling is my in geen oud stuk voorgekomen. Zy bekennen ook, niet te weten, wat de naam *Bentwyk* of *Bindwyk* betekenen mag. Doch de vergelyking van eenige oude stukken heeft my zulks klaarlyk doen ontdekken. *Bintwyk* of *Bindwyk* is niet anders dan *Binnenwyk*: en *Bindwyker-Poort*, *Binnenwyker-Poort*. In de *Keur* van 't jaar 1487, die wy terstond zullen aanhaalen, leeft men *Byndewyk*, eene verkorting van *Binnendewyk*, en in eene andere van den zesentwintigsten Augustus 1502 (*Keurb. B. f. 68.*), duidelyk *Binnenswyk*, wordende in dezelve, bevolen, geene *Offen* te koop te stellen, dan tusschen *die Binnenswycker Poirte ende die Reguliers Poirte*. Men gaf, aan dit gedeelte van de *Kalverstraat*, den naam van *Binnenwyk*, die eerlang in *Bindwyk* veranderde, tot onderscheiding der *Buitenswyk* of *Buurt buiten de Poorte*: en vooral werdt deeze naam gemeenzaam, na dat de nieuwe *Reguliers-Poort*, in 't jaar 1480 of daaromtrent, gestigt was: even als, na 't stigten der nieuwe *Haarlemmer-Poort*, ten zelfden tyde, de oude, die nog eenige jaaren staan bleef, de *Binnenwycker Ha-*

nen-brief van den jaare 1434, wordt gesproken van een Huis en Erve, gelegen in die Byndwyk, ter halver straet tot aan die Bagyngracht: en in eenen anderen van den jaare 1457, leest men van een Huis in die Byndwyk, op ten hoek van de straet, die men gaat totter Langebrugge toe (y). Amsterdammers weeten, dat de Begynen-gracht langs de Kalverstraat loopt, en dat de Taksteeg, door welke men naar de Langebrug gaat, ook in de Kalverstraat is. In eene Keur van den jaare 1487, wordt de Offenmarkt geschikt in die Byndwyk, tusschen den tweeen Reguliers-Poorten (z). In eenen Schepenen-brief van den jaare 1471, die in 't Gasthuis, Laade LXVI. bewaard wordt, lees ik van een stücke Lants gelegen buten de Byndwycker Poorte, neffens die Molen, die men die papegaey of plagen te schieten. De plaats, waar de Molen stondt, op welken de Schutters de papegaai, naar welke zy om prys schooten, vast maakten, schynt dezelfde, die sedert tot eene Schuttersdoele geschikt werdt. De Hand- en Voetboogstraaten aan 't Spuy by de Kalverstraat hebben 'er den naam nog van. De Bindwyker-Poort is, eerst in 't jaar 1526, in January, afgebroken, en toen is aldaar de brug gelegd

(y) Zie COMMELIN, bl. 172. Aant. b.

(z) Keurb. A. f. 158. verso.

zelemmer-Poorte genoemd werdt; gelyk blykt, uit eene Verklaaring van den zevenden November 1493, te vinden in 't Groot-Memoriaal, N. I. f. 299.

legd (a), die nu de Offensluis genoemd wordt. De *Heiligewegs-Poort*, die ik, in 't jaar 1480, gemeld vinde, en die misschien niet veel eerder gemaakt geweest is, stondt, volgens de Kaart van *Cornelis Anthoniszoon*, ten einde van de straat, die nog de Heilige weg genaamd wordt, aan den Singel.

De Oorlog tegen de Utrechtschen, die in 't jaar 1481 aanving, doch waarvan de beginsfels reeds eenige jaaren te vooren bespeurd waren, hadt der Regeeringe van Amsterdam aanleiding gegeven, om haare Stad, rondsom, met steenen muuren en toorens, te omringen, en dezelve daar door te sterken tegen de aanvallen der Stigtschen. De ongenoemde Beschryver van Amsterdam, door PONTANUS uitgegeven, die deezentyd beleefd heeft, spreekt van dit werk, met deeze woorden (b). „ Amsterdam is, „ zonder muuren, en alleenlyk met eene „ diepe graft omvangen geweest, tot in „ 't jaar 1482. Toen hebben de Burgers, „ aangezet door den nood des Oorlogs, de „ Stad, in den tyd van een jaar, voor 't „ grootste gedeelte, met eenen muur en „ schoone toorens omringd, *na dat zy daartoe van de nabuurige Haarlemmers, ten deele tot wederopzeggens toe, ten deele onder zekere lastige verbindtenisse, verlost verworven hadden.* Voorts, hebben zy,

De Stad wordt, met muuren, Poorten, en Toorens, omringd, kort na 't jaar 1480.

„ in

(a) Groot-Memoriaal, N. I. f. 328. verso.

(b) *Ad calc.* Amst. PONTANI, p. 4.

„ in de volgende jaaren, het overige ge-
 „ deelte van den muur, met twee Poor-
 „ ten, de S. Antonis-Poort en de Regu-
 „ liers-Poort, voltooid, behalve langs het
 „ gedeelte der Stad aan den Y-kant; waar
 „ het geweld der Schepen nu, door drie
 „ ryen paalen, wordt afgekeerd. [*Fuit autem*
 „ *Amsterdam, absque muris, fossa tantum pro-*
 „ *funda circumdatum, usque ad annum 1482.*
 „ *tunc urgente bello cives animati oppidum uni*
 „ *anno pro majori parte muro ac turribus pul-*
 „ *cherrimis cinxere, venia ad ad a vicinis*
 „ *Harlemenfibus partim precario partim*
 „ *titulo oneroso obtenta. Demum annis se-*
 „ *quentibus reliquum murorum cum duabus*
 „ *portis, scilicet S. Anthonii & Regularium,*
 „ *compleverunt, praeter eam oppidi partem,*
 „ *quae Tya fluvio abluitur, & nunc tribus*
 „ *palorum ordinibus contra vim navium clau-*
 „ *ditur*”].

Aanmer-
 kingen
 over een
 oud ver-
 haal des-
 aangaan-
 de.
 Stads ou-
 de Graf-
 ten.

Wy zullen, over deeze woorden, die in
 verscheide opzigten duister zyn, eenige
 korte aanmerkingen maaken.

1. Wanneer hier gezeid wordt, dat Am-
 sterdam, tot in 't jaar 1482, met eene die-
 pe graft omringd geweest is, moet men,
 door deeze graft, in de oudste tyden, de
 Voorburgwallen, in latere tyden, de Ag-
 terburgwallen, en eindelyk den Singel en
 Kloveniersburgwal verstaan.

2. Het bemuuren en versterken der Stad
 is, waarschynlyk, in 't jaar 1482, yverigst
 voortgezet; doch het was, al eerder, be-
 gonnen. Men heeft nog eene Keur van
 den

is.

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. 55

den veertienden September des jaars 1481, waarby elk, *jongh of out, wyf of man, poorter of gast, wie hy sy*, verboden wordt, *eenige onstant ofte vermindertheyt te doen aen de muragien ende bossen (16) van der Stede, alsoo wel die van outs gemaect syn (17) als DIE MEN NU MAECKT, ende desgelycx aen de strate die men nu maect, ofte maken sal, aen de vesten van der Stede (c).*

3. Doch het gene duisterft is, in de woorden van den ongenoemden Schryver, betreft het verlof tot het bemuuren der Stad, welk die van Amsterdam van het nabuurig Haarlem verworven zouden hebben, ten deele *precario*, of *tot wederopzeggens toe*, ten deele *titulo oneroso* of *onder lastige* In wat zin, die van Haarlem gezegd worden, daartoe verlof gegeven te hebben.

(c) Händv. bl. 706.

(16) *Bossen* of *Buffen* waren de stukken geschuts, die op de vesten lagen. Zie *Keurboek A. f. 115 verso. 129 verso.*

(17) Hier uit schynt te volgen, dat de Stad, voor deezen tyd, ten minsten hier en daar, bemuurd en versterkt geweest is. Ook wordt dit bevestigd, uit eenen brief van Hertoge Filips van Bourgondie van den vyfentwintigsten July des jaars 1452, die, in de Oude Kerke, *Laade VII.*, bewaard wordt, en gewaagt van eenen zwaaren brand van den vierentwintigsten May des gemelden jaars, waarin de *Poort, de Toorens en de Bolwerken tegen de Stad Utrecht* [*la porte, les tours, & les bolwerchs devers la Ville d'Utrecht*] door de vlam vernield werden. COMMELIN spreekt (bl. 1166. Aant. b.) ook van deezen Brief; die egter nog nooit in 't licht gegeven is, en hierom van ons, aan 't einde van dit I. Boek, onder *de Bylaagen Letter A.* gevoegd zal worden.

verbindtenisse, waardoor, veelyds, het opbrengen of betaalen van zekere geldfomme verstaan wordt, AMPZING, die (d) de woorden van onzen ongenoemden Schryver ook aangehaald; doch het woord *precario*, verkeerdelijk, door *bidden*, overgezet heeft, maakt uit dezelve dit besluit op:

- „ *Hoe ver ook onse [Haarlems] magt by ouds heeft uitgesteken,*
- „ *Is dat aen Amsterdam niet merkelyk gebleken?*
- „ *Zy mogt het minst niet doen aen muur, aen vest, en wal*
- „ *'t Moest Haerlems wille syn, en Haerlems welgeval.*

Ik weet niet, of anderen ook, gelyk *Ampzing*, geoordeeld hebben, dat Amsterdam zig niet versterken mogt, dan met toestemming van Haarlem; maar ik weet wel, dat dit oordeel zeer ongegrond, en zeer ongerymd is. 't Is *ongegrondd*, om dat van zulk eene zonderlinge magt van de eene Hollandsche Stad over de andere een egt en duidelyk bewys zyn moest; 't welk niemant, tot hiertoe, te berde gebragt heeft. Zo de Stad Haarlem ooit zulk een regt gehad hadt, en hiervan slegts het minste bewys voor handen was, behoorde men het geplaatst te hebben, in de jongste uitgave der *Handvesten van Haarlem*. Doch men vindt daar, noch ergens anders, zo ver my bekend is, van zulk een zonderling

(d) Beschr. van Haarl. bl. 388.

ling regt eenigen den minsten schaduw van bewys. Te oordeelen dat Haarlem het waarlyk gehad hebbe, is, daarenboven, ten hoogften *ongerymd*. Men plagt altoos verlot tot het bemuuren, versterken en vergrooten eener Stad te verzoeken van den Souverain, den Graaf (e); en naderhand de Staaten van Holland: nooit van eene nabuurige Stad. De Steden overtroffen elkanderen, in ouderdom, rang, grootte, rykdom; maar hadden geen regt van gebiedten over elkanderen, noch konden elkanderen beletten zig te sterken, wanneer het haar, door den Graave, veroorloofd werdt.

Maar, zal men vraagen, wat betekenis hebben dan de woorden van den ongenoemden Schryver, die duidelyk zegt, dat Amsterdam verlot om zig te sterken van het nabuurig Haarlem verkreegen heeft? Ik kan hierop niet dan by giffing antwoorden; en zal elk van de gegrontheid myner giffinge laten oordeelen.

4. Toen *Willem*, Zoon van JAN DEN II., die naderhand Graaf WILLEM DE III. werdt, in 't jaar 1304, beval, dat Amsterdam zyne *bruggen breeken*, en zyne *vesten slegten* zou, behieldt hy zig, onder anderen, het regt voor, om uitspraak te doen, over 't gene die van Amsterdam, zyns oordeels, jegens die van Haarlem, misdaan hadden, waarschynlyk in den binnen-

(e) Zie by voorb. MIERIS Charterb. I. Deel. bl. 357. II. Deel, bl. 722. III. Deel, bl. 45. BALEN Dordrecht, bl. 427.

nenlandfchen kryg , ter gelegenheid van het ombrengen van Graave Floris den V. ontftaan. Zie hier zyne eigene woorden :

Vort houden wy noch ane onse segghene , als wi willen , van alfulcke broke , als si [die van Aemftelerdamme] misdaen hebben , jegens ons , jegens onse porte van Harlem , jegens onse goede luden van Kenemerlant ende van Waterlant , ende jegens andere onse goede luden , fo wie dar syn , te verbeterene , na stonde en na onstonde : dat is , tydig en ontydig (f). Veellicht , heeft hy , of één zyner opvolgeren , naderhand , belast , dat Amsterdam zig niet van nieuws verfterken zou , zonder , vooraf , Haarlem , onder anderen , genoeg gegeven te hebben , wegens den eifch , dien deeze Stad vooronderfteld werdt op Amsterdam te hebben. Het niet voldoen aan deezen eifch zal mogelyk eene der redenen geweest zyn , waarom Amsterdam zo lang onbemuurd gebleeven is. Maar omtrent het jaar 1480 , zal Amsterdam met Haarlem , wegens deezen ouden eifch , overeengekomen zyn. Amsterdam zal Haarlem in zo verre voldaan hebben , dat Haarlem zig niet heeft willen kanten tegen het bemuuren van Amsterdam , terwyl Haarlem egter , op deezen tyd , nog niet geheellyk van zynen ouden eifch fchynt te hebben willen afftaan ; en hierom zal de ongenoemde Schryver zeggen , dat Amsterdam van Haarlem verlof verworven heeft om zig te

(f) Zie MIERIS Charterb. II. Deel , bl. 40. en naauwkeuriger , hier agter in de *Bylaag*. Letter B.

sterken, „ ten deele *precario*, dat is, ter
 „ wyl Haarlem noch zekeren eisch op Am-
 „ sterdam openhieldt, en ten deele, *titulo*
 „ *oneroso*, of uit kragte der voldoeninge
 „ van zekere somme gelds”. Men moet
 hierby nog in aanmerking neemen, dat
 Jongkheer Willem ook gewild hadt, dat de
 Amsterdammers hunne bruggen en vesten
 nimmer hermaaken zouden, *het en sie*, zegt
 hy, *bi ons*, dat is, met ons verlof, *en bi*
onsen goeden luden van onsen Landen. Maar
 onder die *goede luden* bekleedde de Stad
 Haarlem eene voornaame plaats; waarom
 derzelve verlof tot het bemuuren van Am-
 sterdam, nevens dat van andere *goede lu-*
den, veelligt, ook omtrent het jaar 1480,
 verëischt werdt, en gegeven is. Hoe 't zy,
 dit is, ten minsten, onzes oordeels, de
 waarfchynlykste betekenis, welke men, zo
 lang ons geen meerder licht opgegaan is,
 geeven kan aan de woorden des Latynfchen
 Schryvers; wiens zeggen, om dat hy den
 tyd, waarvan hy fchryft, beleefd heeft,
 wy niet loffelyk verwerpen moeten; doch
 die, uit onkunde in zaaken van Regeerin-
 ge, 't gehandelde tuffchen de twee Steden
 wel wat gebrekkelyk befchreeven kan heb-
 ben.

Amsterdam kreeg, door deeze bemuu-
 ring, eene lang-ronde gedaante, en werdt, ry en
 merkelyk toegenomen zynde in getal van Kaart der
 huizen, in 't jaar 1536, in platten grond Stad van
 gefchilderd, en in 't jaar 1544, op twaalf Cornelis
 bladen, in hout gefneeden, uitgegeven Antho-
 nissoon.
 door

door CORNELIS ANTHONISZON (17). Men houdt deeze Houtsnêe-Kaart, die PONTANUS, DAPPER, DOMSELAAR, COMMELIN en LE LONG, in 't koper, hebben doen nasnyden, voor het oudste en beste gedenkftuk, dat ons van oud Amsterdam overgebleeven is. Wy hebben hierom dienftig geoordeeld, de Stad, zo als zy zig, na de bemuuring omtrent den jaare 1480, verтоond heeft, op het geleide van deeze Kaart, die wy hier, insgelyks, verkleind, bygevoegd hebben, eens om en door te wandelen.

Omwan-
deling
der Stad
van bui-
ten, ten
deezen
tyde.

De Kloveniers-burgwal en Geldersche-kaai ten Oosten, en de Singel ten Westen, was nu de uiterste graft der Stad geworden. De muur ten Oosten begon aan den Schreijers-tooren, en eindigde in 't Westen, pas be-noorden de Haarlemmer-Poort, die toen stondt omtrent daar nu de nieuwe Haarlemmerfluis legt, aan den Haringpakkers-tooren: terwyl de Y-kant onbemuurd bleef. Wy beginnen het beschouwen van deezen omtrek der Stad van den *Schreijers-tooren* af. Van hier, Westwaards voortgaande, ontmoet ons eerst een uitsteekend hoofd met geschut beplant, nu het Kamperhoofd: voorts de *Oude-zyds-Houttuinen*, nu de oude Teertuinen, daar de houtwaaren stonden: ten einde van welken, men, door de *S. Olofs-*

(17) Deeze Schilder was een man van aanzien in de Stad. Hy werdt, in de jaaren 1544, 1546, 1548, en 1550, tot Schepen, en in 't jaar 1547, tot Raad verkooren.

Olofs-Poort, regts af, kwam in de Nieuwebrugssteeg, van ouds ook de *uyterste brugssteeg* genaamd (g) en langs dezelve, over de Nieuwebrug, toen nog, gelyk de overige bruggen in de Stad, van hout gemaakt, in de *Nieuwe-zyds-Houttuinen*, nu de *Texelsche kaai* en *Haringpakkery*. Omtrent op 't midden der nieuwe brugge, stondt een vierkant Blokhuis: en ten einde der zelfde brugge, op den Noordwesterhoek van het *Damrak*, was een diergelyk Blokhuis gestigt. Ten einde der Westzyde van de *nieuwe graft*, of *Nieuwe-zyds-Agterburgwal* hier het *Sparendammer Hoofd* genaamd, even buiten de fluis, die nu de oude *Haarlemmerfluis* heet, was een zeskante Tooren of Blokhuis geplaatst. Ten einde der *Houttuinen*, nu de *Haringpakkery*, ontmoette men den *Heilige-Kruistooren*, nu de *Haringpakkers-Tooren*, die met een gordyn gehegt was aan de *Haarlemmer-Poort*, welke, kort na de bemuuring des jaars 1482, nog de *buiten Haarlemmer-Poort* genoemd werdt; om dezelve te onderscheiden van de *binnen Haarlemmer-Poort* of *Nieuwendyker-Poort*, die, eerst in 't jaar 1506, werdt afgebroken (h). Buiten de *Haarlemmer-Poort*, zag men een plas, de *Braak* genaamd, die sedert gedeeltelyk gedempt, betimmerd, en in de Stad getrokken is.

Langs

(g) Zie een' Brief van 1448, by COMMELIN, bl. 170. Aant. c.

(h) Groot Memoriaal, N. I. f. 213 verso. 242 verso. 328 verso.

Langs den wal, nu den oostkant van den Singel, voortgaande, ontmoette men een Korenmolen, tusschen twee kleine Toorens, waarvan het zuidelykste *Sint Jeroens-tooren* genaamd werdt. De Molen en Tooren hebben hunnen naam gelaaten aan de *Molensteeg*, die, sedert, regt over den Molen, werdt aangelegd, en aan de *Jeroenensteeg*, benoorden de Luthersche Nieuwe Kerk, op den Singel. Wat verder, volgde *Heymans-Tooren*, en nevens denzelfen een Poortje onder den wal door, welk, waarschijnlijk, naar *Kors Tymensz. Houtzager*, die, in 't jaar 1528, en veelligt al eerder, Heymans-Tooren bewoonde, den naam van *Korsjes-Poort* gekreegen heeft (i); welke naam hier nog in de *Korsjessteeg* of *Korsjes-Poortssteeg* is overgebleeven. Na Heymans-Tooren, volgde nog een groote Tooren tusschen twee kleinen, en dan de *Jan-Rooden-Poort*, die nog in wezen, doch sedert tot een hoogen Tooren verbouwd is. De *Jan-Rooden-Poort* en de *Korsjes-Poort* waren slegts uitgangen naar de tuinen, die hier even buiten de vesten lagen. Op de *Jan-Rooden-Poort*, volgden de *S. Jakobs-Tooren*, een kleine Tooren, die niet genoemd wordt, *S. Pieters-Tooren*, de *Lieve Vrouwe-Tooren*, de *Tooren agter oude Fair Bannings over*, 't *Waterpoortje* agter den *Gasthuis-molen*, de *Tooren by Vechters Boomgaard*, *S. Andries-Tooren*, de *Tooren agter*
Melis

(i) Zie COMMELIN, bl. 191. Aant. a.

Melis molen, en eindelyk *Oude Leeuwenburg*: alle welke plaatfen wy niet naauwkeuriglyk beschryven konnen, om dat de *Lyft*, uit welke wyze ontleenen (*k*), hier niet met de *Kaart van CORNELIS ANTHONISZON* overeenkomt. Maar na oude *Leeuwenburg*, volgde de *Heiligewegs-Poort*, die, gelyk wy reeds hebben aangekend, ftondt ten einde van de *Straat*, die nog den *Heiligen weg* heet. Op deeze *Poort*, volgde een *Toorentje*, *Meyert* genaamd, en daarna de *Reguliers-Poort*, die federt in den *Reguliers-Tooren* en herberg de *Munt* veranderd is. Men ging, vervolgens, over den *Amftel*, nu het *Rokin*, langs eene brug, toen de *Roodebrug* genaamd, beweften welke een *Wagttooren* ftondt, *Leeuwenburg* geheeten, en beoosten, een groot *half rond* (18), nu tot eene burgerwooning verbouwd, en het *Rondeel* genaamd. Tuffchen dit *Rondeel*, en den volgenden *Tooren*, *Swyght Utrecht* geheeten, die nu een gedeelte van de nieuwe *Kloveniers-Doele* uitmaakt, lagen eenige ftukken gefchut. Voorts kwamen aan den *Tooren Uilenburg*, den *S. Sebastiaans-Tooren*, den *Tooren agter de Bekeerde Zusters*, dat is, agter het *Bethanien-Klooster*, welk ftondt, daar nu de *Bethanien-ftraat* is, en nog twee *Toorens*, ter wederzyde

(*k*) Zie *COMMELIN*, bl. 190. *Aant.* 2. *LE LONG*, bl. 405.

(18) In eene *Keur* van den jaare 1566, wordt gewaagd van de *geërfde tuffchen de Grimmeneffe fluys en 't half ront aen den Amftel*. Zie *Handv.* bl. 990.

zyde van deezen laatsten. Over den Tooren Uilenburg, stonden, langs de buitenzyde van de Graft, eenige Laakenraamen, naar welken men, door een Poortje onder den wal, omtrent op de hoogte van de Spinhuisfteeg staande, toegang hadt. De Raamgraft heeft den naam van deeze Raamen gekreegen. Voortgaande, ontmoette men de *S. Antonis-Poort*, nu de Waag op de Nieuwemarkt; daar na den *Heyman-Ruyfchen* of *S. Nikolaas-Tooren*, het Toorentje *Soetgens* genaamd, en nog een of twee anderen, behalve het *Waterpoortje*, welk uitliep naar de *Lastaadje*, zynde de overzyde der Geldersche kaai; waarna men wederom kwam aan den Schreijers-Tooren, daar de Stads muur eindigde. In den muur der Stad, waren alomme overwelfde boogen gemetsfeld, waarin de Regeering, eenentyd lang, arme luiden om niet wonen liet (1).

Doorwandel-
ling der
Stad aan
de Oude
zyde.

De Stad dus van buiten beschouwd hebbende, moeten wy dezelve ook van binnen doorwandelen. Wy beginnen aan de Oude zyde, by de *S. Olofs-Poort*, of *der Stede Kerkstrate Poirthuis* (19), ten einde van de

(1) Zie DOMSELAAR, III. Boek, bl. 145. COMMELIN, bl. 217.

(19) Deezen naam vind ik, in eenen Brief van den 27 January des jaars 1424, die in 't Leproozenhuis bewaard wordt. Ook leeft men, in eenen Schepenen-brief van den tienden July des jaars 1431, die ter zelfder plaatse beruft, van een *eruen*, gbelegen buten der *Kerkstrate poirthuis*, an den *Zeeburch*, of *Zeedyk*, bi der *stede sluse*, dat is, de oude Kolksfluis.

de Warmoesstraat. Hier ontmoet ons eerst, War-
aan de Oostzyde der gemelde Poorte, de moes-en
S. Olofs-Kapel, sedert de Oude-zyds-Kapel Kerk-
genaamd; daar na de *S. Nikolaas- of Oude* straat.
Kerk, bezuiden de *Niezel*, oudtyds de *Lies-* *S. Olofs-*
delle en *Liesdaal* genaamd, 't welk zo veel als Poort en
laagte of *dal*, met *lis* of *lies* bezet, betekende. Kapel.
Bezuiden de Oude Kerk, daar de Warmoes- *S. Niko-*
straat den naam van *Kerkstraat* aannam, laasKerk.
hadt men, in dezelve, noch aan de Oost-, noch Liesdel-
aan de West-zyde, geene andere openbaa- le.
re gebouwen. Voorby den Middeldam, kwam Gansoir-
men, in eene straat, nu de *Nes*, en toen, de, *Nesse*
tot op de hoogte van de *Lomberdssteeg*, of *Grim-*
Gansoirde of *Gansoord*, en verder tot aan nesse.
de *Grimnesse-fluis* de *Nesse* en *Grimnesse*
geheeten. Hier ontmoette men, voor eerst, *S. Pieters*
aan de Oostzyde, *S. Pieters-Kerk* of *Kapel* en Kerk en
Kerkhof, nu de groote *Vleeschhal*, en het Kerkhof.
plein daar nevens en agter. Sommigen heb-
ben deeze Kerk voor de oudste der Stad
gehouden (*m*); doch zonder eenige waar-
schynlykheid. De grond hieromtrent was laag
en waterig, en is hierom, ongetwyfeld, laa-
ter bebouwd, dan het hooger gedeelte
der Stad omtrent de Oude Kerke. Tegen *S. Pieters*
over de *S. Pieters-Kerk* of *Kapel*, stondt het *Gasthuis*.
S. Pieters-Gasthuis, een ruim gebouw, voor
mannen geschikt, en waarin ook *Kostgan-*
gers of *Proveniers* werden aangenomen.
Het werdt, in 't jaar 1584, tot burgerwoo-
nin-

(*m*) PONTANI Amst. *Libr.* I. *Cap.* VI. *p.* 14.

S. Margareeten-Klooster.

S. Maria Magdalenen-Klooster.

ningen verbouwd (n). De Poort, nog de *S. Pieters-Poort* genaamd, schynt alleen overgebleeven te zyn. Naast aan S. Pieters Kerk, aan de zelfde Oostzyde van de Nes of *Gansoord*, stondt het *S. Margareeten-Klooster*, welks Kerkje of Kapel de kleine Vleeschhal is, zynde het Klooster, Zuidwaards van de Kapelle gelegen, federt, tot burgerwooningen vertimmerd. Het Klooster van S. Margareet in *Gansoirde*, gelyk het in oude Brieven genoemd wordt, was een Vrouwen-Klooster, en door de Nonnen, die het bewoonden, eerst gehoord (20); tot dat haar, in 't jaar 1425, door *Geertruyd Splinters van Rossen Weduwe*, een gedeelte van den grond in eigendom opgedraagen werdt (o). In 't jaar 1479, kogten zy nog een *tuin ofte erve*, in het Klooster gelegen, en de *Vogelenzang* genaamd, om honderd gouden *Andries guldens* (p): en zy hebben dus, vermoedelyk, door den tyd, den eigendom beide aan den grond en opstal van hun gantsche Klooster bekomen. Naast aan het S. Margareeten-Klooster, volgde, aan de zelfde Oostzyde van de straat, die hier nu den naam van *Nesse* en *Grimness* aannam, het *Maria-Magdalenen-Klooster*, nu de

(n) Zie COMMELIN, bl. 544.

(o) Uit een Schepenen-brief van 16 Oct. 1425.

(p) Uit een Schepenen-brief van 14 July 1479.

(20) Ik heb een Affchrift onder my, van den Huurcedul van een gedeelte van den grond van dit Klooster, die, in 't jaar 1415, voor den tyd van zeven en negentig jaaren, gemaakt was. De huur beliep drie oude francruxe scilde goet van goude in 't jaer.

de Bank van Leening of Lombard (21). De Nonnen van dit Klooster woonden, in 't jaar 1411, in *Willems die Bruyne Roelofssoens huisinge*, ghelegen in *Grymnessje* (q) Sedert schynen zy deeze Huizing gekogt te hebben. Zy hebben altoos ter deezer zelfder plaatse gewoond: 't welk wy te liever aanmerken, op dat men niet, met sommigen, het Maria-Magdalenen-Klooster op *Spuij*, tusschen de Offen-fluis en het Boerenverdriet, zoeken zou, wanneer men, in oude Brieven (r), las, dat het stondt *aan de graft door de wandeling op de Spoijsje genaamd*. Ik erken, dat zulks in veele oude Brieven gelezen wordt. Ik heb 'er zelfs eenige Affschriften van onder my. Doch deeze *Spoijsje* of *Spuijsje* moet nergens dan in de *Nessje* gezogt worden. Wy zullen dit klaarlyk bewyzen. Men weet, dat, ^{Waar 't Spuijsje ge- weest zy, waaraan het zelve stondt.} oud-

(q) Uit een Schepenen-brief van 4 Dec. 1411.

(r) Zie VAN HEUSSEN en VAN RYN, Kerk. Oudh. IV. Deel, bl. 197. LE LONG, bl. 308.

(21) Wy spreken niet van het *Oude-zyds-Huiszitten-Huis*, welk, in LE LONGS uitgave van de Kaart van *Cornelis Anthoniszoon*, tusschen de Margareeten- en Maria-Magdalenen-Kloosters, geplaatst wordt; om dat het, in 't jaar 1544, toen de gemelde Kaart eerst uitkwam, nog niet gebouwd was, gelyk uit twee Brieven van den jaare 1550, by COMMELIN bl. 535 te vinden, duidelyk blykt. In 't jaar 1567, werdt den Gereformeerden toegelaaten in het *Huiszitten-Huis in de Nessje* te prediken, Zie G. BRANDT *Hist. der Reform.* I. Deel, bl. 427. vergeleeken met COMMELIN bl. 1004. welke laatste het Margareeten-Klooster kwalyk het *Geertruide-Klooster* noemt.

oudtyds, door een *Spuije*, een klein Sluisje of duiker verstaan werdt; welk eenig smal water schutte, of doorliet. 't Water zelf, waarin de *Spuije* lag, kreeg vervolgens ook den naam van *Spuije*; en de Huizen, die langs dit water of deeze graft gebouwd waren, werden gezeid *langs de Spuije* gebouwd te zyn. Zulk eene graft of *Spuije* nu liep, in de vyftiende en in 't begin der zestiende eeuw, tusschen de S. Margareeten-en S. Maria-Magdalenen-Kloosters, van den Burgwal af, tot in het Rokin, gelyk men duidelyk zien kan in de Schildery van *Cornelis Anthoniszoon* van 't jaar 1536, en zelfs, eenigszins, in den Houtsnêe-Kaart; alwaar eene brug, dwars voor de plaats der Lomberds-steeg, aan den burgwal legt, die 'er niet te pas kwam, zo deeze Lomberds-steeg toen geene graft geweest was, welke, sedert, gedempt geworden is. Langs deeze graft of *Spuije*, stont het Maria-Magdalenen-Klooster. Allerklarst vind ik dit, in eenen Brief van 't jaar 1422, die dit Klooster beschryft als *ghelegen an den Burchwalle in Grymenesse*; en waarin, aan het zelve, opgedraagen wordt *de helfte van den huse en erue ghelegen in Grymenesse up ten hoeck van der Spuije, daer die voirs. Susteren erue naest gheeruet is (s)*. In eene verklaring van den Geregte van den twintigsten Augustus des jaars 1489, die in 't Gasthuis, Laade LXXII., bewaard wordt, leeft men, dat

(s) Uit een Schepenen-brief van 27 January 1422.

dat *Sinte Maria-Magdalene- en Sinte Margrieten-Klooster* elcx die eene syde aende wallen en straete van der *Spoijbrugge*, dat is, de brug, van welke wy zo even spreken, alleen onderhouden fullen. 't Is waar, de graft of *Spuij*, waarvan hier gewaagd wordt, moet zeer smal geweest zyn. Doch zulke smalle graften waren 'er van ouds veelen, en zyn 'er nog eenigen in de Stad. De graft wordt hierom met regt het *Spuijngen* genoemd, in een *Accoord* tusschen de Nonnen van *Maria-Magdalena* en de *Leproosmeesteren* van den veertienden July des jaars 1579; waarby de *Kloostergoederen*, onder zekere voorwaarden, aan 't *Leproozen-Huis* worden overgegeven. Het *Klooster* wordt, in dit *Accoord*, welk in 't *Leproozen-Huis* bewaard wordt, genoemd het *Convent van Maria-Magdalena op 't Spuijngen, binnen deser Stede*. Ik heb nog verscheide andere brieven onder my, waarin van deeze *Spuije*, by verkleining, gesproken wordt. Doch wy hebben ons reeds lang genoeg by dit *Klooster* opgehouden.

Bezuiden het zelve, stondt het *S. Bar-* S. Barba-
baren-Klooster, welk geheel in Burgerwoon- ren-
ningen veranderd, en waarvan de naam *Klooster*.
alleen in de *Barberstraat* overgebleeven is.
Tusschen dit en het *Maria-Magdalenen-*
Klooster, liep een steeg, die beide den
Kloosteren, elk voor de helfte, toebehoor-
de, en in de *Nes* met eene gemeene *Poort*
geslooten was. Men kwam, in 't jaar 1431,
overeen, dat men zulk eene *Poort* ook aan
den

den burgwal maaken, en de steeg niet be-
 timmeren zou (t). De twee zo dicht nevens
 elkanderen gelegen Kloosters hebben, dik-
 wils, by vertimmering van 't een of 't an-
 der, onderling overhoop gelegen, gelyk
 my, uit oude stukken, gebleeken is; doch
 't is noodeloos, dat wy ons hiermede op-
 houden. Alleenlyk merken wy nog aan,
 dat de Nonnen van S. Barbaren-Klooster
 verplicht waren, het Lynwaat, welk tot de
 Oude Kerke behoorde, te wasschen en te
 bleeken; waarvoor haar twintig guldens
 's jaars werden toegelegd (u).

Celle-
 broeders-
 Klooster.

Tegen over de twee laaftgemelde Kloo-
 sters, ennaast het S. Pieters-Gasthuis, stondt
 een Mannen-Klooster van *Cellebroeders*,
 welks Kerk juist de plaats besloeg, die nu
 door de Huizen der Zuidzyde van de Wy-
 de-Lomberds-steeg beslaagen wordt. Men
 weet niet, wanneer dit Klooster gestigt zy;
 doch het was, in 't jaar 1440, reeds in
 wezen (v). De Broeders in dit Klooster,
 in eenen Brief van den jaare 1453, die in
 't Leproozenhuis bewaard wordt, genoemd
de Broedertgyns die om broot gaen, maak-
 ten hun werk van 't oppassen van kranke,
 en vooral met pest besmette luiden (w), en
 moesten, hierom, in de Oude Kerke, op
 eene afgezonderde hangkamer, boven in
 de Smids-Kapelle, by de Zuider-deur,
 zit-

(t) *Uit* het Oorsprongkelyk Accoord.

(u) O. Kerks Boek.

(v) *Uit* een' Schepenen-brief in de Oude Kerke.

(w) Anonym. *ap.* FONTAN. p. 4.

zitten (x). Zy hadden nog andere Kloosterlyke dienſten waar te neemen: doch kweeten zig daarin zo kwalyk, dat zy, in 't jaar 1536, niet dan met moeite, vergiffenis verwierven van 't Kapittel der Lieve-Vrouwe-Kapelle in den Haage, waaronder zy en de andere Amſterdamsche Kloosters ſtonden (y). Het Cellebroeders-Klooster is geheel in Burgerhuizen veranderd. By 't omgraaven der grondſlagen van twee derzelven, die, in of omtrent het jaar 1721, vertimmerd werden, heeft men nog oude doodkiften en doodsbeenderen gevonden. De huizen, van welken wy ſpreken, ſtonden aan de Zuidzyde der Wyde-Lomberds-ſteeg, en dus juist op de plaats, daar de Cellebroeders-Kerk of Kapelle geſtaan hadt. De naam van het Cellebroeders-Klooster is nog in dien van de *Cellebroeders-ſteeg* overgebleeven. Volgens ſommiger aantekening (z), heeft, nevens het Cellebroeders-Klooster ten Zuiden, een *Pesthuis* geſtaan, waarvan my weinig beſcheids voorgekomen is. De Cellebroeders kregen, in 't jaar 1505, verlof van den Geregte, om 't water, genoemd *Speuijngen*, lopende bezyden heuren *Convente* en *ſtreckende tot an d' Amſtel* of het Rokin, te mogen overwelen (a): waaruit bevestigd wordt, 't gene ik, boven (bl. 68) aanmerkte, dat het

(x) Zie COMMELIN *bl.* 434.

(y) Uit den Oorſprongkel. Zoen-brief, van den 1 Juny 1536.

(z) COMMELIN, *bl.* 194.

(a) Groot-Memoriaal, N. I. f. 252.

het Spuij, welk uit de oude graft voor de Lomberds-steeg begon, tot in 't Rokin geloopt heeft.

Klooster van S. Clara. Op het S. Barbaren-Klooster volgde, nog in de Nes, het *Klooster van S. Clara*, welk zig tot dicht aan de *Grim* of *Grimburgwal* uitstreckte, wordende alleenlyk, door de huizen, die langs den gemelden burgwal stonden, van denzelven afgescheiden. LE LONG heeft getoond (b), dat dit Klooster, in 't jaar 1475, reeds in wezen geweest is. Doch men kan bewyzen, dat het zeer veel ouder is. My is, uit eenen Brief van het Kapittel der Lieve-Vrouwe in den Haage van den negenden November des jaars 1414, gebleeken, dat het toen al in stand was, eene Kapel hadt, en geschikt werdt, om tagtig Nonnen te huisvesten. Het is nu in Suikerbakkeryen en Woonhuizen veranderd, en midden door het zelve is eene dwarsstraat geschooten, het *Gebed zonder end* genaamd.

S. Maria's Klooster. Tegen over het Klooster van S. Clara, en naast het Cellebroeders-Klooster, of eigenlyk naast het Pesthuis, stondt nog een Nonnen-Klooster, *S. Marias-Klooster* genaamd. Het heeft dit met de meeste Amsterdamsche Kloosters gemeen gehad, dat men niet weet, wanneer het gestigt geweest is. De Heer CASPAR BURMAN (c), en uit hem LE LONG (d) haalen

(b) Reform. bl. 390.

(c) In Hadriano VI. p. 519.

(d) Reform. bl. 353.

Ien eenen Brief van den jaare 1459 aan, waarin van dit Klooster gewaagd wordt. Doch ik bezit een afschrift van eenen Brief van den zeventienden November des jaars 1431, waarby het Klooster van S. Maria, *op den Amstel gelegen*, door het Kapittel onzer Lieve-Vrouwe in den Haage, voor vyftig Nonnen geschikt wordt. 't Gebouw van dit Klooster besloeg het overig gedeelte der Nes tot agter tegen de huizen der Langebrugs-steeg, en is geheel tot Burgerwooningen vertimmerd. De Klooster-Kerk alleen, die aan 't Rokin stondt, op den hoek van het Styffel- of Kalfsvelfsteegje, is wel zeer verbouwd; doch noch tegenwoordig zeer kennelyk voor 't gene zy eertyds was. Zy is, in de voorgaande eeuwe, eenigen tyd tot eene Lakenhal gebruikt geweest.

Dus zyn wy de Nes, de grootste Kloosterbuurt der Stad, ten einde geraakt. De Kloosterlingen hebben, waarfchynlyk, den laag en waterigen grond deezer plaats verkooren, om dat dezelve onkostbaarst en ligtst te bekomen was, en veelligt ook, om dat de andere ledige erven der Stad reeds met een genoegzaam getal van Kloosters bezet waren, toen de meeste Kloosters in de Nes werden aangelegd.

Wanneer wy nu, uit de Nes, de houten brug overgaan, gelegen daar nu de Grimnessefluis is, ontmoeten wy het *Klooster ter Lelien* of *der nieuwe Nonnen*, welks Kerk nu een gedeelte der Gasthuis-Kerke is. Het Klooster is meest in Burgerwooningen

Waarom de Nes zo vol Kloosters geweest zy.

Klooster der nieuwe Nonnen.

veranderd, en een gedeelte van deszelfs aloude gedaante nog aan het Gasthuis-Hof te kennen. De oude ingang des Kloosters is ook nog overgebleeven. Men ziet dien, in 't afgaan der Grimnesseluis, en boven denzelven een onthoofde S. Denys, die zyn gemyterd hoofd voor zyne borst houdt: 't welk bevestigt, 't gene ook uit veele oude stukken blykt, dat dit Klooster aan S. *Denys* of *Dionisius* is toegewyd geweest. De Nonnen worden, in Brieven van de jaaren 1432, 1438, 1439 en 1463, die allen in 't Gasthuis bewaard worden, genoemd *Canonissen t'Sinte Dionisius*, of *t'Sinte Dionisius in die Lelyen*; en 't Klooster, in eenen Brief van den jaare 1495, *het Huis van S. Dionisius*. De juiste tyd, wanneer dit Klooster gebouwd zy, is na genoeg bekend. Men weet, uit twee Schepenen-Brieven van de jaaren 1395 en 1400, dat de grond van het zelve toen nog onbetimmerd was. In den eersten deezer twee Brieven, geschiedt de Opdragt van enen *tune*, ghelegen over den nye grafte by der *Zusteren houe* (22), daer *Hille die Wigger Gherytsfoens wyf was*, ende hoir kinderen mit enen *tune* by gheerft syn an die ene syde, ende *Heynric Bruninxfoen* mit enen *tune* op die ander syde, streckende van *Barent Claas-*

(22) Door der *Zusteren Hove*, versta ik hier den Hof van 't Klooster der Oude Nonnen, die, in twee Schepenen-Brieven van den jaare 1392, reeds zo genoemd wordt. Men bewaartze, in 't *Gasthuis*, *Laade LXIX*.

Claasfoens tune tot Heynrik Dirksfoens Lant toe (e). In den Brief van 't jaar 1400, geschiedt eene Opdragt van der weederhelste van eenen sloete in den uterste Nesse gelegen — streckende van der Aemstel noirtwaert tot an Barent Claeszoen die Stilgancmakers erve (f). Doch in 't jaar 1403, geeft *Claes Fansfoen* aan *Griete Arents* dochter ende horen *Susteren* in den huse ter *Lelyen* enen vryen eyghendoem van enen erue ghelegen twissche den twien graften neffen den nuwen huse ter lelye, dat die voirf. Zusteren nu tymmeren, van *Willem Ruuschen* tune tot *Pieter Vuyden* tune waert an vier roeden breed, mit zulken ganc als daertoe behoert, en mit zulker tymeringe ende bueve als nu op ten zelven erue is (g). Uit welke woorden blykt, dat de nieuwe Nonnen, in 't jaar 1403, bezig waren met een nieuw Klooster te timmeren. Maar uit eenen Latynschen Brief van *Fredrik van Blankenheim*, Bisschop van Utrecht, zie ik, dat 'er, niet voor 't jaar 1419, verlof toe verworven is, van den Utrechtschen stoel (h). Uit eene oude tekening van dit Klooster en dat der oude Nonnen, blykt, dat, nevens den Tuin van het eerstgemelde, ter plaatse daar nu het Oude-zyds-Heeren-Logement staat, eene Werf was, de *Schaffery* genaamd, daar de Stads Timmertuin lag, der *Stede Schaffery*

Stads-
Timmer-
tuin.

(e) Schepenen-brief van 12 Febr. 1395.

(f) Schepenen brief van 2 Aug. 1400.

(g) Schepenen-brief van 12 Jan. 1403.

(h) Diploma Frederici Episcopi. MS.

ferie genoemd, in eenen Brief van den jaare 1547 (23), toen deeze Timmertuin reeds verplaatst was. Omtrent eene eeuw vroeger, lag by der *nieuwe Nonnen ter Lely een Tuyn*, daer dat *Baerdsbuys* toen gemaect was (i): welk *Baerdsbuys*, vermoedelyk, de zelfde Timmerwerf geweest is. Immers men weet, dat *Baerdsen* eene soort van Vaartuigen waren, die in den oorlog te water gebruikt werden (k).

Klooster der Oude Nonnen. Het Klooster, waarvan wy spreken, was, Oostwaards, door eene floot, die met den Oude-zyds-Agterburgwal gemeenschap hadt, gescheiden van het *Klooster der Oude Nonnen*, nu het Gasthuis en Oude-Mannen-huis. Het wordt reeds gemeld in eenen Schepenen-brief van den jaare 1389; hoewel men elders (l) leest, dat het, eerst in 't jaar 1394, een begin genomen heeft. De naam van *Oude Nonnen* schynt te kennen te geeven, dat dit Klooster voor dat der Nieuwe Nonnen gestigt geweest is. In verscheide oude Brieven, draagt het ook den naam van *Marienvelde* (m), in 't Latyn *Domus Campi beatæ Mariæ* (n), waarvan sommi-

(i) Schepenen-brief van 1456.

(k) Zie VELIUS HOORN, bl. 43, 115.

(l) Chron. Windeshem. p. 189.

(m) Opdragt-Brieven van 1421, 1438, 1460.

(n) Charta 12 Maji 1473.

(23) De Schepenen, die in deezen Brief spreken, waren *Cornelis Anthonissoen*, Schilder en maa-ker van de vermaarde Houtsnêe-Kaart der Stad van 1544, en *Jonge Jacob van Coelen*.

migen (o) *Marienkamp* gemaakt hebben. Wy hebben, hier voor, (bl. 46.) by eene andere gelegenheid, reeds getoond, dat de Oude Nonnen ook *Regulieren Canoniffen* geweest zyn. *Imme Eggerts*, Dogter van *Willem Eggert*, heeft, in 't jaar 1415, groote goederen, en *Heyndrik van Borffel*, *Hr. van der Veere*, van *Zandenburg ende van Heemstede*, in 't jaar 1461, zyne Landen, leggende binnen den *Ban van Amsterveen an die nieuwe Meer*, aan dit Klooster geschonken, waarvan de bewyzen nog in 't Gasthuis bewaard worden. Het Geregt der Stad beval, in 't jaar 1489, den twintigsten Augustus, dat men, van stonden an, wederom op nieuw, als men eerst can en mag, maken ende repareren sal die oude Nonnen lange brugge, staende op beyde die burchwallen; ende 't *Spoijbrugge* (p). De Oude Nonnen moesten een derde tot de kosten draagen; een derde moest betaald worden door de vyf daaromtrent gelegen Kloosters, van *S. Maria-Magdalene*, *S. Agniet*, *S. Clara*, *S. Maria* en *S. Barbara*, mit die *Huyfen*, *Tuynen* en *Eruen* an beyde syde van de burchwalle, beginnende van de *Spoijbrugge* voirs. tot die langebrugge toe; en het overige derde door de Stad (q). De Oude-oude Nonnen langebrug, die op beide de *Burg-Nonnenwallen*, dat is, op beide de zyden van den lange-oude-zyds-Voor-, of *Fluweelen-burgwal* brug. stondt,

(o) H. V. HEUSSEN en H. V. RYN, *Kerk. Oudh. IV. Deel*, bl. 197.

(p) *Keurb. A. f. 52.*

(q) *Uit een Brief in 't Gasthuis, Laade LXXII.*

ftondt, kan nergens anders gelegen hebben, dan daar nu de fteenen brug voor 't Heeren-Logement legt. De plaats der *Spuij-brugge*, hebben wy hier voor (bl. 68) aangewezen. Tot het Kloofter der oude Nonnen, behoorde ook de *Canoniffen-brug*, die wy, te vooren (bl. 47) getoond hebben, dat omtrent of op de plaats, daar nu de brug voor 't Gafthuis legt, moet gelegen hebben.

Oude graft of burgwal, Ooftzyde. Van de vyf Kloofters, die het tweede derde deel der oude Nonnen Langebrugge mede bekostigen moesten, hebben wy 'er reeds vier gevonden, ter wederzyde der Nefse, te weeten die van Maria-Magdalen-na, Barbara, Clara en Maria. Het vyfde zal ons ontmoeten, als wy uit het Kloofter der oude Nonnen de Canoniffen-brug overgaan tot op de Ooftzyde van den burgwal, of oude graft, nu den Fluweelen-burgwal. Hier ftondt, maar weinige huizen van der oude Nonnen langebrugge, het *S. Agnieten-Kloofter*, ook, gelyk dat der oude Nonnen, gefigt voor *Reguliere Canoniffen*. Het is, in 't jaar 1406, reeds bekend geweest, gelyk blykt uit eenen Brief van dat jaar, die in 't Gafthuis bewaard wordt. In eenen Opdragt-brief van 't jaar 1424, wordt dit Kloofter befchreeven als *het Convent der Zusteren van Sinte Agneten der Oerden van penitencie Sinte Franciscus, ghelegen binnen der Stede van Aemftelredamme twiffchen die twee grafte, aen die Oeftfide van derfelver Stede* (r). Tegen-
woor+

(r) Opdragtbrief van 26 Jan. 1424.

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. 79

woordig is dit Klooster, voor 't grootste gedeelte, in Burgerwooningen veranderd. De Kerk of Kapelle heeft nog het meest van hare oude gedaante behouden, en is in drie gedeelten onderscheiden. Het onderste verstrekt tot een Pakhuis voor de Admiraliteit: het middelste tot de Gehoorplaats van Stads *Athenæum Illustre* of *Doorlugtige Schoole*, en het bovenste tot de Stads openbare *Bibliotheek* of Boekzaal. De naam van het S. Agnieten-Klooster is in de naastgelegen *Agnieten-straat* overgebleeven.

Noordwaards langs de Ooftzyde der oude S. Margareeten-Klooster, kwam men aan het S. Agnieten-Klooster, welk naast het S. Catharynen-Klooster stondt, en dikwils, mogelijk om het te beter te onderscheiden van het S. Margareeten-Klooster in Gansoord, het S. Catharynen Klooster genoemd werdt. Het moet, reeds voor 't jaar 1414, gestigt geweest zyn, (s), en schynt, in 't eerst, gemeenlyk, S. Catharynen- naderhand S. Margareeten-Klooster genaamd te wezen (t); onder welken laatsten naam, het, in de groote Kaart van *Cornelis Anthoniszoon*, voorkomt. Van dit Klooster is niets in wezen gebleeven, dan eenige zwaar gewelfde kelders. De grond, waar het gestaan heeft, is geheel met deftige Burgerhuizen bezet; nevens een van welken, een gang loopt, die

(s) Separacio Dom. S. Katherinæ 30 Oct. 1414.

(t) VAN HEUSSEN en VAN RYN, Kerk. Oudh. IV. Deel, bl. 198, 202.

die nog de *S. Catharynen-Kloofsters-gang* genaamd wordt.

S. Cecilien-Klooster.

Verder Noordwaards, stondt, naast dit Klooster, ten Zuiden van de steeg, die oudtyds de *S. Cecilien-*, en tegenwoordig de *Prinsfen-Hofs-steeg* genoemd wordt, het *S. Cecilien-Klooster*, een ruim gebouw, op welks grond, sedert, het Prinsfen-Hof gestigt is. De Kloosterkerk is, veele jaaren, tot een Comptoir van de Convoojen gebruikt geworden, en, eerst in 't jaar 1758, geheellyk afgebroken. Het Klooster, waarvan wy spreekken, was, reeds in 't begin der vyftiende eeuw, gestigt, voor Nonnen, die naar den derden regel van S. Franciscus leefden. Het wordt, in eenen Brief van den jaare 1437, beschreeven als *gelegen tusschen de twee graften aan de Oostzyde van de Stad [infra duo fossata, in parte orientali(u).]*

Pieter-Jacobs- en Dirk-Pylen-bruggen.

Even voorby het S. Cecilien Klooster, lag eene brug, de *Pieter-Jacobs-brugge* genaamd, die op de *Pieter-Jacobszoene-stege*, nu de *Pieter-Jakobs-straat*, aanliep, en sedert, zo wel als de *Dirk-Pylen-brugge*, die regt voor de *Pylsteeg* lag, afgebroken is (v).

Doele der Oude Schutten.

Hieromtrent was de *Doele der oude Schutten*, die tusschen de twee graften langs de *middelste graft* schynt gelegen te hebben, gelyk uit eenen Schepenen-Brief van den jaare 1455 af te neemen is (w).

Voorts,

(u) Separacio Domus S. Cecilie 19 Junii 1437.

(v) Zie COMMELIN, bl. 195. Aant. a.

(w) Zie COMMELIN, bl. 209. Aant. a.

Voorts, ontmoeten ons, langs de Ooftzy- Nieuwe
 de der oude Graft, of Fluweelen Burgwal, Graft,
 geene openbaare gebouwen meer. Ten Ooftzy-
 einde derzelve, door eene fteeg, van ouds de.
Cornelis Jacobsz. Brouwers ftege, en nu het Celle-
Rotteneft, of ook de *Zoutkoopers-*, en de *Vre- Klooster.*
denburgs-fteeg genaamd; en langs de brug,
 die over dezelve legt, aan de Ooftzyde
 der nieuwe Graft of Oude-zyds-Agterburg-
 wal gekomen zynde, komt ons eerst voor
 het *Cellezusters-Klooster*, welk tuffchen de
 Boomfteeg en Molenfteeg geftaan heeft,
 en agter, aan den Zeedyk, nu reeds in de
 Stad getrokken, en betimmerd, uitkwam.
 De Nonnen, *Faly-Susterkyns*, en *Alexius-*
of Celle-Susterkyns, in oude Schriften, ge-
 heeten, moesten, volgens haaren regel,
 even als de Cellebroeders, de zieken op-
 paffen, en werden, onder voorwaarden,
 dat zy zig hiervan getrouwelyk kwyten zou-
 den, by eene Akte van *Scout*, *Burgermee-*
fteren, *Scepenen ende Rade*, den twintigften
 Juny des jaars 1475 gedagtekend (x), hier
 ter Stede toegelaaten. Zy namen, in 't
 kort, zo zeer toe in vermogen, dat het Ge-
 regt, nog voor 't einde der vyftiende eeu-
 we, den Overmannen der Timmerluiden
 en Metfelaaren beval, niet te gedoogen,
 dat hunne Gildebroeders iet aan dit Kloos-
 ter maakten of herftelden (y). Na de veran-
 dering der Regeeringe, werdt het voor-
 naam-

(x) I Privilegieboek, f. 34.

(y) Zie Kerk. Oudh. IV. Deel, bl. 200.

naamste gedeelte van het zelve, eenen tyd lang, tot 's Lands-Convoi-Comptoir gebruikt (z); doch na dat dit Comptoir in de Kerk van 't Cecilien-Klooster verplaatst was, is het gantsche Cellezusters-Klooster tot Burgerwooningen vertimmerd. Aan het zwaar muurwerk van het hoekhuis der Molensteeg, schynt men egter nog te kunnen zien, dat het een overblyffel der Cellezusters-Kapelle is.

Minderbroeders Klooster. Zuidwaards naaft het Cellezusters-Klooster, stondt het *Klooster der Minderbroederen*, het grootste Mannen-Klooster in de Stad; also het zig, van omtrent de Molensteeg, tot aan de Bardesteeg strekte, en van agteren aan den Zeedyk en Kloveniersburgwal, tot voorby de S. Antonis-Poort, uitkwam. De brug over den Oudezyds-Agterburgwal, langs welke, men naar dit Klooster toegang had, schynt den naam van de *Minderbroedersbrug* gedraagen te hebben (a). Sommigen hebben aangetekend, dat dit Klooster, in zynen eersten aanleg, in 't jaar 1304, veel kleiner was, en door eene zekere soort van Minderbroederen, *Gaudentes*, dat is, *ruimen* of *rekkelyken*, genaamd, bewoond werdt (b). Doch in 't jaar 1462, maakten deeze Monnikken plaats voor eene andere soort van Minderbroederen, *Obser-*
van-

(z) Zie COMMELIN, bl. 197.

(a) W. SYVAERTS, Roomsche Mysterien ontdekt, f. 7 verso.

(b) Zie VAN HEUSSEN en VAN RYN, Kerk. Oudh. IV, Deel, bl. 194.

vantes of *naauwgezette* geheeten, die, voorspraak ten Hove van Karel van Bourgondie in den Haage hebbende weeten te verwerven, zig, tegen den wil der Regeeringe, ter Stad wisten in te dringen, en aldaar te handhaaven (c). De voornaamste van 't gezelschap was *Jan Brugman*, die gehouden werdt voor zowel bespraakt, dat 'er van hem een spreekwoord nagebleeven is, *al kost gy kallen of praaten als Brugman*. Doch wy zullen van hem en zyn bedryf, in de Historie der Stad, omstandiger handelen. *Hendrik Koemans van der Schellink*, een ryk Inwooner, heeft veel tot den opbouw van het Minderbroeders-Klooster toegebracht. Ook werdt hy in de Klooster-Kerke begraven; vanwaar zyne Grafzerk, naderhand, in de Oude Kerke is overgebracht. Na de Beeldstorming des jaars 1566, werdt de Kerk der Minderbroederen, by voorraad, aan *die van den Nyeuwen Ghereformeerde Religie* ingeruimd; die 'er, slegts tot in 't volgende jaar, gebruik van gemaakt hebben. De Minderbroeders behielden, van dien tyd af, hunne Kerk en Klooster tot in 't jaar 1578, wanneer zy, met de Roomsche Regeering, ter Stad uit werden geleid: al 't welke wy hier slegts ter loops aanroeren, om 'er, in de Historie der Stad, uitvoeriger op stil te staan. Het Klooster, welk toen geplonderd werdt, is, weinige dagen na
de

(c) Zie WALICH SYVAERTS Roomsche Mysterien ontdekt, f. 47.

de plondering, door den beroemden Amsterdamschen Konstenaar, *Jooft Janszoon*, gezeid *Bilhamer*, naar 't leeven, afgetekend, en federt geheellyk tot Burgerwoningen vertimmerd, behalve dat 'er eenige straaten en dwarsstraaten door gerooid zyn. In 't jaar 1662, stonden 'er nog eenige Huisjes of Celletjes van dit Klooster agter de Bloedstraat, die toen door de vlam verteerd werden.

Bethanien-Klooster.

Naast aan het Minderbroeders-Klooster, stondt het *Bethanien-Klooster*, ook wel het *Klooster van Maria-Magdalena in Bethanie* genoemd. Het strekte zig, van de *nieuwe Graft* of Oude-zyds-Agterburgwal, tot aan de *Stads Veste* uit. Het was gestigt voor Vrouwsperfoonen, die zig van een ergerlyk gedrag bekeerd hadden; hoewel 'er zulke Vrouwsperfoonen, volgens het getuigenis des ongenoemden Schryvers by *PONTANUS* (*d*), ten zynen tyde, dat is, omtrent het jaar 1500, zeldzaam werden aangenomen. Het Klooster was toen, veellicht, nog geene vyftig jaaren oud. Immers het wordt, in eenen Brief van het Kapittel der Lieve-Vrouwe-Kerke in den Haage, gedagtekend den derden May des jaars 1462, *eene nieuwe, stigting* [*nova plantatio*] genoemd (*e*). Ik vind ergens aangetekend, dat *Katryn Boelen*, Dogter van *Dirk Boel Dirksz*, die in 't jaar 1447. Burge-

mee-

(*d*) *Ad calcem* Amst. p. 4.

(*e*) *Separacio Domus B. Mariae Magdalenae in Bethania*, 3 *Maji* 1462.

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. 85

meester werdt, Nonne in 't Bethanien-Klooster geweest is. Haar Broeder, Meester *Claes Boelen*, is aldaar Priester geweest, en den dertienden Juny des jaars 1511 overleeden. De Kerk of Kapel van dit Klooster is, in 't jaar 1594, tot eene Stads Latynsche School geschikt, die haaren ingang in de Koestraat hadt (*f*), en lang daarna eene Herberg geweest is, het *grootte School* genaamd; doch onlangs tot Burgerhuizen vertimmerd. Het overige gedeelte van 't Klooster is, reeds in 't jaar 1679, met Burgerwooningen bezet geworden (*g*). De naam van het zelve is nog in dien van de *Bethanien-straat* en *Bethanien-Dwarsstraat* bewaard gebleeven.

Omtrent tegen over dit Klooster, op den Oudehoek van de *Huiszitten*-, nu de *Stoofsteeg*, zyds-Huiszitten-Huis. stondt een *Oude-zyds-Huiszitten-Huis*, waarin twaalf wooningen of kamers waren voor behoefteige Vrouwen. Doch het werdt, in 't jaar 1548 bouwvallig geworden zynde, van daar in de Nes verplaatst (*h*).

Van het Bethanien-Klooster, langs de Ooftzyde der *nieuwe Graft*, of Oude-zyds-der S. Agterburgwal, voortgaande, kwam men, Paulus-Broederen. even voorby de Hoogstraat, aan het *Klooster der S. Paulus-Broederen*, of *Pauliniaanen*: ook wel *Tertiaanen* of *Tertiarijfen* genoemd, om dat zy naar den *derden* regel van S. Franciscus voorgaven te'leven. Men stelt, in

(*f*) Zie COMMELIN bl. 645.

(*g*) Zie COMMELIN bl. 197.

(*h*) Zie COMMELIN bl. 530, 535.

in 't gemeen, vast, dat dit Klooster, in 't jaar 1409, gestigt werdt: 't welk ook, in een Fransch Opschrift, nog tegenwoordig, aan de Kerk, thans de Oude-Waalen- of Fransche Kerk, te leezen, bevestigd wordt. En het Gebouw kan niet veel jonger zyn, om dat wy, hier voor (bl. 33.) eenen Brief van 't jaar 1415 hebben aangehaald, waarin van het zelve gewaagd wordt. Eenigen der Kloosterlingen begaven zig, in 't jaar 1457, naar Hoorn, daar zy, insgelyks, een Klooster betrokken; doch sommigen van deezē, zig met de overigen niet konnende verdraagen, keerden, in 't jaar 1462, naar hun oude Klooster, te Amsterdam, terug (i). Het Kapittel der Lieve-Vrouwe-Kerke in den Haage gaf den S. Paulus-Broederen, in den jaare 1470, verlof om hun Huis verder op te bouwen, en daarin tot vyfentwintig Broeders en vier of vyf Kostgangers [*Commensales*] te ontvangen (k): doch vermeerderde, in 't jaar 1493, 't getal der Broederen op veertig, en dat der Kostgangeren op zes of agt (l). Uit eene Lyft der Inkomsten van dit Klooster in de zestiende eeuw, blykt dat dezelve jaarlyks *vierhonderd agt guldens vier stuivers en een oortgen* beliepen; waartegen jaarlyks *agtenvyftig guldens en dertien stuivers* moesten worden uitgekeerd. Doch in 't jaar 1558, was dit Klooster genoegzaam uitge-

flor-

(i) VELIUS Chron. van Hoorn, bl. 39, 41.

(k) Separacio Domus Sancti Pauli, 29 Novembr. 1470.

(l) Separacio Domus Sancti Pauli 28 Sept. 1493.

storven; waarom by de Vroedschap beslooten werdt, het zelve, voor de Stad, tot een Gasthuis te verkrygen (m) Na de verandering der Regeeringe, werdt de Kerk van dit Klooster aan de Walsche Gereformeerden ingeruimd, en het Klooster geschikt tot een Proveniers-Huis, gelyk het reeds te vooren eenigszins geweest was. De Kostgangers of Proveniers, uit het S. Joris-Hof in de Kalverstraat, werden derwaards overgebracht (n), en het verbouwde Klooster der Pauliniaanen nam den naam van S. Joris-Hof aan, dien het nog heden draagt.

Voorby het Pauliniaanen-Klooster ten Zuiden, stondt het Klooster van S. Ursula of ^{S. Urse-} ^{len-} der elfduizend Maagden, welk zig agter tot Klooster. aan de Stads-Graft uitstreckte, en ten Zuiden aan het Rusland paalde. Men weet niet, wanneer het gestigt werdt; doch in 't jaar 1419, werdt het, door het Kapittel der Lieve-Vrouwe-Kerke in den Haage, voor vyf en zestig Nonnen en zes of zeven Kostgangsters [*Commensales*] geschikt (o). In eenen Brief des jaars 1420, wordt het beschreeven, als gelegen *over de twee graften* [*ultra duo fossata*]. Na de verandering der Regeeringe, werdt het, in 't jaar 1596, grootendeels vertimmerd tot een Spinhuis of Vrouwen-Tugthuis, welk, in 't jaar 1643, afbrandde; waarna het tegenwoordige Spinhuis, op dezelfde plaatse, gebouwd

is

(m) Resol. Vroedsch. N. I. 29 Juny 1558.

(n) Zie COMMELIN bl. 566.

(o) Separacio Domus Sancte Ursule, 28 Augusti 1419.

is (p). Het gedeelte van het Urselen-Klooster, welk agter aan de Veste, nu den Kloveniers-burgwal, uitkwam, is tot een Krankzinnigen-Huis geschikt.

Doorwandel-
ling der
Stad aan
de Nieuwe-
zyde.

Haarlem-
mer-fluis.

S. Jakobs
Kapel.

Dus hebben wy de Oude-zyde der Stad, zo als dezelve zig, omtrent den aanvang der zestiende eeuw, vertoonde, doorwandeld. Wy gaan nu over aan de Nieuwe-zyde, en vangen aan van de Haarlemmer-Poort, die, gelyk wy boven (bl. 60.) aantekenden, stondt daar nu de nieuwe Haarlemmerfluis legt. Hier ontmoet ons eerst de *Haarlemmer-fluis*, nu de oude Haarlemmerfluis, die van ouds eene andere gedaante hadt dan tegenwoordig, gelyk uit de Kaart van *Cornelis Anthoniszoon* te zien is. Over deeze Sluis voortgaande, kwam men, ten Oosten van den *Nieuwendyk*, aan de *S. Jakobs-Kapel*, die, naar sommiger gedagten, reeds in de veertiende eeuw gestigt is (q); hoewel my daarvan geen bewys altoos is voorgekomen. Het tegendeel blykt veeleer uit eene Akte van *Scout, Scepenen ende Rade* van den zevenden October des jaars 1435, waarby aan *die Broederen van Sinte Jacobs Broederscip en Capelle opten Nieuwendycke* verlof gegeven wordt om een *Capelle, gheheten Sinte Jacobs Capelle, te volmaken*. De *S. Jakobs-Kapel* stondt dicht aan den *Nieuwendyk*, en hadt eenen uitgang in de *Hasselaarssteeg*, oudtyds het *Trouwloossteegje*

(p) Zie COMMELIN bl. 514, 515.

(q) LE LONG, bl. 181.

steegje genaamd (r), zo men wil, om dat, wanneer het huwelyk tusschen twee Egtgenooten, in de S. Jakobs-Kapel, van wege het Gerecht, gescheiden verklaard was, de een de deur der Kapelle aan den Nieuwendyk, en de andere de deur in deeze *steeg* uitging (s). Ondertusschen is aanmerkelyk, dat van dit zonderling gebruik, in het oorspronkelyk *Kapelboek*, dat nog voorhanden is, en in de Nieuwe Kerke bewaard wordt, geen het minste gewag is gevonden. De zangers van de S. Jakobs- en de S. Olofs-Kapellen erkenden zelve, dat zy liefhebbers waren van goeden sier te maaken, verkiezende, in zekere Loterye, tot hunne byspreuk:

De Sanghers van Sinte Jacobs- en Sinte Olofs-Capel

Mogen haer natgen ende haer droochtgen wel (t).

De goederen der S. Jakobs-Kapelle zyn, in 't jaar 1578, overgegeven aan de Nieuwe Kerke, welker Kerkmeesters het Toorentje en uurwerk der Kapelle nog onderhouden; zynde dit het eenige overblyffel van dezelve (u), en het overig gedeelte tot Burgerwooningen vertimmerd.

De Oude-brugs-*steeg* en Mandemaakers-*Lieve-Vrouwe-Kapel*.
steeg voorby gegaan zynde, kwam men aan *Kapel*.

(r) Handv. bl. 981, [590].

(s) VAN HEUSSEN en VAN RYN Kerk. Oudh. IV. Deel, bl. 190

(t) W. SYVAERTS Roomsche Myster. ontdekt, Voorreden.

(u) COMMELIN, bl. 504.

aan de *Lieve-Vrouwe-Kapel*, die op den hoek der *Lieve-Vrouwe-steeg*, nu de *Vrouwe-steeg*, stondt; doch geheellyk verdweenen en aan Burgerhuizen verbouwd is. De *Lieve-Vrouwe-Kapel* is, vermoedelyk, eene der oudste Kapellen der Stad geweest, en, naar 't schynt, gestigt op of omtrent den grond, die tot het Slot der oude Heeren van Amstel behoord hadt. De tyd der stigtinge is egter onzeker; doch in de Oude Kerke, wordt een Brief bewaard, waarby blykt, dat de *Oudermans van onser Vrouwe-Capelle*, naderhand *Kapelmeeesters* genoemd, reeds in 't jaar 1355, eene rente van drie pond Hollandsch, tot onser *Vrouwe-Capelle* behouf, gekogt hebben. De *Oudermans*, van welken wy spreken, waren te gelyk *Gasthuysmeesters* van onser *Lieve-Vrouwe-Gasthuis*, welk schuin tegen over de *Kapelle* stondt, aan de Westzyde van den *Nieuwendyk*, tusschen de *Dirk van Hasseltssteeg*, en de plaats, daar sedert de *Nieuwstraat* geschooten is. Van dit *Gasthuis*, weet ik niet, dat melding gemaakt wordt, voor de vyftiende eeuw (v). Het was voor *Vrouwen* geschikt, en men ontving 'er ook eenige *Kostgangsters*. Tot het zelve behoorden een *Bayert* en *Pestilencie huis*, gelyk my, uit oude *Brieven*, die in het tegenwoordige *Gasthuis* bewaard worden, gebleeken is. Het *Kapittel* der *Lieve-Vrouwe-Kerke* in den

(v) In een *Accoord* tusschen de *Gasthuism.* en het *Conv.* van *S. Geertruid*, van 9 *Oz.* 1432.

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. 91

den Haage gaf aan het Lieve-Vrouwe-Gasthuis, in 't jaar 1523, regt om aldaar alle *Sondaghen des morgens omtrent half acht uren, mit open deuren, te preeken voor den zieken ende andere, die daer komen na ouder gewoonte* (w). Het Hof van Holland bevestigde het Lieve-Vrouwe Gasthuis, welk *grootte profyten hadt uyt dien dat men daer preeckte, in deeze vryheid, weluerstaende, dat men nyemant liete preeken, die gediffameerd was van Secte Lutherane te wese, of die eenighe scandalofse of quade Leringe sayde* (x). Het Lieve Vrouwen-Gasthuis kreeg, door den tyd, merkelyke inkomsten, gelijk, onder anderen, uit de rekening, die de Regenten, in 't jaar 1545, aan Burgemeesteren deden, blyken kan (y); doch na de verandering der Regeeringe, werdt het, met alle deszelfs goederen, vereenigd met het tegenwoordig' Gasthuis. De plaats daar 't gestaan heeft, is federt met Burgerwoningen betimmerd geworden.

Voortgaande langs dezelfde Westzyde Graven- van den Nieuwendyk, kwam men, voor straatje. by de S. Nikolaas straat, aan 't *Graven-* Wyde *straatgen en de wyde Kercx stege* (z), beide Kerks- steeg. Nieuwe Kerk. toegangen naar de Nieuwe Kerke, die hier aan de *oude Graft* of Nieuwe-zyds Voorburgwal stondt. De Gravenstraat is nog

(w) De Brief is in 't Gasthuis, en by DAPPER, bl. 407.

(x) By een besl. Missive van 1 December 1530, in 't Gasthuis.

(y) Groot Memoriaal, N I. f 322.

(z) Zie Handv. bl. 981. [590].

in wezen; doch de wyde Kerkssteeg, die tusschen de Kerk en een groot blok Huizen, welk tusschen deeze steeg en 't Oude Stadhuis stondt, plagt te loopen, is, met het af breeken deezer Huizen, ter gelegenheid van het bouwen van het Nieuwe Stadhuis, aan den Dam getrokken en verdweenen. Weinige huizen voorby de wyde Kerkssteeg, kwam men aan de Plaats, nu den *Dam* genaamd, om welke te vergrooten, de Stad, in 't jaar 1506, *Jan van Ghelders huysinge op den middeldam*, met het huis daar tegen over; in de jaaren 1510, 1511 en 1525, nog verscheide andere erven, en zelfs, in 't jaar 1540, *Thyman Gerytsz. varckendryvers-huys ende erue staende an de plaetse*, gekogt en overgenomen heeft (a). Op de Plaats, stondt het oude Stadhuis, vry wat meer voorwaards dan het tegenwoordige, en omtrent op gelijken rooijing met de huizen der Westzyde van den Nieuwendyk. Het was nog niet veele jaaren in den staat, waarin het toen bestondt, gebouwd geweest; alzo het vorige Stadhuis hier ter plaatse, waartoe de Stad, nog in 't jaar 1418, een erf gekogt hadt (b), in den grooten brand des jaars 1452, met drie vierde gedeelten der Stad, door de vlam verteerd geworden was. 't Geval wordt, in zeker Octroi van Hertog Filips van Bourgondie, waarvan wy boven

DePlaats.

't Stadhuis.

(a) Groot Memoriaal, N. I. f. 254 versf., 259 versf., 260, 283 versf. 284, 297 versf.

(b) Zie COMMELIN, bl. 254. Aant. a.

ven (bl. 55. Aant. 17.) spraken, met deeze woorden, in de Fransche taale, beschreeven (c): *De la partie des deputez de par ceulx de notre ville d'Amstelredam, en notre dit pais d'Hollande, nous a esté exposé, que le xxiiij. jour de May derrenierement passé, par feu de meschief qui se point a unze heures de nuit ou environ en laditte ville, les trois parts d'icelle ont été arsées & brulées, & ny est demouré que la quarte partie de laditte ville entiere, & antre autres choses ont été brulées la porte, les tours & les bolwerchs devers la ville d'Utrecht, la Maison de la Ville & plusieurs Eglises, & ont esté, & sont tous les biens & Marchandises qui estoient es maisons des dites trois parts ainsi arsées & brulées du tout perduz & destruiz par le dit feu; lesquels bien & Marchandises valaient plus sans comparaison, que lesdittes maisons:*
 „ dat is, „ Van wege de Afgevaardigden
 „ onzer Stad Amsterdam, gelegen in ons
 „ Land van Holland, is ons vertoond, dat
 „ den vierentwintigsten May laatstleeden,
 „ door eenen ongelukkigen brand, die des
 „ nagts omtrent elf uuren in de gemelde
 „ Stad begon, drie vierde deelen van de-
 „ zelve aangestoken en verbrand zyn, zyn-
 „ de een vierde gedeelte alleenlyk over-
 „ gebleeven, en onder anderen verbrand
 „ de Poort, de Toorens en de Bolwerken
 „ tegen de Stad Utrecht, *het Stadhuis en*
 „ ver-

(c) Zie den Brief van Hertog Filips van Bourgondie, van 25 July 1452, in de *Bylaagen*, Letter A.

„ verscheide Kerken. Ook zyn de Goe-
 „ deren en Koopmanschappen, in de Hui-
 „ zen der gemelde drie vierde deelen, ge-
 „ heellyk door den brand vernield gewor-
 „ den; welke goederen en koopmanschappen
 „ zeer veel meer waardig waren dan de ge-
 „ melde huizen”. Het Stadhuis, welk in de
 plaats van het afgebrande Stadhuis gestigt
 werdt, was een redelyk schoon Gebouw van
 gebakken steen. Doch de ingang en Vier-
 schar waren van witten gehouwen steen op-
 gemaakt. Boven de tralien der Vierschar,
 stonden de Beelden van Hertoge Willem den
 VI., Vrouwe Jakoba en Hertoge Filips van
 Bourgondie; waaruit met veel waarschy-
 lykheid beslooten wordt, dat het Stadhuis,
 of ten minsten de Vierschar, ten tyde van
 den laatsten, gebouwd is. Het Gebouw
 pronkte met eenen hoogen spitzen Tooren,
 die, in 't jaar 1601, vry veel naar de
 eene zyde overhellende, binnen drie dagen,
 wederom regt gezet werdt. Het hadt,
 van binnen, verscheide vertrekken, en
 onder andere twee schoone Zalen, ter
 wederzyde van den ingang (d). Men weet,
 dat het, den zevenden July des jaars 1652,
 terwyl men bezig was met het tegenwoor-
 dige Stadhuis te bouwen, by ongeluk,
 verbrand is (e).

S. Eliza-
 bets-Ka-
 pel en
 Gasthuis.

Naast en tegen het Stadhuis ten Zuiden,
 stondt een Gasthuis en Kapel, *S. Elizabeths*
 Ka-

(d) PONTANI *Amst. Libr. II. Cap. XI. p. 110.*

(e) *Zie COMMELIN, bl. 257.*

Kapel en Gasthuis genaamd, waarvan my weinig bescheids voorgekomen is. De tyd, wanneer het gestigt werdt, is onzeker. Het stondt 'er reeds omtrent het einde der vyftiende eeuw (f). Doch het is zekeriyk veel ouder: 't welk alleen hieruit blykt, om dat het den naam van het *Oude Gasthuis* plagt te voeren. In 't gemeen, werdt het, het *Heilige-Geests-Gasthuis* genaamd: en deezen naam meent LE LONG (g), in eenen Schepenen-Brief van den jaare 1363 gevonden te hebben. In eenen diergelyken van den jaare 1437, vind ik gemeld van een *huysse en erfve, gelegen achter 't oude Gasthuys van den Heyligen Gheest, over die oude grachte* (h). En op dat men niet twy-felen zou, welk Gasthuis hiermede gemeend werdt; in het tegenwoordige Gasthuis, worden twee Boekjes bewaard, op Franchyn geschreeven, en tot opschrift voerende, het eene: *Dit syn die Landenen Renten des Gasthuys van den Heyligen Geest tot Aemstelredamme*: en het andere: *Dit's Boec van Renten toebehorende dat oude Gasthuys binnen Aemstelredamme en wert gemaect A°. LXXII. ende XIII.*^c In deeze Boekjes, leest men dat *Symen Abbe Pieters soen*, die in 't jaar 1371 Schepen der Stad geweest is, en *Katharyn syn Wyf den Gasthuse* besproken hadden *een half huys ende een erue mitte Carthusers ghemeen, ende geleghen bi den*

(f) Anonym. *ad calc.* PONTANI, p. 5.

(g) Reform. bl. 235.

(h) Schepenen-brief van 25 Aug. 1437.

den Gasthuse an der plaets, dat is, aen den Dam, alnaist Willem Noirts. Nog vindt men aldaar deeze woorden; *Dit syn die Renten, die die van der Stede den Gasthuse bewyft hebben, voir des Raathuis erue, dair dat Gasthuus 't huus af hebben sal als men 't afbreect* enz. Uit welke woorden blykt, dat het Stadhuis, gedeeltelyk ten minsten, op het erf van 't Gasthuis gestigt was, en dat de Stad het Gasthuis, voor dit erf, eenige Renten afftondt, benevens den opstal van het Raadhuis, wanneer men het, t'eenigen tyde, afbreeken mogt. Voorts is my, uit Brieven van de jaaren 1410, 1411 en 1413, gebleeken, dat, in het Heilige-Geefts-Gasthuis, ook Kostgangers ontvangen werden, somtyds op zeer zonderlinge voorwaarden, gelyk uit de Brieven zelve, die wy in de *Bylaagen* (i) voegen zullen, blyken zal. Het oude Gasthuis werdt, omtrent het einde der vyftiende eeuw, waarfchynlyk ter gelegenheid der vergroo-tinge van het Stadhuis, overgebracht naar het S. Pieters Gasthuis in de Nes. De ongenoemde Beschryver van Amsterdam by PONTANUS, die in dientyd leefde, geeft dit klaar genoeg te kennen. *Est quoque in eadem parochia [veteri], zegt hy, hospitale totius Hollandiæ celeberrimum — ex duobus hospitalibus confectum, S. Petri & S. Elisabeth, ex novo latere eo translatum* (k). Doch de

(i) Letter C.

(k) Anonym. *ad. calc.* PONTANI, p. 5.

de vereeniging deezer twee Gasthuizen, schynt, in 't jaar 1491, nog niet geschied te zyn. Immers, my is een uittreksel ter hand gekomen uit een Testament van *Catharyn Foppens-Dogter*, die, in dat jaar, besprak aen 't Hospitaal van *S. Pieter*, 12 Rynsche guldens, aen 't oude Hospitaal, 12 Rynsche guldens, en aen 't Vrouwen-Hospitaal, 6 Rynsche guldens. Doch uit eenen Schepenen-brief van 't jaar 1497, die in het tegenwoordige Gasthuis bewaard wordt, en waarby een vierendeel van twaalf maden lants aan de Gasthuysmeesteren van *Sinte Pieters en Sinte Elisabethen Gasthuysen* wordt opgedraagen, schynt af te neemen te zyn, dat de vereeniging der twee Gasthuizen toen reeds voltrokken was. Ook is my, uit de Stads Registers, gebleeken, dat de Heeren van den Geregte en de zesender-tig Raaden, *mitten Ryckdoeme deser Stede*, op den zeventwintigsten Juny des jaars 1508, op de Sael van 't Gasthuys vergaderd geweest zyn (1): waaruit blykt, dat het Gasthuis toen reeds aan het Stadhuis getrokken was. De *S. Elizabeths-Kapel*, naast het Stadhuis, was, zo 't schynt, nog in 't jaar 1570, in wezen, zynde, uit aantekeningen van dien tyd, klaar, dat toen eene *Vicary* in die Kapel, door *Pieter Pieterszoon*, Schout, *Jooft Sybrandszoon Buik*, Oud-Burgemeester, en *Cornelis de Ryk*, Oud Regent van 't Hospitaal van *S. Pieter*, aan *Pieter Henrikszoon*, Provifoor van Amsteland,

(1) Groot-Memoriaal, N. I. f. 233. vers. in marg.

land, Waterland en Zeevank, opgedraagen werdt. Na de verandering der Regeeringe, is de Kapel, zo wel als het Gasthuis, geheellyk verdweenen. Van het Gasthuis is de naam overgebleeven in de *Gasthuis-steeg* bezuiden het Stadhuis, en in de twee *Gasthuis-Molen-steegen*, tusschen den Nieuwe-zyds-Voorburgwal en den Singel, zo genaamd naar den *Gasthuis-Molen*, die op een bolwerk aan de Vest, agter het Gasthuis, opgeregt was.

Waag.
Redery-
kers-Ka-
mer.

De Waag, die eerst in 't jaar 1565 op den Dam werdt opgeregt, was 'er nog niet, toen de Schildery en Kaart van *Cornelis Anthoniszoon* gemaakt werden. Nogtans stontd 'er een ander gebouw in 't gezigt van 't Stadhuis, welk beneden tot eene *Waage*, en boven tot eene *Rederykers-Kamer* gebruikt werdt (*m*). Doch of 'er zulk eene Waag, reeds in de dertiende eeuw, geweest zy, gelijk het zogenaamd oud Kaartje van *Christoffel van Hartogveld* aanwyft, is bezwaarlyk te zeggen. In stukken van de jaaren 1525 en 1540, wordt gewaagd van eene *Waag-steeg*, waarin het *Vleyschhuys* stontd: en 't blykt klaarlyk, dat 'er, in 't jaar 1550, eene Waag omtrent de *Plaats* of den Dam geweest is (*n*).

Vogel-
steeg.

Tusschen het Stadhuis en het Blok huizen, welk de Nieuwe Kerk van het Stadhuis scheidde, liep een steeg, *de Vogelsteeg* genaamd, die, met het bouwen van het

(*m*) *Vide* L. HORTENS. de Tumult. Anabapt. in Collect. S. SCHARDII, Tom. II. p. 311.

(*n*) Groot-Memoriaal, N. I. f. 284, 297 verso. Resol. Vroedsch. N. I. 23 Apr. 1550.

tegenwoordige Stadhuis, verdweenen is. De groote Amsterdammer, PIETER CORNELISZON HOOFT, wien 't geluft heeft, Amsterdam, zo als 't omtrent den aanvang der zeventiende eeuw bestondt, op eene overaartige wyze, af te beelden, in zynen *Warenar*, maakt gewag van deeze *Vogelsteeg*, als hy (*Aët. II. Sc. I.*) den ouden Vrek van de *Vischmarkt* doet loopen

„ *De Veugelseeg deur, de kercksbrug over,*
 „ *na myn Heer de Schout.*

Voorts, lagen 'er, agter dit blok huizen, Elendige Kerkhof. twee Kerkhoven, een van welken, leggende beoosten de Zuiderdeur der nieuwe Kerke, die nu op den Dam ziet, het *elendige Kerkhof* genaamd werdt (o), om dat 'er geen en dan misdaadigen begraaven werden. Dit Kerkhof en het andere doet de Ridder HOOFT ons ook kennen, in het zelfde Blyspel, *Aët. III. Scen. V.*, daar hy *een barbier mit zyn wyf eerst een Kerkhofje om* doet wandelen, tot op de hoogte van 't *Groot-School*, welk agter de Nieuwe Kerk stont, aan het sedert genaamde *Blaauw erf*. Hier was aan het Kerkhof geplaatst het *kniels-vat*, dat is, het *bekkeneels- of doodsheenderen-vat*, waaruit de Barbier een *doodshoofd* zoekt, welk zyne Vrouw draagt, 't *Grave-straetje deur, de Nuwedyk over* tot op het *Water veur de Zoutsteegh*, daar de jongens 't stuk ontdekken. *Warenar* besluit hierom, zyne *Pot* niet in 't *Kniels-vat* te verbergen. Maar, zegt hy,

„ *Ik*

(o) Zie COMMELIN, bl. 459.

„ *Ik gae ze liever begraeven op 't ellendige*
 „ *Kerkhof,*
 „ *Daer wort niemant begraeven as verwe-*
 „ *zen liên,*
 „ *En daer zel tuffchen dit en morgen geen*
 „ *Justicy gefchiên.*

Beide deeze Kerkhoven zyn ook verdweenen. Doch de straat of steeg, dieten Oosten langs de Nicuwe Kerk loopt, plagt de *elendige steeg* genaamd te worden.

Kalver-
straat.

Offen-
markt.
Offen-
markts-
fluis.

Schaapen
markt.

Jonge-
Roelen-
steeg.

S. Lu-
cien-
Klooster.

De *Plaats* of Dam dwars overgaande, kwam men in de *Kalverstraat*, veelligt zo genoemd, om dat, in dezelve, voormaals, de *Kalvermarkt* plagt te zyn, gelyk men, verder op, de *Offenmarkt* hadt, waarvan de *Offen-fluis*, in de zestiende eeuw, de *Offenburger* en *Offen - markts - fluis* genoemd (*p*), den naam voerde. En nog verder, by de *Reguliers-Poort*, was de *Schaapenmarkt*; zo dat de voornaamste *Veemarkten* hier, van ouds, by elkanderen waren. Ten Westen in de *Kalverstraat*, ontmoette men eerst de *Jonge Roelen-steeg*, zo alsze toen genoemd werdt (*q*), en daarna, de *S. Lucien-steeg*, door welke men, over de *Begynen-graft*, kwam aan 't *S. Lucien-Klooster*, nu het *Burger-Meisjes-Weeshuis*.

De tyd der stigtinge van dit *Klooster* is onzeker; doch schynt tot vroeg in de vyftiende eeuw gebragt te moeten worden. Ik vind het reeds vermeld, in eenen *Brief* van den twintigsten *January* des jaars 1420, by den naam van de *Susteren van Sinte Lucien*,

(*p*) *Handv. bl. 981 [590.]*

(*q*) *Handv. bl. 981 [590.]*

Lucien, wonende achter den Baghynen in die *Byndwyk* (r). De Nonnen van S. Lucia waren verbonden zig te voegen naar den derden regel van S. Franciscus (s). Van dit Klooster was, in de voorgaande eeuw, nog veel overgebleeven; doch het Gebouw wordt, van tyd tot tyd, vernieuwd en verbeterd, zo dat het tegenwoordig naauwlyks te kennen is, voor het gene het voordeezzen was. Agter het zelve, legt het *grootte of ronde Begynhof*, waartoe men ook eenen toegang heeft uit de Kalverstraat, door de Begynensteeg. Het heeft nog zeer veel van zyne oude gedaante behouden; schoon het, tegenwoordig, met verscheide fraaije woningen, bezet is. Doch de *Begynen-Kapel*, die nu door de Engelsche Gereformeerden gebruikt wordt, is nog in wezen. Het Begynhof is één van de oudste geestelyke Gebouwen der Stad. Het was, in den jaare 1389, reeds gestigt; werdt, in 't jaar 1393, door Hertoge Albrecht, in zyne bescherming genomen (t), en sedert met verscheide geestelyke voorregten begiftigd. Het wordt nog door Begynen bewoond.

Wanneer wy nu, van 't Begynhof, naar de Kalverstraat te rug keeren, ontmoet ons, aan de Oostzyde, omtrent op de hoogte van S. Lucien-Klooster, de vermaarde *Kapel der Heilige Stede*, nu de *Nieuwezjyds-Kapel*, die omtrent in 't midden der

(r) Lucien Boek I., f. 169.

(s) Zie COMMELIN bl. 202, 562.

(t) VAN HEUSSEN en VAN RYN Kerk. Oudh. IV. Deel, bl. 200, 201.

Ruck-in. veertiende eeuw gefigt is. Wy zullen 'er, in 't vervolg, omftandiger van moeten handelen. Hier tekenen wy alleenlyk aan, datzy, van ouds, gelyk nog tegenwoordig, agter aan den Amftel, federt, het *Ruck-in* (u), of *Rak-in*, en nu het *Rok-in* genaamd, uitkwam.

Byntwyk. Van de Kapel der Heilige Stede af, S. Joris- de Kalverftaat, hier *Byntwyk* genaamd (v), Kapel en door-, en de Offenmarkts-fluis overgaande Hof. de, kwam men, ten Ooften tegen over den Heiligen-Weg, aan *S. Joriaans*- of *S. Joris-Kapel* en *Hof*, gefchikt voor zieken en Leproozen, en waarin ook Proveniers of Koftgangers werden aangenomen. S. Joris-Hof en Kapel ftonden nu binnen de Stad; doch waren, reeds in de veertiende eeuw, buiten de Stad gebouwd. In eenen Schepenen-brief van den jaare 1399, wordt gewaagd van *enen vryen eygendom totter zieken behouf, die woenen tot Sinte Joriaens buten der poerten van Aemftelredamme* (w). In een' anderen Schepenen-brief van den jaare 1441, worden de Regenten van S. Joris-Hof genoemd *bewarers van den zieken van Lazaryen 't Sinte Joryaens bute der Byndwiker Poorte*, die wy hier voor (bl. 51.) gevonden hebben, ter plaatfe daar nu de Offen-fluis is. De plaats van S. Joris-Hof was, na de vermeerdering van Stads-Regtsgebied door Hertoge Albrecht in 't jaar 1386 [1387], egter binnen de Vryheid, en wordt hierom, in eenen

(u) Refol. Vroedfeh. N. I. 7 Dec. 1559.

(v) Zie hier voor bl. 51. Aant. (15).

(w) Schepenen-brief van 21 April 1399.

nen Schepenen-brief van 't jaar 1429, genoemd *de zieken van Lazaryen 't Sinte Jorriaens binne de Vryheyd van der Stede*. Doch 't Gebouw kwam, met de nieuwe bemuuring van omtrent den jaare 1480, binnen de Stad, en werdt hierom, reeds in eenen Schepenen-brief van den jaare 1482, genoemd *Sinte Jorys Cappelle, off die zieken Cappelle binnen der Stede van Amstelredamme*. Doch voor het einde der vyftiende eeuw, werden de Leproozen, uit S. Joris-Hof, overgebracht in het *S. Nikolaas- of S. Antonis-Gasthuis* (x), welk, in den aanvang dier eeuw, gestigt werdt, en nog onder den naam van *Leproozen-Huis* in wezen is. Het stondt toen buiten de Stad, en wordt, in eenen Schepenen-brief van den jaare 1402, beschreeven met den naam van *Synte Nyklaes Gasthuus, dat nu geordineerd ende ghemaect is, staende op ten Zeedyck twyffchen Aemstelredamme ende Oetenwael* (y): welk *Oetenwael* of *Outenwael* eene kleine buurt was, gelegen aan den Diemerdyk: gelyk duidelykft te zien is, in eene gemeten Kaart van Rynland van den jaare 1647. *Outenwael* is, met de laatste vergrooting der Stad, verdweenen, en de plaats is nu langs de Middellaan der Plantaadje, naar 't einde. Wyders is my, uit Schepenen-brieven van de jaaren 1404 en 1410, geblecken, dat men toen reeds Kostgangers in het S. Nikolaas-Gasthuis

aan-

(x) Anonym. *ad calcem* PONTANI Amst. p. 5.

(y) Schepenen-brief van 15 Maart 1402.

aannam. Aan dit Gasthuis, was ook eene Kapel gevoegd (z): en 't gantsche Gebouw wordt, in Schepenen-brieven van den jaare 1427, genoemd *de Capelle ende Gasthuze 't Sinter Nycolaes en Sinte Anthonis, staende tusschen Oetewael ende der Stede van Aemstelredamme (a)*, of 't *Sinter Nyclaes Capelle ende Gasthuys, staende an den Zeedyc tusschen die voirf. Stede ende Oetewael, dat men ghemeenliken noempt 't Sinte Anthonis (b)*. Het Gasthuis, van welk wy spreekken, mogt ook verkens houden, ten koste van 't gemeen, die vryelyk door de Stad liepen, en door 't volk onderhouden werden, uit eerbied voor S. Antoni, wien zy waren toegewyd, en die, als een Patroon der dieren, en inzonderheid der Verkens, zo wel hier als elders hier te Lande (c), geëerd werdt. In de oudste Keuren deezer Stede, die op pergament geschreeven, en in de veertiende, of in het begin der vyftiende eeuw, gemaakt zyn, wordt verboden, Verkens te houden, die *stadelic by der strate gaan, wtgheset dat Sinte Anthonys ende Sinte Cornelys (24) moghen stadelike houden elcx twee ver-*

(z) Acte van 't Gerégt van 30 Jan. 1417.

(a) Schepenen-Brief van 10 January 1427.

(b) Schepenen-brief van 6 July 1427.

(c) Vide MATTHEI Fund. & Fata Eccles. p. 562. en K. BURMAN Utr. Jaarb. I. Deel, bl. 228 enz.

(24) Wat plaats-of gebouw, hier ter Stede, aan S. Cornelis toegewyd geweest zy, vind ik nergens gemeld. Want het is niet te denken, dat men, in de Keure, S. Cornelis voor S. Nikolaas geschreeven hebbe. Ondertusschen, blykt, uit eenen

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. 105

verkene, gaende wail gheringet mit bellen, ende elc verken een oir afgesneden. Dats te wetene, Sinte Anthonys twee verkene elcx hoir rechter oir, ende Sinte Cornelis twee verkene elcx hoir luchter oir afghesneden. Ende zo wes verken men wil offeren Sinte Anthonys, ofte anders eenighen heylighen, die sal men eersten leueren den ghenen die 't beuolen is van dier heylighen wegghen, eer men ze laet gaen (d). WALICH SYVAERTSOON gewaagt ook van de S. Antonis verkens (e). Het S. Joris-Hof bleef, na dat de zieken daaruit waren overgebracht in 't S. Antonis-Gasthuis, een bloot Proveniershuis. Doch in de Kapel, die, ingevolge eener overeenkomst van den vyftienden January des jaars 1540, tusschen de Regenten van S. Joris-Hof en de gebuyren wonevende buyten de Byntwycker Poorte, door de laatste, in raeck ende dack, mit vyff Missen ter weecken, moest onderhouden worden (f), werdt gepredikt en dienst gedaan, tot na de verandering der Regeeringe; wanneer, in 't jaar 1579, de Proveniers werden overgebracht in 't Klooster der Paulus-Broeders, welk toen den naam van S. Joris-Hof
aan-

(d) Keurb. A. f. 13 verso.

(e) Roomsche Mysterien ontdekt, f. 19.

(f) Groot-Memoriaal N. I. f. 295 vers.

nen Brief van Karel den V. van den jaare 1535, (by MATTHÆUS Fund. & Fata Eccl. p. 9.) dat S. Cornelis, eender eerste Pausen van Rome, wien 't vermogen om de vallende ziekte te geneezen werdt toegeschreeven, ook hier te Lande, bekend was, en geëerd werdt.

aannam (g), dien het nog heden draagt. Het oude S. Joris-Hof, boven welks portaal, S. Margareet, by S. Joris en den Draak, afgebeeld (h), en welks platte grond, in 't jaar 1578, door *Joost Fansz.* afgetekend was, werdt toen aan Perceelen verhuurd en verkogt. De plaats is, federt, met Burgerwooningen bezet. Doch de Kappel, op den hoek van de steeg, die thans de Olieslagers-steeg heet, staande, dient tot een Kistenmakers-pand. De naam van *S. Joris-Hof* is hieromtrent alleen overgebleeven in de *S. Joris-steeg*, tot aan welke het zig, van de steeg, die nu de Olieslagers-steeg heet, plagt uit te strekken; gelijk uit de tekening van *Joost Fansz.* te zien is.

Clarissen-
Klooster.

Tegen over het oude S. Joris-Hof, agter de huizen der Zuidzyde van den *Heiligen-Weg*, stondt het *Klooster van S. Clara*, welk, om het te onderscheiden van het Klooster van S. Clara in de Nes, het *nieuwe Klooster van S. Clara*, of het *Clarissen-Klooster* genoemd werdt. Het strekte zig, in de breedte, uit tot dicht aan de Reguliers-Poort en Stads Wal. De Nonnen van S. Clara maakten, eerst omtrent het jaar 1496, toeleg om hier een tweede Klooster te betrekken. Doch het Geregt en de Vroedschap der Stad, de Burgery reeds te zeer overlaaden vindende met eene menigte van Kloostren, kantten zig tegen 't opregten van 't nieuwe Gestigt by eene waarschuwing, die den

(g) Uit oude Aanteken. in het S. Joris-Hof.

(h) Zie WALICH SYVAERTS Roomsche Myfter. ontdekt, Voorreiden.

den drie-entwintigften November des gemelden jaars van de puije van 't Stadhuis werdt afgekondigd (i). In de jaaren 1498 en 1499, werdt het timmeren aan 't Clariffen-Klooster door Burgemeesteren en 't Geregt verboden (k): waardoor de opbouw van het zelve, eenige jaaren, gestremd werdt. In eene Geslagtrekening van den Huize van *Benning*, wordt gemeld, dat *Imme*, eene ryke Boeren dogter van Diemen, die met *Jan Benning Fanszoon*, in den jaare 1496, Schout van Amsterdam, gehuwd was, Stigtster van 't Clariffen-Klooster zou geweest zyn; doch in de oorsprongkelyke Brieven en stukken van de Orde der Minderbroederen in Nederland, die te Brussel bewaard worden, en waarvan my uittreksels ter hand gekomen zyn, lees ik „ dat *Jan de Wael*, Burger en Koopman te Amsterdam, een Clariffen-Klooster aldaar willende stigten, ten dien einde, eenige Huizen met eenen Tuin by de Reguliers Poort, en buiten de *Buynwycker* [Bintwyker] *Poort*, onder onzer Lieve-Vrouwe-Parochie-Kerke gelegen, geschikt hadt; alwaar reeds, sedert eenige jaaren, eenige ongeordende Maagden van een eerlyk gedrag gewoond hadden. Dat hy, tot de opregting van een Klooster voor deeze maagden, de toestemming van den Roomsch-Koning Maxi-
„ mi-

(i) Groot. Memor. N. I. f. 214. zie ook VAN HEUSSEN en VAN RYN Keisk. Oudh. IV. Deel, bl. 199. COMMELIN, bl. 924.

(k) Groot-Memor. N. I. f. 221. COMMELIN, bl. 925.

„ miliaan en den Aartshertog Filips , by
 „ Brieven van den zesden October des jaars
 „ 1494, te Mechelen getekend, verkree-
 „ gen hadt; dat hierby, in 't volgende jaar,
 „ de bevestiging van Paus Alexander den
 „ VI. gekomen was; waarby *Herman van*
 „ *Lokhorst*, Deken van S. Salvators-Kerke,
 „ en *Antoni de Pott*, Kanonnik der Dom-
 „ Kerke te Utrecht, gemagtigd waren,
 „ om uit het Clariffen-Klooster te Delft
 „ drie of vier wel geoefende Nonnen naar
 „ Amsterdam over te brengen, en eene
 „ haarer te kiezen tot Abtdis over het
 „ nieuwe Klooster. Dat David van Bour-
 „ gondie, Bisschop van Utrecht, nog in 't
 „ zelfde jaar, de Pauselyke Bulle bekrag-
 „ tigd hadt. Dat de Gemagtigden hierop,
 „ den eenendertigsten October des jaars
 „ 1496, de opregting van het Klooster
 „ hadden vastgesteld enz. (1)”. Uit al het
 „ welke, klaarlyk blykt, dat Jan de Wael de
 „ eigenlyke Stigter van 't Clariffen-Klooster
 „ geweest is. Het raakte, niet voor het jaar
 „ 1513, in stand: schoon de Raad, reeds
 „ in 't jaar 1506, beslooten hadt, zig, ten
 „ beste mogelyk, naar 's Vorsten begeerte,
 „ te voegen (m). Het Hof van Holland zondt
 „ toen Gemagtigden naar Amsterdam, die
 „ eene overeenkomst troffen tusschen de Re-
 „ geering en de Nonnen, waarby aan de laat-
 „ sten, onder zekere voorwaarden, vergund
 „ werdt, haar Klooster te volmaaken. Wy
 „ zullen deeze overeenkomst, die in ver-
 „ schei-

(1) *Ex Instrument, authent. in Archivo Frat. Minor. Bruxelies repert. MSS.*

(m) *Groot-Memor. N. I. f. 254.*

scheide opzigten merkwaardig, en nog nooit in 't licht gegeven is, hier agter onder de *Bylaagen* (n) plaatsfen. Het Clariffen-Klooster is, midlerwyl, naauwlyks tagtig jaaren in stand gebleeven. De Regeering fchikte het, in 't jaar 1595 en federt, ten deele tot een Mannen-Tugthuis of Rafphuis, ten deele tot een Verbeterhuis, en ten deele tot een Aalmoeffeniers-huis; welk nu de Latynfche School is (o). Door het overige gedeelte, welk met kleine Burgerwooningen bezet werdt, zyn drie ftraaten, van welken maar eene tot in de Kalverftraat doorloopt; en eene dwarsftraat gefchooten, die nog *het Klooster* genaamd worden.

Agter de Noorder-huizen van den Heiligen-Weg, tegen over het Clariffen-Klooster, ontmoette men de *Doelen der Voet- en Handboog-Schutteren*, die, van de Vefft by de Heilige-wegs-Poort, liepen tot agter tegen de Huizen van de Kalverftraat. De plaats, alwaar deeze Doelen, in of kort na 't jaar 1517, werden gebouwd, heette te vooren het *Schaapenveld* (p). Zy werden, in 't jaar 1650, afgekeurd, en de erven verkogt (q); dwars door welken, van den Heiligen-Weg af tot aan 't Spuij toe, twee ftraaten gefchooten werden, die nog den naam draagen van *Handboogftraat* en *Voetboogftraat*.

Van den Heiligen-Weg te rug keerende door Wet-
fteeg,

(n) Letter D.

(o) Zie COMMELIN, bl. 199, 507.

(p) Groot-Memor. N. I. f. 259 versf., 273 versf.

(q) COMMELIN, bl. 199, 225.

door de Kalverstraat, naar de Offen-fluis, en over dezelve voortgaande, voorby de *Wet-steeg* (r), nu de Roozeboom-steeg, en de Begynensteeg; kwam men, voorby de laatste, aan dezelfde Westzyde, wederom aan de S. Lucien-steeg, en door dezelve over de *S. Lucien-brugge* op de *Deventer-Houtmarkt*, nu de Bloemmarkt. Langs deze voortgaande, kwam men, voorby de *Stilsteeg*, aan de *Huiszitten-steeg*, op den *Zuiderhoek* van welke, aan de *nieuwe graft*, of *Nieuwe-zyds-Agterburgwal*, in 't jaar 1486, het *Nieuwe-zyds Huiszitten-Huis* werdt getimmerd; waarin de voorraad voor de behoefstigen bewaard werdt. Ook waren 'er eenige woningen in, voor arme Vrouwen. In het tegenwoordige *Nieuwe-zyds-Huiszittenhuis*, wordt nog een brief bewaard van den jaare 1477, waarby blykt, dat *Geryt Gerbrant Pauwensoen die Huyszitten aen die Nieuwe syde* geschonken heeft *een smeerhuys en een dwershuys daar aan, de Peereboom geheeten, gelegen in de Gasthuyssteeg by de brug aan der Steede middelste grafte, willende dat dit Huys en Erve bewoond sal worden door tien Maagden of Weduwen, die onbesprooken syn, de naaste van den bloede.* Zo men wist, dat de tegenwoordige *Huiszittensteeg* toen de *Gasthuissteeg* geheeten hadt, gelyk zeer wel zyn kan, zou men agten mogen, dat de *Huiszitten-meesters* aan de *Nieuwe zyde*, door deze gifte, in staat gesteld zyn,

S. Lucien-brugge. Deventer Houtmarkt.

Nieuwe-zyds-Huiszitten-Huis.

(r) Zie Handv. bl. 981. [590].

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. III

zyn, om het Huis, waarvan wy spreken, te kunnen hertimmeren. Het is, sedert, in Pakhuizen en Burgerwooningen veranderd. Doch in een ouden steen, die in den zydmuur van het hoekhuis gemetsfeld is, leeft men nog, in oude Letters,

Dit huus is ghetimert in
die ere Gods tot behofte
des Armē hingsitten / anno
MCCCC en LXXXVI.

Waar onder, in nieuwe Letters, staat

EN HERBOUWT A°. 1710.

Den Voorburgwal langs voortgaande, Nieuwe voorby de Molsteeg, de nieuwe steeg, ge- steeg, naamd Ruyssen-steyn, en Geleynen-steegje, genaamd welke twee laatste nu de Mostaardpots- stein. steeg en kleine Lynbaans-steeg genoemd Geley- worden, zag men, schuin over de laatste, nen- aan de Oostzyde der oude graft, de Kapel steegje. en het Klooster van S. Geertruid, ook Maag- S. Geer- dendaal genaamd, welk van agteren aan truids- het Lieve-Vrouwe-Gasthuis paalde. LE Klooster. LONG schryft (s), dat het, omtrent den jaare 1455, gestigt werdt. Doch het is zekerlyk veele jaaren ouder, also Gheertruyd Tydemans, Moeder van S. Geertruids-Klooster, reeds in 't jaar 1432, eene overeenkomst met het Lieve-Vrouwe-Gasthuis geflooten heeft (t). In 't volgende jaar, verwierf dit Klooster vryheid van het Kapittel der Lieve-Vrouwe-Kerke in den Haage, om tot

(s) Reform. bl. 339.

(t) Zie hier voor bl. 90.

vyf-

vyftig Nonnen, en zes of zeven Koftgangsters [*Commensales*] te mogen aanneemen (*u*). Het getal der Nonnen werdt, in 't jaar 1493, tot op tagtig vermeerderd (*v*). Na de verandering der Regeeringe, is dit Klooster, welk zig van de Suikerbakkersfteeg tot aan de S. Geertruids-steeg uitstreckte, grootendeels in Pak- en Woonhuizen veranderd; doch dwars door het zelve, en door het Lieve-Vrouwe-Gasthuis, tot op den Nieuwendyk, is eene straat gerooid, de *Nieuwstraat* genaamd. De S. Geertruids-Kapel, die nog veel van haare oude gedaante behouden heeft, en op den hoek van de Suikerbakkers-steeg staat, is in eene Suikerbakkery veranderd.

Voor 't overige, vindt men, omtrent den aanvang der zestiende eeuw, langs de Nieuwe-zyds-Voor- en Agterburgwallen, en langs de Stads vesten, geene openbaare geestelyke of wereldlyke Gebouwen meer. Wy eindigen derhalve de doorwandeling der Nieuwe-zyde van oud Amsterdam aan de Haarlemmer-Poort, daar wyze begonnen hebben.

Wy hebben, in de Stad, beide aan de Oude en aan de Nieuwe-zyde, veel meer geestelyke Gebouwen ontmoet dan wereldlyken. De laatsten waren alleenlyk 't *Stadhuis*, de *Waage* en de *Doelen*: doch onder de eersten, waren de *Kloosters* alleen *negentien* in getal, *drie* voor Mannen, en *zes-tien*

Korte optelling van de Gebouwen der Stad.

(*u*) Charta 6 Novembr. 1433.

(*v*) Charta 19 Octobr. 1493.

tien voor Vrouwen. De *drie* eersten, die aan de Oude-zyde stonden, waren die van de *Minderbroeders* op den Oude-zyds-Agterburgwal tusschen de Molen- en Barndestee-
 gen; van de *Paulus-Broeders*, daar nu het S. Joris-Hof is, en van de *Cellebroeders* aan de Westzyde van de Nes tusschen de Wyde-
 Lomberds- en Cellebroeders-steegen. Van de Vrouwen-Kloosters stonden 'er *dertien*
 aan de Oude-, en drie aan de Nieuwe-zyde. In de Nes, stonden die van *S. Margareet*,
 welks Kerk nu de kleine Vleeschhal is; van *S. Maria-Magdalena*, nu de Bank van Lee-
 ning, van *S. Barbara*, van *S. Clara* en van *S. Maria*, allen verdweenen, en in Bur-
 gerwooningen veranderd. Over de Grim-
 nesse-fluis, was dat der *nieuwe Nonnen*, nu
 gedeeltelyk de Gasthuis-Kerk en Hof. Naast
 het zelve, dat der *oude Nonnen*, nu het Gast-
 huis en Oude-Mannenhuis. Op den Fluwee-
 len Burgwal aan de Oostzyde dat van *S.*
Agriet, nu het Doorlugtige School, dat van
S. Catharina of *S. Margareet*, geheellyk ver-
 dweenen, en dat van *S. Cecilia*, nu het
 Prinzen-Hof. Op den Oude-zyds-Agterburg-
 wal, stonden het Klooster der *Cellezusteren*
 aan den Zeedyk; het *Bethanien-Klooster*,
 zuidwaards van dat der *Minderbroederen*;
 welke twee Kloosters verdweenen zyn; en
 eindelyk dat van *S. Ursula*, welk nu het
 Spinhuis is. De *drie* Vrouwen-Kloosters
 aan de Nieuwe-zyde waren het *S. Geertruids-*
Klooster, op den Nieuwe-zyds-Voorburgwal,
 bezuiden de Dirk van Hasselts-steeg, nu tot

eene Suikerbakkery en Burgerwooningen geschikt; het *S. Lucien-Klooster*, nu het Burger-Meisjes-Weeshuis, en het nieuwe *S. Clara's* of *Clarissen-Klooster*, nu voor een gedeelte tot het Rasphuis verbouwd. Buiten de Stad, stonden nog twee Mannen-Kloosters, een van *Regulieren*, buiten de Reguliers-Poort, op de hoogte van de Keizersgracht en Utrechtse-straat, nu verdweenen; en een van *Karthuizers*, buiten de Haarlemmer-Poort of *Karthuizers-Poort*, waarvan alleen het Kerkhof en eenige oude muuren overgebleeven zyn. Deze eenentwintig Kloosters en het *ronde Begynhof*, welk nog in wezen is, en agter de Kalverstraat staat, hadden allen hunne Kerken of Kapellen. De Stad hadt, daarenboven, twee Parochie- of Kerspel-Kerken, eene aan de Oudezyde, de *Oude of S. Nikolaas Kerk* genaamd, en eene aan de Nieuwezyde, de *Nieuwe* of *Lieve-Vrouwe-Kerk* geheeten. Voorts, waren 'er nog vier Kapellen, eene aan de Oudezyde, de *S. Olofs*, nu de *Oude-zyds-Kapel*, en drie aan de Nieuwezyde, de *Kapel der Heilige Stede*, nu de *Nieuwe-zyds-Kapel*, de *Lieve-Vrouwe-Kapel* en de *S. Jakobs-Kapel*, beide op den Nieuwendyk, van welken twee de eerste geheellyk verdweenen is, en van de laatste is alleenlyk een Toorentje overgebleeven. Doch de Gasthuizen hadden ook hunne Kapellen. Zy waren vier in getal. Het *S. Pieters Gasthuis* in de Nes, welks Kapel nu de groote Vleeschhal is, was het eenigste Gasthuis aan de Oudezyde

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. 115

de. Aan de Nieuwe-zyde, stonden 'er drie, het *Lieve-Vrouwe-Gasthuis*, op den Nieuwendyk over de *Lieve-Vrouwe-Kapelle*, het *Oude, H. Geests* of *S. Elizabets-Gasthuis*, naast het Stadhuis aan de Zuidzyde, en het *S. Joris-Hof* in de Kalverstraat over den Heiligen-Weg. De twee eersten zyn verdweenen, en de Kapel van het derde is nu het Kistenmakers-Pand. Dit laatste was ook een Leproozen-Huis; doch de Leproozen werden, eerlang, uit het zelve overgebracht in het *S. Nikolaas* en *S. Antonis-Gasthuis* buiten de *S. Antonis-Poort*, welk nog in wezen is, en het *Leproozen-Huis* genaamd wordt.

Tot schuttinge en doorlaatinge van 't water, was de Stad, reeds ten deezentyde, voorzien van vier *Sluizen*: twee in den Middeldam, waardoor het Amstel- en Ywater doorgelaaten of geschut werdt; eene ter plaatse daar nu de oude Haarlemmerfluis legt, die 't water vande Nieuwe-zyds-Voor- en Agterburgwallen doorliet of op-hieldt, en eene ten einde van den Oude-zyds-Voorburgwal, daar nu de Oude-Kolksfluis is, door welke het water der Oude-zyds-Voor- en Agterburgwallen opgehouden, of doorgelaaten werdt.

De ongenoemde Schryver, door PONTANUS uitgegeven, tekent (w) aan, dat men van de eene Parochie naar de andere toegang hadt over vyf houten *Bruggen*,
van

(w) *Ad calcem PONTANI, p. 4.*

van welken 'er twee over den Amstel, en drie over het Damrak lagen. De twee eersten waren de *Roode-brug*, nu de *Doelenbrug* en de *Langebrug*; de drie anderen de *Paapenbrug*, zo genoemd, naar 't schynt, om dat zy veel van Priesters en Geestelyken betreden werdt (26), de *Oudebrug*, en de *Nieuwebrug*. De *Oudebrug* was, zekerlyk, de oudste van de drie: de *Nieuwebrug* is ook reeds voor 't jaar 1424 gelegd geweest (x); doch of de *Paapenbrug* toen al in wezen was, is my niet klaarlyk gebleeken. De *Graften*, van wien wy spreken, voegt 'er by, dat de *Oude- en Nieuwe-zyde* ieder van twee *Graften* doorsneedden werden, die van 't *Zuiden* naar 't *Noorden* liepen, en elke zyde in drie deelen deelden: over welke vier *grachten*, in 't geheel dertig houten *bruggen* lagen. Nog meldt hy (y), dat de *ingezetenen*, in de moerassen rondsom de *Stad*, den *Y-kant* uitgenomen, een groot getal van *Tuinen*, niet zonder zwaare kosten, hadden aangelegd, en dat de *Voorsteden* ook met *Poorten*, *Graften* en *Boomen* waren afgeslooten. Hy heeft hier waarschynlyk byzonderlyk het oog op de *Voorstad*, de *Lastaadje*, van welks gelegenheid en den verderen aanwas der *Stad* wy, in het volgende Boek, handelen zullen.

(x) Groot-Memor. N. I. f. 245, 251, 272 vers.

(y) P. 5.

(26) WALICH SYVAERTS tekent aan (*Roomsche Mysterien ontdekt*, f. 18 vers.) dat de *Paapenbrug* zo genaamd werdt, na dat eene voorgaande, die ter zelfder plaatse lag, door de Priesters, op eenen *Vasten-avond*, moedwilliglyk afgebrand was.

BYLAAGEN

op het I. DEEL. I. BOEK.

Lr. A.

FILIPS, Hertog van Bourgondie, verklaart Amsterdam vry van eene tienjarige Bede, en van 't voldoen van zekere Lyfrenten, mids de Huizen en Muuren der Stad, die door eenen zwaaren brand beschadigd waren, behoorlyk herbouwd worden. Gegeven te Brussel den vyfentwintigsten July des jaars 1452.

PHELIPPE, par la grace de Dieu, Duc de Bourgoingbe, &c. A noz aimez & feaulx conseillers, les commissaires ordenez sur le fait de noz finances, & a notre Rentmaistre general de Hollande, ou autre commis ou a commettre a recevoir l'ayde a nous derrenierement ottroie & consenti en notre dit pais de Hollande, salut & dilection. De la partie des deputez de par ceulx de notre ville d'Amstelredam en notre dit pais de Hollande nous a este expose que le xxiiij. jour de May derrenierement passe, par feu de meschief qui se point a unze heures de nuit ou environ, en ladite ville, les trois pars dicelle ont este arses & brulees, & ny est demoure que la quarte partie de ladite ville entiere, & antre autres choses ont ete brulees, la porte, les tours, & les Bolwerchs devers la ville d'Utrecht, la maison de la ville & plusieurs Eglises, & ont este, & sont tous les biens & marchandises qui estoient es maisons desdites trois pars ainsi arses & brulees, du tout perduz & destruiuz par ledit feu les quelx biens & marchandises valaient plus sans comparison, que

BYLAA-
GE
L. A.

lesdites maisons. Et ja soit ce que pour obvier a la totale destruction de notre dite ville, il soit necessite de la refaire, remettre sus & resfortifier en toute diligence tant pour cause des marchans qui y affluent de toutes pars, pour le notable port qui y est, & que cest la ville plus marchande de tout notre dit pais de Hollande, comme pour obvier aux entreprinses que pourroient faire sur icelle, ceulx dela ville d'Utrecht, qui ne l'aiment point. Neantmoins ceulx dicelle notre ville d'Aemsterdam, ne pourroient en quelque maniere, encom-mencer, faire ne accomplir la reparation & for-tification dicelle, obstant ce quilz sont ainsi gran-dement appovriz par ledit feu de meschief & mes-mement quilz sont tres fort chargiez de Rentes tant heritables comme viagieres lesquelles ils paioient de lassis qui de present par le cas dudit feu advenu, est de nulle valeur, & ainsi iceulx de notre dite ville qui tousjours ont este enclins de nouz servir & complaire en toutes nos deman-des & affaires, comme noz bons & loyaulx sub-gez doivent faire, sont demourez en grande tri-bulation & misere, & en voie de perdition, se par nous ne leur estoit pourveu & secouru de notre grace, si comme ilz dient, requerans sur plusieurs pons & articles, pour ce par eulx advisiez, nos-tre dite grace leur estre impartie, & antre les autres, que comme il leur soit impossible par ce que dit est, de contribuer a layde a nous derrenie-rement otroie en nostre dit pais de Hollande pour dix ans, & de paier la composition des rentes viagieres, dont ils seroient feaus, en paiant leur portion dudit ayde, nous les vueillions dudit ayde, & aussi de la dite composition faire tenir quittes & paisibles. Pour ce est il que nouz les choses dessus dites considerees, & sur icelles eu l'advis de noz amez & feaulx, les gens de nostre conseil, & des comptes a la Haye en notre dit pais de Hollande, par quoy nous est apparu, que la part & portion a la quelle ceulx de nostre dite ville sont

font ou seront assuz & imposez a cause dudit ay-
 de monte par chacun an trois mil Clincars du pois
 de trente gros de nostre monnoye de Flandres la
 piece, qui sont pour dix ans trente mil Clincars,
 aux habitans de nostre dite ville d'Amstelredam,
 afin que icelle ville puist estre reediffiee, remise
 sus, & fortifiee, avons par la deliberation de
 nostre conseil estant chez nous, octroie, & octroions
 de grace especial que dudit ayde a nous octroiez
 pour dix ans comme dit est, ensemble de la dite
 composition, Ilz soient & demeurent pour le dit
 temps de dix ans, frans, quittes, deschargiez,
 & paisibles, & tant dicellui ayde, comme de la
 dite composition, les avons pour le dit temps quit-
 tez, affranchiz & dechargiez, quittons, affran-
 chissons & dechargons par ces presentes, voulans
 de notre dite grace, & pour les causes dessusdi-
 tes, que ils en soient tenuz & demeurent quittes
 & paisibles pourveu routevoies que par mi ce les
 dits habitans de notre dite ville d'Amstelredam,
 seront tenuz faire refaire & edifier les murailles
 des maisons & edifices, qui se feront en icelle vil-
 le, dumoins des deux costez, de bonne pierre ou
 de brique, & les couvrir de tieule, & que pour
 ce faire, ilz feront ayde & secours de telle por-
 tion & somme de deniers, que par eulx conioinc-
 tement sera advisee & conclu, & ainsi que ont
 fait & font plusieurs autres noz villes de Hollande
 & Zelande, comme la Goude, Rotterdam, Rem-
 merswale, & autres diceulx noz pais pour pareil
 cas; si vous mandons commandons & expresse-
 ment enioingnons & a chacun de vous, si comme a
 lui appartiendra, que de notre dite grace, oc-
 troy, descharge & quittance, vous feriez,
 souffrez & laissez, sous les conditions dessusdites,
 lesdits habitans de nostre dite ville d'Amstelredam,
 joir & user plainnement & paisiblement, en les
 tenant & faisant tenir leur dite part & portion
 dudit ayde, & de la dite composition, pour tout

BYLAA-
 GE
 Lr. A.

BYLAA-
GE
L. A.

le dit temps de dix ans, que le dit ayde a cours, quittes deschargies & paisibles, sans aucunement les contraindre travailler ou molester au contraire, Et par rapportant ces presentes, ou Vidimus dicelles fait soubs seel autentique, ou copie collationee & signee de lun de nos Secretaires ou en notre dit chambre des comptes a la Haye, pour une joiz seulement, & Reconnoissance des dits habitans de nostre dite ville ou de la loy dicelle, pour chacun an & pour tant de foiz que besoing sera, quilz auront este & seront tenuz quittes & nauront aucune chose paie dudit ayde, ne de la dite composition, Ce a quoy monte la portion imposee a la dite ville, a cause dudit ayde, jusques a la somme de iij^m clincars dudit pris, par an, sera alloue es comptes, & rebatu de la recepte de vous Rentmaistre general de Hollande, ou de cellui, ou ceulx qui sont ou seront commis a cueillir & recevoir ledit ayde par nos dits gens de comptes a la Haye, ausquelx nous mandons, qee ainsi le facent sans aucun contredit ou difficulte, pourveu que ledit Rentmaistre ou commis en facent mention par chacun an en leurs comptes, & non obstant quelxconques mandemens ou defenses a ce contraires. Donne en notre ville de Bruxelles le xxv. jour de Juillet, lan de grace mil quatre-cens cinquante & deux.

Par Mons. le Duc, nous levesque
de Tournay & autres presens.

(Op den rug deezes Briefs staat het volgende)
Les commissaires ordonnez par Monseigneur le Duc de Bourgoinge sur le fait de ces finances, consentent & accordent que ceulx de la ville d'Amsterdam joissent & usent de la grace & octroy que mon dit Seig^r. leur a fait selon le contenu ou blanc de ces presentes ainsi & pour les causes que mon dit

*dit Seigr. le veult & mande est fait par icelles
Escript soubz le seing manuel de lun desdits Com-
missaires le premier jour de Septembre lan milccc
cinquante deux.*

BYLAA-
GE
J. A.

B. DOYNVILLE.

V E R T A A L I N G

Van den voorstaanden Brief.

„ **F**ILIPS, door Gods genade, Hertog van
„ Bourgondie, enz. aan onze lieve en
„ getrouwe Raaden, de Gemagtigden ter zaa-
„ ke van onze Geldmiddelen, en aan onzen
„ algemeenen Rentmeester over Holland, of
„ iemand anders, gesteld of nog te stellen,
„ tot den ontvangst der Bede, ons laatstelyk
„ in ons gemelde Land van Holland toege-
„ staan en ingewilligd: Onze Groete en Lief-
„ de.

„ Van wege de Afgevaardigden van die van
„ onze Stad Amstelredam, in ons gemelde
„ Land van Holland, is ons vertoon, dat
„ den vierentwintigsten dag van May laastle-
„ den, door eenen ongelukkigen brand, die
„ des nagts omtrent ten elf uuren in de ge-
„ melde Stad begon, drie vierde deelen van
„ dezelve aangesteken en verbrand zyn, zyn-
„ de een vierde gedeelte alleenlyk overgeblee-
„ ven, en onder anderen verbrand de Poort,
„ de Toorens, en de Bolwerken tegen de
„ Stad Utrecht, het Stadhuis, en verscheide
„ Kerken. Ook zyn de goederen en koop-
„ manschappen, in de huizen der gemelde
„ drie vierde deelen, geheellyk door den brand
„ vernield geworden; welke goederen en
„ koopmanschappen zeer veel meer waardig
„ waren dan de gemelde huizen. En naardien

H 5

„ het

BYLAA-
GE
Lr. A.

„ het noodzaakelyk is, tot voorkominge van
 „ den geheelen ondergang van onze gemelde
 „ Stad, dat dezelve, ten spoedigste, herbouwd,
 „ wederom opgereg, en van nieuws versterkt
 „ worde; zo uit hoofde van de Koopluiden,
 „ die van alle kanten derwaards komen, om
 „ de aanmerkelyke haven aldaar en om dat het
 „ de Kooprykste Stad van ons gantsche ge-
 „ melde Land van Holland is, als om te voor-
 „ komen de onderneemingen, welken die van
 „ de Stad Utrecht, die haar niet gunstig zyn,
 „ op de Stad zouden kunnen doen; en die
 „ van onze Stad Aemstelredam, nochtans, in
 „ geen en deele, de herstelling en versterking
 „ van dezelve zouden kunnen beginnen, voort-
 „ zetten of voltoojen, naardien zy, door den
 „ gemelden ongelukkigen brand, zo groote-
 „ lyks verarmd zyn, en zelfs zwaarlyk-be-
 „ last met erfelyke en lyfrenten, die zy vol-
 „ deeden uit de excynzen, welken tegenwoor-
 „ dig, uit hoofde van den gemelden voorge-
 „ vallen brand, niets waardig zyn; en dat dus
 „ die van onze gemelde Stad, welken altoos
 „ geneigd geweest zyn, om ons, in alle on-
 „ ze eischen en zaaken, te dienen en te be-
 „ haagen, gelyk onze goede en getrouwe On-
 „ derdaanen schuldig zyn te doen, in groote be-
 „ kommering en elende, en zelfs op den weg
 „ van hunnen ondergang gebleeven zouden zyn,
 „ zo wy daar in, uit onze gunste, niet voor-
 „ zagen, en hen ondersteunden: ten welken
 „ einde, zy dan ook, gelyk zy zeggen, onze
 „ gemelde gunste, in verscheide punten en
 „ artikelen, door hen voorgeslaagen, verzogt
 „ hebben, en onder anderen, dat, naarde-
 „ maal het hun, gelyk uit het gezeide blykt,
 „ onmogelyk is, te betaalen tot de Bede, die
 „ ons, laatstelyk, in ons gemelde Land van
 „ Holland, voor tien jaaren, toegestaan is,
 „ noch te voldoen aan de overeenkomst we-
 „ gens

„ gens de Lyfrenten, waarvan zy vry zyn ^{BYLAA-}
 „ zouden, wanneer zy hun aandeel in de ge- ^{GE}
 „ melde Bede opbragten; wy hun van de ge- ^{LI. A.}
 „ melde Bede en ook van de gemelde Over-
 „ eenkomst kwyten en ontheffen wilden; ZO
 „ IS 'T, dat wy, het voorstaande in aanmer-
 „ king genomen, en daarop gehad hebbende
 „ het advis van onze lieven en getrouwen,
 „ de Luiden van onzen Raade, en van de Re-
 „ keninge in den Haage, in ons gemelde Land
 „ van Holland, waarby ons gebleeken is dat
 „ het aandeel, waarop die van onze gemelde
 „ Stad, uit hoofde van gemelde Bede, geschat
 „ of aangeslaagen zyn, of zullen worden,
 „ jaarlyks beloopt drie duizend Klinkaarts van
 „ 't gewigt van dertig grooten van onze munt
 „ van Vlaanderen het stuk, 't welk, in tien
 „ jaaren, dertig duizend Klinkaarts uitmaakt;
 „ aan de inwooners van onze Stad Amstelre-
 „ dam, op dat die Stad herbouwd, wederom
 „ opgeregt en versterkt zou worden, met over-
 „ leg van onzen Raade by ons wezende, uit
 „ byzondere gunst, verleend hebben en ver-
 „ leenen, dat zy van de gemelde bede, aan
 „ ons, gelyk gezeid is, voor tien jaaren, toe-
 „ gestaan, en tevens van de gemelde Over-
 „ eenkomst, voor denzelfden tyd van tien jaa-
 „ ren, vry, ontheeven en ontlast zullen zyn.
 „ Wy hebben hen dan, voor den gemelden
 „ tyd, bevryd, ontheeven en ontlast, en be-
 „ vryden, ontheffen en ontlasten hen, mids
 „ deezen; willende, uit onze gemelde gunst,
 „ en om de gemelde oorzaaken, dat zy daar-
 „ van vry en ontheeven zyn en gehouden zul-
 „ len worden. Met dien verstande nochtans,
 „ dat de gemelde inwooners van onze gemel-
 „ de Stad Amstelredam, ondertuffchen, ge-
 „ houden zullen zyn, de muuren der Huizen
 „ en Gebouwen, die in die Stad gemaakt zul-
 „ len worden, te maaken, te hermaaken en te
 „ stig-

BYLAA-
GE
L. A.

„ stigten, ten minsten aan twee zyden, van
 „ goeden gehouwen of gebakken steen, en de
 „ zelve met hard dak te doen dekken; waar
 „ toe zy geholpen en ondersteund zullen wor-
 „ den, met zulk een gedeelte en somme van
 „ penningen, als by hen gezamenlyk zal ge-
 „ raaden gevonden en beslooten worden, op
 „ gelyke wyze, als verscheide andere van on-
 „ ze Steden van Holland en Zeeland, als Gou-
 „ da, Rotterdam, Remmerswale en andere
 „ Steden van onze gemelde Landen, in gelyk
 „ geval, gedaan hebben, en nog doen. Wy
 „ beveelen, gebieden, en verpligten ulieden
 „ en een iegelyk van u, die het aangaat, dan
 „ wel uitdrukkelyk, dat gy de gemelde in-
 „ wooners van onze gemelde Stad Amstel-
 „ redam, deeze onze gunst, octroi, ontheffing,
 „ en kwyttschelding, onder de voorgemelde
 „ voorwaarden, volkomenlyk en vredelyk laat
 „ genieten, en gebruiken, dezelve vry en
 „ ontlaf houdende, en doende vryhouden van
 „ hun aandeel in de gemelde Bede en in de ge-
 „ melde Overeenkomst, voor den gantschen
 „ gemelden tyd van tien jaaren, dien de ge-
 „ melde Bede loop heeft, zonder hen eenig-
 „ zins tot het tegendeel te dwingen, of te per-
 „ sen. En zullen zy, op het vertoonen van
 „ deezen Brief, of van een *Vidimus* van den
 „ zelve onder een behoorlyk zegel, of een
 „ Afschrift, door een van onze Sekretarissen,
 „ of in onze gemelde Kamer van Rekening
 „ in den Haage, vergeleeken en getekend,
 „ voor een enkele reize alleen; en op erken-
 „ tenis der gemelde inwooneren van onze ge-
 „ melde Stad, of van derzelver Wethouder-
 „ schap, eens 's jaars, of voor zo veele rei-
 „ zen als 't noodig zyn zal, vry zyn en vry
 „ gehouden worden, en niets van de gemelde
 „ Bede of van de gemelde Overeenkomst te
 „ betaalen hebben. Waaron ook het aandeel,
 „ der

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. 125

„ der gemelde Stad, uit hoofde der gemelde
„ Bede, opgelegd, ter fomme van drieduizend ^{BYLAA-}
„ Klinkaarts van den gemelden prys in 't jaar, ^{GE}
„ in rekening geleeden en afgetrokken zullen ^{Lr. A.}
„ worden van de rekening van u algemeenen
„ Rentmeester van Holland, of van hem, of
„ hun, die tot het inzamelen en ontvangen der
„ gemelde Bede gemagtigd zyn, of zullen wor-
„ den, door onze gemelde Luiden van Re-
„ keninge in den Haage; aan welken wy be-
„ veelen, dat zy het zo uitvoeren, zonder we-
„ derzeggen of zwaarigheid, mids de gemelde
„ Rentmeester of Gemagtigden daarvan, jaar-
„ lyks, in hunne rekening melding maaken, en
„ niettegenstaande alle andere bevelen of ver-
„ boden, hoe genaamd, hiermede strydende.
„ Gegeven in onze Stad van Brussel, den XXV.
„ dag van July, in 't jaar onzes Heeren veer-
„ tien honderd twee en vyftig.

By myn' Heere den Hertoge.
In de tegenwoordigheid van
ons, den Bisschop van Door-
nik, en anderen.

(Op den rug stondt)

„ De Gemagtigden, door myn' Heere den
„ Hertoge van Bourgondie, gesteld ter zaake
„ van zyne Geldmiddelen, bewilligen en staan
„ toe, dat die van de Stad Amsterdam de gunst
„ en het Octroi, welk myn gemelde Heer hun
„ volgens den inhoud of het witte van deezen,
„ verleend heeft, genieten en gebruiken, op
„ zulk eene wyze, en uit zulke oorzaaken, als
„ myn gemelden Heer gewild en by deezen
„ bevolen heeft. Geschreeven onder handte-
„ kening van eenen der gemelde Gemagtigden,
„ den eersten dag van September, in 't jaar
„ veertienhonderd twee en vyftig.

B. DOYNVILLE.

Lr. B.

BYLAA-
GE
Lr. B.

Lr. B.

*Brief van Grave WILLEM wegens Brug-
gen te breeken, Vesten nederleggen, als an-
ders, teegens die van Amstelredam, om dat
sy Jan van Aemstel hadden ingehaelt. Gege-
ven te Aalbrechtsberg, den twee en twin-
tigsten May des jaars 1304.*

WY Willaem outste zoē s'graue van He-
neg: van Hollant, van Zeclant ende
heere van Vrieslant, maken kont allen Luden,
omme dat die van Aemstelredamme die ghenen
waren die Janne van Aemstelle inhaelde, en
die ghenen die dien graue Florense mette hant
vermorede, die wi ute diē Landen verfworen
hadde ende so mede omme die broke en mis-
daet di si daer ane jegens [ons] misdaen heb-
ben, so es ons seggen, in den eersten, dat si
haere brugge breecken fullen end alle haere
vesten slechten, ende nu in manedage die naest
comet dat te beginnene en binnen viertienda-
ge daer naest coemende al vuldaen, ende nie-
mer meer brugge en veste weeder te mackene,
het en sie bi ons en bie onsen goede Luden
van onsen Landen, vort soo ontfegge wi hen
al hare vryheyden en marcten die sy van ons,
ende van onse voorvaders hebben, vort dat men
dat gruytgelt dubbelen oft twievoudich daer
geuen sal dat
hier nae te Spaernedamme leghet na den ma-
nendage in te ghane, behouden elke manne syns
rechts, ute ghenomen die van Aemstelredam-
me, dien wy met desen brieven ontfeggen
hoer recht alst voors: es: vort houden wy noch
ane onse segghene alse wi willen van al ful-
ker broke alse si misdaen hebben jegens ons
jegens onse porte van Harlem, jegens onse goe-
de

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. 127

de Luden van Kenemaerlant en van Waterlant, end jegens anderen onse goede Luden, so wie dat syn te verbeterene na stonde en na ontstonden. in Kenessen van deser dinc, so hebben wy desen brief bezeghelt uythangende met onsen Zegelen. Gegeuen in 't jair ons heñ MCCC en viere des vriendagh na Pynst-dagh toit Aelebrechtsberge.

BYLAA-
GEN
Lr. B. C.

Ende wy broeder Brune, Prioer van onser Vrouwen broeders te Harlem, ende miest. Gheryt Priest. en Scholast. te Harlem, Oirconden allen Luden, die desen brief sien sellen ofte horen lesen, dat wi, in den Jaire ons heñ MCCC en viue, des manedagh voer sent Jansdagh baptiste te middezomer dese letteren voorsgans goet en hiel, [gelyk] si horen te wesen, en wel gefegeld mit des grauen Willaems zegel van Hollant, in selkdanige woorden als hier voirscreuen staen, hebben gesien en gezegelt met onsen zegele in den selver tyd voirscreuen.

Wesene bezegelt mit een langachtich en een klyn rond zegelken, beyde in groenen wasse, onder uythangende een double Franchynen staerte.

Lr. C.

Drie Schepenen-Brieven van den 10 May 1410, den 17 April 1411 en den 19 December 1413, bet Oude-, of Heiligen-Geefts-, of S. Elizabeths Gasthuis betreffende.

WY dire heynenfoen en ghybert peterfoen Scepene in Aemstelredamme oirconde en kenne dat voir ons quamē die beraders en oudermans, des Heyligengheestes Gasthuusbinnē deser Stede alze Jacob ysebrants die Smit,

BYLAA-
GE
L. C.

Smit, Claes die Zael Jacobs, gheryt Willems, en Jan beth walichs, van des gasthuus weggen voirn. an d'eene syde, en Joest euerts ende agnese syn getruwede wyf, mittē selve Joest hore man hore mondbair sup d'ander sīde, en geliede an beyde sīde by consente der rade van der Stede, dat sy mit malcanderē syn ouerdraghen inder maniere en voirwairde nabescreuē te wetene is eerst dat joest euerts en agnese syn wyf voirs. hebben quyt gescouden en ouergaue tenen vryen eighene den beraders en oudermans voirn. tots gasthuus behoef voirs. alle die goede die joest en agnese syn wyf nu ter tyd hebben en namaels fullen uercrighē rorende en onrorende, soe waer en an wat goede die syn, en fullen wesen ghelegen, behoudeliken dat joest en agnese syn wyf voirs. besighen en bruken zullen in den gasthuze voirn. alfulke ingeboedele en tilbair goede als sy nu hebben, en namaels uercrighē moghen, durende alsoe lange als een van hē beide voirn. leuet en niette langher en na hoire beyder doot te mael in den gasthuze voirs. te bliue des soe fullen joest en agnese syn wyf voirn. hebben in den gasthuze voirs. hore coste alsoe langhe als sy beyde of hoire ene leuet, alse te eten van sulker spysē als mē in den gasthuze ghewoenlic is te gheuen, en tot hore drankē een yghelic van hem beyde een minghele biers elkes daghes: voert soe sal Joest voirn. tot allen tiden alst te doen is die Clocke luden en dat Outaer bereyden, item soe sal hi mitten borden omgaen bidden, in den gasthuze als die beraders en oudermans daer niet en syn, item soe sal hy opter Market gaen bidden, vissche, en [vlysch] copē daertoe van des gasthuus wegē alsoe veel als mē daer behoef, item soe sal hy tots voirs. gasthuze en profyt doen, alle dat ten beraders en oudermans van den zelue gasthuze die nu syn en naemaels wesen fullen re-
de-

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. 129

delike fal duncke alsoe lange als hi levet, wt-^{BYLAA.}
genomē zwair werke, alze dyken damme of ^{GE}
zieken te uerbedden en dierghelyc, item zoe fal ^{L. C.}
agniese voirn. de dekene cussene en slacplakenen najen tot allen tiden, als des te doen is, en voert fal fy die slotelen, en alle dinghe in de gasthuse bewaren, ter tyd toe dat die beraders en oudermans van den gasthuse voors. een ander vrouwe dairtoe aennemen. in Oirconde desen brieue besegelt mit onzen zeghelen, gegeuen upten tienden dach in Meye int jair ons heren MCCCC en tien.

Wy Claes Bruninx, en Jacob Jan Adamsfoens soen Scepene in Aemstelredamme Oirconden en kennen dat voir ons quamen, die beraders en oudermans des Heyligengeests gasthuys der Stede voirn. alsoe Jacob Ysebrants die Smit, Coppe Jans, Tiedeman Heynricx en Claes Dammas, van des gasthuus weggen voirs. op d'eene syde en Harment Ditmers op d'ander side, en geliede bi consente van der Rade van der Stede dat si syn overdraghe dat Harment voirs. heeft quytgescoude tots gasthuus behouf alle rorende en onrorende goederen die hy heeft of namaals uercrygen zal, des zo fal harman hebbe in de gasthuus voirs. syn coste soe langhe hy leeft etc: in oirconde deze brieue bezeghelt mit onsen zeghelen gegeuen op te zeuentienden dach in Aprille int jair ons heren MCCCC. en elue.

Wy Claes Bruninx, en Vranke noirt Scepene in Aemstelredamme oirconde en kenne dat voir ons quamē die beraders en oudermans, van des Heyligen gheests gasthuse, binnen der Stede van Aemstelredamme alze gheryt Willems, Seruaes Roelofs, Jan beth Walichs, en Vrederic Jans, van des gasthuus wege voirs. an d'eene side, en Claes Willems op d'ander zide, en
I. STUK, I ghe-

BYLAA-
GE L. C.

gheliede bi confente der Rade van der Stede
voirn. dat zy mit malcander zyn overdragen
in defer manieren ende voirwaerde, eerft dat
Claes voirn. fal hebben in den voirf. gafhufe
fyn leuen lanc durende huusvestinge beddinge
beddecleede, luchte en vuer, alfe redeliken is,
en finen cofte van bequamelikē brode en fpife
zoete ende zuere alst in den gafhufe gewoon-
liken is, en voirt tot finen drankte dagelixe
drie pynten Hoppenbiers, voirt fo fel Claas
voirn. bewaren die huusraet in den gafhufe,
ghelikerwys als hi fyns felfs huusraet beware
zoude, dats te wetene den cofte te bezettene
van rogghe, vleyfche, zoute, barninge en an-
ders dat daertoe behoert, te copen, en oec
die huzinge te doen stoppen, en te verhemelen,
en des zoe zullen die oudermans van de gash-
hufe die nu fyn of namaels zullen wesen hem
van alle ftucken voirf. dat ghelt daertoe leve-
ren iof doen him betalen van den gafhufus we-
ghen voirf. item zoe zal hi alle zeuentughe
van des gafhufus weghe bewaren buten der
vriheden van der Stede, na behiets en goet-
dunken der oudermans van der Gafhufe voirn.
die nu fyn of namaels zullen weesen op hare
confiencie, en op des gafhufus cofte, item zoe
zal hi den ziekē in den gafhufe hoer behoefte
doen hebben, van des gafhufus goede en boe-
de, en oec die vreemde gaste bestuwen, en
gheviel hem daer hinder in dat hys niet mach-
tich en ware, zoe foude hyt den oudermans
toeghen, en die fouden hem daer in fterken,
en te bate koomen, item wairt zake dat joeft
euerts, en Harmen ditmer beide ziec worde
iof wt ware iof affivich worden zoe foude
claes voirf. die clocke luden en dat Outaer be-
reyden, mer gheen fwair werc te doen als di-
ken dammen floethē zieken te hauenē of te
uerbedden of diergelyc, en niet te bidden, item
wairt fake dat hi eenige onbehoorlike punte
dee-

I. BOEK. OPKOMST EN AANWAS. 131

deede of hantierde, dat zoude hi wtgaen bi den gerechte te nerbetere. Item zoe zal claes voirn. moghen utreyfen om zyn neringe te doen en anders daer hi te doen zal hebben tot allen tiden, alset hem genoecht, en telken als hi weder coemt, hi zy cort of lange wtgeweeft, soe sal hy weder comen op syn prouen voirf. voort so heeft claes voirn. in desen gasthuse gebrocht een bedde, een paer slaepplakenen en een deeken, ende daer toe in ghelde hondert francruxe kroonen, drieenviertich enkele vlaemse botgins voor elken croen voorf. gherekent te bliue in den zelue gasthuse tot ewigen dage, mer alle zyn andere goede zullen comen op zinen erfnamen ten waere dat hi daer af yet besprake. in oirconde desen brieue bezeghelt mit onsen zeghelen gegeven opten negentienden dach in Decembri int jaar ons heren MCCCC. en dertien.

BYLAA-
GEN
Lr. C. D.

Lr. D.

Eerste Compact of Overeenkomst van den dertigsten April des jaars 1513, tusschen het Hof van Holland en de Regeering van Amsterdam, wegens het stigten van het Clarissen-Klooster op den Heiligen Weg.

In nomine Domini, Amen. Nicolaus Everard President Jan Boudewynsz ende Jan Banninck Raden shoefs van Hollandt ghecommitteert by onse ghehadichste vrouwe Eerthertoghinne van Oestenryck Hertoginne en Graefvinne van bourgougen &c. Regente en Gouvernante van Hollandt, zeelant en vryeslant. Omme te verenighen sekere Susterkens die gerne doerde van Sinte Clara souden annemen an d'een zyde En die Stede van Acmstelredamme

BYLAA-
GE L. D.

des nyet admitteren wilde ter andere, int mogelijk waere Oft anders ons op beyden partijen recht te informeren all nae luyden der commissien mit sekere requeste ons daer aff oever ghefonden ter eender zyden. Ende die Scout Burgermeesters Scepen mit die alinghen Vroetschap der voerscreven Stede ter andere zyden, Doen kondt en openbare Dat wy mit minnen en vrienfcape oever coemen zyn ter eeren Goids vermeerderinghe syns godlicken diensts Dat die voerschreven Susterkens plaetse en stede hebben zullen omme inder selver Stede heure Convent te crighen, tymmeren en volmaken In manieren en op conditien en voerwarden hier naevolghende En eerst dat die plaetse van selve Convent groet zal zyn tseftich roeden omme gaens en niet groeter nu noch tot ghenen tyden. Item dat die plaetse zal wesen langes de vesten by den heilighen wech blivende all omme dertich voeten vanden platten mure vander Stede. En twe Roeden van booghen van de mure van der Stede van de floet after ande zuytzyde vanden heilighen wech beghinnende En soe voertan nae die Reguliers poorte zuytwaert opgaende. XV. Roeden en van dair oistwaert op nae die strate Ende soe noirtwaert langhes den huysen die mit hoeren erfven onghequeft bliven zullen wederomme tot ande voerscreven floet comende Ende soe voert oestwaert an comende daermen beghonnen heeft. In all nyet meer inden ommeganck makende dan tseftich Roeden, maer wel min. In alder manieren als men die lyn hier op scheren fall. Voert an zullen zy ende hoere naecomelinghen gehouden wesen alle erfven pachten en renten die zy nu hebben oft namaels zullen moghen vercryghen by coope, ghifte, testament ofte enighe andere manieren buyten de voerscreven limiten binnen der Stede ende hoere vryheit te doen vercoopen an waerlicke luyden handen
voer

voer tjaer als men scrieven zal van Goids gheboertten xvc. en xiiij. Item indien zy nae dien tyt enighe vanden voerseiden goeden vercreghen inder manieren voerscreven directe vel indirecte by hem ofte hoeren vaderen die zullen zy oft hoere vaderen doen vercopen an waerlicker luyden handen binnen drie maenden na dat sy die vercreghen zullen hebben. Op pene indien bevonden wordde yett contrarien van tgenec dat voerscreven is van die goeden verbuert te zyn tot behouff van der Stede Die alsdan alfulcke goeden mitter daet antaften, ghebruycken, oft vercoopen zal moghen als hoer eyghen goet sonder voerder treyn van Rechtveirderinghe daer op te doen sonder contradictie van heure oft van hoeren vaderen, oeversten, geestelick ofte waerlick ofte yemant anders daer aff zy mits desen ten ewyghen daghen renuncheren En hoer recht dat sy hebben oft cryghen zullen moghen in handen van der Stede transporteren En dit recht vander Stede en sal nyet moghen gheprescribeert werden by versumenisse oft by de contrarie te ghebruycken, oeck hoe langhe den tyt verloopen waere all waert oock faeke dat zy in toecomenden tyden by enighen weggen consent van den Burgermeesteren int gheheel oft int deel daer toe ghecreghen hadden, des zullen heure die Burgermeesteren behulpelick zyn omme tot redelycken pryse te vercryghen die erfuen die zy noch nyet en hebben binnen die voerscreven limiten hoere byder Stede ghegunt. Item sy zullen tot ghenen tyden meer in ghetalle zyn dan dertich besloeten Nonnen en vier uytgancksters. Item zy en zullen tot ghenen tyden als daer plaetsze waere enighe vreemde maechden annemen indien daerom bidt een poirterisse bequaem synde. Item sy zullen hoer tot ewighen daghen houden onder die obedientie vanden obfervanten binnen dese Stede woen-

BYLAA-
GELF. D.

nende Ten waere dat God verhoeden moet dat die obfervanten vander puerheyt hoers regels merckelicken dwaelden. Item fy zullen der Stede altyt onderdanich zyn in tamelicken faeken. Ende hoere vaderen kyefen by advys en wille vanden Burgermeesteren Op dat alle beloften te bet onderhouden moghen werdden. Item dat fy die plaetse heure gheconfenteert nyet en zullen moghen betymmeren voer dat alle dese voerwaerden an beyden zyden ghevesticht zullen zyn, hoger dan een vadem boven der aerden. Item om dit te vestighen, Die voerscreven Susteren voer hoer en hoeren naecomelinghen zullen loeven alle die voerscreven Articulen vast ende onverbreckelick te houden op die zalicheyt huerder zielen ende penen inden Articulen begreepen, sub instrumento publico. Ende dit geconfirmeert by transfixe vanden Hove van Hollandt ende van hoeren Vicarys generael en Capittel. In kennisse der waerheit hebben wy, Nicolaus Everardi President, Jan Boudewynszoen ende Jan Banninck Raden voerscreven onse ghewoenlycke hanteykenen hier beneden ghescreven Ende wy scout Burgermeesteren Scepenen en Raedt voerscreven der voerseider Stede van Amstredamme zeghel ten saken hier beneden an doen hangen. Gegeven op den dertichsten dach van Aprille int jaer ons Heren duyfent vyfhondert en derthien. Ondergeteykent, N. Everardi, Jo. Boudewynsz, Jo. Banninck Ende opde plycke was geteykent Ja. Pouwelsz.

AMSTERDAM

BESCHREEVEN.

EERSTE DEEL.

OPKOMST, AANWAS *en* VERGROO-
TINGEN *van* AMSTERDAM.

TWEEDE BOEK.

*VERGROOTINGEN der Stad in de zes-
tiende en zeventiende eeuw, en derzel-
ver tegenwoordige GELEGENHEID.*

't **L**eedt niet veele jaaren, na dat Amster-
dam, omtrent het jaar 1480, al-
omme, uitgenomen langs den Y-kant,
met muuren, toorens en poorten om-
ringd was, of de Stad werdt te klein voor
de menigte van inwooneren, die 'er
van alle kanten, naar toe zakten. Zy hadt
zulk een' ongemeenen aanwas eeniglyk te
danken aan haare toeneemende Scheep-
vaart en Koophandel. Maximiliaan en Fi-
lips, den zesden February des jaars 1488
[1489], der Stad regt geevende om aller-
lei misdaadigen eene myl buiten de Vryheid
te mogen vangen en bannen, noemen haar
reeds *een Coopstede, waer converseren veel en
diversche Coopluyden, ende menigte van Volck*
(a). En Keizer Karel de V. getuigt, in 't
jaar

(a) Handv. bl. 14 [42].

jaar 1544, dat Amsterdam *principaelick gefondeert is op de Seilagie van Westen enden Oosten, daar by de inwooners leven, en 's Vorsten beden en subventien betalen, dycken ende dammen onderhouden* (b). Geen wonder, dat de Stad haast zo dicht betimmerd werdt, als de Kaart van *Cornelis Anthoniszoon* uitwyft (i), en HENRIK LAURENSZON SPIEGHEL bevestigt (c), zingende van

Het schipryck Amsterdam, vol nauw-behuysde Huysen

Ghepropt ——— ——— ——— ———

Houten gevels en wanden aan de huizen.

De meeste huizen der Stad hadden eger, in den aanvang der zestiende eeuw, nog houten gevels, en houten wanden ter wederzyde, en raakten elkanderen niet; doch stonden ook niet zo ver van een, dat men, by ongeval van brand, tusschen de snyding in komen kon, om 't vuur te blusfchen of weg te neemen: waarom Keizer Karel de V. der Regeeringe, reeds in 't jaar

(b) Handv. bl. 352 [63].

(c) *Apud PONTANUM Libr. II. Cap. XXVII. p. 234.*

(i) 't Schynt nogtans, dat 'er, in deeze Kaart, plaatsfen betimmerd worden gesteld, die, in 't jaar 1544, toen dezelve eerst uitkwam, nog niet betimmerd waren. Onder anderen, wordt de plaats tusschen de Graven-ftraat en Dirk van Hasselts-steeg vertoond als betimmerd, en in 't jaar 1552 besluit de Vroedschap eerst, eene Kaart van die plaats te doen maaken, om te zien of men daar huizen zou konnen zetten. *Resol. Vroedsch. N. I. 26. Nov. 1552.*

jaar 1521, magt gaf, om de *rycke ende machtighe Poorters ende Inwoonders* te noodzaaken, om hunne houten huizen afte breeken, en steenen in de plaats te bouwen; en om den onvermogenden daartoe de behulpzaame hand te bieden (*d*). En in gevolge van deeze magt, vindt men, dat eenige bewooners der oude-en nieuwe-brug-steen, in 't jaar 1536, bevel gekreegen hebben, om de houten wanden hunner huizen in steenen te veranderen (*e*). Van dien tyd af, namen de steenen huizen allengskens toe in getal. De toevloed van Inwooneren en het aanbouwen van huizen maakte de Stad, ondertusschen, binnen weinige jaaren, te klein; en gaf gelegenheid tot sterk timmeren binnen de Vryheid; 't welk zo ver gegaan was, dat het Geregte, in de jaaren 1542, 1543 en 1545, voor eenen aanval der Gelderschen dugtende, beval, alle timmeraadjn, staande binnen de zestien roeden buiten de Stads muuren, ten gronde toe, af te breeken (*f*); welk bevel nogtans niet in allen deele naargekomen, en, toen 't gevaar over was, ook minder noodig werdt.

Het timmeren binnen de Vryheid was Inzon- nergens rykelyker geschied dan op de derheid *Lastaadje*, gelegen buiten de S. Antonis- op de poort, ter plaatse waar nu de overzyde der *Lastaadje*. Geldersche kaai is. Hier waren, al voor den

(*d*) Handv. bl. 978 [53].

(*e*) Groot-Memor. N. I. f. 309 *verse*.

(*f*) Handy. bl. 1005 [599].

den aanvang der zestiende eeuw, scheepstimmerwerven, in merkelyken getale, opgeregt, die, met de gebouwen, welken'er toe behoorden, zig strekten, van omtrent het Leproozen-huis aan den S, Antonisdyk af, tot omtrent den Y-kant toe (g). Zy stonden allen op buitendyks land; welk hier, met het verloop des Y-strooms, aangewassen was. Men gaf aan deeze strek, veelligt, den naam van *Lastaadje*, welk woord, in bastaard-latyn der middel-eeuwe, zo veel als *Ballast* betekende (2), om dat de Schepen hier ook beballast werden.

Gele- Regt voor de Lastaadje, was de Waal
genheid met paalwerk afgeslooten, waarin de Sche-
deezer pen, by wintertyd, gebergd werden. In
Voorstad't jaar 1512, hadden de Gelderschen hier
in de zes- een groot getal van Schepen in den brand
tiende gestoken (b): 't welk de Regeering, sedert,
eeuwe. bewoog, de plaats te sterken met een aan-
zienlyk Blokhuis, 't *Huis te Montelbaan* ge-
naamd, en gestigt ter plaatse, daar nu nog de
Montelbaans-tooren staat. Voorts werdt'er,
langs de Lastaadje, naar den S. Antonis-
dyk toe, eene breede graft gegraven, en
van

(g) Anonym. *ad calc.* PONTANI, p. 5.

(b) PONTAN. *Hist. Gelr. Libr. XI. p. 646.*

(2) Dit blykt, onder anderen, uit deeze woorden van eenen Brief van Waldemar, Koning van Deenemarke, van den jaare 1324: *Item liceat ipsis LASTADIA sumere in fluctibus maris ubi volunt.* Vide BOXHORNII *Apol. pro Navigat. Holl.* p. 12. Adde DU CANGE *Glossarium* Voce LASTAGIUM.

van de uitgegraaven aarde eene Schans opgeworpen, ter plaatse, die nog de *Oude Schans* heet. In 't midden deezer Schanse, stondt een gemetseld half rond, waardoor de Schans bestreeken werdt. Men kwam, uit de Stad, op de Laftaadje, door een Waterpoortje, tusschen de S. Antonispoort en den Schreijers-tooren, over eene ophaalbrug, gelegen, daar nu nog de *Waterpoorts-brug* legt. In deezen staat, was de Laftaadje voor 't jaar 1536, toen de Stad door *Cornelis Anthoniszoon* geschilderd werdt. Doch 't bevel om alle buitentimmeraadjen, tot op zestien roeden van de Stads muuren te slegten, welk, in de jaaren 1552 en 1553, vernieuwd werdt, was oorzaak dat de sloopstimmerwerven en huizen voor 't arbeidsvolk op de Laftaadje, sedert, werden afgebroken. Filips de II. egter, een ambagt van zo veel belang voor den Lande, als het Scheepstimmeren was, willende begunstigen, gaf, in 't jaar 1556, verlof, om binnen de vyf en twintig roeden zekere hutten met week dak en houten wanden te mogen opslaan. En onder deksel van dit verlof, werdt de Laftaadje, wel haast, met Schuuren, Pakhuizen en Huizen betimmerd. De Regeering, na eenige jaaren, de zaaken willende doen herstellen op den vorigen voet, ontmoette veel tegenkantens van de geërfdn in de Laftaadje, die verstonden, dat hunne schade, te gelyk met het gevaar voor de Stad, voorkomen kon worden, als men de Stad uitleide, en
de

de Laftaadje binnen de muurentrok. Doch eer men hierover befluiten kon, deedt de vrees voor de aankomft van den Graave, van der Mark, die de Stad, in Auguftus des jaars 1572, befondt te belegeren, de Regeering overgaan tot het af branden der Laftaadje (*i*), die, eerst na het uitleggen der Stad, wederom betimmerd werdt.

Vergroo-
ting der
Stad, die
voor de
eerfte ge-
rekend
wordt.

Men begon op dit uitleggen ernstelyk te raadpleegen, na dat de Stad, in 't jaar 1578, de Staatsche zyde gekooren hadt. Willem de I., Prins van Oranje, die zig, in 't jaar 1581, te Amsterdam bevondt, riedt de vergrooting der Stad aan, en Robert Dudlei, Graaf van Leicester, algemeen Landvoogd der Nederlanden, verleende 'er verlof toe, op den eenentwintigften Maart des jaars 1586 (*k*), wanneer hy zig ook te Amsterdam ophieldt. De Staaten van Holland bevestigden dit verlof, in 't jaar 1594 (*l*). De toeleg was, de Stad, van den Haarlemmerdyk af, tot den Amfteldyk toe, uit te leggen en te verfterken, en de Regeering verwierf Octroi om de erven, die tot graften vergraa-ven, of tot ftraaten gerooid ftonden te worden, van de eigenaars, volgens de waardeering van Schepenen, over te nemen (*m*). Doch eer men deeze merkely-
ke

(*i*) HOOFT Hist. II. Boek, bl. 64. VII. Boek, bl. 267

(*k*) Handv. bl. 4 [99].

(*l*) Handv. b. 5 [100].

(*m*) Handv. bl. 5 [98].

ke vergrooting begon, ving men aan met het betimmeren der Laftaadje, van het plein buiten voor de S. Antonis-Poort af, langs den Stads-Buitensingel, tot aan den Y-kant, over den Schreijers-Tooren, daar eene ry huizen gezet werdt, die nog de *Laftaadje* heet. Van hier vervolgde de nieuwe aanleg, met eene bogt langs den Y-kant of *Waal*, nu de *Oude Waal*, tot aan den Montelbaans-Tooren: van waar de Schans, nu de *Oude Schans*, ook met huizen betimmerd werdt, tot aan den S. Antonis-dyk, nu de S. Antonis-Breefstraat, toe. De dyk was buitenwaards bezet met houten ftaketsfels, die geopend en geflooten konden worden, en de Stad nog fcheidden van de Laftaadje. Voorts waren, door dit gantsche blok, gefchooten zes groote en eenige kleine ftraaten en dwarsftraaten, nevens eene graft en dwarsgraft, *Boomsloot* en *Dwars-Boomsloot* genaamd, en eerft *Cornelis-Boomen-sloot*, naar *Cornelis Boom*, die dezelve, naar 't fchynt, hadt doen graaven (n). En naardien men voorhadt, de Stad, aan deeze zyde, nog verder uit te zetten, werden 'er, voor eerft, geene nieuwe toegangen gemaakt, naar de nieuwe uitlegging. Men kwam 'er alleenlyk door den ouden uitgang naar de Laftaadje, zynde het Waterpoortje en de Waterpoorts-brug. De uitlegging, van welke wy fpreeken, draagt, in 't gemeen, den naam

van

(n) Refol. Vroedfch. N. I. 24 July 1561. 28 Jany 1564.

van de uitlegging van 't jaar 1585, waar-
fchylyk, om dat zy toen werdt aangevan-
gen (o).

De Stad
wordt,
voor de
tweede
reize,
uitge-
legd.

Doch 't leedt maar weinige jaaren, of
Burgemeesteren en Raaden beslooten, de
voorgenomen vergrooting der Stad verder
tuit te strekken tot op den Zuiderhoek
der Waale, en, van daar, door't buitens-
en binnensdyks Land, tot aan en over den
Amstel, daar de Stads muur, aan de Nieu-
we-zyde, eindigde. De Staaten van Hol-
land verleenden, den agtsten Maart des
jaars 1591, het gewoonlyk Octroi tot het
overneemen der noodige erven, volgens
waardeeringe van Schepenen (p): en ver-
klaarden, den zevenden September des zelf-
den jaars, dat de Vryheid, en het Ban-,
en Vang-Regt der Stad zig zo ver buiten
de nieuwe Graffen uitstrekken zouden, als
dezelfen zig eertyds buiten de oude Graf-
ten hadden uitgestrekt, te weeten de Vry-
heid tot op honderd roeden, en het Ban- en
Vangregt tot op eene myl in 't ronde (q). Men
beogde egter, met deeze vergrooting,
inzonderheid ook de versterking der Stad:
't Werk werdt, in 't jaar 1593, aangevan-
gen, en was, in 't jaar 1601, grooten-
deels voltrokken.

En met
twaalf
aarden
bolwer-
ken ver-
sterkt.

De Stad werdt, in deeze vergrooting, met
eenige nieuwe houten Poorten voorzien, en
voorts versterkt met aarden wallen en twaalf
Bol-

(o) Zie Handv. bl. 1007 [601].

(p) Handv. bl. 4 [97].

(q) Handv. bl. 12 [97].

Bolwerken , gefchikt naar de wyze van veftingbouwen , die toen in gebruik begon te komen. Aan de Oude-zyde , werdt de Stad meeft , aan de Nieuwe-zyde minft uitgelegd. Het uiterfte Bolwerk aan de Oude-zyde , het *Ryzenhoofd* genaamd , lag ten einde van de Y-graft , omtrent de plaats , daar nu de Kattenburger-brug legt. Hier op volgde het tweede , een weinig bewesten de plaats , daar nu de Raapenburger-fluis legt. Op dit Bolwerk plagt eene *Goudledermaakery* te ftaan. Binnenwaards tegen het zelve , waren groote Lynbaanen aangelegd , daar nu de nieuwe Raapenburger-ftraat is. Ten einde derzelyen , ontmoette men het derde Bolwerk , gelegen dicht aan den S. Antonis-dyk , die hier door de Stads wallen liep , en op welken de *nieuwe S. Antonis-poort* van hout gemaakt was , fchuins tegen over het *Leproozen-huis* , welk nu binnen de wallen getrokken werdt. Het vierde Bolwerk lag tegen den Amftel , agter het Oude-zyds-Huizitten-Huis , en juist op de plaats , daar federt de Synagoge der Hoogduitfche Jooden gebouwd is. Hier ftondt het *Stads Salpeterhuis* , alwaar de Salpeter , voor de Stads Kruidmaakery , gezuiverd werdt. Deeze vier Bolwerken waren de eenigften aan de Oude-zyde ; doch beflooten , met de wallen , waardoor dezelven aan een ghegt werden , een uitgestrekt gedeelte van de Stad : eerst gantsch Raapenburg , aan den Y-kant ; daar na Marken en Uilenburg , twee Eilanden , met de ftraaten

ten en dwarsftraaten, die 'er door gefchooten waren: voorts, de Houtkoopers-graft en S. Antonis- of Jooden-Breëftraat. Op Raapenburg, werdt eene houten Loots gezet, de *Ooster-Loots* genaamd, waarin, by voorraad, werdt gepredikt. Wyders, waren, bezuiden den dyk, nog vier grooten blokken in deeze uitlegging begreepen, twee ten Oosten, en twee ten Westen van den Zwaanenburgwal. In de twee eerften, ftonden het Leproozen-huis en het *Oude-zyds-Huizitten-Huis*. In het Noordelykfte der twee laatften, werdt, in 't jaar 1611, de Zuider-Kerk volbouwd. Het Zuidelykfte beftondt grootendeels uit Verweryen.

Voortgaande naar de Nieuwe-zyde, over de Amftel-, nu de Blaauwe-brug, ontmoette men, terftond, het vyfde Bolwerk, gelegen daar nu de Amftelstraat eindigt. Tufchen dit Bolwerk en het zesde, ftondt de *nieuwe Reguliers-Poort*, die ook maar van hout gebouwd, doch met twee Ophaalbruggen voorzien, en geplaatft was, daar nu de Waag op de Botermarkt ftaat. Binnen deeze Poort, op de Reguliers-Breëftraat, werdt, ten deezen tyde, de vette Beeftenmarkt gehouden. Het zesde Bolwerk lag digt aan deeze Poort, omtrent de plaats, daar de Reguliers-dwarsftraat eindigt, en het zevende, daar dezelfde ftraat aanvangt, digt by de *nieuwe Heilige-wegs-Poort*, ook van hout gemaakt, ten einde van 't Konings-Plein, zo als het federt genoemd is.

is. Het agtste Bolwerk lag omtrent tegen over de Leidsche-graft, daar de Wal toen, gelyk nog, begon te wenden. Op het zelve was de *Stads-Steenhouwery*. Het negende Bolwerk lag omtrent de plaats daar nu de Wolfenstraat begint. Digt aan het tiende, welk omtrent tegen over de plaats, daar nu de Warmoesgraft eindigt, gelegen was, stondt de *nieuwe Jan-Rooden-Poort*, gemeenlyk *Jan-Roon-Buiten-Poort* genaamd. Zy was van hout gemaakt, liep onder den Wal door, en hadt, van buiten, twee ophaalbruggen en eene hameije. Het elfde Bolwerk lag omtrent de plaats, daar tegenwoordig de Heerenstraat begint, en dus tegen over den Blaauwburgwal. Hier op volgde de *nieuwe Haarlemmer-Poort*, die ook van hout gemaakt was, twee ophaalbruggen en eene hameije hadt, en stondt tegen de Brouwersgraft, daar nu de kaai van de Heeren-markt is. Tusschen deeze en de Jan-Rooden-Buiten-Poort, stonden, aan den binnenkant van den Wal, Lynbaanen, die van vooren met boomen beplant waren. De gedagtenis deezer Lynbaanen is in de *Lynbaanssteeg* en *Lynbaansbrug*, door en over welken men derwaards ging, bewaard gebleeven. Even voorby de Haarlemmer-Poort, kwam men aan het twaalfde of laatste Bolwerk, welk op en over den dyk gelegd was, ter plaatse daar de brug begint, die naar de Oude-Stads-Herberg plagt te loopen. De agt Bolwerken en de Wallen aan de Nieuwe-zyde lagen, gelyk

men uit het voorgaande heeft kunnen merken, niet ver van den Singel, die langs de oude muuren liep. De Stad werdt, derhalve, door deeze vergrooting, aan de West- of Nieuwe-zyde, niet merkelyk uitgelegd. Men fchynt, in dezelve, meest op de verfterking der Stad gezien te hebben. De vergrooting der Stad aan de Nieuwe-zyde was, in de breedte, bepaald tuffchen den Singel of Konings-graft, en 't gene men nu de Heeren-graft noemt, en in de lengte, van omtrent de Buiten-Wieringerstraat op Droogbak, tot aan de Botermarkt. Doch de Heeren-graft, die, ten dien tyde, maar half zo breed was als zy tegenwoordig is, liep van de Brouwersgraft, tot omtrent de Huidestraat of Leidfchegrift, daar zy eindigde.

Waarom, 't Gene in deeze uitlegging der Nieuwe-zyde begreepen was, werdt al ras betimmerd. De Westzyde van den Singel, eertyds de Stads buitengraft, werdt met aanzienlyke huizen bezet. Doch aan de Oostzyde der Heeren-graft, voorheen de Singel-floot, timmerde men geringer huizen, alzo dezelfen vlak tegen den Stads wal aan kwamen, waar weinige deftige huiden verkiezen te wonen. Van deeze geringe huizen zyn nog eenigen overgebleeven: en van deherbouwden zyn de erven doorgaands imal.

Paalen in De Amftel en het Y waren, buiten de Stad, met twee ryen paalen afgeflooten, eene van welken verder rondsom de Stad door

door de buitengraft liep. In deeze ryen ^{Stads} waren, op zekere afftanden, bekwaame ^{Graft.} doorvaarten gemaakt, die met boomen geflooten werden.

De Vergrooting, van welke wy spreek^{Over-}ken, in 't jaar 1601, meest voltrokken zyn^{blyffels}de, begon men, met vlyt, te arbeiden aan^{der oude} 't betimmeren der erven, die nu binnen de^{toorens,} Stad getrokken waren. De oude muuren en de meeste toorens, te vooren (bl. 60.) door ons opgeteld, werden afgebroken. Doch op de Jan-Rooden-Poorts- en H. Kruis-toorens, welke laatste nu den naam van *Haringpakkers-tooren* aangenomen hadt, werden nieuwe spitsen gezet. Op de grondslagen van het Huis te Montelbaan, stigte men, in 't jaar 1606, den *Montelbaans-tooren* (r), die nog in wezen is, en, na twee of vier jaaren verloops, wel vier voeten over zyde hellende, met veel beleid, wederom regt gezet werdt. De Schreijers-tooren, en de tooren aan de Kloveniers-Doele, *Swycht Utrecht* genaamd, bleeven in wezen. Ook is nog tegenwoordig, aan de Bantammer-brug, een voet van eenen tooren te zien, waaraan nog eenige Kareelsteen is; die den *S. Nikolaas-tooren* plagt te heeten (s). De oude Reguliers-Poort, in 't jaar 1618, meest afgebrand zynde, werdt, op de grondslagen, de tegenwoordige *Reguliers-tooren* gestigt. De oude S. Antonis-

poort

(r) Refol. Vroedsch. N. 10. 20 Aug. 1605. f. 70.

(s) Refol. Vroedsch. N. 1. 5 April 1554.

poort werdt in stand gehouden, en is tegenwoordig de Waag op de nieuwe Markt. Voorts, hadt de Stad, ten deezen tyde, nog eenige kleine Poorten, als de *Heipoort*, daar nu de Heisteeg is; de *Buspoort*, ten einde van de oude Hoogstraat, die ook de *Busstraat* genaamd werdt, om dat 'er Stads *Bushuis* stondt; en de *Gasthuispoort*, daar nu de Gasthuismolen-steeg is (3); om niet te spreken van twee of drie anderen, die, reeds te vooren, in wezen geweest waren. De gedagtenis der voornaamste veranderingen, die in en omtrent het jaar 1601 in de Stad voorvielen, zyn in de volgende ry-men bewaard:

*In 't jaer duysent ses hondert ien,
Sagh men t' Amsterdam veel wonders geschien,
De Stads Tooren rechten,
De Stads muuren slechten,
Twee steenen sluysen sichten,
En seven hondert huysen richten (t).*

Of, gelyk men elders (u) leeft;

*In 't jaar seshien hondert een,
Werden des Stads Vesten gheslecht,
De Toorn gherecht,
Ende ghemaect dry sluysen,
En wel ses hondert huysen.*

Het

(t) Zie DOMSELAAR III. Boek, bl. 244. COMMELIN, bl. 217.

(u) Apud PONTAN. Libr. II. Cap. XXVII. p. 228.

(3) Zy worden genoemd in de *Resol. Vroedsch.* N. 8 19 Oct. 1596. 27 Nov. 1600 f. 149 verso 321.

Het *regten* van den *Stads Tooren*, waarvan deeze rymen sprekken, ziet op het regt zetten van den Stadhuis-Tooren, die ruim zes voeten overhelde, en binnen drie dagen wederom regt gezet werdt. Men leert dit, onder anderen, uit een Rym, in 't jaar 1628, samengesteld en uitgegeven door JACOBUS LAURENTIUS, toen Predikant te Amsterdam, ter gedagtenisse van de Stads Werken, die, onder het opzigt van *Henrick Jacobsz. Staats*, Stads Timmerman, en toen in den ouderdom van zeventig jaaren bedlegerig, gemaakt waren. Uit dit Rym, blykt ook, dat de *S. Antonis- en Sluizen. nieuwe Haarlemmer sluis*, in 't jaar 1601, en de *Heilige Wegs- en de Jan-Rooden-Poorts-sluis*, in 't jaar 1602, gemaakt zyn: 't welk, zo wel tot opheldering van de aangehaalde rymregels, als van 't gene DOMSELAAR en COMMELIN daarover aangetekend hebben, strekken kan. Wy zullen hierna nog meer dan eens gelegenheid hebben om ons van het Rym van LAURENTIUS te bedienen. Hier tekenenwe 'er alleenlyk uit aan, dat, in de Vergrooting van welke wy sprekken, nog gemaakt zyn twaalf *Kruid- Kruid- toorens* onder de Wallen, in 't jaar 1601; toorens. en dat de Timmerman *Staats*, reeds in 't jaar 1596, de *Oorgaten* uitgevonden hadt, Oorga- die toen aan de bruggen in het Damrak, ten. en sedert ook aan andere bruggen in de Stad gemaakt werden. Dit moet egter zo niet verstaan worden, dat 'er, in vroeger tyd, nergens Oorgaten geweest zouden zyn.

In eene der oudste Ordonnantien op de Burgerwagt van 't jaar 1481, wordt reeds van het *Oirgat* aan de nieuwe brugge gewaagd (v). Doch deeze Oorgaten zullen, naar alle waarfchynlykheid, van eene andere gedaante geweest zyn. Ook blykt, dat de opening in de paalen om de Stad, welken men al vroeg, gelyknog, met boomen plagt te fluiten, vanouds *Oorgaten* genoemd werden (w). De volgende regels van den Amsterdamschen Digter HENRIK LAURENSZON SPIEGHEL konnen ten besluite dienen van onze Beschryvinge der twee laatstgemelde uitleggingen van Amsterdam.

1585. *Het schipryck Amsterdam, vol nauw-behuysde Huyfen*
Ghepropt, den Amstel damt met ses ghe-
welfde Sluysen:
Die (als de vruchtbaer Nyl) door seven ar-
men braackt
't Veen overtollich nat, en thien Eylanden
maackt.
1600. *Dus wast bemuert, doe dit gherym wert*
voorghenomen:
Sint isser mette wall noch vyftbien by ghe-
comen.

Derde
 Uitleg-
 ging der
 Stad.

Weinige jaaren verliepen 'er maar, of de Stad moest van nieuws worden uitgelegd. De opregting der Oostindische Maatschappye in 't jaar 1602 bragt, onder anderen, veel

(v) Groot-Memor. N. I. f. 324 vers. enz.

(w) Keurb. A. f. 14 vers.

veel toe tot den aanwas der Stad, die wel Geleghaast wederom overkropt werdt van in-heid tot woeneren. Allermeeft was deeze uitleg-dezelve. ging noodig aan de Westzyde, daar zy, gelyk wy boven(x) aanmerkten, kleinft geweest was, en daar een groot getal van paden liep, die allen betimmerd, en eenigen van welken, by de jongfte vergroo-ting, gedeeltelyk, in de Stad getrokken waren. De buiten-erven werden geduuriglyk gehoogd, en met woningen bezet, on-aangezien zulks met de Keuren ftreedt, die zeldzaam ftreng werden uitgevoerd, om dat het krenken derzelven een bewys was van de toeneemende welvaart der Stad. Men hadt, tuffchen de jaaren 1586 en 1589, een Singel en Singel-floot, famen vyftig voeten wyd, doen graaven buiten de nieuwe wallen, die zig, toen reeds, vanden Haarlemmerdyk, tot voorby de Jan-Rooden-Poort ftrekten; doch men bevondt, in 't laatftgemelde jaar, dat 'er, onaangezien het verbod, reeds *veele timmeraadjen en afgeschutte tuinen* gefteeld waren binnen de vyftig roeden van den buitenkant der Singel-floot (y). De Wethouderschap verzogt (z) en verkreeg dan, in 't jaar 1609, wederom een gewoonlyk Octroi van 's Lands Staaten, tot vergroo-ting der Stad en overneeming der vereifchte erven. Zy hadt geklaagd „ dat het timmeren en hoo-
„ gen

(x) *Bladz.* 146.(y) *Handv. bl.* 1007, 1007. [601, 601].(z) *Resol. Vroedfch. N.* 10. 10 *July* 1609. *f.* 207.

„ gen tegen de Keuren den jongsten aan-
 „ leg der Vestingwerken byna nutteloos
 „ gemaakt hadt; en dat de buitenwooners
 „ ook groote gelegenheid hadden tot het
 „ sluiken van der Stede Excynzen:” Hier-
 op hadt zy verzogt om Octroi „ tot zulk
 „ eene vergrooting der Stad, als zy best
 „ dienstig oordeelen zou; en om uitbrei-
 „ ding van *Jurisdicctie* of Regtsgebied, naar
 „ gelang van de vergrooting:” al't welke
 haar vergund werdt (a). Men begon dan,
 eerlang, een ontwerp der aanstaande ver-
 grootinge te maaken. De toeleg was, de
 Stad wel een vierdendeel uurs aan de land-
 zyde uit te zetten; en om dat dit werk niet
 spoedig uit te voeren was, midlerwyl, Oc-
 troi te verwerven tot de uitbreidinge van
 de *Jurisdicctie*, naar alle zyden, tot op hon-
 derd gaarden buiten de ontworpen' Ves-
 tingwerken. De voorgenomen' Vergrooting
 werdt, met overleg van Prinse Maurits, 's
 Lands Stadhouder, in eene Kaart gebragt
 (b), en elk wel uitdrukkelyk bevolen, bin-
 nen de honderd gaarden van de Stads graf-
 ten of Singel-flooten, niet te timmeren,
 noch erven of tuinen te hoogen. Ook ge-
 schiedde dit niet, van buiten de Haarlem-
 mer-, tot buiten de Heilige-Wegs-Poort,
 daar de Vergrooting, ten deezen tyde, vol-
 bragt werdt. Doch men was bedugt, dat
 het, buiten de andere poorten, alwaar de
 Ver-

(a) Handv. bl. 6 [104].

(b) Ketol. Vroedsch. N. 10. 6 Febr. 1610. f. 224 verso.
 N. 11. 9 April 1612. f. 6c.

Vergrooting, om de moeilykheid van 't werk, en de kosten die 'er aan vast waren, nog moest uitgesteld worden, ligtelyk zou kunnen geschieden. Om 't welk te voorkomen, de Regeering, in 't jaar 1613, verzogt, dat 's Lands Staaten de ontworpen' Vergrooting volgens de Kaart, ook buiten de andere poorten, als voltrokken wilden aanmerken; in welk verzoek bewilligd werdt (c). Hierdoor kreeg de Stad vryheid om het buiten-timmeren, ook aan de Oostzyde, daar de Stad, vooreerst, niet vergroot werdt, te beletten, niet slegts tot binnen honderd, maar zelfs tot binnen tweehonderd gaarden, buiten de toenmaalige graft aan dien kant. Men stelde, terstond, nieuwe paalen, die de uitgestrektheid der Stads Vryheid aanweezen, en die, van buiten de Haarlemmer-, tot buiten de Heilige Wegs-poort, stonden, op den afstand van honderd gaarden van de nieuwe Vestingwerken; doch van den Heiligen-Weg over den S. Antonis-dyk, op den afstand van tweehonderd gaarden van de ouden: 't welk duidelyk blykt uit eene Keure van den dertienden Augustus des jaars 1613, waarby *myne Heeren van den Gerechte, achtervolgende d'Ampliatie van het Octroy, van de Ed. Mo. Heeren Staten van Holland geob-tineert, verclaren ende ordonneren, dat binnen de naergenoemde limiten geen timmeragie, reparatie ofte hooginge sal mogen gedaan worden;*

te

(c) Handv. bl. 13 [108].

te weten van de tegenwoordige Stads graften buyten de nieuwe fortificatie van den *Te buyten de Haarlemmer dyck*, tot aen de *Heylige Weg* streckende, tot hondert gaerden toe, ende van de voorsz. *Heyligen Weg* over de *St. Antonis dyck* mede tot twee hondert gaerden toe, uytwyfende de palen tot dien eynde buyten de respectieve plaetsen gestelt (d).

Elf nieuwe Bolwerken gelegd, in de plaats van vyf ouden.

Haarlemmer-Poort.

De uitlegging, van welke wy spreken, was, in 't jaar 1611, aangevangen, schoon de nieuwe Waal, een gedeelte derzelve, al eerder, begonnen was. In de plaats der vyf Bolwerken, die tusschen den Haarlemmer-dyk en Heiligen Weg lagen, werden nu, op verderen afstand, elf Bolwerken gelegd, die nog in wezen zyn. De drie eerste en uiterste Bolwerken in 't Noorden leggen buitens-dyks, aan den Y-kant, op een stuk Rietland, en begrypen drie Eilanden, die, sedert, het *Reaalen-, Prinsen- en Bickers-Eiland* genoemd zyn, en voor welken, ten Oosten, eene geheel *nieuwe Waal*, tot berging van Schepen, gemaakt werdt, welke men, vooraf, gerekend hadt, wel tweehonderd en vyftig duizend guldens te zullen kosten (e). Het Westelykste deezer drie Bolwerken werdt met een steenen Beer gehegt aan den Haarlemmer-dyk, op welken, een weinig binnen-waards, in 't jaar 1615, de *Haarlemmer-Poort* werdt aangelegd, die nog in wezen is. Even voorby de-

(d) Keurb. I. f. 39. Handv. bl. 1008 [602].

(e) Resol. Vroedsch. N. 10. 9 Juny, 5 July 1610. f. 237 verso, 238.

dezelve, en dus binnensdyks, legt het vierde Bolwerk over de Brouwers-graft. Het vyfde legt tusschen de Palm- en Linden-graft; het zesde tusschen de Linden- en Anjeliërs-graft, tegen het Zaagmolens-Poortje ten Noorden, welk egter laater gebouwd is; het zevende tusschen de Anjeliërs- en Egelantiers-straat; het agtste, ten Zuiden van welk, sedert, het Raam-Poortje gemaakt werdt, tusschen de Egelantiers- en Blom-graft; het negende tegen over de Roozen-graft; het tiende tegen over de Elands-straat, en het elfde en laatste, tusschen de Looijers- en Passeerder-graft. Van hier strekte zig de wal Oostwaards tot voorby de plaats, daar sedert de Leidsche graft gegraven werdt, alwaar, in 't jaar 1630, een twaalfde Bolwerk gelegd werdt. Voorts liep de wal Noordooftwaards naar de Heilige-Wegs-Poort en oude wallen toe. De oude wallen, van de houten Haarlemmer-poort, of Heeren-markt, af, tot omtrent de Heilige-Wegs-poort toe, waren, al in of kort na 't jaar 1613, geslegt (f).

Door deeze uitlegging, werdt de Stad aan de Westzyde vermeerderd met drie zienlyke graften, de *Heeren-graft*, de *Keizers-graft* en de *Prinses-graft*, die van 't Noorden naar 't Zuiden liepen, en omtrent de plaats der Leidsche-graft eindigden. Ook liep 'er eene graft, de *Lynbaans- of Baan-*

Wat bin-
nen de
derde
Uitleg-
ging be-
greepen
was.

(f) Resol. Vroedsch. N. 11. 28 Ocf. 29 Nov. 31 Dec. 1613. f. 89, 92 verso, 98 verso.

Baangraft genaamd, langs de nieuwe Wallen, omtrent van het een tot het ander einde. Van den Singel, tot de Heeren-, van de Heeren-, tot de Keizers-, en van de Keizers-, tot de Prinsen-graft, werden eenige straaten en graften geschooten: en in de uitgestrekte ruimte tusschen de Prinsen- en Baangraft, veele graften, straaten en dwarsstraaten geroid, in welken nog een groot getal van sloppen en gangen liepen, die, door den tyd, zeer dicht met met Huizen en Huisjes betimmerd werden. Het Karthuizers-Klooster was het eenige oude Gebouw, welk, met deeze vergroo-ting, binnen de Stad kwam; doch de nieuwe Stad werdt, eer men op verdere uit- legging dagt, met verscheide openbaare en andere gebouwen, betimmerd. In 't jaar 1614, werdt de Westzyde van de Heeren-graft of oude Stads Wal reeds met verscheide aanzienlyke Huizen bezet. Op het betimmeren der beide zyden van de Keizers-, en der Oostzyde van de Prinsen-graft, kwamen, in de jaaren 1615 en 1616, verscheide Keuren uit (g). Omtrent den- zelfden tyd, maakte men, aan de Noord- zyde des Binnen-Amstels, tegen over de Kloveniers Doele, van de Halvemaans- tot aan de Blaauwe-brug, veel water tot land, waarop deftige Huizen gebouwd werden. De *Nieuwe Doelestraat*, langs welke voorheen de Stads Wal plagt te loopen, werdt, ver-

(g) Handv. bl. 991, 992 [594].

vervolgens, met schoone Huizen bezet, en de Stads Timmertuin, die hier lag, naar elders verplaatst. Ook werdt toen de fraaije steenen Doelebrug gemaakt. De Westeren Noorder-Kerk werden aangevangen en volbouwd. De oude Waal, aan den Ykant, voor den Montelbaans - Tooren gelegen, werdt, in 't jaar 1644, gedeeltelyk, tot land gemaakt, welk den naam van *Nieuwe-Waals - Eiland* kreeg. Dit Eiland werdt in drie blokken gescheiden. Door het zelve, liepen twee straten. Alles was in honderd twee en twintig erven verdeeld, die, in 't jaar 1646, voor vierhonderd vyf en zeventig duizend agt honderd en agt guldens verkogt (*h*), en eerlang, langs den Binnen- en Buitenkant, met aanzienlyke Huizen bezet werden. Voorts, werdt de nieuwe Stad met veele steenen en houten bruggen voorzien. De geringe houten Poorten van de voorige uitlegging werden ook, gedeeltelyk, weggenomen en in steenen veranderd. De *Heilige-wegs-Poort* werdt, in 't jaar 1636, van graauwen gehouwen steen sierlyk herbouwd. Buiten dezelve lagen, over de breede Stads-graft, twee ophaalbruggen. Van binnen liep naar deeze Poort, en onder door den Wal, eene graft, die naderhand gedempt geworden, en 't *Konings-Plein* genaamd is. De *Reguliers-Poort* werdt, eerst in 't jaar 1655, zeer fraai

(*h*) DOMSELAAR III. *Boek*, bl. 254. COMMELIN bl. 225. F. VON ZESSEN. bl. 177, 178.

fraai, meest van gebakken steen, herbouwd. Zy was eene der zwaarste en sterkste Poorten der Stad, is, nog tegenwoordig, op de Botermarkt, in wezen, en dient nu, onder anderen, tot eene Stads Waage. De houten S. Antonis-Poort was, reeds in 't jaar 1636, meest van graauwen gehouwen steen, sierlyk herbouwd, en stondt op den Dyk aan 't einde der S. Antonis- of Jooden-Breëfstraat, nevens de plaats, waar sedert de Portugeesche Jooden-Synagoge gebouwd is. De ban- of mylpaalen buiten de Stad waren, al in 't jaar 1624, wel honderd roeden verder uitgezet. En in 't jaar 1611, hadden Dykgraaf, Hooge-Heemraaden en Hoofd-ingelanden van Rynland, ten behoeve van de Regeering der Stad, reeds afstand gedaan van hun Regtsgebied over de Dykaadje en Wateren, die, met de jongste vergrooting, binnen de Stad of derzelver Vryheid getrokken waren, mids men aanname, dat gedeelte der Dykaadje, teneeuwigen dage, te onderhouden, en, ten behoeve van Rynland, eene rente van tweehonderd guldens 's jaars opbragt (i).

Het tim-
meren
buiten de
Stad gaat
sterk
voort,
aan de

De Stad dus, aan de Westzyde, meer dan ooit te vooren, zynde uitgelegd, bleef de voorgenomen uitlegging aan de Oostzyde, omtrent veertig jaaren, steeken. Veelen, hierdoor in den waan geraakt, dat zy geheel agterblyven zou, begonden, naar gelang dat de nieuwe Stad van bin-
nen

(i) Oude Kerk *Laade* XXXII. Handv. *bl.* 9 [156].

nen bebouwd werdt, ſterk van buiten, aan Ooft- en de Ooft- en Zuidzyde, te timmeren, zonde-
 der het gevaar te ontzien van, by het de.
 voortzetten der ontworpen' Vergrootinge,
 tot het afbreeken hunner timmeraadjen,
 zo ver dezelve tegen de Keuren waren
 opgeregt, genoodzaakt te worden. De
 Wethouderſchap, ondertuffchen, geduu-
 riglyk het oog houdende op de voorgenomen'
 Vergrooting, hadt, in 't jaar 1625,
 by wege van verklaaring van 't Octroi des
 jaars 1609, van 's Lands Staaten verkree-
 gen, dat zy alle erven en timmeraadjen,
 die binnen de paalen der voorgenomen'
 vergrootinge gelegen waren, na 't betaa-
 len der waarde, zou mogen naar zig nee-
 men, zonder daartoe eenige overdragt of
 kwytſchelding noodig te hebben (k). 't Ver-
 krygen van zulk eene verklaaring op
 het voorige Octroi behoorde de Luiden te
 hebben afgeſchrikt van het bouwen binnen
 de paalen der voorgenomen' vergrootin-
 ge, alzo 'er duidelyk genoeg uit bleek,
 dat de Wethouderſchap die Vergrooting
 geenzins uit den zin ſtelde. Evenwel ging
 het buiten-timmeren voort, aan de Zuid-
 en Ooftzyde der Stad, daar menigten van
 paden liepen, die met tuinen en huizen be-
 zet werden, in zo grooten getale, dat 'er,
 by de jongſte Vergrooting, naauwlyks, een
 vierde van de buiten-timmeraadjen, die
 nu in de Stad getrokken ſtonden te wor-
 den,

(k) Handv. bl. 7 [113].

den, binnen dezelve gebragt geweest ware (1).

Vierde-
en laat-
ste uit-
legging
der Stad.

Eindelyk, werdt, in 't jaar 1657, een ernstig besluit genomen, om de ontworpen' Vergrooting te voltrekken, en, in 't volgende jaar, maakte men eenen aanvang met het graaven der nieuwe Graften. In de plaats van de zeven Bolwerken der tweede uitlegging, werden 'er veertien gelegd, zo dat de Stad nu, met de voorige elf, en nog een twaalfde, welk ten Westen der Leidfche-graft opgeworpen was, in 't geheel zesentwintig geregelde Bolwerken hadt, die, eerlang, met steen bemuurd, en, door hooge steenen gordynen of muuren, die voor de aarden wallen lagen, aan elkanderen gehegt werden. Een groot gedeelte van den buitengrond kwam, door deeze Vergrooting, binnen de Stad. Men rekent, dat zy, in 't begin der veertiende eeuw, toen zy, door de oude Graft, zynde de Oude- en Nieuwe-zyds-Voorburgwallen, bepaald werdt, besloeg . . .

59 Morgen $50\frac{1}{2}$ Roeden.

Toen zy zig, wat laater,
tot aan de nieuwe Graft,
of Oude- en Nieuwe-
zyds-Agterburgwallen,
uitstrekke, werdt zy ver-
groot met . . . 18 ——— 92 ———

En besloeg dus . . . 77 Morg. $595\frac{1}{2}$ Roeden.

Na

(1) DOMSELAAR III. Boek, bl. 271.

II. BOEK. AANWAS EN GELEGENHEID. 161

Na dat zy, omtrent het
jaar 1480, met eenen
steen muur, omringd
was, en den Singel tot
haare uiterste graft ge-
kreegen hadt, kwamen
hierby nog . 52 Morg. 387 Roeden.

Zy besloeg, derhalve, toen
130 Morg. 382½ Roeden.

De Vergrootingen van de
jaaren 1585 en 1593,
hierby gekomen zynde,
vermeerderden de Stad
met . . . 96 ——— 233½ ———

waardoor zy groot werdt
227 Morg. 16 Roeden.

Doch de Vergrooting, die
in 't jaar 1611 begonnen
werdt, maakte de Stad
meer dan tweemaal zo
groot, en besloeg 303 ——— 346 ———

Zo dat zy toen groot werdt
530 Morg. 362 Roeden.

Eindelyk kwam hier de
Vergrooting, van wel-
ke wy spreekken, by, waar-
door aan de Stad werden
toegevoegd. . 362 ——— 260 ———

Weshalve zy nu binnen
haare muuren beslaat
893 Morg. 22 Roeden.

I. STUK.

L

Uit

Uit welke onderscheidene aanwyzing, niet alleenlyk blykt, hoe zeer de Stad, vandyd tot tyd, vergroot geworden is; maar men kan 'er ook byzonderlyk uit afneemen, dat 'er, met de laatste Vergrooting, veel meer gronds binnen de Stad gekomen is, dan met de onmiddelyk voorgaande.

Octro-
jen en
Keuren,
deezee
uitleg-
ging be-
treffen-
de.

De Regeering hadt, by de jongste Ver-
grooting, geraaden gevonden, de overge-
nomen' erven, die niet aan straaten of graf-
ten verdeeld werden, te rug te geeven aan
de voorige eigenaars, mids dezelve, on-
der den titel van *Melioratie* of *Verbetering*,
wat meerder betaalden voor hunnen ouden
grond, dan zy 'er voor genooten hadden,
gelyk dezelve ook, inderdaad, meerder
waardig geworden was, na dat men dien
in de Stad getrokken hadt. Doch het schat-
ten deezer Verbeteringe, welk door Sche-
penen geschiedde, hadt, nu en dan, mer-
kelyke onlusten veroorzaakt. Ook waren
veelen onvermogend geweest, om de pen-
ningen, waarop hunne verbeterde erven ge-
fchat waren, te voldoen. Men vondt, der-
halve, geraaden, by 's Lands Staaten, Oc-
troi te verzoeken „ om alle Landen, tuinen,
„ erven en gronden, die met de voorgeno-
„ men Vergrooting binnen de Stad zouden
„ getrokken worden, van Stads wege, naar
„ de schatting van den Geregte, te mogen
„ naar zig neemen niet alleen; maar ook zul-
„ ken, die niet tot graften, straaten, mark-
„ ten en diergelyke openbaare werken of
„ plaatsfen gebruikt, maar tot erven om te
„ be-

„ betimmeren gerooid zouden worden, in „ volstrekten eigendom, te mogen behou- „ den”. En dit verzoek werdt der Stad, op den tweeden May des jaars 1663, toe- geftaan (m). De Stad nam, derhalve, fe- dert, alle de erven aan, die binnen de nieu- we uitlegging kwamen, en verleende, voor de waarde, waarop dezelve, door het Geregt, gefchat waren, Rentebrieven ten behoeve der eigenaaren: op welke Rente- brieven, zulken, die te vooren op de erven geld gefchooten hadden, regt van wettige pandfchap behielden, terwyl de erven zelve in volkomen eigendom aan de Stad behoorden, en federt, van tyd tot tyd, voor een zeer groot gedeelte, in 't openbaar ver- kocht zyn. Wyders, werdt de Regeering, in 't jaar 1670, gemagtigd door 's Lands Staaten, om de uitgegeven Rentebrieven, binnen zes jaaren, afteloffen (n); gelyk fe- dert gefchied is. Doch de eigenaars van de opftallen der buiten-timmeraadjen, die, na 't jaar 1613, tegen de Keuren, waren opgeregt, werden verpligt, om dezelve ten hunnen koste af te breeken: alleenlyk was hun, in 't jaar 1663, van Stads we- ge, toegeftaan het gebruik hunner erven, tot dat hun het opruimen derzelven nader gelaft zou worden, mids zy zig terftond verklaarden, of zy dit gebruik, tot dien tyd toe, begeerden te behouden, dan of
zy

(m) Handv. bl. 8. [387].

(n) Handv. bl. 8.

zy hunne erven, van stonden aan, aan de Stad wilden overgeeven (o).

Naamen
van de
zes en
twintig
Bolwer-
ken der
Stad.

De veertien Bolwerken, die, met de nieuwe Vergrooting, langs de Zuid- en Oostzyde der Stad, gelegd werden, begonden van het twaalfde Bolwerk af, welk, in 't jaar 1630, bewesten de plaats der Leidse Poort opgeworpen was, en liepen, met de nieuwe Wallen en Graften, dwars over de Heilige-wegs Vaart, tot aan den Amstel, over welken eene fraaije steenen brug gelegd werdt. Van den Oostkant van dien stroom, vervolgden de Wallen en Bolwerken tot aan eene breede gegraaven' Vaart, de *nieuwe Vaart* genaamd, die tusschen den Zeedyk, en de nieuwe Eilanden, *Kattenburg*, *Wittenburg*, zo genaamd naar *Jan Witten*, een' Houtkooper, die aldaar de eerste Scheepstimmerwerf aangelegd hadt (p), en *Oostenburg* liep; en over welke nogtwee Bolwerken lagen, die de Stad, aan de Oostzyde, beslooten. Van de veertien Bolwerken, lagen 'er zes bewesten, en zes beoosten den Amstel. De twee Bolwerken beoosten de nieuwe Vaart maakten met deezen twaalf het getal van veertien Bolwerken uit. Zie hier de naamen van alle de zes en twintig Bolwerken der Stad, die nog tegenwoordig in wezen zyn.

De twaalf Bolwerken van de voorige ver-

(o) Zie DOMSELAAR, III. Eek, bl. 269.

(p) F. VON ZESSEN, bl. 185.

vergrooting, beginnende van den Noord-
Westerhoek van 't Y, heeten

1. Leeuwenburg of 't
Blaauwhoofd.	7. Slooter - Meer.
2. De Bogt.	8. Ryker-Oord.
3. De Westerbeer.	9. Ryk.
4. Slooterdyk.	10. Nieuwerkerk.
5. Haarlem.	11. Osdorp.
6. Karthuizers.	12. Slooten.

De veertien nieuwe Bolwerken zyn

13. De Schinkel.	20. Weesp.
14. Amfterveen.	21. Diemen.
15. Weteringspunt.	22. Muiden.
16. Reguliers.	23. Outewaal.
17. Ouwkerk.	24. De Oosterbeer.
18. 't Wester-Blok-
huis.	25. Jaap Hannes.
19. 't Ooster-Blokhuis.	26. Zeeburg.

Ieder van deeze Bolwerken ruft op vier en veertig overwelfde boogen, en heeft vyf en vyftig roeden in zynen omtrek; en juist zo lang is ook elk der gordynen, die de Bolwerken aan een hegten, en ieder zeven en veertig overwelfde boogen onder zig hebben.

In 't midden van eenigen deezer Gordynen, zyn nieuwe Poorten gezet, wordende de voorigen, die nog maar weinige jaaren geftaan hadden, of afgebroken, of tot een ander gebruik gefchikt. Tuffchen de Bolwerken, *Slooten* en de *Schinkel*, bouwde men de *Leidsche Poort*, in de plaats der onlangs gebouwde Heilige-Wegs-Poort aan 't Konings-Plein, die afgebroken werdt. Tuffchen de Bolwerken *Amfter-*

veen en *Weteringspunt*, kwam het *Weterings-Poortje*, zynde een uitgang onder den Wal door. Tuffchen de Bolwerken *Ouwkerk* en 't *Wester-Blokhuis*, bouwde men de fraaije *Utrechtsche-Poort*, in de plaats van de *Reguliers-Poort*, die nog in wezen, en nu de Waag op de Botermarkt is. De *Weesper-Poort*, ook zeer wel gebouwd, werdt geplaatst tuffchen de Bolwerken *Ooster-Blokhuis* en *Weesp*; en de *Muiders-Poort*, die juist dezelfde gedaante heeft als de twee voorgaanden, werdt tuffchen de Bolwerken *Muiden* en *Outewaal* geplaatst; waartegen de net gebouwde *S. Antonis-Poort* afgebroken werdt.

Graften
en Straaten
der
laatste
uitlegginge.

De grond, die, door deeze laatste groote uitlegging, in de Stad getrokken was, werdt haast aan Graften en Straaten verdeeld. In de plaats van den ouden Stads Wal tegen 't Oosten, die van tegen over de *Beulingstraat* liep tot omtrent de plaats daartoen het *Pesthuis* stondt, en tegen welken de *Heeren-, Keizers-, en Prinsengraften* plagen te stuiten, werdt eene graft gegraven, die sedert de *Leidsche-graft* genaamd werdt, en van de *Heeren-* tot de *Baangraft* loopt. Voorts liepen de *Heeren-, Keizers- en Prinsengraften* door de gantsche nieuwe uitlegging, de eerste tot door de *Raapenburger-fluis* in 't *Y*; de tweede tot in de *Muiders-graft*, agter de plaats, daar sedert de *Hortus Medicus* of *Artseny-tuin* werdt aangelegd; en de derde tot in de nieuwe *Raapenburger-graft*. De *Baangraft* liep zo
ver

ver als de Heeren-graft, tot in de nieuwe Vaart. De Straaten en Graften, die, van 't Noorden naar 't Zuiden, door de nieuwe uitlegging, gerooid werden, waren de *Leidsche-straat*, de *Spiegel-straat* en *Graft*, de *Vyzel-straat* en *Graft*, de *Reguliers-graft*, de *Utrechtsche-straat*, de *Weesper-straat*, de *Muider-graft*, de *Muider-straat*, nu ook de middellaan der Plantaadje, en de *nieuwe Raapenburger-graft*; om niet te spreken van de Straaten en Dwarsstraaten, die, door de drie Eilanden benoorden de nieuwe Vaart, Kattenburg, Wittenburg en Oostenburg, gerooid werden. Nog liepen 'er, in gelyke strekking met de Keizers- en Prinsengraft, eenige straaten en dwarsstraaten, van welke de *Kerkstraat*, tusschen de Keizers- en Prinsengraft, de voornaamste is; en eene Graft, de *Agtergraft* genaamd, tusschen de Prinsengraft en Baangraft, van de Reguliers- tot aan de Muidergraff. De vier Poorten der nieuwe uitlegginge, de Leidsche, Utrechtsche, Weesper- en Muider-Poort, maaken, met de Haarlemmer-Poort in de oude Stad, de vyf voornaamste Poorten uit. Voorts, zyn 'er drie Poorten onder de Wallen door, het *Zaagmolens-* en *Raampoortje* in de oude, en het *Weteringspoortje* in de nieuwe Stad. Aan den Y-kant blyft de Stad, gelyk van ouds, nog onbemuurd; doch bezet met twee ryen paalen, binnen welken de Scheepswaalen afgeperkt zyn, waarin, doorgaands, en vooral des Winters, een groot getal

van Schepen leggen, behalve zeer veele anderen, die hunne legplaats binnen de paalen voor de Stad, of buiten tegen dezelve, en verder af op stroom verkiezen. De Stad vertoont zig, van buiten, nergens zo grootfch en aanzienlyk als van den Y-kant, waarom zy ook doorgaands, van die zyde, gefchilderd en getekend wordt. Zy is, na de uitlegging, van welke wy nu gefproken hebben, niet verder vergroot; doch van binnen, meer en meer, betimmerd geworden; en laatftelyk, langs den *nieuwen Zeedyk*, tuffchen de Raapburgergraft en nieuwe Vaart, daar twee Straaten gelegd zyn: ook op de Keizersgraft aan 't Oofteinde, en elders; doch in de nieuwe uitlegging, behooren nog veele erven aan de Stad, die niet verkogt of uitgegeven, en derhalve nog niet betimmerd zyn. Zy leggen egter na aan de Wallen. De Stad is van binnen alomme dicht bebouwd.

Begroo-
ting van
het ge-
tal der
Huizen

Het getal der Huizen en Inwooneren in Amfterdam is, van ouds, en zelfs nog tegenwoordig, aan geduurige veranderingen onderhevig geweest; waarom het niet met volkomen zekerheid te bepaalen is. De Inwooners zyn zeldzaam geteld; en nu, in veele jaaren, niet: weshalve het getal derzelven, met nog veel minder naauwkeurigheid, dan dat der Huizen gemeld kan worden. Zie hier, wat wy, omtrent het een en het ander, hebben aangetekend.

In

In 't jaar 1515, toen de Singelten Westen, en de Kloveniers-Burgwal en Geldersche-kaai ten Oosten de uiterste paalen der Stad waren, werden 'er maar *tweeduizend vyfhonderd een en dertig* Haardsteden in de Stad geteld (q). 't Is te vermoeden, dat het getal der Huizen toen niet veel boven de twee duizend zal geweest zyn, alzo 'er zekerlyk veele Huizen waren, die meer dan ééne haardstede hadden: ten ware dat men toen verscheide haardsteden niet geteld hadt, om dat de huizen, in welken zy gevonden werden, aan onvermogenen behoorden, die niet in 't Haardstedegeld droegen; gelyk men, zekerlyk, de haardsteden der Kloosteren en Godsdienstige Gestigten overgeslaagen heeft. Het getal der Huizen zou, in zulk een geval, ook grooter geweest zyn. In 't jaar 1632, toen de derde uitlegging, reeds voor een goed gedeelte, betimmerd was, schoon 'er, tusschen de Prinsen- en Baangraaf, nog veele erven ledig lagen (r), werden veertien duizend vier honderd en veertig Huizen in de Stad, en elf honderd twee en twintig in de Voorsteden, samen *vyftien duizend vyf honderd twee en zestig*, geteld (s). Men ziet hieraan, hoe zeer de Stad, in den tyd van ruim honderd

jaa-

(q) Zie ORLERS Leiden, bl. 53.

(r) Resol. Vloedfch. N. 16. 6 OEF. 1628. f. 38.

(s) Chron. van Medenblik, bl. 200.

jaaren, in getal van Huizen, toegenomen was. Met de laatste uitlegging, zyn deeze Voorsteden, grootendeels, in de Stad getrokken, en, na 't genoegzaam betimmeren dier uitlegginge, zyn 'er, in 't jaar 1732, binnen de Stad en de Vryheid, zes en twintig duizend vyf en dertig Huizen in de Lyften der Verpondinge gebragt; welk getal, tot in 't jaar 1740, met twee honderd twee en tagtig vermeerderd was (t); zo dat 'er toen *zes en twintig duizend drie honderd zeventien* Huizen geteld werden, die verponding schuldig waren. 't Getal der Huisgezinnen is, in 't jaar 1747, opgenomen, en bevonden te zyn *een en veertig duizend vyfhonderd een en zestig*, naamlyk twee en twintig duizend agt honderd een en twintig Huisgezinnen, die in Huizen, en agttienduizend zevenhonderd en veertig, die in Agterhuizen, in Kelders en op Kamers woonden.

en in-
woone-
neren
van Am-
sterdam.

Zo na weet men, tegenwoordig, 't getal der Huizen en Huisgezinnen. Het tegenwoordig getal der ingezetenen is moeiliker te bepaalen. In 't jaar 1622, zynze geteld geworden, en bevondt men toen in de Stad, negen en negentig duizend vyf honderd zes en tagtig menschen: in de Voorstad buiten de S. Antonis-Poort, zeventien honderd negen en tagtig; buiten de

(t) Zie N. STRUYCK Nader Ontdekk. omtr. den staat van 't Mensch. geslagt gedr. 1753. bk. 132.

de Reguliers-Poort, veertien honderd zes en zeventig; buiten de Heilige-Wegspoort, veertien honderd drie en twintig; en buiten de Haarlemmer-Poort, drie honderd zeven en tagtig; en dus, in de vier Voorsteden met elkanderen, vyf duizend drie honderd vyf en zeventig: en in de Stad en Voorsteden samen, *honderd en vier duizend negen honderd een en zestig* ingezetenen (u). De Vroedschap heeft Burgemeesteren, nog in 't jaar 1630, gemagtigd, om alle de zielen in de Stad te doen opschryven (v). Doch of zulks geschied zy, is my niet gebleeken. Naderhand, is 'er geene nette telling geschied. Men kan, derhalve, het tegenwoordig getal der ingezetenen, niet dan uit gisrekening, weeten. De Heer NICOLAAS STRUYCK heeft zig, voor eenige jaaren, veel moeite gegeven, om het getal der inwooneren van eenige Dorpen te laten tellen, en uit vergelyking van de getrouwd en, geboorenen en gestorvenen aldaar, met de getrouwd en en geboorenen, en vooral met de gestorvenen alhier, opgemaakt, dat het getal der ingezetenen deezer Stad, naauwlyks *twee honderd duizend* beloopt (w). Anderen stellen 't grooter; doch, zo 't ons toefchynt, op lossier grond. Veiligst is 't, nogtans, in eene zaak

(u) N. STRUYCK Nader Ontdekk. bl. 117.

(v) Resol. Vroedsch. N. 16 1 Nov. 1630. f. 167 verso.

(w) N. STRUYCK Nader Ontdekk. bl. 146.

zaak van deezen aart, die niet op bevinding rust, niets als volkomen zeker vast te stellen.

Tot de regte kennis van de Stad, en van derzelve Gelegenheid en Geschiedenissen, is van veel dienst, dat men de gelegenheid van alle Graften, Straaten en Steegen wel kenne. Wy hebben hierom de moeite genomen, om van deeze allen, twee NAAMWYZERS op te stellen, die wy hier tusschen voegen.

NAAM-

NAAM- EN PLAATS-WYZER

Van alle GRAFTEN, STRAATEN,
STEEGEN *en* voornaame
GANGEN *der* Stad

A M S T E R D A M.

B E R I G T.

De volgende NAAM- en PLAATSWYZER is verdeeld in *zeven* Hoofddeelen, met I. II. III. IV. V. VI. en VII. aangewezen, geschikt naar den oudsten bekenden staat der Stad en derzelver verscheide Vergrootingen. In ieder derzelven, vindt men de voornaame GRAFTEN, STRAATEN *en* EILANDEN, met groote letters, en *A. B. C. D.* enz. getekend: de mindere Graften, Straaten, Steegen, Gangen, op de voornaame Graften of Straaten beginnende of eindigende, met 1. 2. 3. enz., a. b. c. enz., †. ‡. *. enz., en kleine letters; gaande de telling derzelven overal van binnen naar buiten, of, in de oude Stad, naar den Y-kant, en in detwee laatste uitleggingen VI. en VII., naar de Vesten. Agter de naamen der doorlopende Graften, Straaten, Steegen, of Gangen, wordt overal aangewezen, waar zy uitkomen. Als 'er niets agter staat, blykt, dat

dat zulk eene Graft, Straat enz. niet doorloopt, ten ware het tegendeel daarby aangekend stondt, gelyk somtyds, omtrent Graften, Straaten of Steegen, die op Markten, Pleinen, of aan de Schans uitkomen, geschiedt. De *Naam- en Plaatswyzer* toont dus, welke Graften, Straaten, Steegen enz. in de oudste en jongere gedeelten der Stad leggen, en wat 'er, in elke vergrooting, bygekomen is. De strekking of loop dier Graften, Straaten enz. wordt 'er, insgelyks, in aangewezen. Ook kan men 'er den naam in vinden van eene Graft, Straat of Steeg, welker plaats bekend is. Zo men, by voorbeeld, weeten wil, hoe de *zevende Steeg* aan de Oostzyde van het ROKIN heet, ziet men, in Hoofddeel I., op de Letter *A.*, by 7., dat derzelver naam *Heremyten-steeg* is. Agter dien naam, staat, *Zie I. I. 14.* 't welk, in 't zelfde Hoofddeel, wyft op de Letter *I.* zynde het teken van de *NES*; waar men, by 14., de zelfde *Heremyten-steeg* getekend vindt: waaruit blykt, dat dezelve in de *NES* uitkomt. Zo de naam van eenige Graft, Straat of Steeg bekend is, en men derzelver plaats begeert te weeten; kan men, in de *LYST naar orde van't A. B. C.*, die op den *Naam- en Plaatswyzer* volgt, vinden, waar dezelve, in den *Naam- en Plaatswyzer*, getekend staat.

I.

I.

Het oudste bekende gedeelte der Stad, toen zy, in 't jaar 1342, ten OOSTEN, met den OUDE-ZYDS-VOORBURGWAL, ten WESTEN met den NIEUWE-ZYDS-VOORBURGWAL, ten ZUIDEN, met den GRIM-BURGWAL en het SPUIJ, en ten NOORDEN, met den Y-KANT beflooten was.

D E D A M

legt omtrent midden in de oude Stad.

Op den zelven loopen uit

- het DAMRAK of WATER. *Zie I. B.*
- de Vygendam of Middeldam. *Zie I. I. 15.*
- de Beurs-steeg (*Zie I. A. 18.*), uitkomende op het ROKIN. *Zie I. A.*
- de Kromelleboog-steeg. *Zie I. A. 17.*
- de KALVERSTRAAT. *Zie I. L.*
- de Gasthuis-steeg. *Zie I. D. 13.*
- de Mozes- en Aäron straat. *Zie I. D. 14.*
- Beoosten of agter de Nieuwe Kerk, genaamd de Elendige-steeg. *Zie I. M. 12. a.*
- de NIEUWENDYK. *Zie I. M.*

G R A F T E N,

de oude Stad in de lengte doorsnydende:

- A. 'T ROKIN, oudtyds, de *Amstel.*
- B. 'T WATER of DAMRAK.

Aan de Oost- of Oude zyde:

- C. OUDE-ZYDS-VOORBURGWAL.

Aan de West- of Nieuwe zyde:

- D. NIEUWE-ZYDS-VOORBURGWAL.

In 't Zuiden:

- E. de GRIM-BURGWAL, oudtyds, de *Grim.*
- F. Het SPUIJ.

I.

In 't Noorden :

- G. OUDE TEERTUINEN, oudtyds, *Houttuinen*.
 H. TEXELSCHÉ KAAI, oudtyds, *Nieuwe-zyds-Houttuinen*.

G R O O T E S T R A A T E N .

Aan de Oost- of Oude-zyde.

- I. NES, oudtyds, ten deele, de *Nesse* of *Grimmesse*, ten deele, *Gansoord*.
 K. WARMOESSTRAAT, oudtyds, ten deele, *Kerkstraat*, ten deele, *Warmoesstraat*.

Aan de West- of Nieuwe-zyde :

- L. KALVERSTRAAT, oudtyds, ten deele *Bindwyk* of *Binnenwyk*.
 M. NIEUWENDYK, oudtyds, *Windmolenstraat*.

Kleine Straaten en Steegen.

A.

A. op 't R O K - I N .

Van de Lange-brug tot den Dam.

Oostzyde.

1. Lange-brugssteeg. *Zie I. I. 8.*
2. Kalfsvel steeg of Styffel-steeg. *Zie I. I. 9.*
3. Cellebroërs-steeg of Pens-steeg. *Zie I. I. 10.*
4. Wyde-Lomberds-steeg. *Zie I. I. 11.*
5. S. Pieters-Poort. *Zie I. I. 12.*
6. Nadorst-steeg. *Zie I. I. 13.*
7. Heremyten-steeg, eertyds, *Utrechtsche Steigers-steeg*. *Zie I. I. 14.*

Westzyde.

8. Tak-steeg. *Zie I. L. 1.*
9. Water-steeg. *Zie I. L. 2.*
10. Enge Kapel-steeg. *Zie I. L. 3.*
11. Wyde Kapel-steeg. *Zie I. L. 4.*
12. Mooren-steegje.
13. Duifjes-steeg. *Zie I. L. 5.*
14. Gaapers-steeg, oudtyds, *Oven-steeg*. *Zie I. L. 6.*
15. Spaarpots- of Spreeuwspots-steeg, oudtyds, *Jakob van Olen-steeg*. *Zie I. L. 7.*

16. Paa-

II. BOEK. AANWAS EN GELEGENHEID. 177

16. Paapenbroek-steeg, oudtyds, *Popius-steeg.* I.

Zie I. L. 8.

17. Kromelleboog-steeg, oudtyds, 't *Roo-de-leeu-* A.
wen-steegje, komt uit op den DAM.

Het ROKIN ter wederzyde de Beurs
heet

18. Agter of bezyden de Beurs,
en
Beurs-steeg.

B. WATER OF DAMRAK. B.

Westzyde.

1. Valken-steeg. *Zie I. M. 1.*

2. Dubbelde-Worft-steeg, certyds, *Romeni-straat.*

Zie I. M. 2.

3. Zout-steeg. *Zie I. M. 3.*

4. Baafjes-steeg. *Zie I. M. 4.*

5. Vrouwen-steeg. *Zie I. M. 5.*

6. Mandemaakers-steeg. *Zie I. M. 6.*

7. Oude-brugs-steeg. *Zie I. M. 7.*

8. Karnemelks steeg. *Zie I. M. 8.*

9. Kapel-steeg. *Zie I. M. 9.*

Ten einde van 't WATER, komt men Westwaards
aan de TEXELSCHÉ KAAI. Zie I. H.

C. OUDE-ZYDS-VOORBURG WAL. C.

Westzyde.

1. Kuipers steeg of Zilver-steeg. *Zie I. I. 1.*
waarin.

a. 't Gebed zonder end. *Z.z. Zie I. E. 1.*

2. Barberstraat. *Zie I. I. 2.*

3. Lomberds-steeg. *Zie I. I. 3.*

4. Engelsche Poort.

5. Agter de Hal, en ter wederzyde
van de Groote Hal.

ten Zuiden heette ook S. Pieters-steeg.

Zie I. I. 5.

6. Pieter Jakobsz-straat. *Zie I. I. 6.* en in de-
zelve

a. Pieter-Jakobsz-Dwarsstraat. (*Zie I. C. 7. a.*),
in welke is O. z. de

I. STUK

M

† Steen-

- I. †. Steenhouwers steeg op den Voorburgwal uitkomende.
7. Hal-steeg, waarin
- C. a. Pieter-Jakobsz-Dwarsstraat (Zie I. C. 6. a.) uitkomt. Zie I. I. 7.
8. Pyl-steeg. Zie I. K. 1. heeft Z. z. twee gangen en N. z. een: loopende in de
9. Jan de Vriezen-steeg: heeft N. z. een gang, loopende in de
10. Servet-steeg, oudtyds, *Ravet-steegje*. Zie I. K. 2. in dezelve is N. z. een gang, loopende in 't
11. Duive-steegje, oudtyds, *Arend Jakobszoonsteeg*, heeft ook N. z. een gang, loopende in de.
12. Schouten-steeg, oudtyds, *Jan Schouten-Aartszoonsteeg*. (Zie I. K. 3.) heeft een gang Z. z., loopende in 't Duive-steegje, en een N. z. in de
13. S. Jans-straat. (Zie I. K. 4.). In dezelve is N. z. een gang, loopende in de
14. Leidekkers-steeg, komt Z. z. door een gang in de S. Jans-straat.
15. Gooijers-steeg.
16. Blaauwlakens-steeg.
17. Zwartlakens-steeg.
18. S. Anne-straat. Zie I. K. 5. in dezelve N. z.
- a. S. Anne-Dwarsstraat, in welke, *ten Oosten*, uitkomen, de volgende twee Steegen, die op den Burgwal ingaan.
19. Dolle-Begynen-steeg.
20. Trompetters-steeg of Zoger-steeg.
21. Oude-Kerks-Plein. Zie I. K. 6. 7. 8.
22. Agter de Oude Kerk, in de Bogt.
23. Sleepers-steeg, eertyds, *Paternoflers-steeg*.
24. Niezel. Zie I. K. 9.
25. Heintje-Hoek-steeg. Zie I. K. 10.
26. Zak-steeg of Suikerbakkers-steeg.
27. Oude-zyds-Arm-steeg. Zie I. K. 11.
28. Wyngaardsstraatje. Zie I. K. 12.

D. NIEUWE-ZYDS-VOORBURG WAL.

Oostzyde.

I.

D.

1. S. Lucien-steeg. *Zie I. L. 11.*
2. Turfhok-steeg of Turksche Keizers-steeg.
3. Zwarte Paard-steeg.
4. Witte Kelk-steeg.
5. Moorjaans-steeg.
6. Stoutahaans-steeg of Pensionaris-steeg.
7. Slooterdyks-steeg.
8. Melkmeisjes-steeg.
9. Azynmakers-steeg of Zwartlakens-steeg.
10. Spykerboors-steeg.
11. Jonge Roelen-steeg. *Zie I. L. 12.*
12. Boeren-steeg of Melkboeren-steeg, of Blaauwehaan-steeg.
13. Gafthuis-steeg. { komen uit op
14. Mozes en Aäron-sfraat. { den DAM.
15. Graven-sfraat. *Zie I. M. 12.*
16. Zwartehand-steeg, eertyds, *School-steeg. Zie I. M. 12. a. †.*
17. 't Hol. *Zie I. M. 13.*
18. S. Nikolaas-sfraat. *Zie I. M. 14.*
19. Geertruid-steeg, komt N. z. met een gang uit in de
20. Nieuw-sfraat. *Zie I. M. 15.* In deeze is N. z. een sloop, waarin *Oostwaards* een andere loopt,
 - a. *Spanjaards- of Spanjes-poort* genaamd, met een winkelhaak in de *Dirk van Haffelts-steeg* uitkomende: en *Westwaards* de
21. Suikerbakkers-steeg.
22. Dirk van Haffelts-steeg. *Zie I. M. 16. †* en in dezelve
 - aan de Zuidzyde,
 - a. Louwen-poort of Meeſter Louwen-steegje.
 - b. Spanjaards- of Spanjes-poort, uitkomende in de Suikerbakkers-steeg.
 - aan de Noordzyde,
 - c. Zilverfmids gang, of Kruimans-steegje.
 - d. Stuivers gang.

- I. 23. Kolk en Kolk-steeg. *Zie I. M. 17.*
 24. S. Jakobs-straat. *Zie I. M. 18.*
aan de Zuidzyde
- D. Dwarsstraat, uitkomende op de Kolk.
 25. Oude Braak
 in dezelve, drie niet doorlopende gangen,
 een gang, uitkomende in de
 a. Kromelleboog-steeg op den Nieuwendyk.
Zie I. M. 19., en
 een gang, uitkomende in de
 26. Nieuwe-zyds-Arm-steeg. *Zie I. M. 20.*
 27. Brouwers-steeg. *Zie I. M. 22.*

E. E. GRIMBURGWAL.

- i. Gebed zonder end, hebbende
 ter wederzyde
 een niet doorlopende dwars-gang, en
 uitkomende in de Kuipers-steeg. *Zie*
 I. C. I. I. I. I.

F. F. SPUIJ.

- i. Noordzyde, of agter de begynen.

G. G. OUDE TEERTUINEN, oudtyds,
Houttuinen. *Zie III. F.*

- i. Zeedyk. *Zie onder III. I.*

H. H. TEXELSCHER KAAI.

- i. Hasselaars-steeg, oudtyds, *Trouwloos-steeg.*
Zie I. M. 10.
 2. Ramskooi. *Zie I. M. 11.*

I. I. N E S.
Oostzyde.

- i. Kuipers. of Zilver-steeg. *Zie I. C. 1.*
 waar in
 a. 't Gebed zonder end Z. z. *Zie I. E. 1.*
 2. Barber-straat. *Zie I. C. 2.*
 3. Lomberds-steeg. *Zie I. C. 3.*
 4. Hal-plein of Boeren-Vischmarkt. *Zie I. C. 5.*
 5. Ag.

M. BOEK. AANWAS EN GELEGENHEID. 181

5. Agter of nevens de Hal, eertyds S. Pieters-
steeg. *Zie I. C. 5.* I.
6. Pieter-jakobsz straat. *Zie I. C. 6.*
7. Hal-steeg. *Zie I. C. 7.* I.

Westzyde.

8. Langebrug-steeg. *Zie I. A. 1.*
9. Kalfsveld of Styffel-steeg. *Zie I. A. 2.*
10. Cellebroërs-steeg of Pens-steeg. *Zie I. A. 3.*
11. Wyde-Lomberds-steeg. *Zie I. A. 4.*
12. S. Pieters-Poort. *Zie I. A. 5.*
13. Nadorst steeg. *Zie I. A. 6.*
14. Heremyten-steeg. *Zie I. A. 7.*
15. Vygen- of Middeldam: en daar op
een poort of doorgang *ten Zuiden* naar de
Beurs-steeg, en
twee *ten Noorden* naar de groote Vifch-
markt.

K. W A R M O E S S T R A A T. K.

Ooftzyde.

1. Pyl-steeg. *Zie I. C. 8.*
2. Servet steeg. *Zie I. C. 10.*
3. Schouten-steeg. *Zie I. C. 12.*
4. S. Jans-sstraat. *Zie I. C. 13.*
5. S. Anne-sstraat: in dezelve
a. een Dwarsstraat, hebbende
ten Westen
†. Goudbergs-steeg.
‡. Bethlehems-steeg.
‡. Trompetters-steeg.

ten Ooften, Zie I. C. 18. a.

6. Zoete-naam-Jezus-steegje. } komen uit op 't
7. Wyde-Kerks-steeg. } Oude-Kerks-
8. Enge-Kerks-steeg. } plein. *Zie I. C. 21.*
9. Niezel. *Zie I. C. 24.*
10. Heintje-Hoek-steeg. *Zie I. C. 25.*
11. Oude-zyds-Arms-steeg. *Zie I. C. 27.*
12. Wyngaards straatje. *Zie I. C. 28.*
13. Oude-zyds-Kapel-steeg, loopt naar de O. Z.
Voorburgwal *Westzyde.*

- I. het einde der Warmoesstraat heet
14. S. Olofs-poort, buiten welke is de
- K. 15. Kamper-steiger.
- Westzyde.*
16. Visch-steeg, oudtyds, *Henrik Katrynszoons-steeg*, loopt naar de Vischmarkt.
17. Eerste Waaigat.
18. Paapenbrug-steeg.
19. Tweede Waaigat.
20. Oudebrug-steeg.
21. Guldehand-steeg.
22. Nieuwebrug-steeg.
- } loopen regt tegen 't
WATER *Ooftzyde.*

L. L. K A L V E R S T R A A T.

Van de Offen-fluis tot den Dam,

Ooftzyde.

1. Tak-steeg. *Zie I. A. 8.*
2. Water-steeg. *Zie I. A. 9.*
3. Enge-Kapel-steeg. *Zie I. A. 10.*
4. Wyde-Kapel-steeg. *Zie I. A. 11.*
5. Duifjes-steeg. *Zie I. A. 13.*
6. Gaapers-steeg. *Zie I. A. 14.*
7. Spaarpots-steeg. *Zie I. A. 15.*
8. Paapenbroeks-steeg. *Zie I. A. 16.*

Westzyde.

9. Roozeboom-steeg, loopt regt agter de Begynen. *Zie I. F. 1.*
10. Begynen-steeg, loopt naar 't *Begynhof.*
11. S. Lucien-steeg. *Zie I. D. 1.*
12. Jonge Roelen-steeg. *Zie I. D. 11.*

M. M. N I E U W E N D Y K.

Van den Dam tot de Oude Haarlemmer-fluis.

Ooftzyde.

1. Valken-steeg. *Zie I. B. 1.*
2. Dubbelde Worst-steeg. *Zie I. B. 2.*
3. Zout.

II. BOEK. AANWAS EN GELEGENHEID. 183

3. Zout-steeg. *Zie I. B. 3.*
4. Baafjes-steeg. *Zie I. B. 4.*
5. Vrouwen-steeg. *Zie I. B. 5.*
6. Mandemaakers-steeg. *Zie I. B. 6.*
7. Oudebrugs-steeg. *Zie I. B. 7.*
8. Karnemelks-steeg. *Zie I. B. 8.*
9. Kapel-steeg. *Zie I. B. 9.*
10. Haffelaars-steeg. *Zie I. H. 1.*
11. Ramskooi. *Zie I. H. 2.*
Westzyde.
12. Graven-sstraat. *Zie I. D. 15. aldaar*
ten Zuiden
 - a. Agter de Nieuwe Kerk, *of Elendige steeg,*
uitkomende op den Dam.
ten Noorden
 - b. de Blaauwe straat en erf, loopende
Westwaards, naar de
‡. Zwarte hand-steeg. (*Zie I. D. 16.*) en
Oostwaards, naar het
13. Hol, (*Zie I. D. 17.*) welk ook *ten Noorden*
uitloopt in de
14. S. Nikolaas-sstraat. *Zie I. D. 18.*
15. Nieuw-sstraat. *Zie I. D. 20.*
16. Dirk van Haffelts-steeg. *Zie I. D. 22.*
17. Kolk-steeg. *Zie I. D. 23.*
18. S. Jakobs straat. *Zie I. D. 24.*
19. Kromelleboogs-steeg. *Zie I. D. 25. a.*
20. Nieuwe-zyds-Armsteeg. *Zie I. D. 26.*
21. Klapmuts-steeg, *eertyds*, Malle Frans-steeg.
22. Brouwers-steeg. *Zie I. D. 27.*

I.

M.

II.

II.

Vergrooting der Stad, sedert het graaven der
NIEUWE GRAFT, *nu de OUDE- en NIEUWE-*
ZYDS-AGTERBURGWAL, *voor het jaar 1400.*

G R A F T E N.

A. OUDE-ZYDS-VOORBURGWAL *Oostzyde*, *of FLUWEL-*
LEN-BURGWAL.

B. NIEUWE-ZYDS-VOORBURGWAL *Westzyde.*

M 4

C. OUG

- II. C. OUDE-ZYDS-AGTERBURGWAL *Westzyde.*
 D. NIEUWE-ZYDS-AGTERBURGWAL *Ooftzyde.*

A. A. OUDE-ZYDS-VOORBURGWAL,
Ooftzyde.
 of FLUWEELEN-BURGWAL.

1. Agnieten-straat. *Zie II. C. 1.*
2. S. Katrynen-Kloofsters gang.
3. Prinzen-Hof-steeg, oudtyds, S. *Cecilien-steeg.*
Zie II. C. 2.
4. Oude Doele-straat. *Zie II. C. 3.*
5. Stoof-steeg, *oudtyds*, Huiszitten-steeg. *Zie*
II. C. 4.
6. Kreupel-steeg. *Zie II. C. 5.*
7. Minderbroeders-steeg, ook Oude-Kerks-steeg,
in 't gemeen Oude Kennis-steeg. *Zie*
II. C. 6.
8. Korte-Niezel of Blaauwe Lelie-straat. *Zie*
II. C. 7.
9. Rottenest, of Zoutkoopers-steeg, of Vredens-
 burgs-steeg. *Zie II. C. 8.*

B. B. NIEUWE-ZYDS-VOORBURGWAL,
Westzyde.

1. Roskam-steeg. *Zie II. D. 1.*
2. Roosmaryn-steeg. *Zie II. D. 2.*
3. Wyde-steeg. *Zie II. D. 3.*
4. Kaatsbaans-steeg.
5. 't Keizerryk. *Zie II. D. 4.*
6. Stil-steeg. *Zie II. D. 5.*
7. Huiszitten-steeg. *Zie II. D. 6.*
8. Mol-steeg. *Zie II. D. 7.*
9. Mostaardpot-steeg of Schuitmans steeg. *Zie*
II. D. 8.
10. Korte Lynbaans-steeg of Kleimans-steeg. *Zie*
II. D. 9.
11. Pottebakkers steeg. *Zie II. D. 10.*
12. Waterscheeps-steeg of Hopkuil-steeg. *Zie*
II. D. 11.
13. Klimop-steeg. *Zie II. D. 12.*

C. Ou,

C. OUDE-ZYDS-AGTERBURGWAL,
Westzyde.

II.
C.

1. Agnieten-straat. *Zie II. A. 1.*
2. Prinsfen-Hof-steeg. *Zie II. A. 3.*
3. Oude Doele-straat. *Zie II. A. 4.*
4. Stoof-steeg. *Zie II. A. 5.*
5. Kreupel-steeg. *Zie II. A. 6.*
6. Minderbroeders-steeg. *Zie II. A. 7.*
7. Korte-Niezel. *Zie II. A. 8.*
8. Rotteneft. *Zie II. A. 9.*

D. NIEUWE-ZYDS-AGTERBURGWAL,
Ooftzyde.

D.

1. Roskam-steeg. *Zie II. B. 1.*
2. Roosmaryn-steeg. *Zie II. B. 2.*
3. Wyde-steeg. *Zie II. B. 3.*
4. 't Keizerryk. *Zie II. B. 5.*
5. Stil-steeg. *Zie II. B. 6.*
6. Huiszitten-steeg. *Zie II. B. 7.*
7. Mol-steeg. *Zie II. B. 8.*
8. Mostaardpot-steeg. *Zie II. B. 9.*
9. Korte Lynbaans-steeg. *Zie II. B. 10.*
10. Pottebakkers-steeg. *Zie II. B. 11.*
11. Waterscheeps-steeg. *Zie II. B. 12.*
12. Klimop-steeg. *Zie II. B. 13.*

III.

III.

Vergrooting der Stad, omtrent het jaar 1480, door het bemuuren derzelve, langs de OOSTZYDE van den SINGEL, en de WESTZYDE van den KLOVENIERS-BURGWAL en GELDERSCHE KAAI.

G R A F T E N.

A. OUDE-ZYDS-AGTERBURGWAL *Ooftzyde.*

B. NIEUWE-ZYDS-AGTERBURGWAL *Westzyde.*

M 5

C. SIN-

III.

- C. SINGEL *Ooftzyde*.
 D. KLOVENIERS-BURGWAL *Westzyde*.
 E. GELDERSCHE KAAI.
 F. OUDE TEERTUINEN, oudtyds, *Houttuinen*.
 G. ROKIN, van de *Schaapenmarkt* tot de *Lange-brug*.
 H. OUDE TURFMARKT.

G R O O T E S T R A A T E N .

- I. ZEEDYK.
 K. KALVERSTRAAT, van de *Schaapenmarkt* tot de
Offen-fluis.
 L. NIEUWENDYK, van de *Oude* tot de *Nieuwe*
Haarlemmer-fluis.

A. A. OUDE - ZYDS - A G T E R B U R G W A L ,
Ooftzyde.

1. Blyde Hoek, zynde het Zuideinde van dien Burgwal.
2. Oude-man-huis-Poort. *Zie III. D. 2.*
3. Slykstraat. *Zie III. D. 3.*
4. Rusland. *Zie III. D. 4.*
5. Spinhuis-steeg. *Zie III. D. 5.*
6. Korte-Spinhuis-steeg.
 Deze twee Spinhuis-steegen loopen in 't midden door een
 - a. Dwarsstraat in elkanderen, in welke dwarsstraat, *Ooftwaards* een niet doorlopende steeg loopt, genaamd de
 - b. Zak-steeg.
7. Waalen-Kerks-Plein.
8. Oude Hoog-straat. *Zie III. D. 6.* en daarin, *ten Zuiden*,
 - a. Bethanie-Dwarsstraat.
9. Bethanie-straat. *Zie III. D. 9.* in dezelve
 - a. Bethanie-Dwarsstraat, waar in uitkomt de
 - †. Boeren-steeg, die ook in de Bethanie-straat, en op den Kloveniers-Burgwal (*Zie III. D. 8.*) uitkomt.
10. Koefstraat. *Zie III. D. 10.* en in dezelve *Z.z.*
 - a. Oude Hoefyzers gang.
 - b. Nieuwe Hoefyzers gang.

11. Hoog-

11. Hoogkamers-steeg of gang.
12. Barnde-steeg. (Zie III. D. 11.), waarin, N. z.
 - a. Bruinisten gang.
13. Bloedstraat. (Zie III. D. 12.), waarin, N. z.
 - a. twee Dwarsstraten, de Oostelyke genaamd
 - b. de Gordynen-steeg, de Westelyke
 - c. de Bloed- of Monniken-dwarsstraat, beide uitlopende in de
14. Monniken-straat. Zie III. D. 13.
15. Molen-steeg. Zie III. I. 6.
16. Boom-steeg. Zie III. I. 7.
17. Korte Storm-steeg. Zie III. I. 8.

III.

A.

B. NIEUWE-ZYDS-AGTERBURGWAL, B.
Westzyde.

1. Korte Hei-steeg. Zie III. C. 4.
2. Houtzaagers gang.
3. Vliegende steeg, oudtyds, *Fye Vliegen-steeg* en *Vyf vliegen-steeg*. Zie III. C. 5.
4. Raam-steeg. Zie III. C. 7.
5. Kruis-steeg of Schoorsteenveegers-steeg. Zie III. C. 8.
6. Korte-Gathuis-Molen-steeg. (Zie III. C. 9.), en daar in, N. z.
 - a. Naaldenmakers-gang, eertyds, *Hamsteegje*.
7. Wyngaards-steegje.
8. Sprokkelbeurs-steegje.
9. Korte Huiszitten-steeg. Zie III. C. 10.
10. Jan-Rooden-Poorts-Tooren-steeg, of Tooren-steeg. Zie III. C. 11.
11. Spaarpots-steeg. Zie III. C. 12.
12. Lynbaans-steeg. (Zie III. C. 13.) in dezelve een Dwarsstraat, genaamd de
 - a. Oude Nieuw-straat, uitlopende in de
13. Korte Korsjes-poorts-steeg. (Zie III. C. 14.), waar in nog een Dwarsstraat, genaamd de
 - a. Teerketels-steeg, komt uit aan 't water van
14. 't Kattedgat. (Zie III. C. 17. a.), waar in, Z. z. een steegje, uitlopende op den Singel, genaamd
 - a. Os-

III.

B.

- a. Osjes-spook-steeg, *eertyds*, Steeg naast de Brouwery van den Os. (Zie III. C. 15.), en N. z. een diergelyk, uitlopende op den Agterburgwal, genaamd het.
15. Hemelryk.
16. 't Kleine Hemelryk.
17. Zwarte-byl-steeg.
18. Smids-steeg.
19. Nieuwendyk. Zie III. L.
De Nieuwe-zyds-Agterburgwal tusschen 't Kattegat en den Nieuwendyk, heet het
20. Hekelveld.
en tusschen den Nieuwendyk en de Haringpakkery, de
21. Martelaars-graft.
22. Haringpakkery. Zie III. C. 19.

C.

C. S I N G E L.

Oostzyde.

1. 't Klooster, hebbende drie ingangen, een Dwarsstraat, en de middelste ingang één' uitgang in de Kalverstraat. Zie III. K. 3.
2. Heilige Weg. (Zie III. K. 4.) en op den zelve Z. z. de
- a. Vrouwen gang: en N. z.
- b. Handboogstraat. Zie III. C. 3. a.
- c. Voetboogstraat. Zie III. C. 3. b.
- d. Schaapen-steegje, in de Voetboogstraat uitkomende.
3. 't Spuij, (Zie III. K. 5.) waarop uitkomen, aan de Z. z.
- a. Handboogstraat. Zie III. C. 2. b.
- b. Voetboogstraat. Zie III. C. 2. c.
4. Korte Hei-steeg. Zie III. B. 1.
5. Vliegende steeg. Zie III. B. 3.
6. Kaatsbaans gang.
7. Raam-steeg. Zie III. B. 4.
8. Kruis-steeg of Schoorsteenveegers-steeg. Zie III. B. 5.
9. Korte Gasthuis-Molen-steeg. Zie III. B. 6.
10. Korte Huiszitten-steeg. Zie III. B. 9.
11. Jan-

II. BOEK. AANWAS EN GELEGENHEID. 189

11. Jan-Rooden-Poorts-Tooren-steeg of Tooren-steeg. *Zie III. B. 10.* III.
12. Spaarpots-steeg. *Zie III. B. 11.*
13. Lynbaans-steeg. *Zie III. B. 12.* C.
14. Korte Korsjes-poort-steeg. *Zie III. B. 13.*
15. Osjes-spook-steeg. *Zie III. B. 14. a.*
16. Jeroenen-steeg, uitkomende op de
17. Kuip of Stroommarkt, waarop nog uit-
loopen.
a. 't Kattegat. *Zie III. B. 14.*
b. Engelsche-steeg. *Zie III. L. 3.*
c. Smak steeg. (*Zie III. L. 4.*) waarin N. z.
een gang.
d. Gouwenaars-steeg. (*Zie III. L. 5.*)
18. Nieuwendyk *Zie onder III. L.*
19. Haringpakkery. *Zie III. B. 22. aldaar*
a. Panaals-steegje, *eertyds Holmans-steegje.*
Zie III. L. 2.

D. KLOVENIERS-BURGWAL, D.
Westzyde.

1. Nieuwe-Doele-sstraat. *Zie III. H. 1.*
2. Oude-Manhuis-Poort. *Zie III. A. 2.*
3. Slykstraat. *Zie III. A. 3.*
4. Rusland. *Zie III. A. 4.*
5. spinhuis-steeg. *Zie III. A. 5, 6.*
6. Oude Hoogstraat. *Zie III. A. 8.*
7. Klokken-steegje.
8. Boeren-steeg. *Zie III. A. 9. a. †.*
9. Bethanie-sstraat. *Zie III. A. 9.*
10. Kocstraat. *Zie III. A. 10.*
11. Barnde-steeg. *Zie III. A. 12.*
12. Bloed-sstraat. *Zie III. A. 13.*
13. Monniken straat. *Zie III. A. 14.*

E. GELDERSCHE-KAAL, E.

1. Storm steeg. *Zie III. I. 1.*
2. Waterpoorts-steeg. *Zie III. I. 2.*
3. Frans Talingen steegje, of Frans Teilingen-
steegje, ook Kromelleboog-steeg. *Zie III.*
I. 3.

F. Ou-

III. F. OUDE TEERTUINEN, *oudtyds*
HOUTTUINNEN.

F.

1. Zeedyk. *Zie III. I.*
2. Kamperhoofd, en
3. Schreijers-hoek.
4. Oude-zyds-Kolk. *Zie III. I. 4.*

G. G. ROKIN, van de *Schaapenmarkt* tot de
Langebrug.

1. S. Joris-steeg. *Zie III. K. 1.*
2. Katerssteeg: heeft ter wederzyde een dwars-
gang.
3. Olielaagers-steeg. *Zie III. K. 2.*

H.

H. OUDE TURFMARKT.

1. Nieuwe Doele-straat. *Zie III. D. 1.*
2. Gasthuis-Hof, *eertyds* Gasthuis-Kerkhof.
3. Grimmenesse-fluis.

I.

I. Z E E D Y K.

Ooftzyde.

1. Storm-steeg. *Zie III. E. 1.*
2. Waterpoorts-steeg. *Zie III. E. 2.*
3. Frans Talingen-steegje of Frans Teilingen-
steegje, ook Kromelleboog-steeg. *Zie*
III. E. 3.
4. Oude zyds-Kolk. *Zie III. F. 4.*
5. Muggebeensgang.

Westzyde.

6. Molensteeg. *Zie III. A. 15.*
7. Boomsteeg. *Zie III. A. 16.*
8. Korte Storm-steeg. *Zie III. A. 17.*
een gang.
9. Oude-zyds Wyde Kapelsteeg, uitlopende
op de O. z. Voorburgwal Westzyde.

K. KALVERSTRAAT, van de *Schaapen-* III.
markt tot de Offen-fluis.

Ooftzyde. K.

1. S. Joris-steeg. *Zie III. G. 1.*
2. Olieflaagers-steeg. *Zie III. G. 3.*

Westzyde.

3. 't Klooster. *Zie III. C. 1.*
4. Heilige-Weg. *Zie III. C. 2.*
5. 't Spuij. *Zie III. C. 3.*
6. Offen-fluis.

L. NIEUWENDYK, van de *Oude* tot de L.
Nieuwe Haarlemmer-fluis.

Ooftzyde.

1. Roozebooms-steegje.
2. Panaals-steegje, *oudtyds*, Holmans-steegje.
Zie III. C. 19. a.

Westzyde.

3. Engelsche steeg. *Zie III. C. 17. b.*
4. Smak-steeg. *Zie III. C. 17. c.*
5. Gouwenaars-steeg. *Zie III. C. 17. d.*

IV.

IV.

*Vergrooting der Stad in 't jaar 1585, gemeenlyk
de eerste Vergrooting genaamd.*

G R A F T E N.

- A. DE LASTAADJE.
- B. DE WAAL of OUDE WAAL.
- C. BOOMSLOOT en DWARSBOOMSLOOT.
- D. OUDE SCHANS of MONTELBAANS-BURGWAL.

A. L A S T A A D J E. A.

1. Dykstraat. *Zie IV. C. 3. d.*
waarin, *ten Noorden*,
- a. Dyk-Dwarsstraat.

2. Kei-

- IV. 2. Keizers straat. *Zie IV. C. 3. f.*
 waarin, *ten Noorden*,
 a. Keizers Dwarsstraat.
- B. 3. Konings straat. *Zie IV. C. 3. g.*
 waarin, *ten Noorden*,
 a. Brandewyns-steeg. *Zie IV. C. 1.*
ten Zuiden.
 b. Suikerbakkers-steeg.
 waarin
 † Zak-steeg. O. z.
4. Boomsloot. *Zie IV. C.*
5. Ridder-sstraat. (*Zie IV. D. 6.*), waarin
 a. eerste Ridder-Dwarsstraat. *Zie IV. C. 4.*
 b. tweede Ridder-Dwarsstraat. *Zie IV. C. 5.*
6. Jonker straat. (*Zie IV. D. 7.*), waarin
 a. eerste Jonker-Dwarsstraat. *Zie IV. B. 2.*
 b. tweede Jonker-Dwarsstraat. *Zie IV. B. 3.*
7. Bantammer straat. (*Zie IV. B. 5.*), waarin
 a. de Kollegats-steeg, loopende tot door de
 tweede Jonker-Dwarsstraat.
8. Schippers straatje. *Zie IV. B. 6.*
9. Lelie straatje. *Zie IV. B. 7.*
10. Wittepaards-steeg.
11. Smids-steeg. *Zie IV. B. 8.*

B. WAAL of OUDE WAAL.

1. Smids-steegje.
2. eerste Jonker Dwarsstraat. *Zie IV. A. 6. a.*
3. tweede Jonker Dwarsstraat. *Zie IV. A. 6. b.*
4. Kollegats dwars-steeg. *Zie IV. A. 7. a.*
5. Bantammer straat. *Zie IV. A. 7.*
6. Schippers straatje. *Zie IV. A. 8.*
7. Lelie straatje. *Zie IV. A. 9.*
8. Smids-steeg. *Zie IV. A. 11.*

C. C. BOOMSLOOT en DWARSBOOMSLOOT.

Zuidzyde van BOOMSLOOT.

1. Brandewyns-steeg. *Zie IV. A. 3. a.*
2. Korte Konings Dwarsstraat. *Zie IV. D. 4. 2.*
3. *Tusschen beiden loopt DWARSBOOMSLOOT.*
 en daar op *ten Oosten*
 a. Korte Dyksstraat. *Zie IV. D. 2.*

b. Kor-

II. BOEK. AANWAS EN GELEGENHEID. 193

b. Korte Keizers-straat. (Zie IV. D. 3.), in welke

IV.

†. Korte Keizers-Dwarsstraat. Zie IV. D. 3. a.

c. Korte Konings-straat. (Zie IV. D. 4.); waarin

C.

†. Korte Konings-Dwarsstraat. Zie IV, D. 4. a.
ten Westen,

d. Dyk-straat. Zie IV. A. 1.

e. 't Slootje, uitloopende, met twee uitgangen in de Keizers-, en met één uitgang in de Dyk-straat.

f. Keizers-straat. Zie IV. A. 2.

g. Konings-straat. Zie IV. A. 3.

h. Boom-steeg.

Noordzyde van BOOMSLOOT.

4. eerste Ridder-Dwarsstraat. Zie IV. A. 5. a.

5. tweede Ridder-Dwarsstraat. Zie IV. A. 5. b.

D. OUDE SCHANS of MONTELBAANS-
BURGWAL.

D.

i. Snoekjes-graft, en daarop

Ooftzyde,

a. Dwars-Boomsloot. Zie IV. C. 3.

Westzyde,

b. Snoekjes-steeg of Korte Hoog-straat. Zie V. I. 11.

c. Linker vleugel van de S. Antonis-fluis. Zie V. I. 12.

2. Korte Dyk-straat. Zie IV. C. 3. a.

3. Korte Keizers-straat. (Zie IV. C. 3. b.) en

a. Dwarsstraat. Zie IV. C. 3. b. †.

4. Korte Konings-straat. (Zie IV. C. 3. c.) en

a. Dwarsstraat. Zie IV. C. 2.

5. Boomsloot. Zie IV. C.

6. Ridder-straat. Zie IV. A. 5.

7. Jonker-straat. Zie IV. A. 6.

8. Oude Waal. Zie IV. B.

V.

V.

A. *Vergrooting der Stad van 't jaar 1593, gemeenlyk de tweede Vergrooting genaamd.*

Aan de Oude zyde.

G R A F T E N.

- A. KLOVENIERS-BURGWAL *Oostzyde.*
- B. ZWAANEN-BURGWAL.
- C. HOUT-GRAFT.
- D. LEPROOZEN-BURGWAL.
- E. HOUTKOOPERS-GRAFT *of* JOODEN HOUTTUINEN.
- F. OUDE SCHANS *of* MONTELBAANS-BURGWAL, *Oostzyde.*
- G. RAAPENBURG.
- H. Y-GRAFT.

S T R A A T E N.

- I. S. ANTONIS- *en* JOODEN-BREË-STRAAT.

E I L A N D E N.

- K. UILENBURG.
- L. MARKEN.

Aan de Nieuwe zyde.

G R A F T E N.

- M. AMSTEL, *van de Reguliers- tot de Blaauwe-brug.*
- N. SINGEL, *Zuid- en Westzyde.*
- O. HEEREN-GRAFT, *Oostzyde, van de Beuling-straat tot de Brouwers-graft.*

A. KLOVENIERS-BURGWAL,
Oostzyde.

- I. Binnen-Amstel, *Noordzyde. (Zie V. B. I.), en daarop*
- a. Verwers-graft *of* Groene-burgwal. *Zie V. A. 3. a.*

b. Zwaa-

II. BOEK. AANWAS EN GELEGENHEID. 195

- b. Zwaanen-burgwal. *Zie V. B.*
2. Staal-sstraat. (*Zie V. A. 3. a. ††. ††.* en *V. B. 2.*), door dezelve V.
- a. Verwers-graft of Groene-burgwal. *Zie V. A. 3. a.* A.
- b. Verwers-sstraat. *Zie V. A. 3. b.*
3. Raam-graft. (*Zie V. B. 3.*), en daarop,
ten Zuiden
- a. Verwers-graft. (*Zie V. A. 1. a.*) hebbende aan de
Westzyde,
- †. Jan Krimpen gang.
- ‡. Groene gang.
- ††. Staal-sstraat. (*Zie V. A. 2.*), en aan de
Oostzyde, alleen
- ‡‡. Staal-sstraat. *Zie V. A. 2.*
- b. Verwers-sstraat. *Zie V. A. 2. a.*
- c. Zwaanen-burgwal. *Zie V. B.*
ten Noorden,
- d. Zand-Dwarsstraat. *Zie V. A. 4. a. 6. a.*
- e. Beeren-steeg.
- f. Moddermolen-steeg. *Zie V. I. 4.*
- g. Korte Raam-graft. *Zie V. I. 5.*
4. Zand-sstraat, waarin, ter wederzyde,
- a. Zand-Dwarsstraat. *Zie V. A. 3. d. 6. a.*
- b. Trompetters gang *Z. z.*
- c. S. Antonis-Breë-sstraat. *Zie V. I.*
5. Onkelboer-steeg, *by sommigen,* Jonquier Boeren-steeg. *Zie V. A. 6. a. †.*
6. Nieuwe Hoog-sstraat. (*Zie V. I. 3.*), waarin
ten Zuiden
- a. Zand-Dwarsstraat. (*Zie V. A. 3. d. 4. a.*),
in welke
Westwaards uitloopt
- †. Onkelboer-steeg. *Zie V. A. 5.*
ten Noorden,
- b. Spykermaakers gang.
7. Water-steeg. (*Zie V. I. 1.*)
8. S. Antonis-Breë-sstraat. *Zie V. I.*

V.

B. ZWAANEN-BURGWAL. *Zie V. A. 1. b. 3. c.*
Westzyde.

1. Binnen-Amstel. *Zie V. A. 1.*
2. Staal-straat. *Zie V. A. 2.*
3. Raam-graft. *Zie V. A. 3.*
Oostzyde.
4. Zwaanenburg-straat, waarin
ten Zuiden,
 - a. Waai-gat.
ten Noorden,
 - b. Vlooi-jburgs-Dwarsstraat. *Zie V. C. 3.*
5. Vlooi-jburg, waarop gemelde
 - a. Dwarsstraat. *Zie V. C. 3.*

C.

C. HOUT-GRAFT of JOODEN-
GROENMARKT.

Noordzyde.

1. Vlooi-jburgs-steeg. *Zie V. I. 7.*
2. Leproozen- of Lazarus-steeg. *V. I. 8.*
Zuidzyde
3. Vlooi-jburgs-Dwarsstraat. *Zie V. B. 4. b.*

D.

D. LEPROOZEN- of HUISZITTEN-
BURGWAL, of TURF-GRAFT.

1. Turf-steeg. *Zie VII. H. 8. a.*

E.

E. HOUTKOOPERS-GRAFT of JOO-
DEN-HOUTTUINEN.

1. Uilenburgs-steeg. *Zie V. I. 14.*
2. Markens-steeg. *Zie V. I. 15.*
3. Raven-gang, en nog vyf anderen.

F.

F. OUDE SCHANS of MONTELBAANS-
BURGWAL.

Oostzyde.

1. Heeren gang.
2. eerste Batavier-Dwarsstraat. *Zie V. K. 1. a.*
3. twee-

II. BOEK. AANWAS EN GELEGENHEID. 197

3. tweede Batavier-Dwarsstraat. *Zie V. K. 1. b.* V.
4. Oosterfche Kaai.

G. R A A P E N B U R G. G.

twee gangen.

1. Peper-straat. *Zie V. H. 1.*
2. Foelie-straat. (*Zie V. H. 2.*), waarin
a. Foelie-Dwarsstraat. (*Zie V. H. 4. a.*), heb-
bende ten Zuiden, vier,
ten Noorden, drie gangen.
3. Schippers-graft. *Zie V. H. 4.*

H. Y - G R A F T. H.

1. Peper-straat. *Zie V. G. 1.*
2. Foelie-straat. *Zie V. G. 2.*
3. Drie Kardoezen gang.
Nog twee gangen.
4. Schippers-graft. (*Zie V. G. 3.*), waarop uit-
loopt
a. Foelie-Dwarsstraat. *Zie V. G. 2. a.*

I. S. ANTONIS en JOODEN-BREË-STRAAT. I.

West- en Zuidzyde.

1. Water-steeg. *Zie V. A. 7.*
2. Salemanders-steeg.
3. Nieuwe Hoog-straat. *Zie V. A. 6.*
4. Moddermolen-steeg. *Zie V. A. 3. f.*
5. Korte Raam-graft. *Zie V. A. 3. g.*
6. Zwaanenburgwal. *Zie V. B.*
7. Vlooienburgs-steeg. *Zie V. C. 1.*
8. Leproozen- of Lazarus-steeg. *Zie V. C. 2.*
9. Plein voor 't Leproozen-huis en de Portu-
geefche Jooden-Kerk.

Ooft- en Noordzyde.

10. Brand-gang.
11. Snoekjes-steeg of Korte Hoog-straat. *Zie*
IV. D. 1. b.
12. Linker-vleugel van de S. Antonis-fluis. *Zie*
IV. D. 1. c.
13. Regter-vleugel van de S. Antonis-fluis.

- V. 14. Uilenburgs-steeg. *Zie V. E. 1.*
 I. 15. Marken-steeg. *Zie V. E. 2.*
 16. Plein voor de nieuwe Raapenburger-straat.

K. U I L E N B U R G.

1. Batavier-straat, waarin
 a. eerste Batavier-Dwarsstraat. *Zie V. F. 2.*
 een gang.
 b. tweede Batavier-Dwarsstraat. *Zie V. F. 3.*
 2. Uilenburgs- of Agterstraat,
 waarin, *ten Westen*,
 a. b. de twee Batavier-Dwarsstraten. *Zie V.*
F. 2, 3.
 en *ten Oosten*,
 Agt gangen, uitloopende aan 't Water:
 waar onder
 c. Fortuinen gang.
 d. Engel-Gabriels-gang.
 e. Koks-hofje.
 f. Schollevangers gang.

L. M A R K E N.

De Straat, die 't Eiland in de lengte door-
 loopt, heet ook

1. Marken. In dezelve zyn,
ten Westen
 agttien, en
ten Oosten
 twaalf gangen.
 Aan 't Noordeinde van Marken, loopt,
Westwaards,
 2. 't Nieuwe graftje, en
Oostwaards,
 3. Boltens graftje.

M. AMSTEL, van de Reguliers- tot
 de Blaauwe-brug.

1. Reguliers-Bréeftstraat, loopt op de Boter-
 markt.
 aan en in dezelve zyn

Zuid-

Zuidzyde.

- a. Houtzaagers-gang.
- b. Arend-Bouwen-steeg.
- c. S. Pieters-steeg. *Zie V. N. 1. a. †.*
- d. Suikerbakkers-steeg. *Zie V. N. 1. a. †.*
- e. Land-van-Beloften- of Blindemans-steeg.
- f. Schaapen-steeg. *Zie V, N. 1. a. ††.*
 Deeze vyf steegen, die in elkanderen
 loopen, en gedeeltelyk in de Vyzel-
 straat en Reguliers-Dwarsstraat uitko-
 men, heeten ook den *Duivels-boek*,
 een gang,
- g. Korte - Reguliers - Dwarsstraat. *Zie V. N.*
 1. a. ††.

V.

M.

Noordzyde.

- h. Water-steeg, komt uit op den Amstel.
 drie gangen,
- 2. Water-steeg. *Zie V. M. 1. h.*
- 3. Schuitevoorders-steeg.
- 4. Halvemaans-steeg, uitkomende op de Bo-
 termarkt,
 heeft,
 ten Westen,
 twee gangen, en
 ten Oosten,
 een gang.
- 5. Sleepers-steeg.
- 6. Balk in 't Oog-steeg, uitkomende op de Bo-
 termarkt, heeft
 Westwaards,
 een kromme gang.
- 7. Bakkers-sstraat, uitkomende op de Boter-
 markt, heeft
 Westwaards.
 een gang.
- 8. Paarden-sstraat, (*Zie V. M. 12. a.*) waarin ter
 wederzyde
 een gang.
- 9. Suikerbakkers-steeg.
- 10. Wapen van Delfts-steegje.
- 11. Wagen-sstraat, (*Zie V. M. 12. b.*) waarin, aan
 elke zyde, twee gangen.

- V. 12. Amstel-straat, waarin, aan *de Noordzyde*, uitkomen
 a. Paarden-straat. *Zie V. M. 8.*
 M. b. Wagen-straat. *Zie V. M. 11.*
 twee gangen, waar onder
 c. Splintermaakers gang.

N. N. SINGEL.
Zuid- en Westzyde.

1. Vyzelstraat, (*Zie VII. B. 3.*) waarin,
ten Oosten,
 drie steegen van den Duivelshoek:
en ter wederzyde
 a. Reguliers-Dwarsstraat, (*Zie V. N. 8. a.*)
 waarin,
ten Noorden ook
 drie steegen van den Duivelshoek uitko-
 men, te weeten
 †. S. Pieters-steeg
 †. Suikerbakkers-steeg } *Zie V. M. c. d. f.*
 ††. Schaapen-steeg
 Voorts zyn aan de zelfde zyde,
 ††. Korte Reguliers-Dwarsstraat. *Zie V. M. i. g.*
 †††. Slaagers-gang.
 nog een gang.
 2. Mandemaakers-steeg. *Zie V. N. 8. a. †.*
 3. Geelvinks-steeg. *Zie V. N. 8. a. †.*
 4. Openhart-steeg. *Zie V. N. 8. a. ††.*
 Door deezen drie, loopt een dwars-steeg.
 5. 6. Twee Karffebooms-steegen.
 7. S. Joris-straat, *Zie V. N. 8. a. ††.*
 8. Konings-Plein (*Zie VII. B. 2.*), alwaar be-
 gint,
Oostzyde.
 a. de Reguliers-Dwarsstraat (*Zie V. N. 1. a.*)
 in welke, uitkomen
 †. Mandemaakers-steeg. *Zie V. N. 2.*
 †. Geelvinks-steeg. *Zie V. N. 3.*
 ††. Openhart-steeg. *Zie V. N. 4.*
 ††. S. Joris-straat. *Zie V. N. 7.*
 9. Katers-steeg. *Zie VII. B. 1.*
 10. Beuling-straat. *Zie V. O. 1.*

- 11. Dubbeldeworft-steeg. *Zie V. O. 2.*
- 12. Heifsteeg. *Zie V. O. 3.*
- 13. Goudsblom-steeg. *Zie V. O. 4.*
- 14. Vlasblom-steeg. *Zie V. O. 5.*
- 15. Oude Spiegel-straat. *Zie V. O. 6.*
- 16. Romeins-Arm-steeg. *Zie V. O. 7.*
- 17. Koks-steeg. *Zie V. O. 8.*
- 18. Treest-steeg. *Zie V. O. 9.*
- 19. Gasthuismolen-steeg. *Zie V. O. 10.*
- 20. Warmoes-graft. *Zie V. O. 11.*
- 21. Schilders-steeg.
- 22. Drie Konings-straat. *Zie V. O. 12.*
- 23. Ham-eeters-steeg.
- 24. Oude Lelie-straat. *Zie V. O. 13.*
- 25. Bergstraat. *Zie V. O. 15.*
- 26. Blaauwburgwal. (*Zie V. O. 16*), en op de-
zelve Noordzyde
 - a. Lange-straat. (*Zie V. N. 29. a.*), die dwars
doorfneeden wordt van de
- 27. Korsjes-Poort-steeg. (*Zie V. O. 17.*) en
- 28. Molen- of Roo-molen-steeg. *Zie V. O. 18.*
- 29. Brouwers-graft. (*Zie VI. E.*), op welke uit-
komen
 - ten Zuiden, de*
 - a. Lange-straat. *Zie V. N. 26. a. V. O. 16. a.*
ten Noorden, Zie VI. E. 11. enz.
- 30. Haarlemmer-Dyk of Straat. *Zie VI. H.*
- 31. Haarlemmer-Houttuinen. *Zie VI. F.*

O. HEEREN-GRAFT, Ooftzyde, van de Beuling-straat tot de Brouwers-graft. O,

- 1. Beuling-straat. *Zie V. N. 10.*
- 2. Dubbeldeworft-steeg. *Zie V. N. 11.*
- 3. Hei-steeg. *Zie V. N. 12.*
- 4. Goudsblom-steeg. *Zie V. N. 13.*
- 5. Vlasblom-steeg. *Zie V. N. 14.*
- 6. Oude Spiegel-straat. *Zie V. N. 15.*
- 7. Romeins-Arm-steeg. *Zie V. N. 16.*
- 8. Koks-steeg. *Zie V. N. 17.*
- 9. Treest-steeg. *Zie V. N. 18.*
- 10. Gasthuismolen-steeg. *Zie V. N. 19.*
- 11. Warmoes-graft. *Zie V. N. 20.*

- V. 12. Drie Konings-straat. *Zie V. N. 22.*
 13. Oude Lelie-straat. *Zie V. N. 24.*
 14. Pottebakkers gang.
- O. 15. Berg-straat. *Zie V. N. 25.*
 16. Blaauw-burgwal. *Zie V. N. 26.*
 op welken zyn, *ten Noorden,*
 een gang, en
 a. Lange-straat. (*Zie V. N. 26. a. V. N. 29. a.*),
 in welke zyn
 ten Oosten
 twee gangen, en
 ten Westen
 negen gangen.
 17. Korsjes-poort-steeg. *Zie V. N. 27.*
 18. Molen- of Roo-molen-steeg. *Zie V. N. 28.*
 vier gangen.
 19. Brouwers-graft. *Zie V. N. 29.*

VI.

VI.

Vergrooting der Stad van 't jaar 1611 en vervolgens, in 't gemeen de derde genaamd.

G R A F T E N.

- A. HEEREN-GRAFT, *Westzyde.*
 B. KEIZERS - GRAFT.
 C. PRINSEN - GRAFT.
 D. LYNBAANS- of BAAN-GRAFT. } van de Leidſche
 E. BROUWERS-GRAFT. } graft, *Noordwaards.*
 F. HAARLEMMER-HOUTTUINEN.
 G. NIEUWE TEERTUINEN.

S T R A A T.

- H. HAARLEMMER-DYK, *van de Nieuwe Haarlemmer-
 sluis tot de Haarlemmer-Poort.*

E I L A N D E N.

- I. BIKKERS-EILAND.
 K. PRINSEN-EILAND.
 L. REAALEN-EILAND.
 M. NIEUWE-WAALS-EILAND.

A. HEE-

A. HEEREN-GRAFT. VI.

Westzyde. A.

1. Leidsche-graft. *Zie VI. B. 1.*
2. Huiden-straat. *Zie VI. B. 2.*
3. Wolven-straat. *Zie VI. B. 3.*
4. Harten-straat. *Zie VI. B. 4.*
5. Lelie-graft. *Zie VI. B. 5.*
6. Heeren-straat. *Zie VI. B. 6.*
7. Brouwers-graft. *Zie VI. B. 7.*

B. KEIZERS - GRAFT. B.

Ooftzyde.

1. Leidsche-graft. *Zie VI. A. 1.*
 2. Huiden-straat. *Zie VI. A. 2.*
 3. Wolven-straat. *Zie VI. A. 3.*
 4. Harten-straat. *Zie VI. A. 4.*
 5. Lelie-graft. *Zie VI. A. 5.*
 6. Heeren-straat. *Zie VI. A. 6.*
 7. Brouwers-graft. *Zie VI. A. 7.*
- Westzyde.*
8. Leidsche-graft. *Zie VI. C. 1.*
 9. Molen-pad. *Zie VI. C. 2.*
 10. Runstraat. *Zie VI. C. 9.*
 11. Beeren-straat. *Zie VI. C. 12.*
 12. Ree-straat. *Zie VI. C. 16.*
 13. Westermarkt. *Zie VI. C. 17.*
 14. Lelie-graft. *Zie VI. C. 18.*
 15. Prinzen-straat. (*Zie VI. C. 19.*) waarin
ten Zuiden, de
 - a. Wyde gang.
ten Noorden.
 - b. Arke Noachs-gang.
Nog een gang.
 16. Klaver-gang.
 17. 't Keizers-hof.
 18. Zaaikers-gang.
 19. Brouwers-graft, (*Zie VI. C. 24 en VI. E.*)
waar op,
aan de Zuidzyde.
drie gangen,

C. PRINZ.

VI. C. P R I N S E N - G R A F T .

C.

Ooftzyde.

1. Leidſche-graft. *Zie VI. B. 8.*
 2. Molenpad, *Zie VI. B. 9.*
 3. Lindebooms-gang.
 4. Steenkoopers-gang.
 5. Glazemaakers-gang.
 6. Bleekers-gang.
 7. Kuipers-gang.
 8. Sleepers-gang.
 9. Run-ſtraat. *Zie VI. B. 10.*
 10. Kalver-gang.
 11. Schaaven-gang.
 12. Beeren-ſtraat. *Zie VI. B. 11.*
een gang.
 13. Rotterdammer-gang.
 14. Arnouds-gang.
 15. Begynen-gang.
 16. Reefſtraat. *Zie VI. B. 12.*
een gang.
 17. Weſtermarkt. *Zie VI. B. 13.*
 18. Lelie-graft. *Zie VI. B. 14.*
 19. Prinſen-ſtraat. *Zie VI. B. 15.*
 20. Schippers-gang.
 21. Lindebooms-gang.
 22. Prinſenhofs-gang.
 23. Kruis-gang.
een gang.
een gang.
 24. Brouwers-graft. *Zie VI. B. 19.*
vier gangen.
 25. Haarlemmerdyk. *Zie VI. H.*
 26. Haarlemmer-Houttuinen. *Zie VI. F.*
- Wefſtzyde.*
27. Leidſche-graft. *Zie VI. D. 1.*
 28. Raam-ſtraat. *Zie VI. D. 2.*
 29. Paſſeerder-graft, *eertyds* Parfumeerders-graft,
(*Zie VI. D. 3.*) en daarop,
Zuidzyde.
- a. Waalenhoek.

b. Ke-

- b. Ketel-gang. VI.
 c. Nieuwe-gang. C.
 Nog drie gangen.
Noordzyde.
 twee gangen.
 d. Paffeerder-Dwarsstraat (Zie VI. C. 31. a.),
 en daar in
 drie gangen *aan de Westzyde.*
 30. Knollen-gang.
 31. Paffeerder-straat, *eertyds* Parfumeerders-straat
 (Zie VI. D. 4.) en daar in
ter wederzyde.
 a. Paffeerder-Dwarsstraat. Zie VI. C. 29. d.
 en *aan de Noordzyde.*
 b. Prinſen-gang, loopt uit op
 †. Blok-en-hofje.
 32. Looijers-graft (Zie VI. D. 5.)', en daarop
Noordzyde.
 a. eerste Looijers-Dwarsstraat.
 b. tweede Looijers-Dwarsstraat.
 door de eerste tot in de tweede loopt de
 †. Looijers-straat. (Zie VI. C. 33.) en in de
 twee Dwarsstraaten zyn
 tien of twaalf gangen.
Zuidzyde.
 drie gangen.
 33. Looijers-straat (Zie VI. C. 32. b. †), waarin
 a. b. twee Dwarsstraaten (Zie VI. C. 34. a. b.)
 en tien of twaalf gangen, *ter wederzyde,*
 waar onder, aan de
Zuidzyde.
 c. de Kerkkroonen-gang.
 d. de Hoeksteen.
 34. Elands-graft. (Zie VI. D. 6) waarop
Zuidzyde.
 a. b. de twee Looijers-Dwarsstraaten. Zie VI. C.
 33. a. b.
 zes gangen.
Noordzyde.
 c. Haazen-straat. Zie VI. C. 35. a.
 twaalf of veertien gangen, waar onder
 d. Een uurs gang.
 e. Zevenhuizen-gang.

f. Kui-

VI.

C.

- f. Kuipers-gang.
- g. Sleepers-gang.
- h. Drie Lelien-gang.
- i. Arke Noachs-gang.
- 35. Elandsstraat. (*Zie VI. D. 8.*) waarin, ter *wederzyde*
 - a. Haazen-straat. (*Zie VI. C. 34. c.*) en in dezelve
 - Ooftzyde.*
 - drie gangen.
 - Westzyde.*
 - drie gangen, waar onder
 - b. Turksche Keizers-Poort.
 - en ter *Noordzyde* in de Elandsstraat
 - c. Konynen-straat (*Zie VI. C. 36. c.*) waarin ter *wederzyde*
 - drie gangen, 2 O. z. 1 W. z.
 - ter *wederzyde* in de Elandsstraat
 - tien of twaalf gangen, waaronder,
 - Zuidzyde.*
 - d. S. Jans-Vredchhof.
 - e. Ketelmaakers-gang.
- 36. Laurier-graft. (*Zie VI. D. 10.*) en daarop *Zuidzyde.*
 - a. Haazen-straat. *Zie VI. C. 34. c. 35. a.*
 - b. Koperslaagers-gang.
 - c. Konynen-straat. *Zie VI. C. 35. c.*
 - d. Terebinthyns-gang.
 - Noordzyde.*
 - e. eerste Dwarsstraat. (*Zie VI. C. 37. a.*) waarin een gang W. z.
 - f. Prinzenhofs-gang.
 - g. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. C. 37. c.*
- 37. Laurier-straat. (*Zie VI. D. 11.*), waarin *ten Zuiden.*
 - a. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. C. 36. e.* vyftien gangen, waar onder de
 - b. Waalen-wees-poort.
 - c. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. C. 36. g.*
 - ten Noorden.*
 - d. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. C. 38. a.*
 - e. tweede Dwarsstraat. (*Zie VI. C. 38. b.*), in welke is,

West-

- VI.
C.
- Westwaards*, het
- †. Vuile weespad, loopt door, in de Roozen-sstraat, en
- Oostwaards* het
- ‡. Schoone weespad.
- f. Prinsengang, loopt door.
38. Roozen-sstraat. (*Zie VI. D. 12.*), waarin
- ten Zuiden*
- a. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. C. 37. d.*
 b. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. C. 37. e.*
 dertien gangen.
- ten Noorden*
- c. Zak-ssteeg.
 d. Stuurmans-hofje. *Zie VI. C. 39. a.*
 e. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. C. 39. b.*
 f. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. C. 39. c.*
 tien gangen, waar onder
 g. Smids-ssteeg.
 h. Bierdraagers-gang.
 i. 't Keizers-hof.
39. Roozen-graft. (*Zie VI. D. 13.*), waar op
- ten Zuiden*
- a. Stuurmans-hofje. *Zie VI. C. 38. d.*
 b. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. C. 38. e.*
 c. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. C. 38. f.*
ten Noorden.
 d. eerste Dwarsstraat. (*Zie VI. C. 40. a.*),
 waarin een gang O. z.
 e. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. C. 40. b.*
 f. Acolye-sstraat. *Zie VI. C. 40. c.*
40. Blom-sstraat. (*Zie VI. D. 14.*), waarin
- ten Zuiden*
- a. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. C. 39. d.*
 b. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. C. 39. e.*
 c. Acolye-sstraat. *Zie VI. C. 39. f.*
 twintig gangen.
- ten Noorden.*
- c. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. C. 41. a.*
 d. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. C. 41. c.*
 drie-entwintig gangen.
41. Blom-graft. (*Zie VI. D. 15.*), waarop
- ten Zuiden*
- een gang.

VI.

a. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. C. 40. c.*
 b. Vrede-hofje.
 vier gangen.

C.

c. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. C. 40. d.*
 tien gangen.

ten Noorden

d. eerste Dwarsstraat. (*Zie VI. C. 42. a.*) waar-
 in een gang W. z.
 twee gangen.

e. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. C. 42. b.*
 een gang,

f. derde Dwarsstraat. *Zie VI. C. 42. c.*

42. Nieuwe Lelie-straat. (*Zie VI. D. 16.*) waarin
ter wederzyde.

a. eerste Lelie-Dwarsstraat. *Zie VI. C. 41. d.*
 43. a.

een gang. Z. z.

b. tweede Lelie-Dwarsstraat. *Zie VI. C. 41. e.*
 43. b.

een gang. Z. z.

c. derde Lelie-Dwarsstraat. *Zie VI. C. 41. f.*
 43. c.

twee gangen Z. z.

twee gangen N. z.

43. Egelantiers-graft. (*Zie VI. D. 17.*) waarop
Zuidzyde.

een gang.

a. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. C. 42. a.*
 een gang.

b. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. C. 42. b.*
 vier gangen.

c. derde Dwarsstraat. *Zie VI. C. 42. c.*
 drie gangen.

Noordzyde.

d. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. C. 44. a.*
 vyf gangen, waar onder

e. Wittevoets-gang.

f. Schuitebooms-gang.

g. Knoopemaakers-gang.

h. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. C. 44. b.*
 drie gangen, waar onder

i. Hoedemaakers-gang.

k. der-

II. BOEK. AANWAS EN GELEGENHEID, *209

- k. derde Dwarsstraat. *Zie VI. C. 44. d.* VI.
vyf gangen.
44. Egelantiersstraat. (*Zie VI. D. 18.*) waar- C.
in,
Zuidzyde,
een gang.
- a. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. C. 43. d.*
agt gangen.
- b. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. C. 43. h.*
vier gangen, waar onder
- c. Twaalfuurs-gang.
- d. derde Dwarsstraat. *Zie VI. C. 43. k.*
drie gangen.
- Noordzyde,*
twee gangen.
- c. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. C. 45. a.*
zes gangen.
- f. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. C. 45. b.*
zes gangen, waar onder
- g. Kuipers-gang.
- h. derde Dwarsstraat. *Zie VI. C. 45. c.*
vyf gangen.
45. Tuin-straat. (*Zie VI. D. 19.*), waarin
Zuidzyde,
a. eerste Egelantiers Dwarsstraat. *Zie VI. C.*
44. c.
negen gangen.
- b. tweede Egelantiers-Dwarsstraat. *Zie VI. C.*
44. f.
negen gangen.
- c. derde Egelantiers-Dwarsstraat. *Zie VI. C.*
44. h.
Noordzyde,
zes gangen, waar onder
- d. Karlebooms-Hofje.
- e. eerste Tuindwarsstraat. *Zie VI. C. 46. a.*
twaalf gangen, waar onder
- f. Haverzaks-gang.
- g. Bierdraagers-gang.
- h. tweede Tuindwarsstraat. *Zie VI. C. 46. b.*
waar in, een gang W.z.
vyf gangen.

I. STUK.

O

i. Ra-

VI.

i. Ratelwagts-steeg, of kleine Anjeliërs-straat.
Zie VI. C. 46. c.

C.

k. Maagdelieven-straat. (*Zie VI. C. 46. d.*) in
welke, *ten Westen,*†. Sloopstraat. (*Zie VI. D. 20.*), waar in
een gang, *Z. z.*46. Anjeliërsstraat. (*Zie VI. D. 21.*) waar in
Zuidzyde,
vier gangen.a. eerste Tuindwarsstraat. *Zie VI. C. 45. e.*
vier gangen.b. tweede Tuindwarsstraat. *Zie VI. C. 45. h.*
twee gangen.c. Ratelwagtssteeg. *Zie VI. C. 45. i.*d. Maagdelievenstraat. *Zie VI. C. 45. k.*
Noordzyde,
twee gangen.e. Violetten-straat. (*Zie VI. C. 47. a.*), waarin
een gang *W. z.*
vyf gangen.f. eerste Dwarsstraat. (*Zie VI. C. 47. b.*),
waarin een gang *W. z.*
zeven gangen.g. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. C. 47. c.*
drie gangen.h. Kromme Tuin-straat, heeft *twee* uitgangen
op de Anjeliërs-, en *een* op de Baan-
graft. *Zie VI. C. 47. d. e. VI. D. 22.*
zes gangen.47. Anjeliërs-graft. (*Zie VI. D. 23.*), waar op
Zuidzyde,
vier gangen.a. Violetten-straat. *Zie VI. C. 46. e.*
vyf gangen.b. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. C. 46. f.*
zeven gangen.c. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. C. 46. g.*
twee gangen.d. e. twee uitgangen van de Kromme Tuin-
straat. *Zie VI. C. 46. h.*
Noordzyde,
twee gangen.

f. eer-

II. BOEK. AANWAS EN GELEGENHEID. 211

- f. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. C. 48. a. †.*
 agt gangen.
- g. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. E. 4. c.*
 agt gangen.
- h. Tichel-straat. *Zie VI. C. 48. b. †. **
 agt gangen.
48. Noorder-markt, en daar op, *ten Westen*,
- a. Boom-straat, loopt in de tweede Anjeliërs-
 Dwarsstraat. (*Zie VI. C. 47. g.*) en heeft,
 ter wederzyde, een
- †. Dwarsstraat. (*Zie VI. C. 47. f. 48. b. †.*),
 in welke, *ten Noorden*, een gang aan
 de W. z.
- Voorts, zyn in de Boom-straat, *ten Zuiden*,
 vyf: *ten Noorden*, zes gangen.
- b. Linden-straat, loopt tot aan het Karthuizers
 Kerkhof, en heeft
- Zuidzyde*,
- vyf gangen, waar onder
- †. Melkmeisjes-gang: een
- ‡. Dwarsstraat. (*Zie VI. C. 48. a. †.*) en
 een gang.
- Noordzyde*,
- ††. eerste Dwarsstraat of Kerkstraat. (*Zie VI.*
E. 4. a.), waar in, *ten Oosten*, twee gan-
 gen, *ten Westen*, een.
- vyf gangen.
- ‡‡. tweede Dwarsstraat. (*Zie VI. E. 4. b.*),
 waarin, *ten Westen*
- *. S. Hieronimus Hofje.
- Ten einde van de Boom-en Lindenstraaten*,
loopen tusschen beide
 twee gangen, en
- Westwaards*,
- †. Karthuizers-straat, waar in, *ten Zuiden*,
 uitkomt de
- *. Tichel-straat. *Zie VI. C. 47. h.* en
ten Noorden,
- twee gangen, en de
- ***. Blindemans-steeg. Zie VI. E. 4. d.*
bewesten de Karthuizers-straat, is de
- §. Gieters-straat. *Zie VI. D. 24.* en daarin
- O 2 *. Tichel.

VI.
C.

VI.

* Tichel-straat. *Zie VI. E. 4. e.*Nog zyn op de Noorder-markt, *Noordzyde*, vier gangen, waar onder de

C.

c. Blaauwhuizen-gang.

49. Brouwers-graft. *Zie VI. E.*
een gang.50. Vinken-straat. (*Zie VI. G. 24. a.*), waarin,
Zuidzyde,

vyf gangen.

a. Oranje-straat. *Zie VI. E. 20.*b. Mouthaan-steeg. *Zie VI. E. 21.*
een gang.c. Dommer-straat. *Zie VI. E. 22.*
een gang.d. Baanbrug-steeg. *Zie VI. E. 23.*
twee gangen.*Noordzyde*

zes gangen.

e. Oranje-straat. *Zie VI. H. 10.*f. Mouthaan-steeg. *Zie VI. H. 11.*g. Dommer-straat. *Zie VI. H. 12.*h. Baanbrug-steeg. *Zie VI. H. 13.*
twee gangen.51. Haarlemmer-dyk of Straat. *Zie VI. H.*
een gang.52. Haarlemmer-Houttuinen. *Zie VI. F.*

D. D. BAAN-GRAFT of LYNBAANS-GRAFT.

1. Leidsche-graft. *Zie VI. C. 27.*2. Raam-straat. *Zie VI. C. 28.*3. Paffeerder-graft. *Zie VI. C. 29.*4. Paffeerder-straat. *Zie VI. C. 31.*5. Looijers-graft. *Zie VI. C. 32.*6. Elands-graft. *Zie VI. C. 34.*

7. Leertouwers-gang.

8. Elands-straat. *Zie VI. C. 35.*

9. Kramers-gang.

10. Laurier-graft. *Zie VI. C. 36.*11. Laurier-straat. *Zie VI. C. 37.*12. Roozen-straat. *Zie VI. C. 38.*
een gang.13. Roozen-graft. *Zie VI. C. 39.*

14. Blom-

II. BOEK. AANWAS EN GELEGENHEID. 213

14. Blom-fraat. *Zie VI. C. 40.* VI.
15. Blom-graft. *Zie VI. C. 41.*
16. Nieuwe Lelie-fraat. *Zie VI. C. 42.* D.
Twee gangen.
17. Egelantiers-graft. *Zie VI. C. 42.*
18. Egelantierstraat. *Zie VI. C. 43.*
19. Tuin-fraat. *Zie VI. C. 45.*
20. Sloot-fraat. *Zie VI. C. 45. †.*
21. Anjelier-fraat. *Zie VI. C. 46.*
22. Kromme Tuin-fraat. *Zie VI. C. 46. h. 47.*
d. e.
23. Anjeliers-graft. *Zie VI. C. 47.*
24. Gieters-fraat. *Zie VI. C. 48. b. §.*
25. Linden-graft. *Zie VI. E. 4.*
26. Goudsbloms-fraat. *Zie VI. E. 5.*
twee gangen.
27. Goudsbloms-graft. *Zie VI. E. 6.*
twee gangen.
28. Palm-fraat. *Zie VI. E. 7.*
29. Palm-graft of Nieuwe Braak. *Zie VI. E. 8.*
twee gangen.
30. Kromme-Palm-fraat. *Zie VI. E. 8. e.*
31. Drie-hoek-fraat. *Zie VI. E. 8. d.*
32. Brouwers-graft. *Zie VI. E.*
33. Schaapen-steeg. *Zie VI. E. 24. b.*
34. Haarlemmer-Plein of Wagen-Plein by de
Haarlemmer-Poort.

E. BROUWERS-GRAFT, waar op E.

Zuidzyde, Zie V. N. 29.

en verder,

1. Heeren-graft. *Zie V. O. en VI. A.*
2. Keizers-graft. *Zie VI. B.*
3. Prinzen-graft. *Zie VI. C.*
4. Linden-graft (*Zie VI. D. 25.*) waar op,
Zuidwaards,
vyf gangen.
a. eerste Dwars-fraat. *Zie VI. C. 48. b. ††.*
vyf gangen.
b. tweede Dwars-fraat. *Zie VI. C. 48. b. ††.*
zes gangen.

O 3

c. der.

VI.

- c. derde Dwarsstraat. *Zie VI. C. 47. g.*
 d. Blindemans-steeg. *Zie VI. C. 48. b. †. **.*
 e. Tichel-straat. *Zie VI. C. 48. b. †. *.*

E.

- Noordwaards,*
 zeven gangen, waar onder
 f. Schuitemaakers-gang.
 g. eerste Dwarsstraat *Zie VI. E. 5. a.*
 vyf gangen, waar onder
 h. Eendragts-gang.
 i. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. E. 5. b.*
 zes gangen, waar onder
 k. S. Jakobs-gang.
 l. derde Dwarsstraat. *Zie VI. E. 5. c.*
 agt gangen
 5. Goudsbloms-straat. (*Zie VI. D. 26.*) waar in
Zuidwaards,
 zes gangen.
 a. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. E. 4. g.*
 agt gangen.
 b. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. E. 4. i.*
 agt gangen.
 c. derde Dwarsstraat. *Zie VI. E. 4. l.*
 vyf gangen
Noordwaards,
 vyf gangen.
 d. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. E. 6. a.*
 vier gangen.
 e. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. E. 6. b.*
 vyftien gangen.
 6. Goudsbloms-graft of Fransche-Pad. (*Zie VI. D. 27.*) waar op
Zuidwaards,
 vier gangen.
 a. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. E. 5. d.*
 zeven gangen.
 b. tweede Dwarsstraat. *Zie VI. E. 5. e.*
 zeventien gangen.
Noordwaards,
 negen gangen, waar onder de
 c. Wyde-gang, die doorloopt in de Palm-
 straat. *Zie VI. E. 7. a.*
 d. eer-

II. BOEK. AANWAS EN GELEGENHEID. 215

- d. eerste Dwarsstraat. *Zie VI. E. 7. b.* vier gangen. **V**
- e. Rottige of Roozebooms-steeg. *Zie VI. E. 7. c.* **E.**
7. Palm-straat. (*Zie VI. D. 28*) waarin
Zuidwaards,
 zes gangen, waar onder.
- a. Wyde-gang. *Zie VI. E. 6. c.*
- b. Dwarsstraat. *Zie VI. E. 6. d.* vier gangen.
- c. Rottige of Roozebooms steeg. *Zie VI. E. 6. e.*
Noordwaards,
 twee gangen.
- d. Dwarsstraat. *Zie VI. E. 8. c.* tien gangen.
8. Palm-graft of Nieuwe Braak (*Zie VI. D. 29.*)
 waar op
Zuidwaards,
 drie gangen, waar onder
- a. Turfdraggers-Agterhuis.
- b. Koorenmeeters-Agterhuis.
- c. Dwarsstraat. *Zie VI. E. 7. d.* zes gangen.
Noordwaards,
- d. Drie-hoek-straat, komt uit op de Brouwers-
 en Baangraft. *Zie VI. D. 31. E. 9.*
- e. Kromme Palm-straat. *Zie VI. D. 30.*
9. Drie-hoek-straat. (*Zie VI. D. 31. E. 8. d.*)
 waar in
 een gang. W. z.
10. Lynbaans- of Baangraft. *Zie VI. D.*
 Brouwersgraft *Noordzyde* van den Singel af,
 vyf gangen, waar onder de
11. Rotgans-gang.
12. Viſſchers-straat. (*Zie VI. H. 4.*) waar in
 drie gangen *Ooftzyde.*
 twee gangen *Westzyde.*
13. Wieringer-straat. (*Zie VI. H. 6.*) waarin
 twee gangen *Ooftzyde.*
14. Heeren-markt. *Zie VI. H. 7.*
15. Brouwers-straat. (*Zie VI. H. 8.*) waarin
 vier gangen *Ooftzyde.*
 zes gangen *Westzyde.*

VI.

16. Mandemaakers-gang.
17. Steenkoopers-gang.
- E. 18. Olie-flaagers-gang.
19. Korte Prinsen-graft. *Zie VI. H. 9.*
20. Oranje-straat. *Zie VI. C. 50. a.*
21. Mouthaan-steeg. *Zie VI. C. 50. b.*
22. Dommer-straat. (*Zie VI. C. 50. c.*) waar in een gang O. z.
23. Baanbrug-steeg. *Zie VI. C. 50. d.*
24. Wagen-straat. (*Zie VI. H. 14.*) waar in, *Oostwaards,*
een gang, en
a. Vinken-straat. *Zie VI. C. 50.*
en
Westwaards,
b. Schaapen-steeg. *Zie VI. D. 33.*

F.

F. HAARLEMMER-HOUTTUINEN,
*beginnende van de kleine Vischmarkt en
Droogbak,*

1. Buiten-Visschers-straat. *Zie VI. H. 15.*
2. Buiten-Wieringerstraat. *Zie VI. H. 16.*
3. Buiten-Brouwers-straat. *Zie VI. H. 17.*
4. Eenhoorns-gang.
5. Schager-gang.
6. Paauwen-gang.
7. Schiedammer-gang.
8. Korte Prinsen-graft. (*Zie VI. H. 18.*) waarop, *Westzyde,*
twee gangen.
9. Buiten-Oranje-straat. *Zie VI. H. 19,*
zes gangen, waar onder
10. eerste Diffels-gang.
11. tweede Diffels-gang.
12. Hagedoorns-gang.
13. Buiten-Dommer-straat. *Zie VI. H. 20.*
14. kleine Hout-straat. *Zie VI. H. 21.*
*Ten einde de Houttuinen, loopt, in de-
zelfde strekking Westwaards, de*
15. Groote Hout-straat, tot aan de Schans.

G. NIEU-

G. NIEUWE TEERTUINEN, *beginnende
by de groote Houtstraat.*

VI.
G.

in dezelve zyn

1. Slooterdyks-straat.
2. Breeuwers-straat.
Agter welke straten loopt het
3. Smalle-Pad, langs de Schans:
ten Noordeinde van welk, men komt op de
4. Zoutkeets-graft, waarop zyn
 - a. Karflebooms-gang.
 - b. Baan-steeg: *en om den Oosterhoek de*
 - c. Bokking-hangen, *waar zyn*
 - d. Blaauw-hoofd.
vier gangen.

H. HAARLEMMER-STRAAT, *of DYK,* H.
van de nieuwe Haarlemmer-fluis af.

waar op zyn
Zuidzyde,

1. Rotgans-steeg.
2. Hooiwagens-steeg, *eertyds, 't Fraaije Steegje.*
3. Brandewyns-steeg.
4. Binnen-Visschers-straat. *Zie VI. E. 12.*
5. Rookoes gang.
6. Binnen-Wieringer-straat. *Zie VI. E. 13.*
7. Heeren-markt. *Zie VI. E. 14.*
8. Binnen-Brouwers-straat. *Zie VI. E. 15.*
een gang.
9. Prinsengraft. *Zie VI. E. 19.*
10. Binnen-Oranje-straat. *Zie VI. C. 50. e.*
11. Mouthaan-steeg. *Zie VI. C. 50. f.*
12. Binnen-Dommer-straat. *Zie VI. C. 50. g.*
13. Baanbrug-steeg. *Zie VI. C. 50. h.*
14. Wagen-straat. *Zie VI. E. 24.*
Noordzyde,
15. Buiten-Visschers-straat. *Zie VI. F. 1.*
16. Buiten-Wieringer-straat. *Zie VI. F. 2.*

- VI.** 17. Buiten Brouwers-straat. *Zie VI. F. 3.*
 een gang.
- H.** 18. Korte Prinsfen-graft. *Zie VI. F. 8.*
 19. Buiten-Oranje-straat. *Zie VI. F. 9.*
 20. Buiten-Dommer-straat. *Zie VI. F. 13.*
 21. Kleine Hout-straat. *Zie VI. F. 14.*
- I.** **I. BIKKERS-EILAND**, *benoorden de Hout-
 tuinen, op de hoogte der Oranje-straat:*
- waar op,
1. Bidders-graft.
 2. Bidders-straat, en *in dezelve*,
 - a. Minnemoers-straatje.
 - b. Kleine Bidders-straat.*beide uitkomende op de Bidders-graft.*
- K.** **K. PRINSEN-EILAND**, *bewesten 't
 Bidders-Eiland:*
- waarop de
1. Galge-straat of Prinsfen-Eilands-Dwarsstraat.
- L.** **L. REAALLEN-EILAND**, *benoorden de
 Bidders- en Prinsfen Eilanden:*
- waar op,
1. Taan-straat.
 2. Taan-Dwarsstraat.
 3. Vier-winden-straat.
 4. Zandhoek.
- M.** **M. NIEUWE-WAALS-EILAND**, *tus-
 schen het Kamperhoofd en de Y-graft,*
- is verdeeld in
1. Binnenkant, en
 2. Buitenkant, tusschen welken, aan de *Oost-
 zyde*, is de
 3. Kalk-markt, en door welken loopen
 4. Nieuwe of Buiten-Bantammer-straat.
 5. Schippers-straat.

VII.

VII.

Vierde en laatste *Vergrooting der Stad*, begonnen in 't jaar 1658, in 't gemeen de nieuwe uitlegging genaamd.

G R A F T E N.

- A. LEIDSCHÉ-GRAFT.
- B. HEEREN-GRAFT, van de hoogte der Leidsche-graft af, Oostwaards.
- C. KEIZERS-GRAFT, als boven.
- D. PRINSEN-GRAFT, als boven.
- E. LYNBAANS- of BAAN-GRAFT, als boven.
- F. AGTER-GRAFT.
- G. REGULIERS-GRAFT.
- H. BINNEN-AMSTEL.
- I. MUIDER-GRAFT.
- K. NIEUWE-RAAPENBURGER-GRAFT.

S T R A A T E N.

- L. MUIDER-STRAAT.
- M. NIEUWE ZEEDYK of KADYK.

E I L A N D E N.

- N. KATTENBURG.
- O. WITTENBURG.
- P. OOSTENBURG.

A. LEIDSCHÉ-GRAFT. A.

waar op
Westzyde.

1. Heeren-graft. *Zie VI. A.*
2. Keizers-graft. *Zie VI. B.*
3. Prinsen-graft. *Zie VI. C.*
4. 't Kleine Plein, aan de Schans.
Oostzyde.
5. Heeren-graft. *Zie VII. B.*
6. Keizers-graft. *Zie VII. C.*

7. Kerk-

- VII. 7. Kerk-straat, loopt door, tot aan den Amstel.
(Zie VII. H.) en over denzelven tot aan
't Weesper-veld. (Zie VII. I. 6.)
- A. 8. Prinzen-graft. Zie VII. D.
9. Lange Leidfche Dwarsstraat. (Zie VII. D.
14. a.)
loopt door tot aan de
a. Spiegel-graft. Zie VII. D. 17.
10. Korte Leidfche-Dwarsstraat. Zie VII. D.
14. b.
11. Lynbaans- of Baangraft. Zie VII. E.

B. B. HEEREN-GRAFT.

van de hoogte der Leidfche-graft af.

Noordzyde.

1. Katerssteeg. Zie V. N. 9.
2. Konings-Plein. (Zie V. N. 8.) waarop
Oostzyde
a. Reguliers-Dwarsstraat. Zie V. N. 8. a.
3. Vyzelstraat. (Zie V. N. 1.) waarin
Westwaards,
een gang
Oostwaards,
a. drie straaten van den Duivelshoek. Zie V.
N. 1. a.
4. Reguliers-graft. Zie VII. G.
5. Utrechtsche-straat, komt uit op de Botermarkt.
6. Binnen-Amstel. Zie V. M.
7. Muider-graft. Zie VII. I.
8. Muider-straat. Zie VII. L.
Zuidzyde.
9. Leidfche-graft Zie VII. A. en C. 1.
10. Leidfche-straat. Zie VII. C. 2.
11. Spiegel-straat. Zie VII. C. 3.
12. Vyzelstraat. Zie VII. C. 4.
13. Reguliers-graft. Zie VII. C. 5.
14. Utrechtsche-straat. Zie VII. C. 6.
15. Binnen-Amstel. Zie VII. C. 7.
16. Weesper-straat. Zie VII. C. 8.
17. Muider-graft. Zie VII. C. 9.

18. Mui-

18. Muider-straat of eerste Middellaan der Plantaadje. *Zie VII. D. 11.*
 19. Nieuwe Raapenburger-graft. *Zie VII. D. 13.*

VII.
B.

C. K E I Z E R S - G R A F T .

C.

van de Leidsche-Graft af.

Noordzyde.

1. Leidsche-graft. *Zie VII. B. 9.*
 2. Leidsche-straat. *Zie VII. B. 10.*
 3. Spiegel straat. *Zie VII. B. 11.*
 4. Vyzel-straat. *Zie VII. B. 12.*
 5. Reguliers graft. *Zie VII. B. 13.*
 6. Utrechtsche-straat. *Zie VII. B. 14.*
 7. Binnen-Amstel. *Zie VII. B. 15.*
 8. Weesper-straat. *Zie VII. B. 16.*
 9. Muidergraff of agter 't S. Antonis-Kerkhof.
Zie VII. B. 17.

Zuidzyde.

10. Leidsche - graft. (*Zie VII. D. 1.*) en op dezelfde

Oostwaards.

- a. Kerk-straat. *Zie VII. A. 7. C. 11.*
 11. Leidsche-straat (*Zie VII. D. 2.*) en daarop
ter wederzyde
 a. Kerk-straat. *Zie VII. C. 10. 2.*
 12 Spiegel-straat. (*Zie VII. D.*) en daarin
 a. als boven.
 13. Vyzel - straat. (*Zie VII. D. 5.*) en daarin
 a. als boven.
 14. Reguliers-graft. (*Zie VII. D. 6.*) en daar op
 a. als boven.
 15. Utrechtsche-straat. (*Zie VII. D. 8.*) en daarop
 a. als boven.
 16. Binnen-Amstel. (*Zie VII. D. 9.*) en daar op
 a. als boven.
 17. Weesper-straat. (*Zie VII. D. 10.*) en daarop
 a. als boven.
en ten Oosten
 b. Weesper-veld. *Zie VII. I. 6.*
 18. Muider-graft. (*Zie VII. D. 11.*) loopende langs
de Plantaadje.

D. PRIN-

VII. D. PRINSEN-GRAFT.

D. van de Leidsche-graft af.

Noordzyde.

1. Leidsche-graft. Zie VII. C. 10.
2. Leidsche-straat. Zie VII. C. 11.
3. Spiegel-straat. Zie VII. C. 12.
4. Turfdraggers Hofje of gang.
5. Vyzel-straat. Zie VII. C. 13.
6. Reguliers-graft. Zie VII. C. 14.
7. Amstel-veld. Zie VII. G. 11.
8. Utrechtsche-straat. Zie VII. C. 15.
9. Binnen-Amstel. Zie VII. C. 16.
10. Weesper-straat. Zie VII. C. 17.
11. Muider-graft. Zie VII. C. 18.
12. Muider-straat, of eerste middellaan der Plantaadje. Zie VII. B. 18.
13. Nicuwe Raapenburger graft. Zie VII. B. 19.

Zuidzyde.

14. Leidsche graft. (Zie VII. E. 1.), en daarop
 - a. Lange Leidsche-Dwarsstraat. Zie VII. D. 15. a.
 - b. Korte Leidsche-Dwarsstraat. Zie VII. D. 15. b.
15. Leidsche-straat. (Zie VII. E. 2.), en daarop

ter wederzyde

 - a. Lange Leidsche-Dwarsstraat. Zie VII. A. 9. D. 17. 2.
 - b. Korte Leidsche-Dwarsstraat. Zie VII. A. 10. *ten Westen,*
 - c. Leidsche Kruis-straat. (Zie VII. D. 16.), *ten Oosten,* waarin
 - ‡ Korte Leidsche-Kruis-straat. Zie VII. E. 3.
16. Leidsche-Kruis-straat. Zie VII. D. 15. c.
17. Spiegel-graft. (Zie VII. E. 4.), en daarop

ten Westen,

 - a. Lange Leidsche-Dwarsstraat. Zie VII. D. 15. a.
 - b. Korte Leidsche-Dwarsstraat. Zie VII. D. 15. b. *ten Oosten,*
 - c. eerste Weterings-Dwarsstraat. Zie VII. D. 18. a.
 - d. twee-

- d. tweede Weterings-Dwarsstraat. *Zie VII. D. 18. b.*
18. Weterings-straat. (*Zie VII. E. 5.*), en daarin
ter wederzyde,
- a. eerste Weterings-Dwarsstraat. *Zie VII. D. 17. c.*
- b. tweede Weterings-Dwarsstraat. *Zie VII. D. 17. d.*
ten Oosten,
- c. derde Weterings-Dwarsstraat of 't Vlakke-
veld. *Zie VII. D. 19. c.*
19. Vyzel-graft. (*Zie VII. E. 6.*), waarop
ten Westen
- a. eerste Weterings-Dwarsstraat. *Zie VII. D. 18. a.*
- b. tweede Weterings-Dwarsstraat. *Zie VII. D. 18. b.*
- c. derde Weterings-Dwarsstraat, of 't Vlakke-
veld. *Zie VII. D. 18. c.*
ten Oosten,
- d. Noorder-straat. *Zie VII. G. 5.* waar in
† Dwarsstraat.
- e. Nieuwe Looijers-straat. (*Zie VII. G. 6.*),
waarin Zuidzyde,
† HoutkoopersHofje, en *Noordzyde,*
† Dwarsstraat. *Zie VII. D. 21.*
20. Nieuwe Looijers-Dwarsstraat.
21. Reguliers-graft. *Zie VII. E. 7.*
22. Utrechtsche-straat. (*Zie VII. F. 1.*), waarop,
ter wederzyde,
- a. b. Utrechtsche Dwarsstraat. *Zie VII. G. 13. H. 5.*
23. Binnen-Amstel. *Zie VII. F. 2.*
24. Weesper-straat. (*Zie VII. F. 3.*), waarop
ter wederzyde,
- a. b. Lepel-straat.
25. Roeters Burgwal. *Zie VII. F. 4.*
26. Muider-graft, *langs de Plantaadje.* *Zie VII. F. 5.*
27. Muider-straat of eerste middellaan der Plan-
taadje. *Zie VII. E. 13.*
28. Nieuwe Raapenburger-graft. *Zie VII. E. 14.*

VII.

E. LYNBAANS- of BAAN-GRAFT,
van de Leidſche graft af.

E.

1. Leidſche-graft. *Zie VII. D. 14.*
een gang.
2. Leidſche Plein of Wagen-plein by de Leidſche Poort.
3. Korte Leidſche -Kruis-ſtraat. *Zie VII. D. 15. c. †.*
4. Spiegel-graft. *Zie VII. D. 17.*
5. Weterings-ſtraat. *Zie VII. D. 18.*
6. Vyzel-graft *Zie VII. D. 19.*
een gang.
7. Reguliers-graft. *Zie VII. D. 21.*
8. Binnen-Amſtel. *Zie VII. F. 9.*
9. Weesper-plein. *Zie VII. F. 11.*
10. Roeters-Burgwal. *Zie VII. F. 12.*
11. Roeters-Eiland. *Zie VII. F. 14.*
12. Muider-graft, langs de Plantaadje. *Zie VII. F. 13.*
13. Muider-ſtraat, of eerſte middellaan der Plantaadje. *Zie VII. D. 27.*
14. Nieuwe Raapenburger-graft. *Zie VII. D. 28.*
15. Nieuwe Zeedyk of Kadyk. *Zie VII. M.*

F. A G T E R - G R A F T , beginnende aan de
Reguliers-graft.

Noordzyde.

een gang.

1. Utrechtsche-ſtraat. *Zie VII. D. 22.*
een gang.
2. Binnen-Amſtel. *Zie VII. D. 23.*
3. Weesper-ſtraat. *Zie VII. D. 24.*
4. Roeters-Burgwal. *Zie VII. D. 25.*
5. Muider-graft, langs de Plantaadje. *Zie VII. D. 26.*

Zuidzyde.

6. Offen-markt.
7. Varken-markt.
8. Nieuwe Amſtel-ſtraat.
9. Binnen Amſtel. *Zie VII. E. 8.*

ten

II. BOEK. AANWAS EN GELEGENHEID. 225

ten Noorden van de Agter-graft, die beoosten den Amstel ook de Onbekende-graft heet, loopt aldaar eene korte Graft, genaamd het

VII.

F.

10. Onbekende graftje.
twee gangen.
11. Weesper-Plein. Zie VII. E. 9.
12. Roeters-Burgwal. Zie VII. E. 10.
13. Muider-graft langs de Plantaadje. Zie VII. E. 12.
Tusschen de Baan en Agter-graft, en den Roeters-Burgwal en Muider-graft, legt het
14. Roeters-Eiland, doorsneden in de lengte van de Roeters-floot.

G. REGULIERS-GRAFT.

G.

Westzyde.

1. Heeren-graft. Zie VII. B.
2. Keizers-graft. Zie VII. C.
3. Kerk-sstraat. Zie VII. A. 7.
4. Prinsen-graft. Zie VII. D.
5. Noorder-sstraat. Zie VII. D. 19. d.
6. Nieuwe Looijers-sstraat. Zie VII. D. 19. e.
7. Lynbaans- of Baan-graft. Zie VII. E.

Oostzyde.

8. Heeren-graft. Zie VII. B.
9. Keizers-graft. Zie VII. C.
10. Kerk-sstraat. Zie VII. A. 7.
11. Amstel-veld. Zie VII. D. 7.
12. Prinsen-graft. Zie VII. D.
13. Utrechtsche-Dwarsstraat. Zie VII. D. 22. a.
14. Agter graft, Zie VII. F.

H. BINNEN-AMSTEL,

H.

van den Blaauw-burgwal af.

Westzyde.

1. Heeren-graft. Zie VII. B.
2. Keizers-graft. Zie VII. C.
3. Kerk-sstraat. Zie VII. A. 7.

I. STUK.

P

4. Prin-

VII.

H.

4. Prinsengraaf. *Zie VII. D.*
5. Utrechtsche-Dwarsstraat. *Zie VII. D. 22. b.*
6. Agtergraaf. *Zie VII. F.*
7. Amstelgraaf of Baangraaf.
Oostzyde.
8. Amstelstraat, loopt naar de Jooden-Houtmarkt, waarin
Noordwaards,
 - a. Turfsteeg. *Zie V. D. I.*
9. Heerengraaf. *Zie VII. B.*
10. Keizersgraaf. *Zie VII. C.*
11. Kerkstraat. *Zie VII. A. 7.*
12. Prinsengraaf. *Zie VII. D.*
13. Korte Amstelstraat, loopt regt op de Agtergraaf.
14. Lynbaans- of Baangraaf. *Zie VII. E.*

I.

I. M U I D E R - G R A F T .

Oostzyde.

1. Heerengraaf, over de Plantaadje. *Zie VII. B.*
2. Prinsengraaf, dwars door de Plantaadje. *Zie VII. D.*
3. Lynbaans- of Baangraaf, ten einde der Plantaadje. *Zie VII. E.*

Westzyde.

4. Heerengraaf. *Zie VII. B.*
5. Keizersgraaf. *Zie VII. C.*
6. Weesper-veld. *Zie VII. C. 17. b.*
7. Prinsengraaf. *Zie VII. D.*
8. Agtergraaf. *Zie VII. F.*
9. Roeters-Eiland. *Zie VII. F. 14.*
10. Lynbaans- of Baangraaf. *Zie VII. E.*

K.

K. N I E U W E - R A A P E N B U R G E R - G R A F T .

Westwaards.

1. De Plantaadje, verdeeld in vyftien Perken.

Oostwaards.

2. Kerkstraat (*Zie VII. A. 7.*) en nog een
3. Dwarsstraat, uitkomende op den Nieuwen Zeedyk of Kadyk. *Zie VII. M.*

L. M U I -

L. MUIDER-STRAAT, *begint by het Plein der Portugeesche Jooden-Kerke.*

VII.
L.

- Westwaards,*
1. Heeren-graft. *Zie VII. B.*
 2. Prinsengraff, *in de Plantaadje. Zie VII. D.*
 3. Lynbaans- of Baan-graft, *ten einde der Plantaadje. Zie VII. E.*
- Oostwaards,*
4. Raapenburger-straat, *of Vinkebuurt, komt uit op de Schippers graff. (Zie V. G. 3.), waarin*
 - ten Noorden,*
 - a. eerste Waaigat.
 - b. tweede Waaigat.
 - ten Zuiden,*
 - c. een gang naar 't Hofje Buffenschut. twee gangen.
 5. Heeren-graft, *over de Plantaadje. Zie VII. B.*
 6. Prinsengraff, *in de Plantaadje. Zie VII. D.*
 7. Lynbaans- of Baan-graft, *ten einde der Plantaadje. Zie VII. E.*

M. NIEUWE ZEEDYK of KADYK.

M.

- verdeeld in de*
1. Hoogte van den Kadyk, en
 2. Laagte van den Kadyk.
 - elk, aan ééne zyde, ten einde toe, bebouwd, en aan 't Westeinde*
 - elk, aan twee zyden,*
 - loopende, door de Laagte, de*
 - a. Kerk-straat. *(Zie VII. K. 2.) en nog een*
 - b. Dwarsstraat.
 - beide uitkomende op de nieuwe Raapenburger-graft. Zie VII. K. op de hoogte is*
 - c. een Waaigat *aan de nieuwe Vaart.* een gang.
- De *nieuwe Vaart* loopt langs Kattenburg, Wittenburg en Oostenburg.

VII.

N.

N. K A T T E N B U R G: waarop

1. Groote Kattenburger-sfraat, hebbende
Oostwaards,
 - a. eerste Kattenburger-Dwarsfraat. Zie VII.
N. 2. a.
 - b. tweede Kattenburger-Dwarsfraat. Zie VII.
N. 2. b.
 - c. derde Kattenburger-Dwarsfraat. Zie VII.
N. 2. c.
twee gangen.
2. Kleine Kattenburger-sfraat, hebbende
Westwaards,
 - a. eerste Kattenburger-Dwarsfraat. Zie VII.
N. 1. a.
 - b. tweede Kattenburger-Dwarsfraat. Zie VII.
N. 1. b.
 - c. derde Kattenburger-Dwarsfraat. Zie VII.
N. 1. c.
Oostwaards,
 - d. eerste Waaigat.
 - e. tweede Waaigat.

O.

O. W I T T E N B U R G: waarop

1. Groote Wittenburger-sfraat, hebbende
Westwaards,
 - a. eerste Waaigat.
 - b. tweede Waaigat.
Oostwaards,
 - c. eerste Wittenburger-Dwarsfraat. Zie VII.
O. 2. a.
 - d. tweede Wittenburger-Dwarsfraat. Zie VII.
O. 2. b.
2. Kleine Wittenburger-sfraat, waar in
Westwaards,
 - a. eerste Wittenburger-Dwarsfraat. Zie VII.
O. 1. c.
 - b. tweede Wittenburger-Dwarsfraat. Zie VII.
O. 1. d.

II. BOEK. AANWAS EN GELEGENHEID. 229

De Groote Wittenburger-straat is, van de tweede Dwarsstraat af, tot aan het einde, alleen aan de Westzyde bebouwd.

VII.

De Kleine Wittenburger-straat is, van de tweede Dwarsstraat af, ter wederzyde, onbebouwd.

O.

P. O O S T E N B U R G: waarop

P.

een gang.

1. Kleine Oostenburger-straat, waar in

Westwaards,

a. een Waaigat.

Oostwaards,

b. Oostenburger-Dwarsstraat. Zie VII. P. 3. a.

2. Groote Oostenburger-straat.

3. Agter-straat, waar in

ten Westen,

a. Oostenburger-Dwarsstraat. Zie VII. P. 1. b.

Oostwaards,

een gang.

b. een Waaigat.

Beoosten Oostenburg is

4. Funen en

5. Keerweër, daar de uiterste Wagt der Stads Soldaaten is,

L Y S T,

*Waarby de plaats der GRAFTEN, STRAATEN, STEEGEN en voornaame GAN-
GEN van*

A M S T E R D A M,

*in den voorgaanden NAAM-en PLAATS-
WYZER, aangewezen wordt.*

A.

- A**colye-fraat. VI. C. 39. f.
Agnieten fraat. II. A. 1.
AGTER-BURGWAL (NIEUWE-ZYDS-) II. D. III. B.
AGTER-BURGWAL, (OUDE-ZYDS-) II. C. III. A.
Agter de Begynen. I. F. 1.
Agter de Hal. I. C. 5.
Agter de Nieuwe Kerk, *of* Elendige-steeg. I. M.
12. a.
Agter de Oude Kerk. I. C. 22.
Agter, *of* bezyden de Beurs. I. A. 18.
Agter 't S. Antonis Kerkhof. VII. C. 9.
AGTER-GRAFT. VII. F.
Agter-fraat. V. K. 2.
Agter-fraat op Oostenburg. VII. P. 3.
AMSTEL. V. M. VII. H.
Amstel-graft. VII. H. 7.
Amstel-kerk-fraat. *Zie* Kerk-fraat.
Amstel-fraat. V. M. 12. VII. H. 8.
Amstel-fraat (korte). VII. H. 13.
Amstel-fraat (nieuwe). VII. F. 8.
Amstelveld. VII. D. 7.
Anjeliërs-graft. VI. C. 47.
Anjeliërs-fraat. VI. C. 46.
Anjeliërs-fraat (kleine) VI. C. 45. i.
Anjeliërs-dwarsfraat (eerste). VI. C. 46. f.
Anjeliërs-dwarsfraat (tweede). VI. C. 46. g.

Arend

Arend-Bouwensteeg. V. M. 1. b.
Arend Jakobszons-steeg. Zie Duiven-steegje.
 Arke Noachs-gang. VI. B. 15. b.
 Arke Noachs-gang. VI. C. 34. i.
 Arm-steeg (Nieuwe zyds). I. D. 26.
 Arm-steeg (Oude-zyds). I. C. 27.
 Arnouds gang. VI. C. 14.
 Azynmaakers-steeg, of Zwart-Lakens-steeg I. D. 9.

B.

Baafjes-steeg. I. B. 4.
 Baanbrug-steeg. VI. C. 50. d.
 BAANGRAFT. VI. D. VII. E.
 Baan-steeg. VI. G. 4. b.
 Bakkers-sstraat. V. M. 7.
 Balk in 't Oog-steeg. V. M. 6.
 Bantammer-sstraat. IV. A. 7.
 Bantammer-sstraat (nieuwe). VI. M. 4.
 Barber-sstraat. I. C. 2.
 Barnde-steeg. III. A. 12.
 Batavier-sstraat. V. K. 1.
 Batavier-dwarsstraat (eerste). V. F. 2.
 Batavier-dwarsstraat (tweede). V. F. 3.
 Beeren-steeg. V. A. 3. e.
 Beeren-sstraat. VI. B. 11.
 Begynen-gang. VI. C. 15.
 Begynen steeg. I. L. 10.
 Begynen-steeg (dolle). I. C. 19.
 Berg-sstraat. V. N. 25.
 Bethanie-sstraat. III. A. 9.
 Bethanie-dwarsstraat. III. A. 8. a.
 Bethlehemsteeg. I. K. 5. a. †.
 Beuling-sstraat. V. N. 10.
 Beurs-steeg. I. A. 18.
 Bezyden de Beurs. I. A. 18.
 Bierdraagers-gang. VI. C. 38. h.
 Bierdraagers-gang. VI. C. 45. g.
 BIKKERS-EILAND. VI. I.
 Bikkers-graft. VI. I. 1.
 Bikkers-sstraat. VI. I. 2.
 Bikkers-sstraat (kleine). VI. I. 2. b.

Bindwyk of Binnenwyk. Zie KALVERSTRAAT.
 Binnenkant van 't Nieuwe-Waals-Eiland. VI.
 M. 1.

BINNEN-AMSTEL. V. M. VII. H.

Binnen-Brouwers-straat. VI. E. 15.

Binnen-Visschers-straat. VI. E. 12.

Binnen-Wieringerstraat. VI. E. 13.

Blaauwburgwal. V. N. 26.

Blaauwe Erf. I. M. 12. b.

Blaauwe-Haan-steeg. I. D. 12.

Blaauw-hoofd. VI. G. 4. d.

Blaauwe Lelie-straat, *of* korte Niezel. II. A. 8.

Blaauwe-straat. I. M. 12. b.

Blaauw-huizen-gang. VI. C. 48. c.

Blaauw-lakens-steeg. I. C. 16.

Bleekers-gang. VI. C. 6.

Blindemans-steeg. V. M. 1. e.

Blindemans-steeg. VI. C. 48. b. †. **.

Bloed-straat. III. A. 13.

Bloed-dwarsstraat. III. A. 13. b.

Bloks-Hofje. VI. C. 31. b. †.

Blom-graft. VI. C. 41.

Blom-straat. VI. C. 40.

Blom-dwarsstraat (eerste). VI. C. 40. a.

Blom-dwarsstraat (tweede). VI. C. 40. b.

Blyde-hoek. III. A. 1.

Boeren steeg. I. D. 12.

Boeren-steeg. III. A. 9. a. †.

Bogt agter de Oude Kerk. I. C. 22.

Boltens-graftje. V. L. 3.

Bokkinghangen. VI. G. 4. c.

BOOMSLOOT. IV. C.

BOOMSLOOT (DWARS). IV. C. 3.

Boomsteeg. III. A. 16.

Boomsteeg. IV. C. 3. h.

Boom-straat. VI. C. 48. a.

Boom-dwarsstraat. VI. C. 48. a. †. †.

Braak (nieuwe) *of* Palmgraft. VI. E. 8.

Braak (oude). I. D. 25.

Brandewyns-steeg. IV. A. 3. a.

Brandewyns-steeg. VI. H. 3.

Brand-gang. V. I. 10.

Breëstraat (Reguliers-). V. M. 1.

- Breëstraat (S. Antonis- en Jooden-) V. I.
 Breeuwers-straat. VI. G. 2.
 BROUWERS-GRAFT. V. N. 29. VI. E.
 Brouwers-steeg. I. D. 27.
 Brouwers-straat. VI. E. 15.
 Bruinisten-gang. III. A. 12. a.
 Burgwal (Blaauw-) V. N. 26.
 BURGWAL (FLUWEELEN-) II. A.
 BURGWAL (GRIM-) I. E.
 Burgwal (Groene). V. A. 1. a.
 BURGWAL (KLOVENIERS-). III. D.
 BURGWAL (LEPROOZEN-). V. D.
 BURGWAL (NIEUWE-ZYDS-VOOR-) I. D. II. B.
 BURGWAL (NIEUWE-ZYDS-AGTER-) II. D. III. B.
 BURGWAL (OUDE-ZYDS-VOOR-) I. C. II. A.
 BURGWAL (OUDE-ZYDS-AGTER-) II. C. III. A.
 Burgwal (Roeters-) VII. D. 25.
 BURGWAL (ZWAANEN-) V. B.
 Buitenkant van 't Nieuwe-Waals-Eiland. VI.
 M. 2.
 Buiten-Bantammer-straat. VI. M. 4.
 Buiten-Brouwers-straat. VI. F. 3.
 Buiten-Dommer-straat. VI. F. 13.
 Buiten-Oranjestraat. VI. F. 9.
 Buiten-Visschers-straat. VI. F. 1.
 Buiten-Wieringer-straat. VI. F. 2.
 Buffenschuts-gang. VII. L. 4. c.

C.

Cellebroërs- of Penssteeg. I. A. 3.

D.

- DAMRAK. I. B.
 Dirk van Hasselts-steeg. I. D. 22.
 Diffels-gang (eerste) VI. F. 10.
 Diffels-gang (tweede) VI. F. 11.
 Doele-straat (Nieuwe) III. D.
 Doele-straat (Oude) II. A. 4.
 Dollebegynen-steeg. I. C. 19.
 Dommer-straat. VI. C. 50. c.
 Driehoek-straat. VI. E. 8. d.

Drie Kardoezen gang. V. H. 3.
 Drie Konings-straat. V. N. 22.
 Drie Lelien-gang. VI. C. 34. h.
 Droogbak. VI. F.
 Dubbelde Worst-steeg. I. B. 2.
 Dubbelde Worst-steeg. V. N. 11.
 Duifjes-steeg. I. A. 13.
 Duiven-steegje. I. C. 11.
 Duivels-hoek. V. M. 1. b. c. d. e. f.
 DWARS-BOOMSLOOT. IV. C. 3.
 Dyk-straat. IV. A. 1.
 Dyk-dwars-straat. IV. A. 1. a.
 Dyk-straat (korte). IV. C. 3. a.

E.

Endragts-gang. VI. E. 4. h.
 Eenhoorns-gang. VI. F. 4.
 Een uurs-gang. VI. C. 34. d.
 Egelantiers-graft. VI. C. 42.
 Egelantiers-straat. VI. C. 44.
 Egelantiers-dwarsstraat (eerste). VI. C. 43. d.
 Egelantiers-dwarsstraat (tweede). VI. C. 43. h.
 Egelantiers-dwarsstraat (derde). VI. C. 43. i.
 EILAND (BIKKERS-) VI. J.
 EILAND (NIEUWE-WAALS-) VI. M.
 EILAND (PRINSEN-) VI. K.
 EILAND (REAALEN-) VI. L.
 Elands-graft. VI. C. 34.
 Elands-straat. VI. C. 35.
 Elendige-steeg. I. M. 12. a.
 Enge Kapel-steeg. I. A. 10.
 Enge Kerk-steeg. I. K. 8.
 Engel-Gabriels-gang V. K. 2. d.
 Engelsche-steeg. III. C. 17. a.

F.

FLUWEELEN-BURGWAL. II. A.
 Foelie-straat. V. G. 2.
 Foelie-dwarsstraat V. G. 2. a.
 Fortuinen gang. V. K. 2. c.
 Fraaije-steegje. Zie Hooiwagens-steeg.

Fran-

Fransche Pad. VI. E. 6.

Frans-Talingen-steegje, of Frans-Teilingen-steegje.

III. E. 3.

Funen. VII. P. 4.

Fye Vliegen- en Vyf-Vliegensteeg. Zie Vliegende-steeg.

G.

Gaapers-steeg. I. A. 14.

Galge-straat. VI. K. 1.

Gansoord. Zie Nes.

Gasthuis-hof. III. H. 2.

Gasthuis-molen-steeg. V. N. 19.

Gasthuis-molen-steeg (korte) III. B. 6.

Gasthuis-steeg. I. D. 13.

Gebed zonder end. I. C. 1. a.

Geelvinks-steeg. V. N. 3.

Geertruids-steeg. I. D. 19.

GELDESCHE-KAAL. III. E.

Gieters-straat. VI. C. 48. b. §.

Glazemaakers-gang. VI. C. 5.

Gooijers-steeg. I. C. 15.

Gordynen-steeg. III. A. 13. a.

Goudbergs-steeg. I. K. 5. a. †.

Goudsbloms-graft. VI. E. 6.

Goudsbloms-steeg. V. N. 13.

Goudsbloms-straat. VI. E. 5.

Goudsblomsdwarsstraat (eerste). VI. E. 5. a.

Goudsbloms-dwarsstraat (tweede). VI. E. 5. b.

Goudsbloms-dwarsstraat (derde). VI. E. 5. c.

Gouwenaars-steeg. III. C. 17. d.

Graven-straat. I. D. 15.

Grim. I. E. Zie GRIMBURGWAL.

GRIMBURGWAL. I. E.

Grimmenesse-fluis. III. H. 3.

Grimneffe. Zie NES.

Groene Burgwal. V. A. 1. a.

Groene-gang. V. A. 3. a. †.

Groote Hout-straat. VI. F. 15.

Groo-

- Groote Kattenburger-sstraat. VII. N. 1.
 Groote Oostenburger-sstraat. VII. P. 2.
 Groote Wittenburger-sstraat. VII. O. 1.
 Guldehand-steeg. I. K. 21.

H.

- H**AARLEMMER-DYK, of STRAAT. V. N. 30. VI. H.
 HAARLEMMER-HOUTTUINEN. V. N. 31. VI. F.
 Haarlemmer-Plein. VI. D. 34.
 Haazen-sstraat. VI. C. 34. c.
 Hagedoorns-gang. VI. F. 12.
 Hal-Plein. I. I. 4.
 Hal-steeg. I. C. 7.
 Halvemaans-steeg. V. M. 4.
 Hameeters-steeg. V. N. 23.
Hamsteegje. Zie Naaldemaakers-gang.
 Handboogs-sstraat. III. C. 2. b.
 Haringpakkery. III. B. 22.
 Harten-sstraat. VI. A. 4.
 Hasselaars steeg. I. H. 1.
 Haverzaks-gang. VI. C. 45. f.
 Heeren-gang. V. F. 1.
 HEEREN-GRAFT. V. O. VI. A. VII. B.
 Heeren-markt. VI. E. 14.
 Heeren-sstraat. VI. A. 6.
 Heilige-Weg. III. C. 2.
 Heintje-Hoeks-steeg. I. C. 25.
 Hei-steeg. V. N. 12.
 Hei-steeg (korte). III. B. 1.
 Hekelveld. III. B. 20.
 Hemelryk. III. B. 15.
 Hemelryk (kleine). III. B. 16.
Henrik-Katrynenzoons-steeg. Zie Visch-steeg.
 Heremyten-steeg. I. A. 7.
 Hoefyzers-gang (nieuwe). III. A. 10. b.
 Hoefyzers-gang (oude). III. A. 10. a.
 Hoedemaakers-gang. VI. C. 43. i.
 Hoek (blyde). III. A. 1.
 Hoek (Duivels). V. M. 1. b. c. d. e. f.
 Hoek (Waalens). VI. C. 29. a.
 Hoek (Zand). VI. L. 4.

Hol,

- Hol. I. D. 17.
Holmans-steegje. Zie Panaalsteegje.
 Hoofd (blauw). VI. G. 4. d.
 Hoogkamers-steeg, of gang. III. A. 11.
 Hoogstraat (korte). IV. D. 1. b.
 Hoogstraat (nieuwe). V. A. 6.
 Hoogstraat (oude). III. A. 8.
 Hoogte van den Kadyk. VII. M. 1.
 Hooiwagens-steeg. VI. H. 2.
 Hopkuil- of Waterschceps-steeg. II. B. 12.
 HOUT-GRAFT. V. C.
 HOUTKOOPERS-GRAFT. V. E.
 Houtkoopers-hofje. VII. D. 19. e. †.
 Houtstraat (grootte). VI. F. 15.
 Houtstraat (kleine). VI. F. 14.
Houttuinen. Zie TEERTUINEN (OUDE).
 HOUTTUINEN (HAARLEMMER). V. N. 31. VI. H.
 HOUTTUINEN (JODEN-). V. E.
Houttuinen (Nieuwe-zyds). Zie TEXELSCHÉ KAAI.
 Houtzaagers-gang. III. B. 2.
 Houtzaagers-gang. V. M. 1. a.
 Huiden-straat. VI. A. 2.
 HUISZITTEN-BURGWAL of TURFGRAFT. V. D.
Huiszitten-steeg. Zie Stoof-steeg.
 Huiszitten-steeg. II. B. 7.
 Huiszitten-steeg (korte). III. B. 9.

J.

- J**akob van Olen-steeg. Zie Spaarpots- of Spreeuw-
 pots-steeg.
 Jan de Vriezen-steeg. I. C. 9.
 Jan-Krimpen-gang. V. A. 3. a. †.
 Jan-Rooden-Poorts-Tooren-steeg. III. B. 10.
Jan Schouten Aartszoons-steeg. Zie Schouten-steeg.
 Jeroenen-steeg. III. C. 16.
 Jonge Roelen-steeg. I. D. 11.
 Jonker-straat. IV. A. 6.
 Jonker-dwarsstraat (eerste). IV. A. 6. a.
 Jonker-dwarsstraat (tweede). IV. A. 6. b.
 Jonquiel-boeren-steeg. V. A. 5.
 JODEN-BREËSTRAAT. V. I.
 JODEN-HOUTTUINEN. V. E.

K.

- K**AAI (GELDERSCHE). III. E.
 Kaai (Oofterfche). V. F. 4
 KAAI (TEXELSCH). I. H.
 Kaatsbaans-gang. III. C. 6.
 Kaatsbaans-fteeg. II. B. 4.
 KADYK. VII. M.
 Kalfsvel- of Styffel fteeg. I. A. 2.
 Kalkmarkt. VI. M. 3.
 Kalver-gang. VI. C. 10.
 KALVERSTRAAT. I. L. III. K.
 Kamperhoofd. III. F. 2.
 Kamper-fteiger. I. K. 15.
 Kapel-fteeg. I. B. 9.
 Kapel-fteeg (enge). I. A. 10.
 Kapel-fteeg (wyde). I. A. 11.
 Kapel-fteeg (Oude-zyds.). I. K. 13.
 Karnemelks-fteeg. I. B. 8.
 Karffebooms-gang. VI. G. 4. a.
 Karffebooms-hofje. VI. C. 45. d.
 Karffebooms-fteegen (twee). V. N. 5. 6.
 Karthuizers-ftraat. VI. C. 48. b. †.
 Katers-fteeg. III. G. 2.
 Katers-fteeg. V. N. 9.
 Kattegat. III. B. 14.
 KATTENBURG. VII. N.
 Kattenburger-ftraat (grootte). VII. N. 1.
 Kattenburger-ftraat (kleine). VII. N. 2.
 Kattenburger-dwarsftraat (eerfte). VII. N. 1. a.
 Kattenburger-dwarsftraat (tweede). VII. N. 1. b.
 Kattenburger-dwarsftraat (derde). VII. N. 1. c.
 Keerweêr. VII. P. 5.
 Keizerryk. II. B. 5.
 KEIZERS - GRAFT. VI. B. VII. C.
 Keizers-hof. VI. B. 17.
 Keizers-hof. VI. C. 38. 1.
 Keizers-ftraat. IV. A. 2.
 Keizers-ftraat (korte). IV. C. 3. b.
 Keizers-dwarsftraat. IV. A. 2. a.
 Keizers-dwarsftraat (korte). IV. C. 3. b. †.
 Kerkkroonen-gang. VI. C. 33. c.

Kerk.

- Kerkstraat.* Zie Warmoes-straat.
 Kerk-straat. VII. A. 7.
 Ketel-gang. VI. C. 29. b.
 Ketelmaakers-gang. VI. C. 35. e.
 Klapmuts-steeg. I. M. 21.
 Klaver-gang. VI. B. 16.
 Kleimans-steeg of Korte Lynbaans-steeg. II. B. 10.
 Kleine Anjeliërs-straat. VI. C. 45. i.
 Kleine Hemelryk. III. B. 16.
 Kleine Hout-straat. VI. F. 14.
 Kleine Kattenburger-straat. VII. N. 2.
 Kleine Oostenburger-straat. VII. P. 1.
 Kleine Plein. VII. A. 4.
 Kleine Wittenburger-straat. VII. O. 2.
 Klokken-steegje. III. D. 7.
 Klooster. III. C. 1.
 KLOVENIERS-BURGWAL. III. D. V. A.
 Knollen-gang. VI. C. 30.
 Knoopemaakers-gang. VI. C. 43. g.
 Koe-straat. III. A. 10.
 Koks-hofje. V. K. 2. e.
 Koks-steeg. V. N. 17.
 Kolk. I. D. 23.
 Kolk (Oude-zyds). III. F. 4.
 Kolk-steeg. I. D. 23.
 Kollegats-steeg. IV. A. 7. a.
 Kollegats-dwarssteeg. IV. B. 4.
 KONINGS-GRAFT of SINGEL. III. C. V. N.
 Konings-Plein. V. N. 8.
 Konings-straat. IV. A. 3.
 Konings-straat (korte). IV. C. 3. e.
 Konings-dwarsstraat (korte). IV. C. 2.
 Konynen-straat. VI. C. 35. c.
 Koorenmeeters-Agterhuis of gang. VI. E. 8. b.
 Koperslaagers-gang. VI. C. 36. b.
 Korsjes-Poorts-steeg (korte). III. D. 13.
 Korsjes-Poorts-steeg. V. N. 27.
 Korte Amstel-straat. VII. H. 13.
 Korte Dyk-straat. IV. C. 3.
 Korte Gasthuis-molen-steeg. III. B. 6.
 Korte Hei-steeg. III. B. 1.
 Korte Hoogstraat. IV. D. 1. b.
 Korte Huiszitten-steeg. III. B. 9.

- Korte Keizers-straat. IV. C. 3. b.
 Korte Keizers-dwarsstraat. IV. C. 3. b. †.
 Korte Konings-straat. IV. C. 3. c.
 Korte Konings-dwarsstraat. IV. C. 2.
 Korte Korsjes-Poorts-steeg. III. B. 13.
 Korte Leidſche dwarsstraat. VII. A. 10.
 Korte Leidſche-Kruisstraat. VII. D. 15. c. †.
 Korte Lynbaans-steeg of Kleimans-steeg. II. B. 10.
 Korte Prinſen-graft. VI. E. 19.
 Korte Raam-graft. V. A. 3. g.
 Korte Reguliërs-dwarsstraat. V. M. 10.
 Korte Spinhuis-steeg. III. A. 6.
 Korte Storm-steeg. III. A. 17.
 Kramers-gang. VI. D. 9.
 Kreupel-steeg. II. A. 6.
 Kromelleboogs-steeg. I. A. 17.
 Kromelleboogs-steeg. I. D. 25. a.
 Kromelleboogs-steeg. Zie Frans-Talingen-steegje.
 Kromme Palm-straat. VI. E. 8. e.
 Kromme Tuin-straat. VI. C. 45. h.
 Kruimans-steegje of Zilverſmids-gang. I. D. 22. c.
 Kruis-gang. VI. C. 23.
 Kruis-steeg. III. B. 5.
 Kuip. III. C. 17.
 Kuipers-gang. VI. C. 7.
 Kuipers-gang. VI. C. 34. f.
 Kuipers-gang. VI. C. 44. g.
 Kuipers-steeg of Zilver-steeg. I. C. 1.

L.

- L**aagte van den Kadyk. VII. M. 2.
 Land-van-beloften-steeg. V. M. 1. e.
 Lange-brugs-steeg. I. A. 1.
 Lange Leidſche-dwarsstraat. VII. A. 9.
 Lange-straat. V. N. 26. a.
 LASTAADJE. IV. A.
 Laurier-graft. VI. C. 36.
 Laurier-straat. VI. C. 37.
 Laurier-dwarsstraat (eerſte). VI. C. 36. e.
 Laurier-dwarsstraat (tweede). VI. C. 36. g.
 Lazarus-steeg. V. C. 2.
 Leertouwers-gang. VI. D. 2.

- Leidekkers-steeg. I. C. 14.
 LEIDSCHÉ-GRAFT. VI. A. I. VII. A.
 Leidsche-straat. VII. B. 9.
 Leidsche dwarsstraat (korte). VII. A. 10.
 Leidsche-dwarsstraat (lange). VII. A. 9.
 Leidsche Kruis-straat. VII. D. 15. c.
 Leidsche Kruis-straat (korte). VII. D. 15. c. †.
 Leidsche Plein. VII. E. 2.
 Lelie-Graft. VI. A. 5.
 Lelie straat (nieuwe). VI. C. 42.
 Lelie-dwarsstraat (eerste) VI. C. 42. a.
 Lelie-dwarsstraat (tweede) VI. C. 42. b.
 Lelie-dwarsstraat (derde). VI. C. 42. c.
 Lelie-straat (oude) V. N. 24.
 Lelie-straatje. IV. A. 9.
 Lepelstraat. VII. D. 24. a. b.
 LEPROOZEN-BURGWAL. V. D.
 Leproozen- of Lazarus-steeg. V. C. 2.
 Lindebooms-gang. VI. C. 3.
 Lindebooms-gang. VI. C. 21.
 Linden-graft. VI. E. 4.
 Linden-straat. VI. C. 48. b.
 Linden-dwarsstraat (eerste). VI. C. 48. b. ††.
 Linden-dwarsstraat (tweede) VI. C. 48. b. ††.
 Linden-dwarsstraat (derde) VI. E. 4. c.
 Linkervleugel van de S. Antonis-fluis. IV. D. 1. c.
 Lomberds-steeg. I. C. 3.
 Looijers graft. VI. C. 32.
 Looijers-straat. VI. C. 32. b. †.
 Looijers-dwarsstraat (eerste). VI. C. 32. a.
 Looijers-dwarsstraat (tweede). VI. C. 32. b.
 Looijers-straat (Nieuwe). VII. D. 19. e.
 Looijers-dwarsstraat (Nieuwe). VII. D. 19. e. †.
 Louwen-Poort of Meester-Louwen-steegje. I. D.
 22. a.
 LYNBAANS- of BAANGRAFT. VI. D. VII. E.
 Lynbaans-steeg. III. B. 12.

M.

- Maagdelieven-straat. VI. C. 45. k.
 Mandemaakers-gang. VI. E. 16.
 Mandemaakers-steeg. I. B. 6.

I. STUK.

Q

Man-

- Mandemaakers-steeg. V. N. 2.
 MARKEN. V. L.
 Marken-steeg. V. E. 2.
 Martelaars-graft. III. B. 21.
 Meester-Louwen-steegje *of* Louwen-Poort. I. D.
 22. a.
 Melkboers-steeg. I. D. 12.
 Melkmeisjes-gang. VI. C. 48. b. †.
 Melkmeisjes-steeg. I. D. 8.
 Middeldam *of* Vygendam I. I. 1.
 Minderbroeders-steeg *of* Oude-Kennis-steeg. II.
 A. 7.
 Minnemoers-sstraatje. VI. I. 2. a.
 Moddermolen-steeg. V. A. 3. f.
 Molenpad. VI. B. 9.
 Molen-steeg. III. A. 15.
 Molen- *of* Roëmolen-steeg. V. N. 28.
 Mol-steeg. II. B. 8.
 Monniken-sstraat. III. A. 14.
 Monniken-dwarsstraat. III. A. 13.
 MONTELBAANS-BURGWAL. IV. D. V. F.
 Mooren-steegje. I. A. 12.
 Mooriaans-steeg. I. D. 5.
 Mostaardpots-steeg *of* Schuitmans-steeg. II. B. 9.
 Mouthaan-steeg. VI. C. 50. b.
 Mozes- en Aäron-sstraat. I. D. 14.
 Muggebeens-gang. III. I. 5.
 MUIDER-GRAFT. VII. I.
 MUIDER-STRAAT. VII. L.

N.

- N**aaldenmakers-gang. III. B. 6. a.
 Nadorst-steeg. I. A. 6.
 Negelantiers-graft *en* straat. *Zie* Egelantiers-graft
en straat.
 NES. I. I.
Nesse. *Zie* NES.
 Nieuwe Amstelstraat. VII. F. 8.
 Nieuwe Bantammer-sstraat. VI. M. 4.
 Nieuwebrug-steeg. I. K. 22.
 Nieuwe Doele-sstraat. III. D. 1.
 Nieuwe gang. VI. C. 29. c.

Nieuwe

II. BOEK. AANWAS EN GELEGENHEID. 243

- Nieuwe Hoefyzers-gang. III. A. 10. b.
Nieuwe Hoogstraat. V. A. 6.
Nieuwe Lelie-straat. VI. C. 42.
Nieuwe Looijers straat. VII. D. 19. e.
Nieuwe Looijers-dwarsstraat. VII. D. 19. e. †.
NIEUWENDYK. I. M. III. L.
NIEUWE RAAPENBURGER-GRAFT. VII. K.
Nieuwe Spiegelstraat. VII. B. 11.
NIEUWE TEERTUINEN. VI. G.
NIEUWE WAALS-EILAND. VI. M.
NIEUWE ZEEDYK. VII. M.
NIEUWE-ZYDS-AGTERBURGWAL. II. D. III. B.
Nieuwe-zyds Armsteeg. I. D. 26.
NIEUWE-ZYDS-VOORBURGWAL. I. D. II. B.
Nieuwe graftje. V. L. 2.
Nieuwstraat. I. D. 20.
Nieuwstraat (Oude). III. B. 12. a.
Niezal. I. C. 24.
Niezal (korte) of Blaauwe Lelie-straat. II. A. 8.
Noorder-markt. VI. C. 48.
Noorder-straat. VII. D. 19. d.
Noorder-dwarsstraat. VII. D. 19. d. †.

O.

- Olieflaagers-gang. VI. E. 18.
Olieflaagers-steeg. III. G. 3.
Onbekende Graftje. VII. F. 10.
Onkelboer-steeg. V. A. 5.
OOSTENBURG. VII. P.
Oostenburger straat (grootte). VII. P. 2.
Oostenburger-straat (kleine). VII. P. 1.
Oostenburger dwarsstraat. VII. P. 1. b.
Oostersche Kaai. V. F. 4.
Openhart-steeg. V. N. 4.
Oranje-straat. VI. C. 50. a.
Osjes-spook-steeg. III. B. 14. a.
Offen-markt. VII. F. 6.
Offen-fluis. III. K. 6.
Oude Braak. I. D. 25.
Oude-brugs-steeg. I. B. 7.
Oude-brugs-steeg. I. K. 20.
Oude Doele-straat. II. A. 4.

Q 2

Ou-

- Oude Hoefyzers-gang. III. A. 10. a.
 Oude Hoogstraat. III. A. 8.
 Oude Kennis-steeg. II. A. 7.
 Oude Kerks-Plein. I. C. 21.
 Oude Lelie-straat. V. N. 24.
 Oude-Manhuis-Poort. III. A. 2.
 Oude Nieuw-straat. III. B. 12. a.
 OUDE SCHANS. IV. D. V. F.
 Oude Spiegel-straat. V. N. 15.
 OUDE-ZYDS-AGTERBURGWAL. II. C. III. A.
 Oude-zyds-Arm-steeg. I. C. 27.
 Oude-zyds-Kapel-steeg. I. K. 13.
 Oude-zyds-Kolk. III. F. 4.
 OUDE-ZYDS-VOORBURGWAL. I. C. II. A.
 Oude-zyds-wyde-Kapel-steeg. III. I. 9.
 Oven-steeg. *Zie* Gaapers-steeg.

P.

- P**aapenbroek-steeg. I. A. 16.
 Paapenbrug-steeg. I. K. 18.
 Paarden-straat. V. M. 8.
 Paauwen-gang. VI. F. 6.
 Palm-graft *of* Nieuwe Braak. VI. E. 8.
 Palm-straat. VI. E. 7.
 Palm-dwarsstraat. VI. E. 7. d.
 Palm straat (kromme). VI. E. 8. c.
 Panaals-steegje. III. C. 19. a.
Parfumeerders-graft. *Zie* Passeerder-graft.
Parfumeerders-straat. *Zie* Passeerder-straat.
 Passeerder-graft. VI. C. 29.
 Passeerder-straat. VI. C. 31.
 Passeerder-dwarsstraat. VI. C. 29. d.
 Paternosters-steeg. *Zie* Sleepers-steeg. I. C. 23.
 Pensionaris-steeg *of* Stoute-haan-steeg. I. D. 6.
 Pens- *of* Cellebroërs-steeg. I. A. 3.
 Peper-straat. V. G. 1.
 Pieter Jakobsz-straat. I. C. 6.
 Pieter Jakobsz-dwarsstraat. I. C. 6. a.
 Plantaadje. VII. K. 1.
 Plein (Haarlemmer-). VI. D. 34.
 Pleine (kleine). VII. A. 4.
 Plein (Konings). V. N. 8.
 Plein (Leidsche). VII. E. 2.
 Plein (Weesper). VII. E. 9.

Poort

- Poort (Engelsche). I. C. 4.
 Poort (Louwen-). I. D. 22. a.
 Poort (Spanjaards- of Spanje's-). I. D. 20. a.
 Poort (S. Pieters-). I. A. 5.
 Poort (Turksche Keizers-). VI. C. 35. b.
 Poort (Waaln-Wees-). VI. C. 37. b.
Papius-steeg. Zie Paapenbroek-steeg.
 Pottebakkers gang. V. O. 15.
 Pottebakkers-steeg. II. B. 11.
 PRINSEN-EILAND. VI. K.
 Prinzen-Eilands-dwarsstraat. VI. K. 1.
 Prinzen-gang. VI. C. 31. b.
 Prinzen-gang. VI. C. 37. f.
 PRINSEN-GRAFT. VI. C. VII. D.
 Prinzen-graft (korte). VI. E. 19.
 Prinzenhofs-gang. VI. C. 22.
 Prinzenhofs-gang. VI. C. 36. f.
 Prinzenhofs-steeg. II. A. 3.
 Prinzen-straat. VI. B. 15.
 Pyl-steeg. I. C. 8.

R.

- R**aam-graft. V. A. 3.
 Raam-graft (korte). V. A. 3. g.
 Raam-steeg. III. B. 4.
 Raam-straat. VI. C. 28.
 RAAPENBURG. V. G.
 RAAPENBURGER-GRAFT (NIEUWE). VII. K.
 Raapenburger-straat. VII. L. 4.
 Ramskooi. I. H. 2.
 Ratelwagts-steeg. VI. C. 45. i.
 Raven-gang. V. E. 3.
Ravet-steeg. Zie Servet-steeg.
 REAALLEN-EILAND. VI. L.
 Rec-straat. VI. B. 12.
 Regtervleugel van de S. Antonis-fluis. V. I. 13.
 REGULIERS-GRAFT. VII. G.
 Reguliers-Breëfstraat. V. M. 1.
 Reguliers-dwarsstraat. V. N. 1. a.
 Reguliers-dwarsstraat (korte). V. M. 1. g.
 Ridder-straat. IV. A. 5.
 Ridder-dwarsstraat (eerste). IV. A. 5. a.

- Ridder-dwarsstraat (tweede). IV. A. 5. b.
 Roeters-burgwal. VII. D. 25.
 Roeters-Eiland. VII. E. 11.
 ROKIN. I. A. III. G.
 Romeins-Arms-steeg. V. N. 16.
 Romeni-straat, *Zie* Dubbelde Worst-steeg. I. B. 2.
 Roode Leeuwen-steegje. *Zie* Kromelleboog-steeg.
 Rookoes-gang. VI. H. 5.
 Roomolen- of Molen-steeg. V. N. 28.
 Roosmaryn-steeg. II. B. 2.
 Roozebooms-steeg. I. L. 9.
 Roozebooms- of Rottige steeg. VI. E. 7. c.
 Roozebooms-steegje. III. L. 1.
 Roozen-graft. VI. C. 39.
 Roozen-straat. VI. C. 38.
 Roozen-dwarsstraat (eerste). VI. C. 38. a.
 Roozen-dwarsstraat (tweede). VI. C. 38. b.
 Roskam-steeg. II. B. 1.
 Rotgans-gang. VI. E. 11.
 Rotgans-steeg. VI. H. 1.
 Rotteneft. II. A. 9.
 Rotterdammer-gang. VI. C. 13.
 Rottige- of Roozebooms-steeg. VI. E. 7. c.
 Run-straat. VI. B. 10.
 Rusland. III. A. 4.

S.

- S**alamanders steeg. V. I. 2.
 Schaapenmarkt. III. G. K.
 Schaapen-steeg. V. M. 1. f.
 Schaapen-steeg. VI. D. 33.
 Schaapen-steegje. III. C. 2. d.
 Schaaven-gang. VI. C. 11.
 Schager-gang. VI. F. 5.
 SCHANS (OUDE). IV. D. V. F.
 Schiedammer-gang. VI. F. 7.
 Schilders-steeg. V. N. 21.
 Schippers-gang. VI. C. 20.
 Schippers-graft. V. G. 3.
 Schippers-straat. VI. M. 5.
 Schippers-straatje. IV. A. 8.
 Schollevangers-gang. V. K. 2. f.

School-

II. BOEK. AANWAS EN GELEGENHEID. 247

- School-steeg.* Zie Zwarte hand-steeg.
Schoone Weesp. VI. C. 37. e. †.
Schoorsteenveegers-steeg. III. B. 5.
Schouten-steeg. I. C. 12.
Schreijers-hoek. III. F. 3.
Schuitebooms-gang. VI. C. 43. f.
Schuitemaakers-gang. VI. E. 4. f.
Schuitevoerders-steeg. V. M. 3.
Schuitemans steeg of Mosterdpots-steeg. II. B. 9.
Servet-steeg. I. C. 10.
SINGEL of KONINGSGRAFT. III. C. V. N.
S. Agnieten-straat. II. A. 1.
S. Anne-straat. I. C. 18.
S. Anne-Dwarsstraat. I. C. 18. a.
S. ANTONIS-BREËSTRAAT. V. I.
S. *Cecilien-steeg.* Zie Prinsenhofs-steeg.
S. Hieronimus-Hofje. VI. C. 48. b. ††.*.
S. Jakobs-gang. VI. E. 4. k.
S. Jakobs-straat. I. D. 24.
S. Jans-straat. I. C. 13.
S. Jans-Vredenhof. VI. C. 35. d.
S. Joris-steeg. III. G. 1.
S. Joris-straat. V. N. 7.
S. Katrynen-Kloofsters-gang. II. A. 2.
S. Lucien-steeg. I. D. 1.
S. Nikolaas-straat. I. D. 18.
S. Olofs-Poort. I. K. 14.
S. Pieters-Poort. I. A. 5.
S. *Pieters-steeg.* I. C. 5.
S. Pieters-steeg. V. M. 1. c.
Slaagers-gang. V. N. 1. a. †††.
Sleepers-gang. VI. C. 8.
Sleepers-gang. VI. C. 34. g.
Sleepers-steeg. I. C. 23.
Sleepers-steeg. V. M. 5.
Slooterdyks-steeg. I. D. 7.
Slooterdyks-straat. VI. G. 1.
Slootje. IV. C. 3. e.
Sloot-straat. VI. C. 45. k. †.
Slyk-straat. III. A. 3.
Smak-steeg. III. C. 17. c.
Smalle Pad. VI. G. 3.
Smids-steeg. III. B. 18.

- Smids-steeg. IV. *A.* 11.
 Smids-steeg. VI. *C.* 38. g.
 Smids-steegje. IV. *B.* 1.
 Snoekjes-graft. IV. *D.* 1.
 Snoekjes-steeg of korte Hoog-sstraat. IV. *D.* 1. b.
 Spaarpots- of Spreeuwspots-steeg. I. *A.* 15.
 Spaarpots-steeg. III. *B.* 11.
 Spanjaards- of Spanjes-Poort. I. *D.* 2c. a.
 Spiegel-graft. VII. *D.* 17.
 Spiegel-sstraat. VII. *B.* 11.
 Spiegel-sstraat (Nieuwe). VII. *B.* 11.
 Spiegel-sstraat (Oude). V. *N.* 15.
 Spinhuis-steeg. III. *A.* 5.
 Spinhuis-steeg (korte). III. *A.* 6.
 Spinhuis-dwars-steeg. III. *A.* 6. a.
 Splintermakers-gang. V. *M.* 12. c.
 Spook-steeg. III. *B.* 14. a.
 Spreeuwspots- of Spaarpots-steeg. I. *A.* 15.
 Sprokkelbeurs-steegje. III. *B.* 8.
 Spuij. I. *F.* III. *C.* 3.
 Spykerboors-steeg. I. *D.* 10.
 Spykermakers-gang. V. *A.* 6. b.
 Staal-sstraat. V. *A.* 2.
 Steenhouwers-steeg. I. *C.* 6. a. †.
 Steenkoopers-gang. VI. *C.* 4.
 Steenkoopers-gang. VI. *E.* 17.
 Stil-steeg. II. *B.* 6.
 Stoof-steeg. II. *A.* 5.
 Storm-steeg. III. *E.* 1.
 Storm-steeg (korte). III. *A.* 17.
 Stoutchaan-steeg of Pensionaris-steeg. I. *D.* 6.
 Stroommarkt. III. *C.* 17.
 Stuivers-gang. I. *D.* 22. d.
 Stuurmans-hofje. VI. *C.* 38. d.
 Styffel- of Kalfsvel-steeg. I. *A.* 2.
 Suikerbakkers-steeg of Zak-steeg. I. *C.* 26.
 Suikerbakkers-steeg. I. *D.* 21.
 Suikerbakkers-steeg. IV. *A.* 3. b.
 Suikerbakkers-steeg. V. *M.* 1. d.
 Suikerbakkers-steeg. V. *M.* 9.

T.

- T**aan-straat. VI. L. 1.
 Taan-dwarsstraat. VI. L. 2.
 Tak-steeg. I. A. 8.
 Teerketels-steeg. III. B. 13. a.
 TEERTUINEN (NIEUWE). VI. G.
 TEERTUINEN (OUDE). I. G.
 Terebinthyns-gang. VI. C. 36. d.
 TEXELSCHÉ KAAI. I. H.
 Tichel straat. VI. C. 47. h.
 Tooren-steeg. III. B. 10.
 Treest-steeg. V. N. 18.
 Trompetters-gang. V. A. 4. b.
 Trompetters- of Zoger-steeg. I. C. 29.
 Trouwloos-steeg. Zie Hasselaars-steeg.
 Tuin-straat. VI. C. 45.
 Tuin-dwarsstraat (eerste). VI. C. 45. e.
 Tuin-dwarsstraat (tweede). VI. C. 45. h.
 Tuin-straat (kromme). VI. C. 46. h.
 Turfdraggers-Agterhuis of gang. VI. E. 8. a.
 Turfdraggers-Hofje of gang. VII. D. 4.
 TURF-GRAFT of HUISZITTEN-BURGWAL. V. D.
 Turfhok-steeg of Turksche Keizers-steeg. I. D. 2.
 TURFMARKT (OUDE) III. H.
 Turf steeg. V. D. 1.
 Turksche Keizers-Poort. VI. C. 35. b.
 Turksche Keizers-steeg of Turfhok-steeg. I. D. 2.
 Twaalf-uurs-gang. VI. C. 44. c.

U.

- U**ILENBURG. V. K.
 Uilenburgs of Agter-straat. V. K. 2.
 Uilenburgs-steeg. V. E. 1.
 Utrechtsche Steigers-steeg. Zie Heremyten-steeg.
 Utrechtsche straat. VII. B. 5. 14.
 Utrechtsche-dwarsstraat. VII. D. 22. a. b.

V.

- V**alken-steeg. I. B. 1.
 Varken-markt. VII. F. 7.
 Verwers-graft. V. A. 1. a.
 Verwers-straat. V. A. 2. b.
 Vierwinden straat. VI. L. 3.
 Vinken-buurt. VII. L. 4.
 Vinken-straat. VI. C. 50.
 Violetten-straat. VI. C. 46. c.
 Vifch-steeg. I. K. 16.
 Viffchers-straat. VI. E. 12.
 Vlakke-veld. VII. D. 18. c.
 Vlasblom-steeg. V. N. 14.
 Vliegende-leeeg. III. B. 3.
 Vlooienburg. V. B. 5.
 Vlooienburgs-dwarsstraat. V. B. 4. b.
 Vlooienburgs-steeg. V. C. 1.
 Voetboogs-straat. III. C. 2. c.
 VOORBURGWAL (NIEUWE-ZYDS-). I. D. II. B.
 VOORBURGWAL (OUDE-ZYDS-). I. C. II. A.
 Vrede-hofje. VI. C. 41. b.
 Vredenburgs-steeg. II. A. 9.
 Vrouwen-gang. III. C. 2. a.
 Vrouwen-steeg. I. B. 5.
 Vuile Weespad. VI. C. 37. e. †.
 Vygendam of Middeldam. I. I. 15.
 Vyzel-graft. VII. D. 19.
 Vyzel-straat. V. N. 1.

W.

- W**aaigat (eerfte). I. K. 17.
 Waaigat (tweede). I. K. 19.
 Waaigat in de Zwaanenburg-straat. V. B. 4. a.
 Waaigat (eerfte) in de Raapenburger-straat. VII.
 L. 4. a.
 Waaigat (tweede) in de Raapenburger-straat. VII.
 L. 4. b.
 Waaigat aan de Nieuwe Vaart. VII. M. 2. c.
 WAAL of OUDE WAAL. IV. B.
 Waale-Kerks-Plein. III. A. 7.

Waa-

II. BOEK. AANWAS EN GELEGENHEID. 251

- Waaln hoek. VI. C. 29. a.
Waaln-Wees-Poort. VI. C. 37. b.
Wagen-Plein by de Haarlemmer-Poort. VI. D. 34.
Wagen-Plein by de Leidſche-Poort. VII. E. 2.
Wagen-ſtraat. V. M. 11.
Wagen-ſtraat. VI. E. 24.
Wapen van Delfts-ſteegje. V. M. 10.
Warmoes-graft. V. N. 20.
WARMOES-STRAAT. I. K.
WATER. I. B.
Waterpoorts-ſteeg. III. E. 2.
Waterscheeps-ſteeg of Hopkuil-ſteeg. II. B. 12.
Water-ſteeg. I. A. 9.
Water-ſteeg. V. A. 7.
Water-ſteeg. V. M. 1. h.
Weepad (ſchoone). VI. C. 37. e. †.
Weepad (vuile). VI. C. 37. e. ‡.
Weesper-Plein. VII. E. 9.
Weesper-ſtraat. VII. B. 16.
Weesper-veld. VII. C. 17. b.
Wefter-markt. VI. B. 13.
Weterings-ſtraat. VII. D. 18.
Weterings-dwarsſtraat (eerſte). VII. D. 17. c.
Weterings-dwarsſtraat (tweede). VII. D. 17. d.
Weterings-dwarsſtraat (derde), of Vlakke-veld.
VII. D. 18. c.
Wieringer-ſtraat. VI. E. 13.
Windmolen-ſtraat. Zie NIEUWENDYK.
Witte kelk-ſteeg. I. D. 4.
WITTENBURG. VII. O.
Wittenburger-ſtraat (groote). VII. O. 1.
Wittenburger-ſtraat (kleine). VII. O. 2.
Wittenburger-dwarsſtraat (eerſte). VII. O. 1. c.
Wittenburger-dwarsſtraat (tweede). VII. O. 1. d.
Witte paards-ſteeg. IV. A. 10.
Witte-Voets-gang. VI. C. 43. e.
Wolven-ſtraat. VI. A. 3.
Wyde gang. VI. B. 15. a.
Wyde gang. VI. E. 6. c.
Wyde-Kapel-ſteeg. I. A. 11.
Wyde-Kerks-ſteeg. I. K. 7.
Wyde-Lomberds-ſteeg. I. A. 4.
Wyde ſteeg. II. B. 3.

Wyn-

Wyngaard-steegje. III. B. 7.

Wyngaard-sstraatje. I. C. 28.

Y.

Y-GRAFT. V. H.

Z.

Zaaijers-gang. VI. B. 18.

Zak-steeg of Suikerbakkers-steeg. I. C. 26.

Zak-steeg, in de Spinhuis-dwars-steeg. III. A. 6. b.

Zak-steeg. IV. A. 3. b. †.

Zak-steeg. VI. C. 38. c.

Zandhoek. VI. L. 4.

Zand-sstraat. V. A. 4.

Zand-dwarsstraat. V. A. 3. d.

ZEEDYK. I. G. 1. III. I.

ZEEDYK (NIEUWE). VII. M.

Zevenhuizen-gang. VI. C. 34. e.

Zilvermids-gang of Kruimans-steegje. I. D. 22. c.

Zilver-steeg of Kuipers-steeg. I. C. 1.)

Zoete naam Jezus-steegje. I. K. 6.

Zogers-steeg of Trompetters-steeg. I. C. 20.

Zoutkeets-graft. VI. G. 4.

Zoutkoopers-steeg. II. A. 9.

Zout-steeg. I. B. 3.

ZWAANEN-BURGWAL. V. B.

Zwaanenburg-sstraat. V. B. 4.

Zwarte byl-steeg. III. B. 17.

Zwarte hand-steeg. I. D. 16.

Zwarte paards-steeg. I. D. 3.

Zwart-Lakens-steeg. I. C. 17.

Zwart-Lakens-steeg, of Azynmaakers-steeg. I. D. 9.

Tot hiertoe, hebben wy Amsterdam Over-
 befchouwd in zyne Opkomst, Aanwas en gang tot
 verfcheiden' Vergrootingen. Doch 't zal de be-
 niet ondienftig zyn, de gelegenheid der fchryving
 Stad, in opzigt van den grond, daar zy op van den
 ftaat, en de Landftreek, die haar omringt, grond,
 een weinig byzonderer dan in den aanvang waarop
 van het *eerfte* Boek gefchied is, aan te wyzen. de Stad
 gefigt is.

De Stad legt, eigenlyk, aan het Noord-
 einde van Amftelland, eene laage, moe-
 raffige, broek- en veenagtige Landftreek
 in Holland, geheellyk uit Wei- of Veen-
 land beftaande. Het Veenland levert turf
 uit, en, daar 't uitgeveend is, waterplaffen
 van meerder of minder uitgeftektheid. Het
 Wei- en Hooiland is verdeeld in verfchei-
 den' polders, die met kadyken omringd
 zyn, op welken watermolens ftaan, die 't
 water uit dit laage Land opmaalen, en
 door menigvuldige togtsflooten loozen, in
 den Amftel, in het Y en in de Haarlem-
 mer-Meer. De Stad legt op deezen zelf-
 den weeken, waterigen veengrond, die eg-
 ter, buitens- en binnensdyks, nog eenigs-
 zins onderscheiden is. Buitensdyks vindt
 men eerst omtrent drie voeten harde klei,
 daarna tien of elf voeten veengrond, aan
 welken een korft zit van derri, zynde eene
 loffe, pypagtige ftoffe, die, van 't veen
 gefcheiden zynde, op 't water dryft. Dee-
 ze derri-korft is twee of drie voeten dik,
 en onder dezelve legt wederom klei, ter
 dikte van negentien, twintig en zelfs twee-
 of drie-entwintig voeten. De klei is dik-
 ker, naar gelang dat men verder Y-waards
 graaft

graaft, en onder deeze klei, vindt men, eindelyk, den harden zandgrond, in welken de paalen geheid worden, die de muuren van alle de huizen en gebouwen van Amsterdam draagen moeten. Binnensdyks, bestaat de grond eerst uit een voet of weinig meer losse aarde, die meest aangehoogd is uit mest, vuilnis, zand en andere stoffen, toen hier nog vee geweid werdt. Onder deeze aarde, heeft de veengrond omtrent twaalf voeten dikte; daarna volgt de derri, het klei en het zand, even als op den buitendykschen grond. Voorts, zyn de straaten en erven binnen de Stad, met zand en veelerlei andere stoffen, zeer aangehoogd; welk aanhoogfel eerst weggedolven moet worden, eer zig de eigenlyke grond van Amstelland en Amsterdam, zo als dezelve hier beschreeven is, ontdekken kan. 't Gebeurt dikwils, in 't graaven, dat de grond, die hier alomme water onder zig heeft, wanneer men omtrent de derri komt, ligter zynde dan het water, opdryft; zo dat men, somtyds, genoodzaakt is, de ligte aarde- of derri-korft, tot op het water toe, door te zaagen, en aan stukken en brokken weg te voeren: 't welk, onder anderen, by 't graaven der nieuwe vaart op Kattenburg, geschied is (x). Voorts, loopt, door een gedeelte der Stad, naar 't midden toe, een strook van 't Muider-zand. De putten, die tot in deeze strook gemaakt worden, leveren veel beter put- of pompwater uit, dan de putten, die men

ek

(x) Zie DOMSELAAR III. Boek, bl. 176

elders in de Stad vindt (y).

Het water in de graften, die de Stad ^{Van het} omringen en doorsnyden, is tegenwoordig, ^{water,} en federt lang, overal brak, en onbekwaam ^{welk,} om gedronken te worden. Het meefte ^{door de} pomp- of putwater is ook flegt. Men be- ^{zelve,} loopt. ^{loopt.} dient zig, hierom, meeft van regenwater, tot drank en ander gebruik, hebbende ieder huis een of meer bakken, waarin het water, uit gooten, die langs de daken leggen, en uit buizen, die langs de wanden of gevels der huizen loopen, gevangen en bewaard wordt. De Brouwers haalen het zoete water tot het brouwen van bier, den gewoonlyken drank hier ter Stede, van boven Weesp, uit de Rivier de Vegt.

De waterige en moeraffige grond, in en ^{Van de} om Amfterdam, maakt de lugt aldaar, ^{lugt, die} voor zulken, die 'er niet aan gewend zyn, ^{'er inge-} meer of min zwaar en dampagtig. De graf- ^{ademd} ten, van welken de Stad doorfneeden wordt, ^{wordt.} geeven, inzonderheid by dampig en vogtig weder, ook een' onaangenaamen waasfem uit. Nogtans, bevindt men niet, dat 'er, het groot getal van ingezetenen in aanmerking genomen zynde, te Amfterdam, meer menfchen fterven of ziek zyn dan in andere Steden van Holland.

De Amftellandsche wateren, en de froom ^{Van de} de Amftel inzonderheid, voorzien de Stad ^{leevens-} van veelerlei leevende ^{midde-} Vifch, met naame ^{len, die} van Aal, Snoek, Karper, Vooren, Braas- ^{de om-} fem, Zeelt, en vooral van fmaakelyke ^{leggende} Baars. en afge-

(y) Dezelfde I V. Boek, bl. 47, 48.

legene Waters en Landen aan de Stad verschaffen. Baars. Het Y en de Zuiderzee levert Both, Paaling en anderen Vifch uit. Uit de Noordzee, met naame over Wyk- en Egmond-op-Zee, wordt de Stad voorzien van Zeevifch. De Amftellandfche Veenen leveren der Stad een gedeelte van de turf, die hier verbrand wordt. Uit de Amftellandfche Weiden, bekomt de Stad melk, eenige boter en eenige vetgeweide beesten. Ook zyn 'er, omtrent Amfterdam, veele moestuinen aangelegd, welker gewas in de Stad vertierd wordt. Doch het grootfte gedeelte van haar onderhoud bekomt zy van veel verder. Veele aard- en boomvrugten krygt zy uit Kennemerland, uit Rynland, uit de Provincie van Utrecht, en uit Gelderland. Zy ontvangt haar meeste Boter uit Rynland, uit Delfland, uit Overyffel, uit Groningerland, en vooral uit Friesland; om niet te fpreken van de uitlandfche Boter, die hier, onder de kleine Gemeente, en tot Scheepsgebruik vertierd wordt. De meefte Kaas komt uit Rynland, de Krimpenerwaard en het Noorderwartier van Holland. De Graanen, tot brood en andere spyze dienende, komen, voor 't grootfte gedeelte, uit Poolen, Pruiffen, Pomeran, en van omtrent de Elve: voorts, van naderby, uit Vlaanderen, Gelderland, Friesland en andere nabuurige Provincien. Gooiland levert veel Boekweit aan Amfterdam. Wy fpreken niet van 't gene meer tot onderhoud van 't leven, uit verren Lande, herwaards gevoerd wordt; om hier niet te ver-

verhandelen, 't gene hierna, in 't beschryven van den algemeenen Koophandel van Amsterdam, te pas komen zal.

Het Y, welk Amsterdam Noordwaards bespoelt, heeft gemeenschap met de Zuider-Zee, die, tusschen de Hollandsche en Friesche Eilanden door, gemeenschap met de Noord-Zee heeft, waardoor veroorzaakt wordt, dat 'er, tweemaal in vierentwintig uren, vloed en ebbe is, voor; en in de Graften, die buitensdyks leggen, ook binnen de Stad. By gewoone tyden, heeft men, als de Maan nieuw of vol is, het hoogste water voor Amsterdam, des morgens en des namiddags ten drie uren, en als de Maan in de kwartieren is, heeft men hier, op dezelfde uren, het laagste water. De afstand tusschen deeze Stad en de reede van Texel, die op omtrent zeffien mylen gerekend wordt, is oorzaak dat men hier het hoogste water heeft, wanneer het, voor Texel, het laagste water is.

Ebbe en Vloed voor, en ook, hier en daar, in de Stad.

Tegen over Amsterdam ten Noorden, wordt het Y gestuit door den Waterlandschen Dyk, op en aan welken, in 't gezigt van de Stad, leggen de Dorpen Durgerdam, Schellinkwoude, Nieuwendam en Buikflood. Beneden Durgerdam, legt, aan den mond der Zuider-Zee, eene droogte, *Pamphuis* of *Pampus* genaamd, over welke, diepgaande Schepen, door *Kameelen*, zynde eene soort van platte Schuiten, die men eerst vol water laat loopen, en naderhand ledig pompt, geligt worden. Keizer Karel de V. heeft, reeds in 't jaar 1544,

Naastgelegen Plaatsen om de Stad.

Pampus.

Vole-
wyk.Galge-
veld.

De Nes.

bevolen, op 't Pampus geen ballast overboord te werpen (z). Tuffchen Nieuwendam en Buikflood, legt een stuk buitensdyks Land, de *Volewyk*, en oudtyds de *Voelwyk* genaamd (a), 't welk zo veel als *Vogelwyk* fchynt te betekenen. Tot aan en op dit stuk Lands, ftrekt zig de Vryheid der Stad te water uit. Zy heeft dit Land, af voor meer dan drie eeuwen, doen bedyken, en onderhoudt het nog wel met fchoeijinge en paalwerk, om, door middel van het zelve, fchuuring en diepte aan den Y-kant en voor de paalen te behouden. Ook zyn, op den hoek der *Volewyk*, een fteenen Galg en eenige raden en ftaaken geplaatft; waar aan en op de lyken van misdaadigen, die met de dood geftraft geworden zyn, gehangen en vafte-gemaakt worden. Wat meer Noordwestwaards, omtrent voor Buikflood, legt nog een kleiner ftrook buitensdyks Land, *de Nes*, en van ouds de *kaale Nes* geheeten. Dit Land wordt ook, door de Stad, met paalwerk onderhouden, hebbende zy, in het jaar 1662, niet willen gedoogen, dat die van Waterland, fchoon eigenaars van 't Rietland tuffchen de Nes en den Waterlandfchen Dyk, eene doorgraaving in het gemelde Rietland maakten (b). Het Y loopt, voorts, Noordwestwaards, buiten de Vryheid van Amfterdam, tot in de *Wyker-Meer*, daar Holland op 't fmalft, en niet boven een uur gaans breed is.

Ten

(z) Zie Handv. bl. 352 [62].

(a) Handv. bl. 2, 337. [13, 15.]

(b) Handv. bl. 337. [841].

Ten Zuiden van het Y, loopt de *Haar-Slooter-lemmer- of Spaarnedammer-Dyk*, die in de dyk. Stad aanvangt, en, door de Haarlemmer-Poort, daar dezelve van de Stads graft doorsneden wordt, voortgaat, tot heel aan het Dorp Spaarnedam. Naast aan Amsterdam, binnen dezen Dyk, legt het Dorp *Slooterdyk*, een half uur gaans van de Stad ten Westen. Een uur gaans ten Zuid-westen Slooten. van de Stad, legt het Dorp *Slooten*, niet verre van de *Haarlemmer-Meer*, die haar overvloedig water looft in 't Y, door drie zwaare Sluizen, op halfweg tusschen Haarlem en Amsterdam, en door vier anderen, te Spaarnedam leggende, terwyl het, door den Dam aan den *Overtoom*, een half Over- uur gaans van de Stad, aan den Heiligen- toom. weg gelegen, belet wordt, langs den *Schinkel*, in de *Heilige-wegs- en Kostverlooren-Vaart*, en voorts in de Graften van Amsterdam te loopen. Het Dorp *Amster-Amster-veen* legt een uur gaans ten Zuiden van den veen. *Overtoom*. Langs den Amstel, is het eerste Dorp, welk men, Zuidwaards van de Stad, ontmoet, het Dorp *Ouderkerk*, al-Ouder- waar eene groote houten brug over den kerk. stroom legt. Ook hebben de Portugeesche Jooden van Amsterdam, by dit Dorp, een Kerkhof. Tusschen den *Zeeburg of Diemer-Dyk* en den Amstel, omtrent een vierdendeel uurs van de Stad, legt de *Wa-Water. tergraafs- of Diemer-Meer*, die Amster-graafs- dam in eigendom toekwam (c); omtrent of Die- het mer-Meer.

(c) Zie Handv. bl. 338 [111].

het jaar 1630, droog gemaakt werdt, en federt, met schoone Lustplaatsen en Moestuinen, bezet is. Het Dorp *Diemen* en de buurt *Diemer-brug* leggen een weinig beoosten de *Diemer-Meer*. Tusschen de *Meer* en den *Zeedyk* ten Noordwesten, legt een klein *Meertje* of *Braak*, het *Nieuwe Diep* genaamd, welks water, door het *Polderwater* der *Meer*, en vooral door het *Amstelligandsche water*, zynde aangewassen, door de *Ypesslooter-fluis*, even boven *Jaap Hannes* gelegen, in 't *Y* geloosd wordt. Het gemeen *Landshuis* van het *Hoog-Heemraadschap* van den *Zeedyk* staat, tusschen de *fluis* en de kleine buurt *Jaap Hannes*. *Ypessloot* was ook eene buurt hier omtrent, die, door het inbreeken van 't *Nieuwe Diep*, weggeraakt is. Digter naar de *Stad*, op een' hoek van den *Zeedyk*, werdt, in 't jaar 1649, een steenen reduit opgeworpen, *Zeeburg* genaamd; doch twintig jaaren daarna, werdt dezelve wederom afgebroken en eene *Herberg* in de plaats gestigt, die nog den naam van *Zeeburg* draagt. Niet lang na 't stigten van de reduit, gaf de *Stad* verlof tot het opregten eener *Traankookerye*, digt aan *Jaap Hannes*, mids men daar geene andere waaren bergde, niet dan eigen spek kookte, en niet stookte met een' *Oostenwind* (*d*). Deeze *Traankookerye* is nog in wezen. De *Stad* heeft, in 't jaar 1697, het onderhoud van den *Dyk*, tot aan de *Traankookerye* toe, alleen op zig genomen (*e*). De

(*d*) Resol. Vroedsch. 10 Sept. 1650. N. 20. f. 116. vers.

(*e*) Handv. 641 370.

De voornaame Steden naaft aan Amster-^{Naaft}dam gelegen, zyn Haarlem ten ^{Steden}Westen, op den afstand van drie uuren gaans, Leiden ten Zuidwesten, op den afstand van ^{rondsom}aght uuren, en Utrecht ten Zuid-oosten, ^{Amster-}insgelyks op den afstand van agt uuren. Wy spreekken niet van Edam, Monnikendam en Purmerende in 't Noorderkwartier van Holland, noch van Weesp, Naarden en Muiden in Gooiland, alle welke Steden ook op eenen kleinen afstand van Amsterdam gelegen zyn, en dagelyks, zo wel als Haarlem en Leiden, Utrecht en anderen, met Zeil- en Trekschuiten, bevaaren worden.

Amsterdam, welk, nevens de gantsche ^{Rang der}Heerlykheid van Amstel, oudtyds, onder ^{Stad on-}het-Stigt van Utrecht behoord hadt, heeft, ^{der de}omtrent het einde der dertiende eeuw, ^{Steden}met het Graaffchap van Holland vereenigd ^{van Hol-}geworden zynde, eerlang, zitting en stem ^{land.}ter Dagvaart van Holland gekreegen, onmiddelyk na de vier *Hoofd-* of groote *Steden*, gelykze somtyds genoemd worden (*f*), Dordrecht, Haarlem, Delft en Leiden, en bekleedt de *vyfde* plaats onder de Hollandfche Steden. Het oudste blyk, my voorgekomen, dat Amsterdam de Dagvaarten, die gemeenlyk in den Haage gehouden werden, bygewoond heeft, en, nevens andere Steden, by 't verleenen van Graafflyke Brieven, gekend geworden is, vindt men, in eenen Brief van den vyfden January des jaars 1348 [1349], waarin de

(*f*) Zie eene Handvest, by BALEN Dordrecht, bl. 522.

Hollandsche en Zeeuwfche Steden, die Hertog Willem den V. tot Graave inhuldigden, in deeze orde, worden opgenoemd: Dordrecht, Middelburg, Zierikzee, Geertuidenberg, Leiden, Delft, Haarlem, Alkmaar, *Amsterdam* en Oudewater (g). Ook heeft men eenen Brief van denzelfden Hertoge Willem van den jaare 1351, onder welken gelezen wordt: *Jussu domini comitis. Per commune Consilium Villarum Delf, Leyden, AMSTELREDAM, Alkemaer.* dat is „ Ten bevele van den Heere Graaf, by „ gemeenen raade der Steden Delf, Leyden, *Amstelredam*, Alkemaer (b)”. Doch wat laater komen hiervan overvloedige bewyzen voor, in oude stukken (i). Ook zal 't, in 't gevolg, te pas komen, hiervan nader te gewaagen.

't Gene wy, tot hiertoe, van de Oudheid, Opkomst, Aanwas en tegenwoordige Gelegenheid van Amsterdam te boek gesteld hebben, kan dienen om den Lezer voor te bereiden tot het beter verstaan van de Historie der Stad, tot welke wy nu moeten overgaan.

(g) Zie Groot-Plakaatb. III. Deel, bl. 1. MIERIS Charterb. II. Deel, bl. 745.

(b) Zie Privileg. van Haarlem, bl. 35.

(i) Zie, onder anderen, MIERIS Charterb. III. Deel, bl. 426, 427.

By Is. TIRION wordt thans met *Privilegie*
in groot *Octavo* uitgegeven de

VADERLANDSCHE
HISTORIE,
VERVATTENDE DE
GESCHIEDENISSEN

DER
VEREENIGDE NEDERLANDEN,
INZONDEHEID DIE VAN
HOLLAND,

Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte Gedenk-
stukken samengefteld.

*Verfied met eenige Landkaarten, veele Knnftplaatn en meer
dan Tagtig Portraits van de vermaardfte Mannen,
door J. Houbraken in 't koper gebragt.*

EENENTWINTIG DEELEN.

*Beginnende met de aankomft der BATAVIERN hier te
Lande, voor Chriftus Geboorte; en eindigende met de
dood van den Erfftadbouder Willem IV. in 't jaar 1751.*

VADERLANDSCHE
HISTORIE
VERKORT

EN BY
VRAAGEN EN ANTWOORDEN
VOORGESTELD.

Dit Werkje, zynde een Kort Begrip van de bovengemelde VA-
DERLANDSCHE HISTORIE, is door den zelfden Schryver, zo kort
en klaar als mogelyk is opgefteld, ten dienfte van de Huis-
gezinnen en Schoolen, om de luft tot het leezen van 's Lands
Gefchiedeniffen in de Jeugd op te wekken. Het is ten dien
eindeniet alleen in de Nederduitsche, maar ook in de Fransche
Taal gedrukt in klein *Octavo*. Doch ten dienfte van de Lee-
zers der *Vaderlandsche Historie*, is het ook op het zelfde For-
maat gedrukt, om daar by te kunnen worden gevoegd.

By Is. TIRION wordt thans met *Privilegie*
in groot *Octavo* uitgegeven de

VADERLANDSCHE
HISTORIE,
VERVATTENDE DE
GESCHIEDENISSEN

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN,
INZONDEHEID DIE VAN
HOLLAND,

Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte Gedenk-
stukken samengefteld.

*Verfied met eenige Landkaarten, veele Konftplaat en meer
dan Tagtig Portraits van de vermaardfte Mannen,
door J. Houbraken in 't koper gebragt.*

EENENTWINTIG DEELEN.

*Beginnende met de aankomft der BATAVIËREN hier te
Lande, voor Christus Geboorte; en eindigende met de
dood van den Erfftadbouder Willem IV. in 't jaar 1751.*

VADERLANDSCHE
HISTORIE
VERKORT

EN BY

VRAAGEN EN ANTWOORDEN
VOORGESTELD.

Dit Werkje, zynde een Kort Begrip van de bovengemelde VA-
DERLANDSCHE HISTORIE, is doór den zelfden Schryver, zo kort
en klaar als mogelyk is opgefteld, ten dienfte van de Huis-
gezinnen en Schoolen, om de luft tot het leezen van 's Lands
Geschiedenissen in de Jeugd op te wekken. Het is ten dien
einde niet alleen in de Nederduitsche, maar ook in de Fransche
Taal gedrukt in klein *Octavo*. Doch ten dienfte van de Lee-
zers der *Vaderlandsche Historie*, is het ook op het zelfde For-
maat gedrukt, om daar by te kunnen worden gevoegd.

Nog wordt by den DRUKKER van dit Werk
met *Privilegie* uitgegeven de

HEDENDAAGSCHE
HISTORIE,
O F
TEGENWOORDIGE STAAT
V A N
ALLE VOLKEN
D E S
AARDBODEMS.
en in 't byzonder van de
VEREENIGDE NEDERLANDEN.

vervattende niet alleen

Een KORT BEGRIP van de HISTORIE of GESCHIEDENISSEN
der byzondere KONINGKRYKEN en VOLKEN, van
den Aanvang tot op den tegenwoordigen Tyd:

Maar ook een Beschryving van derzelve Gelegenheid, Ze-
den, Wetten, Gewoontens, Aart, Godsdienst, Regeering,
Vermogen, Inkomsten, Handel, Handwerken, Konsten,
Geld, Gewigten, Maaten, Landbouw, Landziekten, Plan-
ten, Dieren, Mineraalen en andere Zaaken, tot de natuur-
lyke Historie behoorende:

en inzonderheid

Eene naauwkeurige BESCHRYVING van alle de byzondere Pro-
vincien, Landstreeken, Steden, enz.

Alles opgehelderd met zeer veele Landkaarten, Plans
en Gezigten van Steden en andere
Konstplaten.

Van dit Werk zyn reeds XXVI Deelen uitgegeven; behel-
zende de HEDENDAAGSCHE HISTORIE van *China*, *Japan*, en van
de andere *Oost-Indische* en *Aziatische* Volken en Landen, gelyk
ook van alle de *Europische* Volken en Ryken; *Zwitserland*,
Italië, en een gedeelte van de *Vereenigde Nederlandische Provin-
cien*, uitgezonderd; 't welk insgelyks ten spoedigste in 't licht
zal worden gegeven.